

Towarzystwo Pamięci
Powstania Wielkopolskiego 1918/19
Zarząd Główny

Powstańcy Wielkopolscy

Biogramy uczestników
Powstania Wielkopolskiego
1918-1919

tom II

Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919

Autorzy not biograficznych:

Barłóg Anna
Beba Andrzej
Czerwiński Bogdan
Duda Zygmunt
Fornalski Antoni
Gałczyńska Justyna
Graża Janina
Grobelny Seweryn
Grzesiak Paweł
Horowska Karina
Horyza Pachciarz Kazimiera
Jachna Krzysztof
Jajor Jan
Jóźwiak Zenon
Juniczak Tadeusz
Karwat Janusz
Konieczka Edmund
Konieczny Szymon
Kościański Rafał
Kościański Zdzisław
Kowalak Czesław
Król Marian
Łazarz Maria
Łuczak Jarosław
Majewski Jan

Musiał Tadeusz
Parucki Zdzisław
Pietrowicz Damian
Pietrowicz Maciej
Pietrowski Michał
Pilarska Angelika
Piórek Wiesław
Polak Bogusław
Rezler Marek
Ruminiecka Maria
Sander Wojciech
Socha Henryka
Stachecki Piotr
Śliwiński Eugeniusz
Tomkowiak Barbara
Tomkowiak Eligiusz
Tomkowiak Ewelina
Tomkowiak Malwina
Tomski Arkadiusz
Wawrzyniak Jarosław
Wojciechowski Grzegorz
Wojcieszak Bogumił
Wolniczak Kazimierz
Zimny Robert
Żurek Rudolf

Powstańcy wielkopolscy...

Biogramy uczestników
powstania wielkopolskiego 1918/1919

Tom II

pod redakcją Bogusława Polaka

Stefan Barłóg
Przewodniczący
Towarzystwa Pamięci
Powstania Wielkopolskiego
1918-1919

ISBN 83-920103-0-1

Poznań 2006

Cyfronet Opole

Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918–1919 Zarząd Główny

Komitety Redakcyjne:

przewodniczący: Bogusław Polak

sekretarz: Eligiusz Tomkowiak

członkowie: Stefan Barłów, Marian Kadow, Zdzisław Kościański

opracowanie redakcyjne i korekta: Eligiusz Tomkowiak

projekt okładki: Anna Barłów

zdjęcie na okładce: Kadra kompanii opalenickiej (5 kompanii II batalionu 7 pułku strzelców wielkopolskich). W środku dowódca - Ludwik Baraniecki i Kazimierz Primke - szef kompanii (ze zbiorów Bogumiła Wojcieszaka)

ISBN 83-920103-6-1

Dodruk wykonano ze środków budżetowych
przekazanych przez
Marszałka Województwa Wielkopolskiego

Opalgraf Opalenica

Szanowny Czytelniku

Oddajemy w Twoje ręce drugi tom „Wielkopolskich Powstańców. Biogramy uczestników Powstania Wielkopolskiego 1018/1919.”

Tak, jak w poprzednim znajdziesz w nim wiele nowych, ciekawych sylwetek powstańczych. Myślę, że spotkasz też nazwiska znanych sobie osób. Być może będzie to biogram Twego ojca, dziadka, pradziadka; bliższych i dalszych krewnych lub po prostu osób z rodzin zaprzyjaźnionych, znajomych itp.

I o to nam chodziło. Będziemy się cieszyć, jeżeli wśród prezentowanych uczestników Powstania Wielkopolskiego rozpoznasz właśnie ludzi Tobie bliższych i znanych.

Naszym zamiarem jest przecież przybliżenie dziejów Powstania Wielkopolskiego przez ukazanie jego uczestników, ich postaw patriotycznych, zaangażowania i wartości, którymi się kierowali w swoim życiu.

Wszyscy oni, niezależnie od pełnionej funkcji w powstaniu i dalszej pracy zawodowej, są bohaterami wielkopolskiego zwycięskiego czynu niepodległościowego 1918/1919.

Ich biogramy są bardzo pouczające. Mamy prawo być dumni z naszych przodków.

Zachowajmy więc pamięć o nich, dokumentując ich czyn i życie, a jest w tej dziedzinie jeszcze wiele do zrobienia. Za nadesłane już propozycje i uwagi dziękuję.

Zachęcam nadto raz jeszcze do wspólnego działania w tym zakresie, do współpracy z Zarządem Głównym Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919, (61-487 Poznań, ul. Rolna 51, tel. (0-61) 857 33 85; strona internetowa: www.powstaniewielkopolskie.pl). Niech naszemu działaniu towarzyszy społeczne zrozumienie i satysfakcja.

Stefan Barłóg
Prezes Zarządu Głównego
Towarzystwa Pamięci
Powstania Wielkopolskiego
1918–1919

SKRÓTY JĘZYKOWE I OGÓLNE

abp	arcybiskup	MSZ	Ministerstwo Spraw
AK	Armia Krajowa		Zagranicznych
AM	Akademia Medyczne	mszps	maszynopis
AO	Armia Ochotnicza	NKSL (Nacz. K-da Straży Lud.)	
ap	akta personalne		Naczelna Komenda Straży
AAP	Archiwum Archidiece- zjalne w Poznaniu		Ludowej
APL	Archiwum Państwowe w Lesznie	NOW	Narodowa Organizacja Wojskowa
APP	Archiwum Państwowe w Poznaniu	NRL	Naczelna Rada Ludowa
baon	batalion	ok.	około
b. zab. prusk. (b.z.pr.)	były zabór pruski	org.	organizacja, organizacyjny
CAW	Centralne Archiwum Wojskowe	p.	pułk
ckm	ciężki karabin maszynowy	pac	pułk artylerii ciężkiej
cm.	cmentarz	pal	pułk artylerii lekkiej
dak	dywizjon artylerii konnej	pap	pułk artylerii polowej
d-ca	dowódca	PAU	Polska Akademia Umiejet-
dr	doktor	ności	
ds.	do spraw	pchor.	podchorąży
dyon	dywizjon	PCK	Polski Czerwony Krzyż
Fr. Lit. -Biał.	Front Litewsko-Białoruski	PKP	Polskie Koleje Państwowe
Fr. Włkp.	Front Wielkopolski	PKU	Powiatowa Komenda
Fr. Ukr.	Front Ukraiński		Uzupełnień
Fr. Woł.	Front Wołyński	plut.	plutonowy
gen.	generał	płd.	południe
GG	Generalne Gubernatorstwo	płk	pułkownik
hr.	hrabia	płn.	północ
inż.	inżynier	por.	porucznik
k.	koło	POW zab. prusk. (z. p.)	Polska Organizacja
kl.	klasa		Wojskowa zaboru pruskiego
km	karabin maszynowy	pow.	powiat
komp.	kompania	pp	pułk piechoty
kpr.	kapral	ppłk	podpułkownik
kpt.	kapitan	ppor.	podporucznik
kpt. posp. rusz.	kapitan pospolitego	PPR	Polska Partia Robotnicza
	ruszenia	PPS	Polska Partia Socjali- styczna
ks.	ksiądz	PRL	Powiatowa Rada Ludowa
LOPP	Liga Obrony Powietrznej Państwa	prof.	profesor
m. in.	miedzy innymi	psk	pułk strzelców konnych
mjr	major	psp	pułk strzelców pieszych
		p. strz. włkp.	pułk strzelców wielkopolskich

PTPN	Poznańskie Towarzystwo	ur.	urodzony
	Przyjaciół Nauk	VM	Virtuti Militari
p. uł.	pułk ułanów	wg	według
p. uł. wlkp.	pułk ułanów	Wlkp. , wlkp.	Wielkopolska,
	wielkopolskich		wielkopolski
rez.	rezerwowi, rezerwy	woj.	województwo
rkps	rękopis	wojsk.	wojskowy
RP	Rzeczpospolita Polska	WP	Wojsko Polskie
rtm.	rotmistrz	wsch.	wschód
sierz.	sierzant	zach.	zachód
SL	Straż Ludowa	Zarz.	Zarząd
st.	starszy	ZBoWiD	Związek Bojowników
strz.	strzelec		o Wolność i Demokrację
szer.	szeregowy	ZHP	Związek Harcerstwa
T. P. W.	Towarzystwo Powstańców		Polskiego
	i Wojaków	zm.	zmarł
UJ	Uniwersytet Jagielloński	ZPW	Związek Powstańców
UP	Uniwersytet Poznański		Wielkopolskich (w APP)
		ZWZ	Związek Walki Zbrojnej

SKRÓTY BIBLIOGRAFICZNE

AKWPWlkp. – Akta Komisji Weteranów Powstania Wielkopolskiego 1918–1919 przy Zarządzie Głównym Związku Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu

Grabów – Z dziejów Grabowa nad Prosną. Praca zbior. pod red. B. Polaka i M. Rezlera, Kalisz 1990.

Kawalerowie... – Kawalerowie Virtuti Militari 1792–1945. Słownik biograficzny. Praca zbiorowa pod red. Bogusława Polaka. T. II, cz. 1, Koszalin 1991; T. II, cz. 2, Koszalin 1993.

Paluszkiewicz, Szews: Słownik... – M. Paluszkiewicz, J. Szews: Słownik biograficzny członków tajnych towarzystw gimnazjalnych Wielkim Księstwie Poznańskim 1850–1918. Poznań 2000

Powstańcy wielkopolscy... - Powstańcy wielkopolscy z ziemi ostrzeszowskiej. Słowniczek biograficzny. T. 1, Poznań 2001.

Słownik ... - Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918-1919. Praca zbiorowa pod red. Antoniego Czubińskiego i Bogusława Polaka, Poznań 2002.

Udział społeczeństwa... - Udział społeczeństwa Ziemi kaliskiej w powstaniu wielkopolskim 1918-1919. Praca zbiorowa pod red. Antoniego Czubińskiego, Kalisz 1978.

Wieliczka – Wieliczka: Od Prosną po Rawic. Wspomnienia z powstania wielkopolskiego 1918–1919, Poznań 1931.

Adamczak Maciej (1883 – 1966), ur. 9 lutego 1883 r. w Pawłowicach pow. leszczyński. Syn rolnika Franciszka i Balbiny z domu Skrobała. Jego ojciec zmarł, gdy Maciej miał kilka miesięcy, matka wyszła powtórnie za mąż i wraz z dziećmi wyprowadziła się z Pawłowic. Szkołę powszechną ukończył w Czarnym Piątkowie, pow. średzki. Później pracował na roli w gospodarstwie rodzinnym. Od 16 października 1903 r. do 26 września 1905 r. odbywał służbę wojskową w armii niemieckiej. Po ślubie w 1906 r. zamieszkał w Zaniemyślu (pow. średzki). W czasie I wojny światowej od 1914 r. do 1918 r. walczył w armii niemieckiej. W końcu grudnia 1918 r. wstąpił do oddziałów powstańczych, walczył w 2 kompanii grodzkiej. 19 II 1919 r. przeniesiony do III baonu Obrony Krajowej. Od 2 marca 1920 r. walczył w 159 pułku piechoty, następnie 15 maja 1920 r. wcielony do 6 pułku strzelców gra-

Maciej
Adamczak

nicznych, gdzie służył do 26 stycznia 1921 r. Ponownie w wojsku od 26 kwietnia do 31 grudnia 1922 r. jako podoficer nadterminowy w 55 p. p. Od 1 stycznia 1923 r. do 31 lipca 1933 r. służył w III baonie 55 p. p. w Rawiczu jako podoficer zawodowy (w stopniu sierżanta). Do 1933 r. mieszkał w Rawiczu. Po przeniesie-

niu w stan spoczynku zamieszkał w Lesznie przy Rynku. W czasie okupacji pracował jako pracownik fizyczny w Firmie „Otto Feliks” we Wrocławiu. Zm. 29 czerwca 1966 r. w Lesznie. W 1906 r. ożenił się z Marianną zd. Stępa. Miał córkę Stanisławę.

APP, Zarząd Okręgu ZBoWiD w Poznaniu, sygn. 392 - wspomnienia powstańców wielkopolskich; Archiwum USC w Lesznie.

Jarosław Wawrzyniak

Adamczewski Tomasz Jan (1884 – 1939), ur. się 8 grudnia 1884 r. w Doktorowie pod Grodziskiem, syn Jakuba i Marianny. Z zawodu mistrz stolarski. 27 kwietnia 1909 r. zawarł w Parkowie związek małżeński z Leokadią Sujak. Po ślubie małżonkowie zamieszkali w Chorzeminie, w powiecie wolsztyńskim, gdzie prowadzili wiejską restaurację, wyposażoną także w kręgielnię. W 1911 r. przyszły sołtys zakupił w Granowie piętrowy dom ze sklepem. W pobliżu domu, w starym opuszczonym budynku urządził stolarnię i zajął się produkcją mebli i trumien. Podczas I wojny światowej został wcielony do armii pruskiej; początkowo odbywając służbę w Środzie Wlkp., następnie przeniesiono go

Tomasz Jan
Adamczewski

do Spandau. Posiadając stopień podoficera piechoty pruskiej walczył na froncie zachodnim, we Francji. Po zakończeniu wojny wrócił w rodzinne strony, skąd przeprowadził się z rodziną do Boguniewa, gdzie odziedziczył gospodarstwo. Na przełomie lat 1918/1919 w momencie napiętej sytuacji politycznej, kiedy rysowała się możliwość wybuchu powstania, Jan Adamczewski wraz ze szwagrami: Ludwikiem, Maksymilianem i Julianem Sujek mogli wykazać się umiejętnościami zdobytymi w armii pruskiej. Przystąpili do powstania u boku ludu wielkopolskiego. Wozem konnym przyjechali do Rogoźna. Julian, jako podoficer pruski wydał rozkaz znajdującemu się za jeziorem garnizonowi złożenia broni. Do strzelaniny doszło dopiero za Rogoźnem, w okolicy miejscowości Ruda. Pod dowództwem swego kuzyna Antoniego Biskupskiego rozpoczęli rozbrajać Niemców, w tym posterunki niemieckie. Przez cały okres międzywojenny (1918 – 1939) udzielał się społecznie jako radny w powiecie Oborniki, członek i współzałożyciel banku. Od chwili objęcia funkcji sołtysa Boguniewa, miejscowość zaczęła się dynamicznie rozwijać: zorganizowano „Strzelca” i Boguniewskie Bractwo Kurkowe, gdzie Jan Adamczewski pełnił funkcję sekretarza. Ponadto w latach 1929 – 1930 wybudowano w centrum wsi dom gminny, dalej wybudowano drogę do Międzyzylesia oraz postawiono figurę świętego Wawrzyńca. W sierpniu 1939 r. do Jana Adamczewskiego zgłosił się oficer z Obrony Narodowej z żołnierzami w celu internowania Niemców. W pierwszych dniach września 1939 r. aresztowano Jana Adamczewskie-

go, po czym osadzono go w celi więziennej w Rogoźnie. Z innymi aresztowanymi mieli spełniać funkcję zakładników. Zasadzono wyrok śmierci, lecz prośby małżonki i nielicznych Niemców boguniewskich spowodowały zwolnienie sołtysa z więzienia, około 20 września tr. W nocy z 23 na 24 września do domu wtargnęło kilku młodych Niemców, twierdząc, że zabierają Jana Adamczewskiego na przesłuchanie do Piły. Wraz z innymi, tj. Janem i Józefem Majewskimi i Kazimierzem Graczykiem odprowadzono ich w stronę niemieckiego cmentarza i tam rozstrzelano. Zwłoki po- grzebano na kartoflisku. Rodziny zamordowanych odkopały zwłoki następnie przewieziono je wozem do swoich rodzin. Pomordowanych pochowano na cmentarzu w Parkowie, a miejsce egzekucji zostało upamiętnione.

Z. Adamczewski, Sołtys boguniewski, Rogoźno 2004; dokumenty ze zbiorów Muzeum Regionalnego w Rogoźnie.

Angelika Pilarska

Andrzejewski Stanisław (1902 – 1941), rolnik, podoficer zawodowy, powstaniec wielkopolski. Ur. 12 kwietnia 1902 r. w Babkowicach pow.

Stanisław
Andrzejewski

Gostyń, w rodzinie chałupnika Franciszka i Katarzyny z Brzeskotów. 21 grudnia 1918 r. wstąpił do oddziału polskiego formowanego w Gostyniu, uczestniczył w walkach powstańczych pod Lesznem i Zdunami. Od 12 II 1919 r. w 1 batalionie garnizonowym w Poznaniu, pełnił służbę wartowniczą. 13 IV t. r. rozpoczął służbę w 8 p. strz. Wlkp., podczas wojny polsko – bolszewickiej służył w 3 baonie 62 pp. Po zakończeniu wojny w 62 pp Wlkp.; od 22 III 1921 r. aż do kampanii wrześniowej 1939 r. podoficer zawodowy w 72 pp (Radom), był dowódcą plutonu zwiadu. Podczas okupacji hitlerowskiej od maja 1940 r. zaangażowany w ruchu oporu, został aresztowany i osadzony w więzieniu w Radomiu, a potem przewieziony do obozu koncentracyjnego Auschwitz (nr 8515). Zmarł tamże w bloku śmierci 26 sierpnia 1941 r., choć wg informacji rodzinnych w rzeczywistości udało mu się z obozu uciec i przedostać na Zachód, gdzie możliwe, że znalazł się w grupie „cichociemnych” – zaprzysiężonych, lecz nie skierowanych do kraju. W styczniu 1927 r. zawarł zw. małżeński ze Stanisławą Gościńską (1904–1984). Dzieci: Izabella (zam. Wysoczek, 1928–1987), Jolanta (zam. Marchewka, 1931–2003), Bernard (ur. 1940, nauczyciel).

J. Tucholski, Cichociemni. Warszawa 1985, s. 512; dokumentacja rodzinna, informacje zięcia Ryszarda Wysockiego.

Marek Rezler

Angierska Zofia, z domu Bogacka (1896 – 1987), ur. 29 maja 1896 r.

w Rogoźnie Wlkp., córka Tomasza i Pelagii Bogackich. Ukończyła siedmioletnią szkołę powszechną. Od 1917 r. pracowała na dworcu kolejowym w Rogoźnie w charakterze telegrafistki. Z chwilą wybuchu powstania wielkopolskiego przystąpiła do rogozińskiej grupy powstańczej. Władze niemieckie, dowiedziawszy się o tym fakcie zwolniły ją z pracy. W styczniu 1919 r. została telegrafistką pierwszej kompanii rogozińskiej, której dowódcą był por. Zieliński, późniejszy pierwszy komendant dworca. Funkcję tę pełniła do końca kwietnia 1919 r., między innymi utrudniając Niemcom kontakt na odcinku Budzyń-Chodzież. Po zakończeniu powstania została ponownie zatrudniona na kolei przez władze polskie na stanowisku kasjerki biletowej i pracowała tam do 1921 r., w którym to wyszła za mąż. W r. 1937 wraz z mężem przeprowadziła się do Poznania. W czasie okupacji została wysiedlona przez Niemców. Przebywała razem z mężem w Radomsku. Po powrocie do Poznania mąż zachorował i zmarł 4 stycznia 1958 roku. Została wdową. Była członkiem ZBoWiD-u. Bliższych danych o rodzinie brak. Zmarła 13 listopada 1987 r.

Dokumenty archiwum ZBoWiD-u w Poznaniu.

Anna Bartóg

Antoniewicz Adam (1888 – 1944), ur. się 12 grudnia 1888 r. w Bielejewie jako syn Macieja i Agnieszki. W czasie I wojny światowej został powołany do armii pruskiej. Bezpośrednio po wojnie wstąpił do 3 Kampanii Jarocińskiej i wal-

czył m. in. pod Rawiczem. Wrócił do domu jako inwalida wojenny. W okresie międzywojennym wraz z rodziną mieszkał w domu, który żona wraz z ziemią otrzymała od swej krewnej. W 1936 r. Antoniewiczowie kupili od Ernesta Fischera von Mollard z parcelacji 12,5 ha ziemi. Parcelę tę odebrał im Fischer na przełomie 1939/40 roku, natomiast ich własną ziemię na wiosnę 1940 roku. Początkowo rodzina Antoniewiczów mieszkała w swoim domu. We wrześniu 1942 roku Adam Antoniewicz został aresztowany przez gestapo – był to ciąg aresztowań członków organizacji „Dla ciebie Polsko” – cztery dni wcześniej została aresztowana w Witaszyczach Marianna Banaszak, a dwa tygodnie wcześniej jej mąż Stanisław; (małżeństwo Banaszaków ukrywało się przez pewien czas u Antoniewiczów). Żegnając się z żoną powiedział „Po mnie już nikogo nie wezmą”. Najpierw został przewieziony do Jarocina, a stamtąd do Fortu VII w Poznaniu – tam przebywał 5 miesięcy, następnie w więzieniu na terenie Niemiec w Zwickau. Z Zwickau został przewieziony do Rawicza, tam odbyła się rozprawa i za ukrywanie oficera WP Stanisława Banaszaka i jego żony Marianny został skazany na 7 lat więzienia. Nie przyznał się mimo tortur, do członko-

Adam
Antoniewicz

stwa w organizacji antyniemieckiej i kolportażu jej czasopismem. Przyznał się tylko, że raz znalazł i przeczytał „gazetę”. Żona nie otrzymała od Niemców żadnej informacji o losach męża, z wyjątkiem informacji o śmierci. O pobycie w kolejnych więzieniach, osadzeniu w Rawiczu poinformował Agnieszkę Antoniewicz brat ks. Kluskowskiego proboszcza parafii Góra, także więziony w Rawiczu. Wrócił stamtąd szczęśliwie i skontaktował się z żoną Adama Antoniewicza. Do rodziny przesłał tylko jeden gryps z Frontu VII. Pisał m. in., że gdy przeżyje to zabierze żonę i dzieci do Poznania i pokaże im mury, na których jest także jego krew. Przed świętami Bożego Narodzenia wyrzucono rodzinę z ich domu i przesiedlono do sąsiadującego z ich gospodarstwem domu Ignacego i Stanisławy Antczak. Tam w chacie pod strzechą mieszkały trzy rodziny – 16 osób. W ich domu zamieszkał Ślżak Karol Dorobek z rodziną. Adam Antoniewicz zmarł w nocy 13 stycznia 1944 r. W wieczór poprzedzający śmierć był torturowany za współpracę ze współwięźniem. Więźniowie każdego dnia musieli odpruć zdarte podeszwy od 14 par butów żołnierskich. Gdy pierwszy raz nie wykonał normy dostał kilka dni karceru. Gdy następny raz nie mógł podolać tej pracy umówił się z młodszym współwięźniem, że ten mu pomoże w zamian za porcję chleba. W celi był jednak informator Niemców. Nadzorca, potężny mężczyzna, w obecności więźniów kazał Adamowi na placu apelowym robić pompki. Gdy ten już nie mógł się podnieść wszedł mu na plecy i skakał po nim. Współwięźniowie zanieśli nieprzy-

tomnego do celi. Zmarł po północy. Oficjalny powód śmierci to „zapalenie płuc”. Po zakończeniu wojny żona uzyskała zgodę na ekshumację zwłok męża i pochowanie na cmentarzu w Panience. W 1920 r. zawarł związek małżeński z Agnieszką Wojtkowiak z Panienki. Z tego małżeństwa urodziło się pięcioro dzieci: Bolesław, Zofia, Kazimierz, Helena i Barbara (zmarła w dzieciństwie).

Krzysztofiak Stanisław, Atak na Rawicz. Gazeta Jarocińska 1936 nr 46-47; Horyza Pachciarz Kazimiera, Krew na murach Fortu VII. Gazeta Jarocińska 2001 nr 17 (550); Horyza Pachciarz Kazimiera, Jarocińscy powstańcy wielkopolscy, Adam Antoniewicz. Gazeta Jarocińska 2006 nr 2 (796); Tablica przy pomniku na kościele parafialnym w Paniece; Relacja żony Agnieszki Antoniewicz i synów Kazimierza i Bolesława; Dokumenty i fotografie w posiadaniu rodziny.

Kazimiera Horyza Pachciarz

Augustyniak Franciszek (1881 – 1975), mistrz obuwniczy. Ur. 11 września 1881 r. w miejscowości Bnino, w rodzinie Wojciecha i Agnieszki z d. Kitel. Ukończył szkołę powszechną, pracował jako mistrz obuwniczy. Służył w armii pruskiej. Ochotniczo wstąpił do wojsk powstańczych i był zwiadowcą na odcinku od Ujścia do Drezdenka. Służbę wojskową zakończył w stopniu kaprała. Zmarł 22 października 1975 r. w Lubasz. Odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Był trzykrotnie żonaty: 1. ze Stanisławą Cichorek, z którą miał syna Waleriana; 2. z Benigną

Węgierek, z którą miał dzieci: Pelagię, Jadwigę, Antoniego i Jana; 3. z Martą Balcerowicz (1895-1987), dzieci: Bernard i Teresa.

Dokumenty i pamiątki rodzinne; informacje wnuka Wiesława Magdziarza.

Ewelina Tomkowiak

Banaszak Józef (1897 – 1920), ur. się 4 października 1897 r. w Brzostowie, pow. Jarocin, jako czwarty z siedmiu synów Antoniego i Franciszki z Ludwiczaków. Rodzice pracowali na gospodarstwie rolnym o obszarze 15 ha. Gospodarstwo to Franciszka przejęła po swoich rodzicach. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Roszkowie, Józef kontynuował naukę w niemieckim gimnazjum w Jarocinie, w którym przed powołaniem do wojska pruskiego, zdał maturę. Podczas I wojny światowej walczył

Józef
Banaszak

na froncie zachodnim we Francji. W ostatnim okresie wojny Józef otrzymał urlop, w umundurowaniu i pełnym uzbrojeniu przyjechał do domu rodzinnego w Brzostowie. Stąd wyjechał do Poznania i tam wstąpił do oddziałów powstańczych. Po zakończeniu Powstania Wielkopolskiego pozostał w Wojsku Polskim i wstąpił do oddziałów lotniczych

stacjonujących prawdopodobnie na Winogrodach. Zginął 21 maja 1920 roku w czasie ćwiczeń wojskowych, prawdopodobnie z zeppelinem, na kilka dni przed wyruszeniem jego oddziału na front. Został z honorami wojskowymi pochowany na cmentarzu parafialnym w Górze, pow. Jarocin. Pośmiertnie mianowany na porucznika WP. Wymieniony na pomniku „Poległym Bohaterom w Pierwszych Walkach Ojczyzny” znajdującym się przy kościele parafialnym w Górze.

Horyza Pachciarz Kazimiera, Jarocińscy powstańcy wielkopolscy, Józef Banaszak, Gazeta Jarocińska 2006 nr 5 (799); Tablica na pomniku przy kościele parafialnym w Górze; Relacja bratanków Kazimierza Banaszaka z Brzostowa i Jana Banaszaka z Zalesia; Dokumenty i fotografie w posiadaniu rodziny.

Kazimiera Horyza Pachciarz

Bartkowiak Franciszek (1894 – 1958), uczestnik powstania wielkopolskiego. Ur. 12 września 1894 r. w Gorzyczkach pow. Kościan jako syn Michała i Barbary. Ojciec, który był woźnicą w miejscowym majątku wykształcił syna na kupca. W 1914 r. został zaciągnięty do armii pruskiej, walczył na froncie wschodnim w stopniu podoficera. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego walczył w „Grupie Leszno” pod dowództwem płk. Śliwińskiego i mjr. Szyski. W okresie międzywojennym właściciel składu towarów spożywczych przy placu Sapieżyńskim 6 w Poznaniu. Działacz społeczny w powstańczych organizacjach kombatanckich.

Franciszek
Bartkowiak

W roku 1939 przebywał w obozie przejściowym na Główniej; został wysiedlony z całą rodziną do Generalnej Guberni w okolice Sochaczewa. W 1945 r. z rodziną powrócił do Poznania i zajął się kupiectwem. Od 1957 r. członek ZBOWID-u koło Jeżyce. Zmarł 10 grudnia 1958 r., spoczywa na cmentarzu parafialnym przy ul. Łowmiańskiego w Poznaniu. Był odznaczony Medalem Niepodległości (1938), Srebrnym Krzyżem Zasługi (1938), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958). Żonaty z Klarą z Waligórskich, miał dwoje dzieci: Władysławę (1925) i Renatę (1928)

Dokumenty i pamiątki rodzinne.

Piotr Stachecki

Bartkowiak Józef (1895 – 1942), ur. się 20 czerwca 1895 r. w Górze, pow. Jarocin. Jego rodzice Józef i Katarzyna z domu Wojciechowska byli rolnikami. Miał bardzo liczne rodzeństwo. W czasie I wojny światowej wcielony do armii pruskiej. Od 4 grudnia 1915 do 7 grudnia 1916 r. brał udział w walkach na froncie wschodnim. 2 grudnia 1916 r. został ranny w głowę i przebywał na leczeniu najpierw w szpitalu w Baranowiczach, następnie do 18 maja 1917 r. w szpitalu w Szawlotenburgu. Po po-

wrocie z frontu wstąpił ochotniczo w dniu 5 stycznia 1919 do oddziałów powstańczych i walczył w Kompanii Boreckiej pod dowództwem por. Ignacego Talarczyka. Brał udział w przejmowaniu przez Polaków urzędów w Borku, następnie w walkach o Gościń, Rawicz, Osieczną, Pawłowice i Kąkolewo. Stąd został oddelegowany na front pod Zduny. Po zakończeniu Powstania Wielkopolskiego 5 kwietnia 1919 r. wcielony do kompanii w Śmiglu; 30 lipca 1919 r. zwolniony z wojska, jako niezdolny do dalszej walki. Od 2 VIII 1920 r. z 57 pp brał udział w walkach na wschodzie. 30 listopada 1920 r. bezterminowo urlopowany, a 3 grudnia 1925 r. przeniesiony do pospolitego ruszenia (Jarocin – rozkaz kpt. Sipowicza). Po zakończeniu służby wojskowej pracował jako kolejarz. We wrześniu 1939 r. aresztowany przez gestapo jako Powstańiec Wielkopolski. Podczas aresztowania Niemcy zabrali wszystkie oryginalne dokumenty dotyczące udziału w Powstaniu. Niekompletna książeczka wojskowa i książeczka inwalidy wojennego odnalazły się w 2005 r. Do 28 czerwca 1941 r. więziony w Poznaniu w Forcie VII., następnie osadzony w Auschwitz – tam zamordowany 8 czerwca 1942 r. Zawiadamiając żonę Apolonię o śmierci męża, władze Auschwitz propanowały przesłanie prochów zaznaczając, że koszty pokrywa odbiorca. Żona nie skorzystała z tej propozycji ponieważ miała wątpliwości czy otrzyma prochy męża. Był dwukrotnie żonaty. 21 lipca 1919 r. ożenił się z Wiktorią Kostka z Zalesia. Z tego małżeństwa urodził się syn Józef (ur. 22 grudnia 1919 r.) i córka Alfreda (ur. 18 października 1921 r.).

Żona Wiktoria zmarła 10 kwietnia 1926 r. 19 lutego 1927 r. ożenił się z Apolonią Szpitalniak z Noskowa, z którą miał troje dzieci- Henryka (ur. 17 kwietnia 1928 r.), Kazimierę (ur. 17 listopada 1931 r.) i Stefanię (ur. 20 lipca 1935 r.).

Karolczak Stanisław, Artykuły w „Nowym Kurierze” 1929 nr 276 i 284-287; Horyza Pachciarz Kazimiera, Jarocińscy powstańcy wielkopolscy, Józef Bartkowiak. Gazeta Jarocińska. 2006 nr 4 (798); Dokumenty w posiadaniu córki Stefanii Waryńskiej.

Kazimiera Horyza Pachciarz

Basiński Franciszek (1858 – 1942), kupiec, działacz niepodległościowy, współorganizator działań powstańczych i członek władz samorządowych w Jarocinie. Ur. się 3 października 1858 r. w Jarocinie na Ługach, gdzie jego ojciec Piotr, dzierżawił od Radolińskich, piec do wypalania smoły. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Jarocinie, uczęszczał do Gimnazjum w Trzemesznie. Praktykę kupiecką odbył we Wrocławiu, Poznaniu, a na koniec w Warszawie u braci Stępkowskich. Po zdobyciu zawodu kupieckiego, otworzył przy wydatnej pomocy ojca, sklep kolonialny na jarocińskim rynku. Wkrótce otrzymał od żydowskiego właściciela i burmistrza Goldringa wypowiedzenie i musiał zlikwidować sklep. Ojciec jego nabył od dozoru kościelnego działkę (naprzeciw plebani św. Marcina) i postanowił wybudować polski sklep, hotel i restaurację, jako przeciwwagę dla przedsiębiorstw niepolskich. Walka z pruską administracją

uniemożliwiającą szybką realizację planów, zakończyła się pod koniec XIX w. pełnym zwycięstwem. Dlatego obiekt nazwany został „Wiktorią”. Na początku XX w. Franciszek Basiński został wybrany do Rady Miejskiej w Jarocinie i jako jedyny Polak w radzie pełnił tę funkcję do odzyskania niepodległości. W dużej sali „Wiktorii” odbywały się od końca XIX w. liczne zebrania przedwyborcze oraz posiedzenia polskich organizacji i towarzystw. Był zdecydowanym przeciwnikiem germanizacji. Działał w kilku polskich stowarzyszeniach i związkach, m. in. był członkiem Powiatowego Komitetu Wyborczego, Poznańskiego Towarzystwa Naukowej Pomocy, Towarzystwa Czytelni Ludowych. W tej pracy popierali go polscy działacze narodowi. Aktywnie poparł głośny strajk dzieci szkolnych w Jarocinie 13 sierpnia 1906 r., w którym uczestniczyły jego dzieci. Spotkała ich administracyjna i finansowa kara. Pod koniec I wojny światowej powstała w Jarocinie polska, tajna organizacja „Jedność” skupiająca działaczy narodowych. W październiku 1918 r. wstąpił do niej Franciszek Basiński. Konspiracyjne spotkania oraz magazyn broni znajdował się w Hotelu „Wiktorii”. W nocy z 8/9 listopada 1918 r. powstała Rada Żołnierska w jarocińskich koszarach, a w następnym dniu Rada Robotnicza z siedzibą w Hotelu „Wiktorii”. Od połowy listopada 1918 r. oficjalnie obradowała tutaj Powiatowa Rada Ludowa, wcześniej jako tajny Powiatowy Komitet Obywatelski, którego sekretarzem był Franciszek Basiński. W listopadzie 1918 r. objął funkcję burmistrza Jarocina z ramienia polskiej Rady Robotniczo – Żołnierskiej.

Franciszek Basiński został wybrany delegatem na Sejm Dzielnicowy, który obradował w Poznaniu 3-5 grudnia 1918 r. Po wybuchu powstania w Hotelu „Wiktorii” mieściła się główna siedziba polskich władz cywilnych i wojskowych. Po objęciu dowództwa nad oddziałami polskimi przez por. Zbigniewa Gorzeńskiego, sztab dowodzenia został przeniesiony do gmachu Komendy Garnizonu w Jarocinie (dawniejszy Ośrodek Zdrowia) przy dzisiejszej ul. Gen. Hallera. W niepodległym państwie w wyniku przeprowadzonych w marcu 1919 r. wyborów samorządowych został radnym Rady Miejskiej w Jarocinie. Był członkiem Magistratu i często zastępował burmistrza. W dniu 25 października 1919 r. witał w imieniu władz miasta na jarocińskiej stacji kolejowej, Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego, który przejeżdżał przez Jarocin do Poznania na uroczystości rocznicowe. Z inicjatywy Towarzystwa Powstańców w Jarocinie została wmurowana w 1925 r. na gmachu Hotelu „Wiktorii” tablica upamiętniająca działalność Powiatowej Rady Ludowej. Powiatowa Rada Ludowa z tego miejsca kierowała przygotowaniem oddziałów powstańczych, prowadziła działalność wyborczą i finansową. Franciszek Basiński aktywnie działał w instytucjach gospodarczych. W latach 1911-1927 pełnił funkcję członka Rady Nadzorczej Kasy Oszczędnościowo-Pożyczkowej w Jarocinie. Należał do grona założycieli Banku Przemysłowo-Kupieckiego w Jarocinie, który został utworzony w 1913 r. W 1929 r. został wybrany prezesem Rady Nadzorczej Banku i sprawował ją do II wojny światowej. W dziesięciolecie odzyskania niepod-

ległości Franciszek Basiński został wyróżniony 3 maja 1929 r. przez Radę Miejską godnością „Honorowego Obywatela Jarocina”. Po wybuchu II wojny światowej został osadzony w obozie przejściowym w Cerekwicy k. Jaraczewa, następnie 8 grudnia 1939 r. wywieziony do Generalnej Guberni. Zmarł 24 września 1942 r. w Końskich, pochowany na miejscowym cmentarzu. W 1887 r. Franciszek Basiński ożenił się z Kazimierą Jagach, córką jarocińskiego nauczyciela. Z małżeństwa urodzili się synowie: Narcyz (dziennikarz, zm. 1937 r. w Jarocinie), Łucjan (bankowiec w latach międzywojennych w Toruniu, zm. w 1950 r.), Apoloniusz (zm. w 1977 r. w Poznaniu), Euzebiusz (kupiec, zm. w 1977 r. w Sulechowie), Arkadiusz (ur. w 1894 r. w Jarocinie, poległ na froncie zach. we Francji w sierpniu 1918 r.) i córki: Jolanta (zm. w 1984 r. w Jarocinie), Agrypina (1907-1944), Antonina (zm. 1985 r.), Jadwiga (ur. 1895 w Jarocinie, od 1920 r. zamężna Adamska).

Prawda 1918 nr 193, 261, 270; Gazeta Jarocińska 1922 nr 96; 1923 nr 23; 1924 nr 78; 1926 nr 42, 59; 1930 nr 21, 22; 1931 nr 98; 1937 nr 61; 1938 nr 35; Dziennik Polskiego Sejmu Dzielnicowego w Poznaniu, w grudniu 1918r., Poznań 1918; Jajor Jan, Jarocińscy powstańcy wielkopolscy, Materiały do słownika biograficznego ziemi jarocińskiej, Kalisz 2005; tenże, Życie Jarocina, 2006.

Jan Jajor

Bąk Tomasz (1897 – 1973), powstaniec grupy „Leszno”. Ur. 7 lutego 1897 r. w Grabonogu, pow. gostyński.

Syn chałupnika Tomasza i Rozalii zd. Ciszewicz. W latach 1915-1918 służył w armii niemieckiej w piechocie. W styczniu 1919 r. wstąpił do oddziałów powstańczych w Gostyniu i walczył na froncie południowo-zachodnim (Grupa „Leszno”) pod Gościejewicami, Janiszewem, Miechcinem (kompania gostyńska M. Talarczaka), następnie w 6 p. strz. wlkp., kompania ckm ppor. Koteckiego, pełnił funkcję karabinowego. 15 grudnia 1919 r. mianowany st. szeregowcem, 15 maja 1920 r. kapralem. Uczestnik wojny 1920 r. 25 lipca 1921 r. bezterminowo urlopowany z wojska. Od 15 marca do 10 maja 1923 r. odbywał ćwiczenia rezerwy w 4 kompanii 57 pp. Po ślubie w 1922 r. zamieszkał w Mierzejewie, pow. leszczyński. Pracował jako murarz w majątkach Ponikiewskich (Drobnin, Jasień), następnie w firmie budowlanej Peiserta w Gostyniu (do wybuchu II wojny św.). W czasie okupacji oraz po wojnie zatrudniony był w majątku Mierzejewo.

Tomasz
Bąk

Po wojnie pracował jako murarz w PGR (później POHZ) Garzyn. Był radnym Gromadzkiej Rady Narodowej w Krzemieniewie. Zmarł 21 czerwca 1973 r. w Lesznie. Pochowany w Drobninie. W 1922 r. ożenił się z Franciszką Sadowską. Miał córkę Janinę (ur. 1924).

Kronika ZBoWiD Koło w Krzemieniu; Dokumenty i reakcja Leonarda Dwornika z Kielc.

Jarosław Wawrzyniak

Bąkowski Wawrzyn (1889 – 1981), ur. 4 sierpnia 1889 r. w Wielkiej Wsi, gm. Stęszew, w rodzinie Piotra i Michaliny zd. Kattner. Od 27 grudnia 1919 r. w Straży Ludowej. 5 stycznia do 15 lutego 1919 r. walczył pod Wolsztynem i Kopanicą w oddziale por. Józefa Szyftera. W 1972 r. otrzymał awans na podporucznika WP. Zmarł 8 października 1981 r. w Stęszewie i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. Odznaczony został Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. 12 czerwca 1914 r. zawarł związek małżeński z Katarzyną Maik (1891-1981), córką Franciszka i Franciszki zd. Przybył. Brak danych na temat dzieci.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Bednarski Franciszek (1894 – 1965), kolejarz. Urodził się 11 marca 1894 r. w Gniewkowie, syn Mateusza Bednarskiego i Marianny z domu Klóskowska. Szkołę powszechną ukończył w 1908 r. Od roku 1908 – 1911 mieszkał z rodzicami i trudnił się dorywczo pracą w rolnictwie. Od 1 stycznia 1911 r. rozpoczął naukę w zawodzie stolarskim u mistrza Rosy w Toruniu; był zatrudniony do wy-

buchu I wojny światowej tj. do września 1914 roku. W październiku 1914 r. został wcielony do niemieckiego batalionu saperów w Szczecinie. W styczniu 1915 r. został skierowany na 6-miesięczny kurs sanitarny (Inowrocław, Sassnitz, Re Rugen). Walczył na froncie francuskim pod Metz nad rzeką Maas i Mosel, a później, od 22 kwietnia 1918 r., pod Verdun. W styczniu 1919 r. przebywał w szpitalu w Szczecinie skąd otrzymał urlop zdrowotny i przybył do Suchatówki, do rodziców. Na front już nie powrócił, lecz w styczniu 1919 roku przekroczył linię demarkacyjną między Wielowsią a Gniewkowem i zgłosił się do szpitala garnizonowego w Inowrocławiu. Następnie 12 II 1919 r. został wcielony do 59 pp wlkp. Udział w powstaniu wielkopolskim zakończył w stopniu plutonowego w kadrze batalionu zapasowego 27 maja 1920 r. Od 5 czerwca 1920 r. pracował na różnych stanowiskach włącznie do Naczelnika Stacji PKP. W czasie okupacji w latach (1939 – 1943) pracował na kolei niemieckiej w Gniewkowie. Po II wojnie światowej w dalszym ciągu pracował jako kolejarz na różnych stanowiskach. Na emeryturę przeszedł w marcu 1957 r. Należał do różnych organizacji zawodowych i społecznych, w tym między innymi do „Sokoła”. Zmarł 7 września 1965 r. i jest pochowany na cmentarzu parafii p. w. św. Mikołaja w Gniewkowie. Był odznaczony m. in. Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Żona Maria Marta Włodarek. Dzieci: Mieczysław, Witold i Jan.

Informacje syna Witolda Bednarskiego; Konieczka Edmund, Powstanie Wielkopolskie na przedpolach Gniew-

Edmund Konieczka

Beisert Jan Chrzyciel (1866 – 1923), proboszcz i dziekan śremski. Urodził się 10 VI 1866 r. we Wronczynie (pow. poznański), był synem nauczyciela ludowego Józefa i Florentyny z Ofierzyńskich. W 1885 r. ukończył Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, studia teologiczne odbył w Würzburgu. Świecenia kapłańskie otrzymał w roku 1889. Od roku 1912 do śmierci był proboszczem w Śremie. Podczas swej pracy duszpasterskiej potrafił zjednać sobie katolików polskiej i niemieckiej narodowości, dlatego przez władze pruskie był postrzegany jako kapłan unikający agitacji narodowej. Jednakże prowadził różnorodną działalność społeczno- narodową, m. in. był członkiem Poznańskiego Tow. Przyjaciół Nauk, aktywnym działaczem Tow. Pomocy Naukowej im. Karola Marcinkowskiego oraz Tow. Czytelní Ludowych w Poznaniu. Znaczącą rolę odegrał na terenie regionu śremskiego w okresie powstania wielkopolskiego. W październiku 1918 wziął udział w konspiracyjnym zebraniu na którym powołano Tajny Komitet Obywatelski. Powierzono mu wówczas sprawy oświaty i zadanie wprowadzenia języka polskiego do szkół. W grudniu 1918 r. wystąpił zdecydowanie przeciwko Radzie Robotniczej i Żołnierskiej w Śremie, zdominowanej przez Niemców, domagał się zorganizowania wyłącznie polskiej reprezentacji dla miasta i powiatu. Budziło to obawy u bardziej umiarkowanych

działaczy polskich, bowiem sytuacja militarna nie sprzyjała jeszcze tego rodzaju żądaniom. Po utworzeniu w Śremie Powiatowej Rady Ludowej należał do jej 3-osobowego kierownictwa. W literaturze podaje się (F. Kącki, H. Szatkowski), że był delegatem na Sejm Dzielnicowy w Poznaniu (XII 1918 r.), co jednak nie znajduje potwierdzenia w spisie delegatów zamieszczonym w „Dzienniku Polskiego Sejmu Dzielnicowego w Poznaniu”. Po opuszczeniu Śremu przez Niemców 30 XII 1918 odprawił uroczystą mszę św. dzięczynną, zakończoną odśpiewaniem *Te Deum*. W czasie powstania, jako kapelan garnizonu śremskiego, podczas nabożeństw polowych zagrzewał ducha wojsk powstańczych. W roku 1919 mianowany został dziekanem śremskim. Zmarł w Śremie 27 IX 1923 r.

APP KA 45; AAP PP 3496; *Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894 – 1919. Słownik biograficzny, t. I, Gniezno 1992 (H. Szatkowski); Polski Słownik Biograficzny, t. I, Kraków 1935, s. 400-401 (A. Wojtkowski); A. Czubiński, Powstanie Wielkopolskie 1918-1919, Poznań 1978, s. 231; Dzieje Śremu pod red. S. Chmielewskiego, Warszawa – Poznań 1972, s. 229, 231-232; F. Kącki, Udział duchowieństwa katolickiego w powstaniu wielkopolskim 1918-1919, „Novum” 1971, nr 12, s. 84; D. Kęszyci, Wspomnienia z 1919/22. Udział Śremu w Powstaniu Wielkopolskim, Śrem 1932, s. 3, 4, 7, 12, 13, 23; „Dziennik Poznański” 1923 nr 229 (nekrolog).*

Bogumił Wojcieszak

Białas Michał (1898 – 1959), ur. 18 września 1898 r. w Chomęcicach, w rodzinie rybaka Franciszka i Marianny zd. Piotrowicz. Szkołę ludową ukończył w Chomęcicach. Do oddziału powstańczego pod dowództwem Andrzeja Kopy wstąpił w 28 grudnia 1918 r. Brał udział w zwycięskim ataku na lotnisko Ławica. Zmarł 12 lutego 1959 r. w Stęszewie i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1923 r. zawarł związek małżeński z Marianną Kaczmarek, która zmarła w 1979 r. i została pochowana we wspólnej mogile z mężem. Z małżeństwa tego urodziły się dzieci: Jerzy (ur. 1924), Aleksander (ur. 1926), Bogdan (ur. 1929), Zenon (ur. 1932), Hieronim (ur. 1934) i Urszula (ur. 1937).

Informacje i pamiątki rodziny; Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Justyna Gałczyńska

Biały Kazimierz (1888 – 1943), ur. 16 lutego 1888 r. w Śmiglu, powiat Kościan w rodzinie nauczyciela Józefa i Anny zd. Szolc. Ukończył Szkołę Ludową i Szkołę Realną. Znał biegle języki niemiecki, rosyjski i angielski. Od wczesnej młodości związany z ruchem niepodległościowym, za swą działalność został zesłany na Sybir, skąd, poprzez Mongolię uciekł do rodzinnej Wielkopolski. W czasie rewolucji bolszewickiej walczył po stronie legalnych władz pod nazwi-

skiem Czarny. W 1945 roku po wejściu wojsk radzieckich, NKWD poszukiwało go w Stęszewie. W czasie Powstania Wielkopolskiego walczył na froncie zachodnim pod dowództwem płk. Michała Milewskiego; odznaczył się szczególnym bohaterstwem w bitwie pod Jabłonną. 16. 08. 1919 roku w stopniu kaprała został przeniesiony do rezerwy. Za swe czyny został odznaczony Krzyżem Niepodległości. Po wybuchu II wojny światowej związał się z ruchem oporu działającym w Stęszewie. Na skutek donosu aresztowano siedmiu członków organizacji, z czego pięciu zostało zgilotynowanych w więzieniu na ul. Młyńskiej w Poznaniu. Jeden z nich zmarł podczas śledztwa, a Ka-

Kazimierz
Biały

zimierza Białego skazano na 10 lat więzienia i przewieziono do obozu koncentracyjnego. 21 stycznia 1943 roku został zamordowany w obozie koncentracyjnym Mauthausen-Gusen. W 1926 roku zawarł związek małżeński z Zofią Kłosińską z Będlewa. Z tego związku urodziły się dzieci: Marian (ur. 1927), Michał, (ur. 1928), Józef (ur. 1929), Irena (ur. 1932), Krystyna (ur. 1934) i Władysław (ur. 1935).

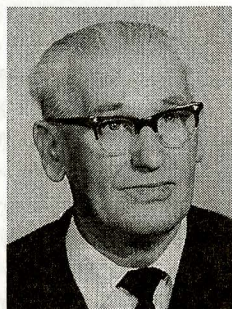
Informacje córki Ireny i syna Michała, dokumenty rodzinne; Powstań-

cy wielkopolscy... Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919. Praca zbiorowa pod red. Bogusława Polaka. T. I, Poznań 2005, s. 22.

Justyna Gałczyńska

Borysiak Józef (1900 – 1974), ur. 9 lutego 1900 r. w Gozdaninie, powiat Mogilno w rodzinie robotnika rolnego Wawrzyńca i Zofii zd. Kubaszewska. 22 czerwca 1918 r. został powołany do wojska pruskiego. Służył w zapasowym batalionie 2 pułku grenadierów w Szczecinie, skąd 15 października został wysłany na front zachodni do Francji. Udziału w walkach nie brał. Do domu powrócił w pełnym rynsztunku bojowym. W swej rodzinnej miejscowości Kwieciszew wstąpił do Straży Ludowej, a następnie do oddziału powstańczego, którego dowódcą był Władysław Wlekiński. Walczył o Strzelno, Inowrocław, Łabiszyn i Kanał Noteczki. W dniu 15 lutego 1919 r. został ciężko ranny pod Antoniewem w oko i przewieziony do szpitala garnizonowego w Poznaniu, gdzie przebywał do 30 IX 1919 r. Uznano go inwalidą wojennym w 33 %. W czasie wojny polsko-bolszewickiej ochotniczo wstąpił do Wojska Polskiego. Służył w 7 batalionie wojsk wartowniczych, a następnie w 62 pp w Bydgoszczy. Brał udział w walkach pod Równem i Kowlem. Z dniem 31 marca 1921 r. został zwolniony z wojska. Przez kilka lat czynił starania poprzez Towarzystwo Pomocy Inwalidom Wojennym i władze administracyjne o stałą pracę. W międzyczasie ukończył kurs dla urzędników samorządowych. W listopadzie 1924 r. został zatrud-

niony jako kasjer, a następnie jako sekretarz Zarządu Miejskiego w Stęszewie. 4 II 1939 r. starosta poznański mianował go burmistrzem. Był prezesem Związku Inwalidów Wojennych i członkiem zarządu Towarzystwa Powstańców i Wojaków. W 1937 r. założył Towarzystwo Ogródków Działkowych, któremu prezesował do 1950 r., z wyjątkiem okresu okupacji. W czasie II wojny światowej praco-

Józef
Borysiak

wał jako pracownik biurowy administracji niemieckiej w Stęszewie, pomagając miejscowej ludności. Po wyzwoleniu został zastępcą burmistrza i wójta miasta. Na skutek donosu został aresztowany przez NKWD. Mieszkańcy Stęszewa wstawili się jednak za nim i został zwolniony. Do pracy w administracji już nie wrócił. Z grupą przyjaciół zorganizował w 1946 roku Gminną Spółdzielnię Samopomoc Chłopska, gdzie pełnił funkcję wiceprezesa zarządu. Na tym stanowisku pozostał do przejścia na emeryturę w 1965 r. Za swą działalność niepodległościową został mianowany podporucznikiem WP. Zmarł 28 kwietnia 1974 r. i został pochowany pochowany na Cmentarzu Parafialnym w Stęszewie. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Niepodległości, Wielkopolskim Krzyżem Powstań-

czym, medalem „Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości”, brązowym medalem „Za Długoletnią Służbę”, Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich. W 1928 r. zawarł związek małżeński z Zofią Rutkowską z Mogilna. Z małżeństwa tego urodziły się dzieci: Stefania (ur. 20 VIII 1929, zam. Jabłeczka), Bronisław (ur. 2 IX 1930; oficer WP), Eugeniusz (ur. 12 II 1933, zootechnik), Jerzy (ur. 16 IV 1936, księgowy), Andrzej (ur. 9 VII 1939, technik odlewnik), Michał (ur. 29 IX 1941, mgr inż. rolnictwa) oraz bliźniacy Wiesław Piotr i Zdzisław Jan (4 VIII 1947- 4 XI 1947).

Informacje syna Bronisława, pułkownika WP; Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Bromberek Jan (1896 – 1919), ur. 11 października 1896 r. w Pile niedaleko Murowanej Gośliny w wielodzietnej rodzinie Marcina i Antoniny z domu Kucera. Ojciec jego był pracownikiem rolnym a matka gospodynią domową. W okresie dzieciństwa rodzice opuścili Murowaną Goślinę i przenieśli się do Łopiszewa niedaleko Ryczywołu. W Ryczywole ukończył niemiecką szkołę podstawową. Następnie wyprowadził się do Poznania, gdzie wykształcił się w zawód kelnera. Pracował w restauracji hotelowej na ul. Św. Marcin. Powołany do armii niemieckiej, walczył na frontach I wojny światowej. W okresie służby w armii zaborczej uzyskał stopień kaprała. Po demobilizacji wrócił do Ryczywołu. Tu wraz z innymi ochotnika-

mi wstąpił w szeregi powstańcze Kompanii Rogozińskiej. Walczył w okolicach Budzynia i Chodzieży. Doskonała znajomość języka niemieckiego Jana Bromberka została wykorzystana przez dowództwo kompanii. W przebraniu niemieckiego żołnierza przedostał się kilkakrotnie na stronę przeciwnika i uzyskał ważne informacje operacyjne wojsk niemieckich. Ostatnia próba 5 lutego 1919 r. niedaleko Podstolic okazała się fatalna w skutkach. Został rozpoznany i postrzelony w płuco podczas próby ucieczki. Po zatrzymaniu brutalnie pobiła go grupa niemieckich żołnierzy – od śmierci Jana Bromberka uratował kolega z okresu służby w armii niemieckiej, który go rozpoznał. Ciężko

Jan
Bromberek

rannego przeniesiono do pobliskiej chaty niedaleko Budzynia, a następnie przetransportowano do szpitala w Chodzieży, gdzie zmarł wskutek odniesionych ran 25 lutego 1919 r. W Księdze Zgonów Parafii Ryczywół z 1919 r. pod nr 7 zapisano: „Raniony w potyczce po Chodzież przez żołnierzy Heimatschutzu. Zm. w szpitalu w Chodzieży. Pochowany na ryczywolskim cmentarzu z wojskowymi honorami”. Pierwotnym miejscem spoczynku Jana Bromberka była Chodzież. Na prośby matki ówczesny właściciel majątku Łopiszewo – Peter

Hoffmann sprowadził zwłoki do Ryczywołu. 4 marca 1919 Jan Bromberk spoczął na cmentarzu w Ryczywole. Po powstaniu w 1933 r. pomnika upamiętniającego ofiary z Ryczywołu i okolic w latach 1914-1920, przeniesiony do kwatery po lewej stronie pomnika (w tej chwili grób zaniedbany i identyfikacja jest utrudniona). Jego nazwisko widnieje też na tablicy głównego pomnika. Pamięć o Janie Bromberku w dwudziestolecie międzywojennym była w Ryczywole bardzo żywa, stał się bohaterem lokalnej społeczności i działającego w Ryczywole Koła Związku byłych Uczestników Powstań Narodowych.

Z. Kościański, Z. Wertel, Zachowane mogiły Powstańców Wielkopolskich poległych i zmarłych w czasie walk powstańczych 1918/1919, Poznań 2003, s. 62, 80; Z. Zaleski, Zarys dziejów miasta Ryczywołu, Chodzież 1926, s. 27; B. Nogalski, Kronika Ryczywołu, T. I, Ryczywół 1984, s. 9-10; AAP, ZPW, sygn. 337; Księga Zgonów Parafii Ryczywół z 1919 r., poz. 7; Informacje siostry Ireny Kalupy z Ryczywołu.

Robert Zimny

Bródka Antoni (1900 – 1974), ur. 4 czerwca 1900 r. we Wronczynie, gm. Stęszew, w rodzinie Wojciecha i Marii zd. Bąk. 4 stycznia 1919 r. wstąpił do oddziału por. Andrzeja Kopy w Dopiewie i wraz z nim brał udział w akcji zdobywania lotniska Ławica. Walczył też pod Zbąszyniem i Łomnicą w kompanii por. Antoniego Szyftera. W 1939 roku zmobilizowany do batalionu wartowniczego w Poznaniu. Zmarł 22 października 1974 r. w Poznaniu, pochowany zo-

stał na cmentarzu parafialnym w Modrz. Odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1927 r. zawarł związek małżeński z Marią Sobańską. Z tego związku urodził się syn Marian (ur. 1929).

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Justyna Gałczyńska

Budzyński Franciszek (1875 – 1958), inżynier architekt. Ur. się 21 listopada 1875 r. jako syn rzemieślnika Maksymiliana i Wiktorii Ledwowskiej. Przez cztery lata uczęszczał do Gimnazjum Św. Marii Magdaleny w Poznaniu, skąd został relegowany. Później był uczniem szkoły wydziałowej przy ul. Działyńskich. Dyplom inżyniera architekta uzyskał w 1900 r. Powołany do w armii pruskiej służył w 5 pułku artylerii ciężkiej, później w korpusie technicznym w Afryce. W czasie poprzedzającym wybuch Powstania Wielkopolskiego kierował razem z inżynierem Olechem Stelmachowskim prezydenturą kolei z ramienia Rady Robotników i Żołnierzy. Brał aktywny udział w powstaniu już od pierwszych wystrzałów. 28 grudnia 1918 roku kierując oddziałem powstańczym podjechał samochodem dostawczym ok. godz. 11.00 do siedziby Komendy Generalnej V Korpusu Armii, gdzie odbywała się konferencja V KA z władzami naczelnymi prowincji i rejencji poznańskiej. Budzyński wraz z podległym mu 4-osobowym oddziałem do-

konał aresztowania zgromadzonych na konferencji osób, wśród których znajdują się generałowie Bock und Polach, Schimmelpfening, nadprezydent prowincji Eisenhart-Rothe oraz prezes rejencji dr Kirschstein. Część aresztowanych została przez Budzyńskiego odstawiona do Bazaru i przekazana Wojciechowi Korfantemu, jednemu z komisarzy Naczelnej Rady Ludowej. Aresztowanie naczelnych władz wojskowych i cywilnych prowincji obniżyło autorytet władz niemieckich i musiało podzielać deprymującą na niemieckich żołnierzy i ludność cywilną. Brawurowa akcja Franciszka Budzyńskiego ułatwiła niewątpliwie dalszą akcję powstańczą. Po zwycięskim Powstaniu Wielkopolskim Franciszek Budzyński włączył się jako wieloletni radny miasta Poznania w działalność społeczną i tak np. na posiedzeniu Rady w dniu 23 lutego 1921 roku apelował o nowe miejsca pracy dla byłych żołnierzy Powstania Wielkopolskiego, ze szczególnym uwzględnieniem inwalidów. Jako budowniczy i radny postulował budowę mieszkań dla bezrobotnych i wchodził w skład Komisji ds. Zbadania Orzeczeń Urzędu Mieszkaniowego miasta Poznania. Znając osobiście poległego w powstaniu Franciszka Ratajczaka postanowił przyjąć na prawach własnego dziecka Eryka Ratajczaka, syna bohatera Powstania Wielkopolskiego. Budzyński opiekował się Erykiem, którego jednak przedwczesna śmierć dosięgła w trakcie III roku studiów prawa. Oprócz kształcenia Eryka Ratajczaka, Budzyński dysponujący znacznym majątkiem przeznaczał spore sumy na kształcenie średnie i wyższe ubogiej młodzieży. Franciszkowi Budzyńskie-

mu nie była obca sprawa najuboższej warstwy poznaniaków. W swojej wili na ul. Starościńskiej 6 (obecnie ul.

Franciszek
Budzyński

F. Nowowiejskiego) wydawał posiłki dla najbardziej potrzebujących, zatrudniając specjalnie do tego celu odpowiedni personel. Wspomnieć należy również o jego działalności na niwie sportowej. Był działaczem i zawodnikiem klubu wioślarskiego KW 04, a następnie w 1912 roku założycielem Zrzeszenia Wioślarskiego Tryton, otwartego dla wszystkich grup społecznych Poznania. W okresie okupacji niemieckiej przebywał w Generalnej Guberni i pracował w budownictwie. Zmarł 9 grudnia 1958 r. Pochowany został na cmentarzu komunalnym Poznań-Junikowo (kwatery 28/2/25). Za udział w Powstaniu Wielkopolskim Franciszek Budzyński otrzymał Krzyż Walecznych z rąk generała dywizji Kazimierza Raszewskiego. Był również odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Żona Róża zmarła 22 lipca 1938 r. i jest pochowana w jednym grobie z mężem.

Informacje i pamiątki rodzinne

Zdzisław Parucki

Buławski Mieczysław (1885 – 1949), proboszcz i organizator powstania w Rynarzewie. Był synem Wiktora, urzędnika, i Michaliny z Kryszevskich. Urodził się 19 IX 1885 r. w Gnieźnie. Do gimnazjum uczęszczał w Wągrowcu. Po zdaniu matury (1905 r.) odbył studia seminaryjne w Poznaniu i Gnieźnie. Po przyjęciu święceń kapłańskich w roku 1909 był wikariuszem w Łabiszynie, u boku ks. prob. Teofila Kłosa, znanego pisarza i społecznika. Przez dwa lata (1912-1914) był proboszczem w Jaksicach, skąd został przeniesiony do Rynarzewa k. Szubina. Ponieważ parafia była bardzo zniemczona, rozwinął działalność narodową i społeczną – starał się o szerzenie znajomości języka polskiego w nauczaniu religii, a także w bractwach i stowarzyszeniach kościelnych oraz Towarzystwie Katolickich Robotników Polskich. W czasie gdy Wielkopolska wybijała się na niepodległość ks. Buławski dokonał wyboru Rady Ludowej, uruchomił szkołę z językiem polskim i zapowiedział spolszczenie wszystkich urzędów. Z początkiem 1919 r. sam uczył dzieci języka polskiego i obsadzał zaufanymi parafianami pocztę, dworzec kolejowy, a także zaproponował powołanie do życia tajnej straży polskiej. W odpowiedzi na tę akcję wkroczył do Rynarzewa oddział Grenzschtzu i groził proboszczowi rozstrzelaniem, uważając go za głównego inspiratora przygotowań powstańczych. Terror niemiecki jeszcze silniej wzmógł się, gdy ludność polska wybrała proboszcza Buławskiego burmistrzem Rynarzewa. Mimo represji utrzymywał kontakt z Naczelną Radą Ludową, a gdy zaistniała ku temu sposobność, przebywał, wraz z ks.

Zabłockim, na pierwszej linii frontu. W 1920 udał się na Śląsk i brał udział w akcji plebiscytowej. Za swoją działalność narodową i społeczną został odznaczony Medalem Niepodległości. Walkę o polskość Rynarzewa opisał na podstawie własnych przeżyć w książeczce „Miasteczko nad frontem” (Poznań 1929). Z Rynarzewa przeniesiony został (1930 r.) na probostwo do Kosztowa. W listopadzie 1939 r. został aresztowany i osadzony z innymi kapłanami jako zakładnik w Górcie Klasztornej pod Łobżenicą. Po wojnie nadal pracował w Kosztowie, gdzie zmarł 18 stycznia 1949 r.

M. Buławski, Miasteczko nad frontem, Poznań 1929; F. Kącki, Udział duchowieństwa katolickiego w powstaniu wielkopolskim 1918-1919, „Novum” 1971, nr 12, s. 49, 74, 79 – 80, 82, 101, 117; A. Ciszak, Szubin- Bydgoszcz po raz trzeci (w:) Na froncie północnym Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. Wspomnienia, Poznań 1973, s. 43; Księga społecznicy w Wielkopolsce 1894 – 1919. Słownik biograficzny, t. I, Gniezno 1992 (Marian Banaszak).

Bogumił Wojcieszak

Burian Zbigniew Stanisław (1895 – 1976), chorąży WP, za udział w powstaniu wielkopolskim mianowany ppor. Ur. 31 marca 1895 r. w Siemianowicach w ówczesnym pow. kępińskim w rodzinie Stefana Buriana – kierownika gorzelni i Heleny Paszkiewicz. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Strzelnie uczył się zegarmistrzostwa. 15 lipca 1915 r. powołany do armii niemieckiej; walczył na

frontach zachodnim i wschodnim. Po demobilizacji jesienią 1918 r. wstąpił do Polskiej Organizacji Wojskowej Zaboru Pruskiego. Brał udział w wyzwoleniu Poznania od 27 grudnia. W połowie stycznia S. Burian wstąpił do I batalionu saperów, przemianowanego na 15 batalion saperów Wlkp. Baon przydzielony został do 15 Dywizji Piechoty Wielkopolskiej. W wojnie polsko-bolszewickiej 7 maja 1920 r. baon wkroczył do Kijowa. W trakcie walk saperzy pod ogniem nieprzyjacielskim naprawiali mosty na Dnieprze. Za męstwo okazane w budowie przepraw st. sierż. Burian odznaczony został Orderem VM 5 klasy nr 5507. 21 sierpnia 1920 r. awansowany do stopnia chorążego. Po zakończeniu działań wojennych Z. Burian pełnił służbę zawodową w 8 pułku saperów, późniejszym 8 batalionie saperów w Toruniu. W polskich działaniach obronnych 1939 r. Burian brał udział w bitwie nad Bzurą i 19 września 1939 r. w rejonie Iłowa został przez Niemców wzięty do niewoli. Po wyzwoleniu obozu jenieckiego w Murnau (29 kwietnia 1945 r.) wstąpił do Polskich Sił Zbrojnych. Do kraju wrócił w 1947 r. i pracował w biurach różnych instytucji. Zmarł 1 stycznia 1976 r. w Toruniu. Pochowany został na cm. NMP w Toruniu. Odznaczony był także Krzyżem Walecznych i licznymi medalami.

CAW, VM 39-3000; ap 7411; Kawalerowie..., t. II, cz. 1, s. 24; Informacje Rodziny.

Bogusław Polak

Buschke Mikołaj (1901 – 1982),
ur. 1 grudnia 1901 r. w Ryczywole

w powiecie obornickim. Syn Józefa i Elżbiety Janasek. Ojciec jego był robotnikiem, a matka gospodynią domową. Ukończył niemiecką szkołę powszechną w Ryczywole. Ochotniczo wstąpił w szeregi wojsk powstańczych, walczył w Kompanii Rogozińskiej. Uczestnik wojny polsko-bolszewickiej. Po demobilizacji pracował w Magistracie w Ryczywole jako egzekutor miejski. W latach 1929-1936 członek Koła Związku Byłych Uczestników Powstań Narodowych w Ryczywole. W organizacji tej pełnił funkcję sekretarza (1929-1931). Działiał też w lokalnym Stowarzyszeniu Wolnomysłlicieli i Towarzystwie Śpiewaczym „Lutnia”. W 1936 z rodziną wyprowadził się „za chlebem” do Chodzieży. Pracował tam w młynie zbożowym p. Urbańskiego. W 1937 r. przeprowadził się do Poznania-Krzyżownik. Do 1939 r. utrzymywał się z zasiłku dla bezrobotnych. W okresie okupacji pracował na lotnisku Ławica w Poznaniu przy konserwacji samolotów. W 1945 r. wstąpił do PPR i został oddelegowany (maj/czerwiec) wraz z grupą Polaków do Krosna Odrzańskiego. Współtworzył tam zręby administracji polskiej na tzw. Ziemiach Odzyskanych. W Krośnie pracował w biurze Powiatowego Urzędu Ziemskiego jako zastępca komisarza. Latem 1946 r. uległ poważnemu wypadkowi motocyklowemu. Po likwidacji Powiatowego Urzędu Miejskiego przeniesiony do biura meldunkowego Urzędu Miejskiego. Wystąpił z partii, co pociągnęło za sobą utratę mieszkania służbowego. W 1953/54 r. wyprowadził się do Gubina. Znalazł tam zatrudnienie w mleczarni gdzie pracował do uzyskania wieku emerytalnego. Członek PPR (1945-1948),

PZPR (1948-1953) i ZBOWiD w Zielonej Górze. Ostatnie lata spędził w Lubsku w Domu Późnej Starości. Zm. 8 grudnia 1982 r. Pochowany w Lubsku, a następnie przeniesiony przez rodzinę na cmentarz junikowski w Poznaniu. Żonaty z Zofią Kosicką, z którą miał czworo dzieci: Zdzisława (ur. 1926)- oficera zawodowego, Helenę (ur. 1927), Urszulę (ur. 1933) i Krystynę (1939-1947).

AAP, ZPW, sygn. 337; Informacje syna Zdzisława z Gdańska.

Robert Zimny

Buszkiewicz Irena z domu Szadkowska (1901 – 1999), urodziła się 5 czerwca 1901 r. w Poznaniu. Córka Władysławy i Piotra Szadkowskich. Pochodziła z rodziny kupieckiej. Ukończyła Wyższą Szkołę Żeńską przy pl. Św. Piotra (dziś pl. Wiosny Ludów) w Poznaniu. W dniu 27 grudnia 1918 r., wraz z matką, manifestowała pod Bazarem z okazji przyjazdu I. J. Paderewskiego. W następnym dniu wspólnie z koleżankami z drużyny skautowej, zgłosiła się ochotniczo do powstańczej służby pomocniczej. Pierwszym jej „zajęciem powstańczym” było obieranie ziemniaków w piwnicy poznańskiej kawiarni „Grand Cafe”, gdzie przygotowywane były posiłki dla powstańców, które następnie dziewczęta z opaskami Czerwonego Krzyża rozprawdzały do poszczególnych kuchni polowych. Później awansowała i została skierowana do dowództwa powstania przy Al. Marcinkowskiego, do rozdzielania poczty polowej (sortowania, rozdzielania i przekazywania listów od i do powstańców, a także ich kon-

troli – obowiązywała wojskowa cenzura). Ta polowa poczta stała się zaczątkiem Poczty Polskiej. Po zakończeniu powstania długo udzielała się społecznie w pracach PCK. Później wyszła za mąż za Bolesława Buszkiewicza (zm. 24 sierpnia 1982), również powstańca, porucznika, ziemianina i wyjechała do jego majątku do Wiśniewa k. Wągrowca. Majętność ta (600 ha) została w 1939 r. przejęta przez Niemców, a po wojnie rozparcelowana. Po zakończeniu działań wojennych zamieszkała w Poznaniu.

Irena
Buszkiewicz

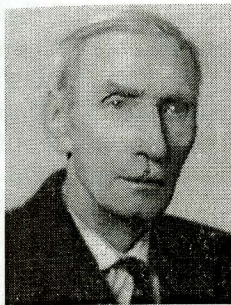

Zmarła 1 grudnia 1999 r. Pochowana została w Kwaterze Powstańców Wielkopolskich na cmentarzu junikowskim w Poznaniu. Odznaczona Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym.

Dokumenty rodzinne; J. Marciszewski, Irena Buszkiewicz – powstanie wielkopolskie (w:) Wielkopolskie Powstanie nr 3/1997 s. 18-19

Anna Bartóg

Chatliński Józefat (1883 – 1965), ur. 23 października 1883 r. w Pleszewie. Syn Antoniego i Cecylii z domu Kowalska. Ukończył szkołę powszechną. Był członkiem Towarzy-

Józefat
Chatliński

stwa Gimnastycznego „Sokół”. Służył w armii pruskiej. W końcu listopada 1918 r. wstąpił jako ochotnik do Oddziału Straży i Bezpieczeństwa w Pleszewie i służył w I baonie garnizonowym pod dowództwem Ludwika Bocińskiego. W sierpniu 1919 r. mianowany kapralem. 13 lutego 1920 r. zwolniony ze służby wojskowej. Później pracował w Sądzie w Odolanowie, następnie od 1929 r. do chwili przejścia na emeryturę, w Sądzie Grodzkim w Poznaniu. Zmarł 3 marca 1965 roku w Poznaniu i został pochowany na cmentarzu na Miłostowie. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i Medalem Pamiątkowym Za wojnę 1918/1921. Był żonaty i miał dzieci: Bohdana (ur. 1924), Janinę (ur. 1925), Bożenę (ur. 1926), Teresę (ur. 1930) i Stefana (ur. 1933).

*Dokumenty, pamiątki i informacje
syna Bohdana.*

Ewelina Tomkowiak

Chatliński Roman (1875 – 1965), szef kompanii Oddziału Straży i Bezpieczeństwa w Pleszewie. Ur. 12 stycznia 1875 r. w Pleszewie w rodzinie Antoniego i Cecylii z domu Kowalskiej. W rodzinnym mieście ukończył szkołę powszechną. Później przez trzy lata uczył się zawodu ma-

larza; został czeladnikiem, następnie mistrzem malarskim. W latach 1898-1914 prowadził własny zakład rzemieślniczy. Od 1891 r. był członkiem Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, gdzie pełnił funkcje naczelnika, następnie podnaczelnika i w końcu sekretarza koła w Pleszewie. W 1914 r. powołany został do armii pruskiej i w stopniu podoficera brał udział w I wojnie światowej. W listopadzie wrócił do rodzinnego miasta i w końcu listopada 1918 r. wstąpił do Oddziału Straży i Bezpieczeństwa w Pleszewie; został szefem 3 kompanii, komendantem miasta i powiatu pleszewskiego. Po zwolnieniu z wojska, 30 czerwca 1920 r. ukończył w Poznaniu kurs aspirantów oficerskich. Później po przeszkoleniu był kontrolerem Ubezpieczalni Krajowej w Poznaniu na powiaty Oborniki, Inowrocław, Strzelno i w końcu w Kościerzynie. W 1934 r. z powodu choroby przeszedł na emeryturę. Od 1936 r. mieszkał ponownie w Pleszewie. Był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich i Spółdzielni „Robotnik” w Pleszewie. W grudniu 1940 r. został przez Niemców wysiedlony do Generalnej Guberni i zamieszkał w Piotrkowie Trybunalskim. Do Pleszewa wrócił w lutym 1945 r. Należał do Związku Powstańców Wielkopolskich z roku 1918-1919 r.

Roman
Chatliński

Zmarł 24 grudnia 1965 r. i pochowany został na cmentarzu w Resku (woj. zachodniopomorskie). Odznaczony Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918-1921. Był dwukrotnie żonaty: 1. od 1900 r. z Franciszką Bielawską, z którą miał czworo dzieci; 2. z Jadwigą Michałek, z którą miał dwóch synów. Od 1936 r. był wdowcem.

Informacje i dokumenty syna Adama ze Szczecina; archiwum ZBoWiD w Poznaniu.

Ewelina Tomkowiak

Chlebowski Klemens Andrzej (1898 – 1976), więzień obozów koncentracyjnych, ppor. WP. Ur. 9 listopada 1898 r. w Czekanowie k. Ostrowa Wlkp. jako syn Andrzeja i Katarzyny. 4 lutego 1919 r. wstąpił jako ochotnik do II kompanii I baonu strzelców wlkp. pod dowództwem W. Wawrzyniaka. W powstaniu wielkopolskim walczył na odcinkach: Krotoszyn – Zduny – Ujazd – Sulmierzyce – Gołków oraz Uciechów – Czarny Las – Szklarka Przygodzka pod dowództwem ppor. Janiaka. 16 czerwca 1919 r. został przeniesiony do I baonu wojsk kolejowych w Poznaniu jako współorganizator wojskowy i instruktor kolejowy. Zdemonilizowany 29 lipca 1921 r. służbę w wojsku powstańczym zakończył w stopniu sierżanta. 16 grudnia 1921 r. odznaczony Odznaką Pamiątkową Wojsk Powstańczych. 3 maja 1940 r. aresztowany przez Niemców i jako więzień polityczny został osadzony w obozie koncentracyjnym w Dachau, a od 26 czerwca 1940 r. w obozie koncentracyjnym Matchausen (nr obozowy 5000/47544), gdzie

przebywał do dnia wyzwolenia 5 maja 1945 r. Do czasu przejścia na emeryturę 30 czerwca 1954 r. pracował na kolei jako zawiadowca stacji Wieruszów – Podzamcze. Pełnił funkcję wiceprezesa Zarządu Oddziału ZBoWiD w Wieruszowie. 13 grudnia 1971 r. awansowany do stopnia ppor. Odznaczony: Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (23 października 1972 r.), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (21 sierpnia 1974 r.). Zmarł 5 stycznia 1976 r. w Wieruszowie. Spoczywa na cmentarzu św. Rocha parafia Wieruszów – Podzamcze. Z małżeństwa z Heleną Wizner miał syna Mieczysława (zm. 2004, inż. budownictwa).

Dokumenty w posiadaniu rodziny: Akt nominacji na stopień ppor. wydany przez Radę Państwa PRL, Warszawa 13 XII 1971; Patent na Odznakę Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich nr C 349 z dn. 16 XII 1921; Zaśw. Czerwonego Krzyża, Genewa 14 X 1973; Zaśw. Referatu Historycznego DOK, Poznań 10 IX 1938.

Paweł Grzesiak

Chmielewski-Wieniawa Jerzy (1891 – 1945), aptekarz, powstaniec, społecznik. Ur. się 20 października 1891 r. w Stempuchowie w pow. wągrowieckim jako syn Władysława i Marii z domu Lubicz-Górskiej. Dzieciństwo i młodość spędził w Jeleniu w pow. lidzbarskim. Uczył się w Pelplinie i w Brodnicy, gdzie uzyskał małą maturę. Pod wpływem swego wuja Marcina Górskiego, aptakarza z Jutrosina, rozpoczął naukę zawodu w aptece Henryka Ciesielskiego

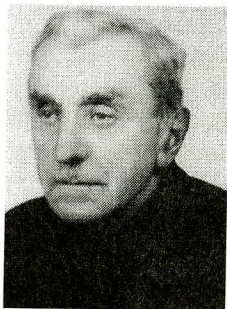
w Pakości, w której otrzymał uprawnienia pomocnika aptekarskiego. Zmobilizowany do armii niemieckiej w 1916 r., trafił do oddziałów liniowych, gdzie służył jako feldfebel, później zaś przydzielony został do pociągu sanitarnego. Ranny w październiku 1918 r., trafił na krótko do lazaretu. Po wybuchu powstania wielkopolskiego zgłosił się do oddziałów powstańczych. Według świadectwa żony, Róży Chmielewskiej, w powstaniu walczył wraz z innym aptekarzem, Bolesławem Szymczakiem. W 1921 r. rozpoczął studia farmaceutyczne na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Poznańskiego. W maju 1924 r. otrzymał dyplom magistra farmacji. Wkrótce po ukończeniu studiów podjął pracę zawodową, zarządzając i dzierżawiąc aptekę Antoniego Świtalskiego w Krobi, którą w 1928 r. nabył na własność za 50 tys. zł. Do czasu wywłaszczenia przez Niemców, czyli 26 kwietnia 1940 r., mieszkał w Krobi przy ul. Poznańskiej 1, aktywnie uczestnicząc w życiu społeczno-zawodowym miasta. Od 18 czerwca 1940 r. do sierpnia 1944 r. zatrudniony był w niemieckiej aptece w Rogoźnie Wlkp. W miarę możliwości pomagał ludności polskiej, umożliwiając jej nabywanie potrzebnych leków. Od jesieni 1943 r. był członkiem obornickiej organizacji AK. Aresztowany przez gestapo, trafił do Żabikowa, a później do obozu koncentracyjnego w Gross-Rosen. Zmarł w obozie w Nordhausen (podlegającym pod Buchenwald) między 27 a 29 marca 1945 r.

L. Kostrzeński, Materiały do historii aptek wielkopolskich, t. II: Apteki

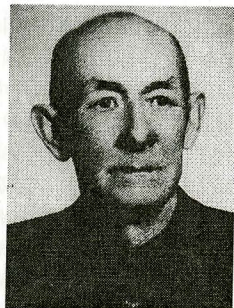
provincjonalne, Warszawa 1936, s. 93; Krótka relacja żony Róży przestana na adres W. W. Głowackiego 18 III 1968 r.; Kopia dyplomu z nadaniem tytułu magistra farmacji, wystawiona w Poznaniu 30 IV 1926 r. z podpisem rektora Ludwika Sitkowskiego (w posiadaniu autora pracy); Relacja Konstantego Chmielewskiego (syna, ur. 1 XII 1928 r. w Krobi), zamieszkałego w Szczecinie; Zaświadczenie burmistrza Rogoźna Wlkp. Ludwika Mikołajczaka z 1 VI 1948 r. (odpis w posiadaniu autora pracy); Zaświadczenie Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej. Okręg Wielkopolski z 26 VI 1991 r. (odpis w posiadaniu autora pracy); R. Gierka (były żołnierz AK Obwodu Oborniki), Placówka Armii Krajowej w Rogoźnie, „Kurier Rogoziński” nr 11 (14), listopad 1991, s. 10.

Jan Majewski

Chowański Wojciech (1898 – 1975), ur. się 17 kwietnia 1898 r. w Myślniewie pow. Ostrzeszów w rodzinie rolników Marcelego i Julianny. Ukończył miejscową szkołę powszechną. Podczas I wojny światowej powołany do armii pruskiej, walczył na froncie zachodnim. Ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych i brał udział w walkach na odcinku Ostrzeszowsko-Kępińskim. Później do 1939 r. pracował we własnym gospodarstwie rolnym w Rogaszycach. Był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich. Podczas II wojny światowej aresztowany przez Niemców został osadzony w obozie pracy w Oleśnicy. Po zakończeniu wojny, wrócił do Rogaszy; razem z żoną nadal pracował w swoim gospodarstwie rolnym i jednocześnie był dróżnikiem

Wojciech
Chowański

Leon
Chrznowski

na drogach w powiecie ostrzeszowskim. Należał do odrodzonego Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/1919, a od 1958 r. do ZBoWiD-u. Pełnił też funkcje kościelnego w miejscowym kościele. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim 13 grudnia 1971 r. mianowany na stopień podporucznika. Zmarł 15 października 1975 roku w Rogaszycach i pochowany został na miejscowym cmentarzu parafialnym. Odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Żonaty ze Stanisławą Böhm (1898-1968) miał dzieci: Józefa (1926-2000), Jana (1929-1969) i Marię (1932-2002).

Powstanie wielkopolskie 1918-1919 na odcinku Ostrzeszowsko-Kepińskim; informacje wnuka Jana Tyca.

Barbara Tomkowiak

Chrzanowski Leon (1894 –?), tapicer, ur. 28 czerwca 1894 r. w Rogoźnie syn Franciszka i Marianny z d. Bukowska. Ukończył szkołę powszechną. Powołany do armii pruskiej służył w 49 pp w Gnieźnie. 1 stycznia 1919 r. ochotniczo wstąpił do kompanii powstańczej w Rogoźnie. Brał czynny udział w walkach

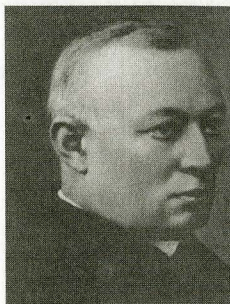
pod Budzynie, Chodzieżą i Czarnkowie. Ponadto brał udział w walkach na Froncie Północnym. 9 grudnia 1923 r. wstąpił do Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Rogoźnie. Był członkiem Tajnej Organizacji Zbrojnej i Komendy Gotowości. Odznaczony został Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i Odznaką Powstańca Broni. Żona: Apolonia z d. Józefek. Dzieci: Marian (ur. 4 VIII 1918); Florian (ur. 27 XII 1920 r.); Halina Maria (ur. 1 XII 1923 r.).

Dokumenty ze zbiorów Muzeum Regionalnego w Rogoźnie.

Angelika Pilarska

Chudziński Mieczysław (1875 – 1936), proboszcz opalenicki, urodził się 20 maja 1875 r. w Bożacinie, był synem Anny i Franciszka, nauczyciela szkoły elementarnej. Patriotyczna atmosfera domu rodzinnego, w którym przyszły proboszcz opalenicki spędził dzieciństwo i lata najmłodszej młodości, wywarła na niego trwały wpływ. Cała jego późniejsza działalność prześlągnięta była duchem żarliwego umiłowania Ojczyzny. Nauki początkowe pobierał w szkole w rodzinnej wsi oraz dodatkowo pod kierunkiem ojca, człowieka o wyso-

kiej wiedzy i dużej kulturze osobistej. Maturę uzyskał w gimnazjum krotoszyńskim, w roku 1899. Podczas nauki gimnazjalnej należał do polskiej organizacji patriotycznej imienia Tomasza Zana. Po uzyskaniu świadectwa dojrzałości wstąpił do Arcybiskupiego Seminarium Duchownego w Poznaniu. Po roku podjął studia teologiczne w Rzymie, jako alumn Papieskiego Kolegium Polskiego na Uniwersytecie Gregoriańskim. Następnie, w latach 1902-1903, studiował na wydziale teologicznym Uniwersytetu w Monasterze. Świecenia kapłańskie przyjął w Gnieźnie 13 grudnia 1903 roku. W dniu 29 czerwca 1915 r. otrzymał prezentę na probostwo w Opalenicy. Gdy nadszedł czas wybijania się na niepodległość stanął na czele opalenickiej Rady Ludowej, a w marcu 1919 roku został przewodniczącym pierwszej w niepodległej Ojczyźnie opalenickiej Rady Miejskiej. Jak wspominał świadek wydarzeń: „... z ks. Mieczysławem Chudzińskim na przełomie 1918/19 roku społeczność opalenicka dzieliła wielką narodową radość z uzyskanej wolności. W tych dziejowych chwilach bywał na zebraniach, na ogólnych wiecach, gdzie głosił nie tylko radość, ale i katolicką powinność”. Ks. Chudziński był współinicjatorem budowy i poświęcił pierwsze w Wielkopolsce pomniki:

Mieczysław
Chudziński

Niepodległości (Terespotockie, 1921) i Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 (Opalenica, 1922). O stosunkach wzajemnych z lokalną społecznością najlepiej świadczy fakt, iż w roku 1928 dla upamiętnienia jubileuszu 25-lecia jego kapłaństwa i 10. rocznicy odzyskanej niepodległości opaleniczanie ufundowali pomnik – figurę Serca Jezusowego przy ratuszu. Utrzymywał zażyłe stosunki z opalenickimi organizacjami skupiającymi weteranów powstania wielkopolskiego. Zmarł 17 marca 1936 r. po długiej i ciężkiej chorobie, pochowany jest na cmentarzu w Opalenicy.

Opalenicki słownik biograficzny, t.1, Opalenica 1992 (Bogumił Wojcieszak, tu obszerna literatura); G. Łukomski, B. Wojcieszak, Powstańcze tradycje Opalenicy, Opalenica 2000, passim; B. Wojcieszak, Był dobrym kapłanem, A oto ja jestem, 2006, nr 3 (38), s. 5.

Bogumił Wojcieszak

Chwalisz Jan (1897 – 1980), ur. 10 grudnia 1897 roku w Kraplewie, w rodzinie rolnika Walentego i Józefy zd. Karpisiak. W 1918 r. wstąpił do Straży Ludowej, a następnie do oddziału powstańczego pod dowódz-

Jan
Chwalisz

twem porucznika Andrzeja Kopy w Dopiewie. Zmarł 14 grudnia 1980 roku w Kraplewie i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Stęszewie. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym. Rodziny nie założył.

Informacje i pamiątki rodziny; Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Czarliński Lech Leon, ps. „Lech z kropką” (1899 – po 1939). Ur. 8 listopada 1899 r. w majątku Brachmówko pow. Toruń, jako syn ziemianina Adama i Marii z d. Aubracht – Prądyńskich. Do dziewiątego r. życia uczył się w domu u nauczycieli domowych, po złożeniu egzaminu uczęszczał do gimnazjum państwowego w Bydgoszczy, a od 1912 do 1917 do gimnazjum w Inowrocławiu. Po zmobilizowaniu ojca do armii niemieckiej Cz. pomagał w gospodarstwie rolnym. Uznany za niezdolnego do służby wojskowej, od 1917 związał się z pomorską organizacją wojskową, a w grudniu tego roku wstąpił do Organizacji Wojskowej Pomorza. Przydzielony został do dyspozycji dr. F. Kręckiego: był kurierem, komendantem powiatowym, komendantem okręgowym na cztery powiaty, organizatorem przerzutów ochotników do Wielkopolski. W opinii o Cz. F. Kręcki stwierdza: „Jest prawą ręką i emisariuszem na całe Pomorze oraz łączni-

kiem z Warszawą i Poznaniem. Śledzony przez Niemców przewoził z narażeniem się na aresztowanie bardzo ważne materiały wojskowe do Poznania i Warszawy. Gorący patriota, oddany całą duszą OWP, oddaje olbrzymie usługi organizacji, a po zakazie zbrojnego powstania (na Pomorzu, B. P.), wysyła setki ochotników do dywizji pomorskiej w Poznaniu. Jego praca organizacyjna w pierwszym okręgu OWP dała nadzwyczajne rezultaty. Za pracę wojskową został przez Niemców aresztowany i uwięziony”. Cz. aresztowany został wraz z grupą ochotników usiłujących przedostać się do Wielkopolski. Zwolniony został za wysoką kaucją złożoną przez ojca. W listopadzie 1919 r. stanął do egzaminów w Wielkopolskiej Szkole Podchorążych i w lutym 1920 mianowany ppor. Przydzielony do 18 Pułku Ułanów Nadwiślańskich (Pomorskich) przeszedł jego szlak bojowy w wojnie 1920. W 1921 na własną prośbę przeszedł do rezerwy. Ukończył gimnazjum w Bydgoszczy i cztery semestry rolnictwa na Uniwersytecie Poznańskim. Objął administrację rodzinnego majątku, którego stał się właścicielem. Pracował społecznie w instytucjach społeczno-rolniczych i Przysposobieniu Wojskowym. Zmarł po 1939 r. Odznaczony także Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari, Krzyżem Niepodległości, Medalem za Wojnę 1918-1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, odznaką OWP.

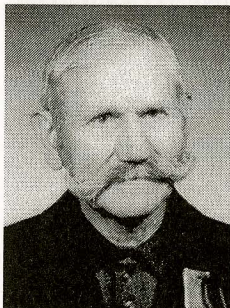
CAW, Virtuti Militari 80-7672, Krzyż Niepodległości 24-988; M. Wojciechowski: Powrót Pomorza do Polski 1918-1920, W-wa – P-ń Toruń 1981 wg indeksu; Wojsko Wielkopol-

skie 1919 r. Cz. II. Rewindykacja Pomorza i Wielkopolski 1920 r. Wybór dokumentów wojskowych. Wstęp, wybór i opracowanie I. Polak i B. Polak, Koszalin 1986 wg indeksu.

Bogusław Polak

Czarnyszka Józef (1900 – 1987), ur. się 21 stycznia 1900 r. w Zakrzewie, powiat Jarocin, gdzie jego rodzice mieli gospodarstwo rolne. Miał liczne rodzeństwo. W czasie I wojny pracował w Górze w majątku ziemskim Ernsta (ojca) Fischera von Mollarda. Wstąpił jako ochotnik do I Kompanii Jarocińskiej por. Jana Klarzyńskiego w Jarocinie dnia 24 grudnia 1918 roku i brał czynny udział w rozbrajaniu Niemców w Ostrowie Wlkp. i Krotoszynie. Ponadto brał udział w walkach o Mroczę, Ślesin i pod Rawiczem w styczniu i lutym 1919 r. Po zakończeniu Powstania służył w Wojsku Polskim; zwolniony do rezerwy 19 listopada 1921 r. Od powrotu z wojska pracował na majątku Fischerów, do których 1936 należał także folwark w Panience. Sezonowo pracowała w majątku także jego żona. W roku 1936 Ernst Fischer (syn) został zmuszony do rozparcelowania części swojego majątku. Wtedy Józef Czarnyszka z żoną kupił parcelę o po-

wierzchni 5 h, na której wybudowali skromny dom i zabudowania gospodarcze. W czasie II wojny Ernst Fischer odebrał wszystkim parcelantom ziemię, zamienił ich w swych przymusowych robotników, a zabudowania zniszczył. Rodzina Józefa Czarnyszki mieszkała najpierw w Panience na organistówce, później w jednej izbie w domu Ciesielskich, następnie w domu Pietrowiaków. Po ucieczce Niemców i zakończeniu działań wojennych, odzyskaną ziemię wydzierżawił i wyjechał do miejscowości Wierzchna na Ziemiach Zachodnich. W latach 60-tych wrócili do Panienki gdzie na stałe zamieszkali. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim 26 kwietnia 1972 r. mianowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Zmarł 12 sierpnia 1987 r. i wraz z żoną (zmarła 16 grudnia 1980 r.) jest pochowany na cmentarzu w Panience. Odznaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Srebrnym Krzyżem Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich. W roku 1924 zawarł związek małżeński z Katarzyną Patoka z Panienki urodzoną 23 listopada 1900 roku. Mieli czworo dzieci: Helenę, Józefa, Franciszka i syna, który zmarł w dzieciństwie.

Józef
Czarnyszka

Archiwum Zw. Kombatantów RP i b. Więźniów Politycznych w Jarocinie i w Jaraczewie, pow. Jarocin; Horyza Pachciarz Kazimiera, Jarocińscy powstańcy wielkopolscy. Gazeta Jarocińska 2006 nr 6 (800); Dokumenty i fotografie w posiadaniu autorki i rodziny.

Kazimiera Horyza Pachciarz

Czechowski Ignacy (1877 – 1941), proboszcz i przewodniczący Rady Ludowej w Chodzieży. Urodził się 4 VI 1877 r. w Ciechrzu koło Strzelna jako syn Michała i Jadwigi z Ofierskich. Po złożeniu matury w Inowrocławiu (1898 r.) wstąpił do seminarium duchownego w Poznaniu i Gnieźnie. Świecenia kapłańskie przyjął 19 III 1901 r. Początkowo przebywał na wikariacie w parafii Krostkowo k. Nakła, następnie został powołany do Poznania, gdzie był najpierw (od roku 1905) wikariuszem przy katedrze, a następnie (1907-11) administratorem parafii archikatedralnej. Działalność społeczną i narodową, obok duszpasterskiej, rozwinął w Chodzieży, gdzie duszpasterzował od 1 stycznia 1912 r. Założył Towarzystwo Pomocy Naukowej im. K. Marcinkowskiego, ożywił działalność Towarzystw Czytelni Ludowych, jako prezes na miasto i powiat, tworząc czytelnie w swojej i sąsiednich parafiach. Zorganizował Katolickie Stowarzyszenie Robotników Polskich, odłączając się od niemieckiego stowarzyszenia, powołał do istnienia Stowarzyszenie Kobiet Pracujących, którego prezeską była jego siostra, Kazimiera oraz Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej (męskiej). Był członkiem polskiego Komitetu Wyborczego na pow. chodzieski, założył Bank Ludowy, którego był dyrektorem oraz Towarzystwo Przemysłowców. Powołał ponadto Towarzystwo Kresów Północnych na powiaty czarnkowski, chodzieski i wyrzyski i objął w nim obowiązki sekretarza generalnego. Reaktywował też działalność Towarzystwa Naukowej Pomocy im. K. Marcinkowskiego, a od roku 1916/1917 był członkiem Poznańskiego Tow. Przyja-

ciół Nauk. W kronice kościołów chodzieskich napisano, że dla zagrożonej przez germanizację placówki ks. Czechowski „... stał się mężem naprawdę opatrnościowym[...], owiany gorącym patriotyzmem tchnął nowego ducha w parafię. W krótkim czasie przedwojennym powstał od razu szereg organizacji kulturalno – oświatowych, które stały się ostoją ducha polskiego, zagrożonego w Chodzieży w najwyższym stopniu [...]. Praca ta nie poszła na marne, przeciwnie, wydała obfity plon. Gdy pod koniec wielkiej wojny światowej poczęła świtać jutrzeńka wolności, teren chodzieski był już należycie urobiony i przygotowany do budowy Polski”. Działalność ks. Czechowskiego przyczyniła się do powstania w Chodzieży silnego ośrodka patriotycznego w latach 1918-19, z tajną organizacją przygotowującą młodzież do udziału w powstaniu wielkopolskim. Został pierwszym prezesem Powiatowej Rady Ludowej i doprowadził do połączenia się rad ludowych z powiatów nadnoteckich w Zjednoczenie Rad Ludowych Nadnoteckich, którego został prezesem – stąd też nazywany był przez ludność „wojewodą nadnoteckim. Jako delegat Ziemi Nadnoteckiej brał udział w Polskim Sejmie Dzielnicowym w Poznaniu (1918) i wszedł w skład Naczelnej Rady Ludowej. Po wybuchu powstania wystąpił z propozycją ścisłej współpracy wszystkich działaczy narodowych w okręgu nadnoteckim. Zwołał (30 XII 1918 r.) zebranie w Pile z udziałem przedstawicieli okolicznych powiatów. W Chodzieży proboszcz wykazywał postawę bojową i jak mówiono: „chciał w jednym dniu spolszczyć swoje miasto”. Zażądał więc na zebraniu Powiatowej

Rady Ludowej usunięcia wszystkich urzędników niemieckich, natychmiastowego spolszczenia wszystkich szkół i posługiwania się wyłącznie językiem polskim w urzędach państwowych. W czasie działań wojennych utrzymywał ścisłe kontakty z dowódcą oddziałów powstańczych, informował go o ruchach wojsk niemieckich. Na jego wniosek mianowano por. Zdzisława Orłowskiego dowódcą polskich sił powstańczych okręgu nadnoteckiego i podjęto natychmiastową interwencję w celu uwolnienia Polaków, aresztowanych przez Grenzschutz. Sam jednak został aresztowany przez oddział niemiecki, który opanował Chodzież. Grożono mu sądem wojennym i rozstrzelaniem, bowiem Niemcy pamiętali, że ks. Czechowski witał uroczystie przed kościołem wraz ze swoimi parafianami oddziały powstańcze i wiedzieli także, że to on przygotował plan zajęcia miasta i organizował akcję skierowaną przeciwko garnizonowi niemieckiemu w Pile. Zwolniony, musiał na jakiś czas opuścić miasto, lecz utrzymywał kontakty z dowódcami powstańczych oddziałów i pomógł opracować plan jego zajęcia. W Podkomisariacie NRL na obwód nadnotecki w Bydgoszczy kierował akcją repolonizacji Ziemi Złotowskiej. W 1919 roku był nadto dziekanem duszpasterstwa wojskowego okręgu Poznań. Od 1922 r. należał do Związku Obrony Kresów Zachodnich, potem Polskiego Związku Zachodniego i pełnił w nim czołowe funkcje. Po zakończeniu działań wojennych ks. Czechowski został udekorowany Krzyżem Walecznych na jedyny wniosek Komisji Orderowej dla Frontu Północnego, ponadto odznaczony był także Krzyżem Kawaler-

skim Polonia Restituta, Złotym Krzyżem Zasługi i Krzyżem Niepodległości. Od 1 lipca 1924 r. był proboszczem w Strzelinie. Po wybuchu II wojny światowej i wkroczeniu wojsk niemieckich został aresztowany i potem zwolniony. Drugi raz aresztowany 26 VIII 1940 r. przebywał jakiś czas w obozie. Po zwolnieniu pozostał nadal w Strzelinie, gdzie zmarł (26 II 1941 r.) i został pochowany.

Z. Grabska, *Ruch kulturalno-oświatowy w okresie zaboru pruskiego, Chodzież 1984 s. 13-15*; F. Kącki, *Udział duchowieństwa katolickiego w powstaniu wielkopolskim 1918-1919, Novum* 1971, nr 12, s. 52, 53, 94, 101; *Kronika kościołów chodzieskich, s. 120-125, 127-128, 152*; *Księżą społecznicy w Wielkopolsce 1894-1919. Słownik biograficzny, t. 1. Gniezno 1992 (Marian Banaszak)*; Z. Orłowski, *Moje wspomnienia z Powstania Wielkopolskiego, [w:] Przeciw pruskiemu zaborcy. Wspomnienia i listy uczestników Powstania Wielkopolskiego. Wybór i opracowanie L. Gomolec i B. Polak, Warszawa 1979, s. 119.*

Bogumił Wojcieszak

Czepczyński Tadeusz (1899 – 1985), ur. się 30 sierpnia 1899 r. w Opalenicy w rodzinie Jana i Stanisławy z d. Królikowska. Ojciec był wzorowym rolnikiem i należał do grona światłych rolników, którzy wraz z ks. Antonim Gustowskim reaktywowali działalność kółka rolniczego w Opalenicy. Matka – gospodyni domowa. Tadeusz był najstarszym dzieckiem spośród ośmiorga rodzeństwa. Wykształcenie podstawowe,

Tadeusz
Czepczyński

z zawodu rolnik. Jako młody człowiek uczestniczył w Powstaniu Wielkopolskim, przeszedł chlubny szlak bojowy kompanii opalenickiej dowodzonej przez Edmunda Klemczaka. Po zakończeniu powstania został wcielony do Polskiego Wojska i uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. Był uczestnikiem bitwy warszawskiej 1920 r. Po demobilizacji, przejął rodzinne gospodarstwo, gdyż wcześniej zmarł jego ojciec Jan. W 1932 r. zakupił wspólnie z żoną gospodarstwo o powierzchni 15 ha w Brodziszewie, powiat Szamotuły. Tam pracował do ostatnich dni życia. Był członkiem kółka rolniczego oraz związku plantatorów roślin okopowych. Tadeusz był dobrym gospodarzem. Polityką się nigdy nie zajmował. Lubił bardzo konie. Miał najlepsze w okolicy. Był członkiem Polskiego Związku Hodowców Koni. Zmarł 17 maja 1985 r. w Brodziszewie w wieku 86 lat. Pochowany został na miejscowym cmentarzu. Odznaczony został Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Żonaty z Jadwigą Sobkowiak z Głuchowa. Związek małżeński zawarli 17 czerwca 1929 roku w Dopiewie. W małżeństwie urodziło się troje dzieci: Józef (ur. 8 marca 1931), rolnik; Maria (ur. 15 kwietnia 1934), gospodyni domowa i Kazimierz (ur. 19 stycznia 1937), ukończył Wydział

Maszyn Roboczych i Pojazdów Politechniki Poznańskiej. Żona Jadwiga zmarła 15 czerwca 1983 roku w Brodziszewie.

B. Wojcieszak, Opalenickie kółko rolnicze w latach zaborów, Opalenica 1984 (dotyczy Jana Cz.); G. Łukomski, B. Wojcieszak, Powstańcze tradycje Opalenicy, Opalenica 2000; K. Drązkiewicz, Kronika kompanii opalenickich powstańców (mps w zbiorach Bogumiła Wojcieszaka); Powstańcy wielkopolscy ziemi opalenickiej, „Echa Opalenickie” 2006, nr 1-2; Informacje i pamiątki rodzinne.

Marian Król

Czyż Kazimierz (1891 – 1954), ur. 5 lutego 1891 r. w Trzebawiu, gmina Stęszew w rodzinie rolnika Józefa i Agnieszki zd. Mączyńska. Służbę wojskową odbył w armii niemieckiej. Po wybuchu I wojny światowej został powołany do wojska i walczył na froncie zachodnim. W 1918 roku wstąpił do Straży Ludowej, a następnie w szeregi Powstańców Wielkopolskich. Po zakończeniu działań wojennych powrócił do rodzinnego Trzebawia i objął gospodarstwo po ojcu Józefie. Zmarł w Puszczykowie – u swego syna Leona – 7 września

Kazimierz
Czyż

1954 roku, pochowany został na cmentarzu parafialnym w Łodzi k. Stęszewa. W 1920 roku zawarł związek małżeński z Katarzyną Zborowską z Puszczykowa. Miał dzieci: Leona (ur. 1921) – rolnika, Adama (ur. i zm. 1923), Łucję (ur. 1935). Żona Katarzyna zmarła 23 listopada 1991 r. w Puszczykowie.

Informacje i pamiątki rodziny; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie; Archiwum Związku Kombatanów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; Powstańcy wielkopolscy.... Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919. Praca zbiorowa pod red. Bogusława Polaka. T. I, Poznań 2005, s. 38.

Justyna Gałczyńska

Degórska Leokadia z domu Raczkowska (1898 – ?), urodzona 28 listopada 1898 r. w Pniewach, powiat Szamotuły. Córka Pawła Raczkowskiego i Józefy z domu Szafrąskiej. Ukończyła siedmioklasową szkołę powszechną. W latach zaboru niemieckiego uczestniczyła w tajnym Kółku Nauki Języka Polskiego kierowanym przez ks. Ludwiczaka. Po ukończeniu kursu nauczała języka polskiego młodsze dzieci, a następnie powierzono jej funkcję bibliotekarki w Towarzystwie Czytelni Ludowej. W chwili wybuchu powstania wielkopolskiego wstąpiła w powstańcze szeregi i otrzymała skierowanie do pracy w Urzędzie Pocztowym w Pniewach, w celu zapewnienia kontroli funkcjonowania poczty, będącej jeszcze w rękach niemieckich urzędników i uniemożliwienie im sa-

botowania służb łączności. Jej zadaniem było też utrzymywanie kontaktów z oddziałami powstańczymi, to jest obsługa telefoniczna i łączenie sztabu powstańczego w Pniewach z oddziałami znajdującymi się na froncie koło Międzychodu. Wyszła za mąż za Stefana Degórskiego, również powstańca wielkopolskiego, który zmarł 18 listopada 1948 roku. Ze związku tego urodziło się troje dzieci: Aleksandr Henryk (ur. 1931), Barbara Maria (ur. 1932) i Zbigniew Tadeusz (ur. 1934). Z zawodu była kupcową. Przed 1939 rokiem należała do Związku Powstańców Wielkopolskich a po wojnie była członkiem ZBoWiD-u. Odznaczona została: medalem „Za wojnę 1918-1921”. Brak danych o dalszym losie.

Dokumenty weryfikacyjne ZBoWiD-u w Poznaniu.

Anna Bartłóg

Derwich Stanisław (1895 – 1976), powstaniec, ochotnik baonu jarocińskiego. Ur. się 26 października 1895 r. w Twardowie powiat Jarocin, w rodzinie robotniczej Andrzeja i Agnieszki z Wojtczaków. Po ukończeniu szkoły ludowej pracował w Cegielni Witaszyce. W wieku 17 lat wyjechał do Westfalii. Pracował w kopalni węgla kamiennego w Bochum. Należał do towarzystwa gimnastycznego „Sokół”. W 1916 roku powołany do służby w armii niemieckiej. Służył najpierw na froncie wschodnim, w okolicach Królewca, a następnie wycofany do Brandenburgii. Po zakończeniu wojny, w grudniu 1918 r. zdezerterował z wojska i wrócił do domu.

W pierwszych dniach stycznia 1919 roku wstąpił do oddziałów powstańczych. Z kompanią jarocińską walczył pod Zbąszyniem i Krzyżem pod dowództwem porucznika Władysława Zakrzewskiego. Po zakończeniu walk powstańczych został, wraz ze swoim oddziałem, przerzucony na wschód. W 1919 i 1920 r. uczestniczył w wojnie polsko – bolszewickiej. Brał m. in. udział w bitwie pod Bobrujskiem i Baranowiczami. Po bitwie warszawskiej wrócił do Poznania, do IV szwadronu 15 p. uł. 30 listopada 1926 r. przeniesiony do rezerwy w stopniu plutonowego. Za zaoszczędzone pieniądze i zaciągniętą w banku pożyczkę kupił 15 hektarowe, poniemieckie gospodarstwo i osiadł w Racendowie pow. Jarocin, wsi zamieszkałej w większości przez kolonistów niemieckich. Przez kilka lat jest zastępcą sołtysa, a w 1938 r. został sołtysem. W 1939 r. wyrzucony został przez Niemców do Pogorzeli pow. Jarocin. Tam przez cały okres okupacji pracował w miejscowym majątku. W 1945 r. wrócił do Racendowa i prowadził własne gospodarstwo rolne. W 1967 r. przekazał je synowi. Zmarł w styczniu 1976 roku i pochowany został na cmentarzu w Racendowie. W 1965 roku otrzymał Wielkopolski Krzyż Powstańczy. Żonaty z Pelagią Tyrkowską, pozostawił piątkę dzieci: Henryka (ur. 1922), Bogumiła (ur. 1925), Renatę (ur. 1928), Kazimierza (ur. 1930) i Jana (ur. 1933).

*Archiwum Zw. Kombatantów RP
w Kotlinie, USC Kotlin, Relacja syna
Kazimierza*

Janina Grala

Dratwiński Kazimierz Józef (1893 – 1920), kapitan WP. Urodził się 4 marca 1893 r. w Mątwach – Inowrocławiu w rodzinie kolejarskiej Franciszka i Wiktorii z Kowalskich. 13 sierpnia 1914 r. w Poznaniu uzyskał maturę i zapisał się do Królewskiej Technicznej Wyższej Szkoły w Berlinie. Jednakże studia uniemożliwiło mu powołanie do armii niemieckiej. Zdemobilizowany w stopniu ppor. w grudniu 1918 r. wrócił na Kujawy, gdzie w Kruszwicy współorganizował oddziały powstańcze. 11 stycznia 1919 r. w krwawej walce zdobył Łabiszyn. Był współorganizatorem 5 p. strz. Wlkp. (59 pp Wlkp.), obejmując dowództwo III batalionu. 19 maja 1919 r. awansowany na porucznika. Po rewindykacji Pomorza walczył na froncie wschodnim. Początkowo pułk skierowano na front ukraiński, a następnie na litewsko-białoruski. W czasie odwrotu, jak odnotowano w historii pułku, kpt. Dratwiński „W krytycznych chwilach ponosił na równi z żołnierzami trudy, by podnieść jego ducha. Boso, z kijem w rękę, zatrzymał się na pozycji pod Warszawę. Pełen humoru i pewności naszego zwycięstwa, pocieszając w okopach strudzonego walkami i marszem żołnierza, mówiąc do nich: Dotąd chłopcy, a nie dalej!”. Podczas obrony Warszawy por. Dratwiński z powierzonym mu batalionem zajmował odcinek obrony przed m. Wiązownia. Odcinek ten był silnie atakowany przez bolszewików. W nocy z 17 na 18 VIII 1920 r. dowodzony przez Dratwińskiego batalion zaatakował okopy nieprzyjacielskie, zdobywając je i biorąc jeńców i olbrzymią ilość taborów. W walce odniósł ciężką ranę i zmarł 20 VIII 1920 r.

w szpitalu w Warszawie. We wniosku na odznaczenie Orderem VM podkreślono, iż por. Dratwiński: „Był jednym z najdzielniejszych oficerów pułku, zawsze swoją nadzwyczajną: bravurą i odwagą służył przykładem swoim podwładnym”. Dratwiński, awansowany pośmiertnie do stopnia kapitana, obok VM 5 kl. nr 352 otrzymał także Krzyż Niepodległości. Pochowany został w Inowrocławiu.

CAW, VM 23-1707; *Kawalero-
wie...*, t. II, cz. 1, s. 34.

Bogusław Polak

Drażkiewicz Kazimierz (1899 – 1992) działacz społeczny, autor wspomnień, urodził się 29 stycznia 1899 r. w Opalenicy w rodzinie mistrza stolarskiego Franciszka i Marii z Weberów. W roku 1905 podjął naukę w szkole powszechnej w Opalenicy, brał udział w strajku szkolnym. W roku 1913 rozpoczął pracę w opalenickiej Cukrowni, z którą był związany przez całe swoje życie zawodowe. W roku 1917 powołany do armii niemieckiej, awansuje do stopnia kaprała. Na początku stycznia 1919 r. wraz z dowodzoną przez siebie drużyną przyłączył się do oddziałów powstańczych. Walczył na froncie północnym w rejonie Szubina, Rynarzewa i Bydgoszczy. Po odzyskaniu niepodległości kontynuował pracę (od 1922 r.) w opalenickiej cukrowni. Równoległe z pracą zawodową brał udział w pracach różnych organizacji – był aktywnym członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich, Związku Podoficerów Polskich, Bractwa Kurkowego i Sokoła. Po wybuchu wojny był współorganizatorem powołanego

3 JX. Urzędu Bezpieczeństwa miasta Opalenicy, w którym objął obowiązki komendanta. 7 XII 1939 r. został wraz z rodziną wysiedlony do Generalnego Gubernatorstwa, do miejscowości Błonie k. Leszna, gdzie przez okres okupacji był pracownikiem cukrowni „Michałów”. W lutym 1945 r. wrócił do Opalenicy i włączył się aktywnie w działalność społeczną i zawodową. W roku 1964 przeszedł na emeryturę. W latach 1957-1969 był prezesem koła ZBOWiD w Opalenicy, a w latach 1958-1969 sekretarzem oddziału powiatowego tej organizacji. Odznaczony był m. in. Krzyżem Kawalerskim i Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Srebrnym Krzyżem Zasługi, Złotym medalem Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej, Odznaką Tysiąclecia Państwa Polskiego. W roku 1972 mianowany został podporucznikiem rezerwy. Kazimierz Drażkiewicz był autorem kilku opracowań historyczno-wspomnieniowych; napisał m. in.: *Wspomnienia*. Poznań 1958 (maszynopis) – dotyczą głównie strajku szkolnego w Opalenicy; *Kronika kompanii opalenickich powstańców*. Poznań 1968 (maszynopis) – praca wyróżniona na konkursie zorganizowanym z okazji 50 rocznicy Powstania Wielkopolskiego przez „Głos Wielkopolski”, cenne źródło dla hi-

Kazimierz
Drażkiewicz

storyków zajmujących się dziejami powstania wielkopolskiego. Zmarł 17 VII 1992 r. w Poznaniu, pochowany na cmentarzu Junikowskim.

Opalenicki słownik biograficzny pod red. B. Wojcieszaka, t. I, s. 31-33 (Z. Duda); Z. Duda, Zarys dziejów Opalenicy, Opalenica 1993 (maszynopis) s. 4, 53, 92; Archiwum Państwowe w Poznaniu. Akta miasta Opalenicy 97 s. 3, 98 s. 1-2; Relacje w zbiorach autora.

Zygmunt Duda

Drygas Bronisław (1884 –?), aptekarz, chemik, powstaniec. Ur. się 4 listopada 1884 r. w Pile jako syn Antoniego i Marii z domu Duszyńskiej. Egzamin dojrzałości zdał w Poznaniu. Farmację studiował na uniwersytecie w Strasburgu, a chemię w Nancy. Był stypendystą Towarzystwa Naukowej Pomocy. Dyplom aptekarza otrzymał w 1907 r., magistra chemii w 1909 r. Po raz pierwszy w wojsku niemieckim znalazł się w 1907 r. Od 1 października 1907 r. do 31 marca 1908 r. służył w pułku ciężkich jeźdźców. Patent oficerski ze specjalizacją aptekarza wojskowego otrzymał w 1909 r. W 1910 r. za 128 tys. marek nabył aptekę w Odolanowie. W powstaniu wielkopolskim uczestniczył od momentu jego wybuchu. W dokumentach wojskowych Drygasa jako datę wstąpienia do Wojska Polskiego podano 27 grudnia 1918 r. Decyzją Komisarjatu Naczelnej Rady Ludowej (dekret nr 151) awansowany na kapitana aptekarza i wyznaczony na komendanta Składnicy Sanitarnej w Poznaniu. 1 czerwca 1919 r. objął funkcję starszego re-

ferenta Departamentu Sanitarnego. W wojsku pozostał do 1923 r., kiedy to na własną prośbę w stopniu majora przeniesiony został do rezerwy. Dalszych danych brak.

Centralne Archiwum Wojskowe, akta personalne nr 4624; L. Kostrzeński, Materiały do historii aptek wielkopolskich, t. II: Apteki prowincjonalne, Warszawa 1936, s. 144; J. Basiński, Organizacja i stan kadrowy wojsk sanitarnych powstańczej Armii Wielkopolskiej. Czas od 16. 01. 1919 do 13. 11. 1919 r., „Archiwum Historii Medycyny” XLII, 1979, z. 1, s. 26; T. Kikta, Przemysł farmaceutyczny w Polsce (1823-1939), Warszawa 1972, s. 341; L. Bartkowiak, Zastugi Towarzystwa Pomocy Naukowej im. K. Marcinkowskiego w kształtowaniu polskiego środowiska farmaceutycznego i lekarskiego w Wielkim Księstwie Poznańskim w latach 1841-1919, maszynopis pracy doktorskiej wykonanej pod kierunkiem doc. dra hab. med. E. P. Wąsiewicza w Instytucie Medycyny Społecznej AM im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu, Poznań 1991, s. 263.

Jan Majewski

Dudkówna Elżbieta (1898 –?), ur. 4 listopada 1898 r. w Rozdrażewie w powiecie krotoszyńskim. Córka Andrzeja i Marii z domu Zmysłona. Uczęszczała do szkoły powszechnej w Rozdrażewie. Naukę ukończyła tam w 1912 r. Podczas wojny od 1914 do 1918 uczestniczyła w pracy konspiracyjnej. Gromadziła i przechowywała broń i amunicję, którą do niej przywozili jej trzej bracia Władysław, Walenty i Franciszek oraz Franciszek Samulski, przyjeżdżając na urlop z ar-

mii niemieckiej. W tym czasie przygotowała też kilka sztandarów polskich. Pierwszy z nich załopotał w Rozdrażewie w noc wigilijną w 1918 r. Gdy 31 grudnia w Rozdrażewie rozpoczęły się działania powstańcze zgromadzoną broń przekazała zorganizowanej wówczas ochotniczej kompanii powstańczej, która pod dowództwem Wacława Pabiaka wyruszyła jeszcze tej samej nocy na zdobycie miasta Krotoszyna i Zdun. W czasie tych walk poległ jej brat Władysław i narzeczony Franciszek Samulski. W styczniu 1919 r. powstała w Rozdrażewie Straż Ludowa, w której Elżbieta Dudkówna, jako ochotniczka pracowała w charakterze sekretarki ks. Tadeusza Zielińskiego. Na stanowisku tym pozostała do 30 V 1919 r. W VII 1919 r. wstąpiła do seminarium nauczycielskiego w Krotoszynie i ukończyła je w roku 1923, ale już w Lesznie. Następnie otrzymała pracę w szkole powszechnej w Orpiszewie w powiecie krotoszyńskim, gdzie pracowała aż do wybuchu wojny w 1939 r. Podczas okupacji wysiedlona. Ukrywając się przed Niemcami kilkakrotnie zmieniała miejsce zamieszkania. Najczęściej jednak przebywała na terenie powiatu krotoszyńskiego, gdzie jako członek Związku Harcerstwa Polskiego tajnie nauczala polskie dzieci i podtrzymywała ducha w polskich rodzinach. Po oswobodzeniu Krotoszyna dnia 23 stycznia 1945 r. zajęła się zorganizowaniem Szkoły Powszechnej nr 3 w Krotoszynie, w której rozpoczęła pracę od 1 lutego 1945 r.. Była członkiem Związków Zawodowych Związku Nauczycielstwa Polskiego i członkiem Koła Związku Powstańców Wielkopolskich 1918-1919 w Krotoszynie a także człon-

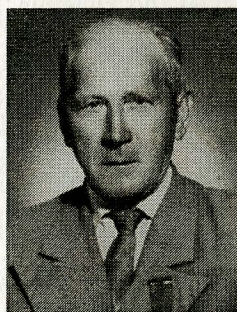
kiem Związku Harcerstwa Polskiego. Brak danych o dalszych jej losach i rodzinie.

Dokumenty weryfikacyjne archiwum ZBoWiD-u w Poznaniu.

Anna Bartóg

Dwornik Antoni (1898 – 1979), powstaniec Grupy „Leszno”, jeniec obozu w Żaganiu. Ur. 29 listopada 1898 r. w Mierzejewie, pow. leszczyński. Syn rolnika Stanisława i Wiktorii zd. Ratajczak. W listopadzie 1916 r. powołany do armii niemieckiej do Głogowa, po 16 tygodniowym szkoleniu wysłany na front do Francji, pod Arras. W 1917 r. we Flandrii lekko ranny odłamkiem w nogę przez 6 tygodni przebywał w lazarecie polowym. W Boże Narodzenie 1918 r. wrócił do rodzinnego domu. 7 stycznia 1919 r. zgłosił się do oddziału powstańczego w Pawło-

Antoni
Dwornik

wicach (Grupa „Leszno”). Przydzielony został do sekcji Tomasza Fortuniaka. 9 stycznia 1919 r. pod wieczór uczestniczył w zajmowaniu Przybini, Tworzanic i Tworzanek. Z Tworzanek poszedł razem z Janem Rozwałką (z Pawłowic) na patrol w kierunku Rydzyny. Pod Rydżyną obaj zostali wzięci do niewoli niemieckiej. Wię-

ziony w Rydzynie, Lesznie, Głogowie, Zgorzelcu i Żaganii. Zwolniony po ok. 6 miesiącach (po podpisaniu traktatu wersalskiego). Następnie wcielony do 3 p. strz. wlkp. (57 pp) w Biedrusku i z pułkiem tym wysłany na front wschodni pod Bobrujsk. Przeszedł cały szlak bojowy pułku w wojnie bolszewickiej 1920 r. Pod koniec wojny w październiku 1920 r. zachorował na szkarlatynę. We wrześniu 1921 r. przeniesiony do rezerwy w stopniu szeregowca. W październiku 1923 r. powołany na ćwiczenia i awansowany do stopnia st. szeregowca. Mieszkał w Mierzejewie i pracował jako pomocnik ciesielski. Po ślubie przed 1935 r. zamieszkał we Frankowie, pow. leszczyński, gdzie prowadził małe gospodarstwo rolne. Dodatkowo pracował na budowach jako cieśla. W czasie okupacji wysiedlony, pracował w firmie budowlanej Saiburg w Lesznie. Po wyzwoleniu w styczniu 1945 r. wstąpił do Milicji Obywatelskiej (do kwietnia 1945 r.). W latach 1945-55 pracował w PGR Garzyn. Zmarł 21 lutego 1979 r. we Frankowie. Pochochowany w Świerczynie. Żonaty ze Stanisławą Krysiak. Miał bliźniaki Cecylię i Bogdana (ur. 1937).

APP, ZPW, sygn. 46a, s. 25-wła-snoręczny życiorys; AP Leszno, Zarząd Okręgu ZBoWiD,teczka osobowa; relacja Leonarda Dwornika z Kielc.

Jarosław Wawrzyniak

Dzidek Marian Stanisław (1891 – 1938), porucznika WP. Ur. się 10 kwietnia 1891 r. w Poznaniu, w rodzinie cieśli Wojciecha i Heleny z domu Tuliszka. W latach 1905-1909 uczył

Marian Stanisław
Dzidek

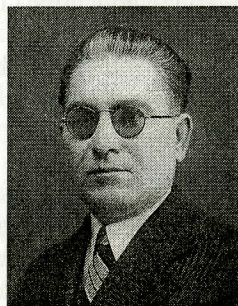
się w szkole muzycznej w Zielonej Górze. Po jej ukończeniu wstąpił do pułku artylerii konnej w Poznaniu i przydzielony został do orkiestry pułkowej. W 1911 r. przeniesiony do Gniezna do 12 Pułku Dragonów gen. hr. von Arnim. W 1914 r. z pułkiem wyruszył na front francuski. Na początku 1915 r. ciężko zachorował i został odesłany do szpitala w Bydgoszczy. Po rekonwalescencji odesłany do szkoły karabinów maszynowych w Szczecinie. Po jej ukończeniu dołączył do swego pułku, ale już na froncie wschodnim. Koniec wojny zastał go w Rydze. Stamtąd w ubraniu cywilnym przyjechał do Bydgoszczy. Po wybuchu powstania wielkopolskiego uzyskawszy podstępem przepustkę, wydostał się z miasta i zgłosił się do oddziału powstańczego w Szubinie. Później zameldował się w Gnieźnie i został wcielony dn. 27 stycznia 1919 r. do 3 p. uł. (późniejszy 17 p. uł.). Powierzono mu początkowo prowadzenie ćwiczeń z oddziałem karabinów maszynowych, lecz już pod koniec lutego zaczął organizować orkiestrę pułkową – zwaną Plutonem Trębaczy. 2 maja 1919 r. wraz z 3 p. uł. brał udział w paradzie wojskowej na Placu Wolności w Poznaniu, prowadząc trębaczy z fanfarami. W wojnie 1920 r. walczył w szwadronie karabinów maszyno-

wych jako ppor. W październiku 1933 r. w Krakowie podczas uroczystych obchodów 250-lecia bitwy pod Wiedniem 17 p. uł. defilował w takt melodii „Pije Kuba do Jakuba” zyskując ogólny aplauz. Cały czas służył w 17. p. uł. z wyjątkiem lat 1933-1935 gdy był kapelmistrzem w 15. p. uł.. M. Dzidek jest autorem marsza pułkowego 17. p. uł. Jego brawurowa gra na koniu zyskała mu powszechne uznanie, lecz była też przyczyną kilku wypadków. Ostatni, tragiczny w skutkach, miał miejsce podczas defilady pułku w Cieszyńcu w październiku 1938 r. Przewieziony do szpitala wojskowego w Poznaniu zmarł 4 XII 1938 r. Pochowany na cmentarzu wojskowym w Lesznie, 7 XII 1938 r. Po 1958 r. ekshumowano i przeniesiono jego szczątki na cmentarz parafialny przy ul. Kąkolewskiej. Od 28 lutego 1915 r. żonaty z Eleonorą Dembińską, miał dwoje dzieci: Irenę (9 V 1916-6 XI 1956) i Edwarda (27 VIII 1921-5 XI 1967).

APP USC Poznań, sygn. 244, s. 228; S. M. Dobrowolski, Pamięci Mariana Dzidka, (w:) Biuletyn Informacyjny Związku 17 Pułk Ułanów Wielkopolskich im. Króla Bolesława Chrobrego, Nr 10, Londyn 1968 r.; J. Tereśiński, Orkiestry wojskowe w Lesznie, (w:) Leszczyńskie Zeszyty Muzealne, Leszno 1990; Orkiestra 17-go pułku ułanów, (w:) Żołnierz Wielkopolski, nr 13 z 10 V 1926; S. Zakrzewski, Z. Godyń, Szlakiem Ułanów Chrobrego. Zarys historii 17 pułku ułanów Wielkopolskich, Londyn 1973; L. Kukawski, Orkiestra 15 Pułku Ułanów Poznańskich, Poznań 1999.

Eugeniusz Śliwiński

Elmanowicz Stanisław (1900 – 1975), handlowiec, powstaniec wielkopolski, podoficer Wojska Polskiego. Ur. się 14 sierpnia 1900 r. Fabianowie k. Poznania. Od 1908 r. mieszkał z rodziną w Nadrenii. W końcu 1918 r. wrócił do Poznania. Tu uczestniczył w wydarzeniach powstańczych trafiając ostatecznie do 1 Kompanii Skautowej Wincentego Wierzejewskiego. Już w składzie 1 p. strz. wlkp. (póź-

Stanisław
Elmanowicz

niej 55 pp) brał udział w walkach pod Lwowem, stacjonował na froncie w południowej Wielkopolsce, był także na Froncie Litewsko-Białoruskim i uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r. Po utracie prawego oka rozkazem dziennym z 8 czerwca 1919 r. otrzymał przydział do orkiestry pułkowej. Zdemobilizowany 2 IV 1922 r. (w stopniu kaprała) z Baonu Zapasowego 55 pp w Kościanie. Pracował w handlu i był właścicielem przedsiębiorstwa autobusowego. Był też prezesem Wielkopolskiego Związku Przedsiębiorców Autobusowych. Wstąpił do Towarzystwa Byłych Żołnierzy 1 Pułku Strzelców Wielkopolskich i Koła Powstańców 1 Pułku Strzelców Wlkp. w Poznaniu, wchodzącego w skład Związku Weteranów Powstań Narodowych RP 1914-1919. W 1939 r. zmobilizowany do ewakuacji pracowników Sądu Okręgowego

w Poznaniu i ich rodzin. Po powrocie do Poznania pracował w zakładach napraw samochodowych. W l. 1946-1949 był członkiem koła Związku Powstańców Wielkopolskich 1918-1919 (późn. ZBoWiD) na Wildzie. Zmarł 19 lipca 1975 r. Wyróżniony Odznaką Honorową „Orleń”, Odznaką Pamiątkową Frontu Litewsko-Białoruskiego, Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich, Odznaką Pamiątkową 14 Dywizji Piechoty (1 p. strz. Wlkp.).

Informacje córki Olgi Brzozowskiej; dokumenty i pamiątki rodzinne.

Jarosław Łuczak

Feldmann Franciszek (1894-1956), uczestnik powstania wielkopolskiego z Ryczywołu. Urodził się 20 kwietnia 1894 r. w Ryczywole. Syn listonosza Władysława i gospodyni domowej Anny z domu Czarnowskiej. Rodzice byli właścicielami niewielkiego gospodarstwa. Ukończył szkołę powszechną w Ryczywole. Dalej kształcił się w zawodzie rzeźnika – praktyki odbył u swojego szwagra Antoniego Piotra. W okresie pierwszej wojny światowej służył w armii pruskiej. Po powrocie z frontu ochotniczo wstąpił w szeregi powstańcze. W dwudziestoleciu międzywojennym był właścicielem zakładu rzeźniczego. Prowadził też wraz z Franciszkiem Sadowskim handel bydłem. Współtworzył w 1921 r. Ochotniczą Straż Pożarną w Ryczywole. Pełnił w niej funkcję prezesa. Ponadto działał w Bractwie Kurkowym, Związku Powstańców Wielkopolskich i Banku Ludowym (członek Rady Nadzorczej). We wrześniu 1939 r. ewakuował się w kierunku Gniezna.

Franciszek
Feldmann

W okresie okupacji odebrano mu zakład rzeźniczy i utrzymywał się z gospodarstwa. W 1945 r. wrócił do zawodu rzeźniczego (przejął zakład po Antonim Piotrze). Nadal udzielał się społecznie w Ochotniczej Straży Pożarnej i Radzie Parafialnej w Ryczywole. Zm. 17 listopada 1956 r. w Ryczywole, gdzie został pochowany na cmentarzu parafialnym. Od 21 IV 1921 r. był żonaty z Konstancją Grott. Mieli pięcioro dzieci: Stefanię (ur. 1921), Marię (ur. 1923), Alfonsa (ur. 1924), Bożenę (ur. 1925) i Jadwigę (ur. 1929).

AAP, ZPW, sygn. 337; N. Kowalski, Banki w Ryczywole 1896-1939, Poznań 1994; relacja córki Marii Sówki z Ninina.

Robert Zimny

Felsman Stanisław (1901 – 1978), robotnik, ur. 6 maja 1901 r. w Nowe Brzeźno (pow. wągrowiecki) syn Józefa i Antoniny z d. Jaśkowiak. Ukończył szkołę powszechną, pracownik gazowni. Powołany do armii pruskiej, służył w warsztatach amunicyjnych w Poznaniu. 1 stycznia 1919 r. wstąpił w szeregi kompanii rogozińskiej; walczył o wyzwolenie Rogoźna. Ponadto brał czynny udział w walkach pod Budzyniem i Cho-

Stanisław
Felsman

dzieżą. Od 2 czerwca do 25 lipca 1921 r. brał udział w Powstaniu Górnoląskim. Zmarł 5 lutego 1978 r. w Rogoźnie. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Krzyżem Górnoląskim oraz Medalem Zwycięstwa i Wolności. Żona: Bronisława z d. Rzepka (ur. 18 VIII 1903). Dzieci: Kazimierz (ur. 26 II 1924); Maria (ur. 10 XII 1925); Tadeusz (ur. 19 I 1928); Bolesław (ur. 9 II 1930); Czesław (ur. 23 I 1932).

Dokumenty ze zbiorów Muzeum Regionalnego w Rogoźnie.

Angelika Pilarska

Fengler Józef (1894 – 1960), kupiec, działacz społeczny. Ur. się 9 stycznia 1894 r. w Poznaniu, syn Wacława i Stanisławy z domu Skrzypczyńskiej. W Poznaniu mieszkał do dwudziestego roku życia, gdzie ukończył szkołę kupiecką. W 1914 r. wraz z rodzicami zamieszkał w Gniewkowie. Ojciec Józefa był organistą. Wraz z synem prowadzili działalność kupiecką i otworzyli sklep bławatniczy z działem towarów papierniczych. Po I wojnie światowej był współorganizatorem i wiceprezsem Towarzystwa Gimnastycznego

„Sokół”, skarbnikiem i sekretarzem Towarzystwa Powstańców i Wojaków oraz sekretarzem Towarzystwa Samodzielnych Kupców. W stopniu plutonowego brał czynny udział w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919. W roku 1940 został wraz z żoną i małym dzieckiem wysiedlony do Generalnej Guberni. Okres okupacji hitlerowskiej spędził w miejscowości Hawłowice pow. Jarosław. Po wyzwoleniu Hawłowic przez Rosjan, Józef Fengler został aresztowany i zesłany na Sybir pod zarzutem działalności w AK. Tam pracował w kopalni oraz ukończył kurs motorowy. Po uzyskaniu zezwolenia powrócił wraz z rodziną do Gniewkowa. Okazało się, że dom został w czasie wojny rozebrany, a cały majątek rozgrabiony. Trzeba było zaczynać od początku. Początkowo handlował na targowisku w Toruniu, a następnie otworzył sklep w Gniewkowie, który prowadził tylko 3 lata. Następnie podjął pracę w PGR „Lipie”, potem w spółdzielni „Wosko-Chemia” w Gniewkowie jako maga-

Józef
Fengler

zynier. Zmarł 15 września 1960 r. Jest pochowany na cmentarzu parafii p. w. św. Mikołaja. Odznaczony był Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Od 1935 r. żonaty z Rozalią Marasińską miał córkę Stanisławę.

Informacje córki Stanisławy; Konieczka Edmund, Powstanie Wielkopolskie na przedpolach Gniewkowa /1918-1919-1920/, Gniewkowo 2005, s. 22.

Edmund Konieczka

Florkowski Antoni (1901 – 1975), lekarz, powstaniec. Ur. się 12 października 1901 r. w Żerkowie pow. Jarocin w wielodzietnej rodzinie mistrza rymarskiego Wincetego i Józefy zd. Zaborowskiej. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Żerkowie, rozpoczął naukę w Wyższej Szkole Miejskiej w Jarocinie. Następnie w 1918 r. przeniósł się do klasy maturalnej Gimnazjum Marii Magdaleny w Poznaniu, ponieważ Gimnazjum (polskie) w Jarocinie zostało zorganizowane w 1919 r. (upaństwowione 1 IX 1921 r.) a pierwszy egzamin maturalny w Jarocinie odbył się w 1922 r. Ucząc się w Poznaniu działał w konspiracyjnej organizacji młodzieżowej Towarzystwie Tomasza Zana. Zaangażował się w pracy patriotycznej w okresie Powstania Wielkopolskiego 1918/19, był kurierem i pracownikiem centrali telefonicznej obsługując aparat Morse'a. Przerwał naukę w gimnazjum i wstąpił w szeregi wojska polskiego. Walczył w wojnie polsko-bolszewickiej 1919/1920 r. Brał udział w bitwie pod Żytomierzem a następnie nad Wisłą w obronie Modlina. W czasie walk pomagał rannym a pod koniec wojny sam zachorował na tyfus. Dzięki pomocy Floriana Borowskiego (żołnierza z Żerkowa), dotarł do lazaretu i został wyleczony. Po zakończeniu wojny ukończył gimnazjum i w roku 1922 uzyskał maturę w Gimnazjum Marii Magdaleny w Poznaniu. Cięż-

kie przeżycia wojenne przyczyniły się zapewne do podjęcia decyzji o kierunku studiów. Rozpoczął studia na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Poznańskiego, uzyskując absolutorium w 1929 r. Z powodu kłopotów zdrowotnych i trudności finansowych nie przystąpił do egzaminów dyplomowych. Do wybuchu II wojny światowej mieszkał w Żerkowie i dorywczo pracował na utrzymanie rodziny. W okresie okupacji został wywieziony na prace przymusowe do Niemiec koło Lipska (Schopau rejon Halle). Oprócz pracy w fabryce również wykonywał obowiązki pomocnika lekarza w szpitalu obozowym oraz był tłumaczem. Pomagał leczyć na oddziale zakaźnym. Po zakończeniu II wojny światowej powrócił do Żerkowa i rozpoczął w 1945 r. pracę jako felczer pełniący obowiązki lekarza w Ubezpieczalni Społecznej w Ostrowie Wlkp. na powiat jarociński. Pracował z wielkim poświęceniem udzielając pomocy chorym. Z powodu braku lekarzy w Powiatowym Ośrodku Zdrowia w Jarocinie został zatrudniony w 1948 r. na stanowisku lekarza, który wykonywał głównie wizyty domowe. Pełnił również obowiązki lekarza w jarocińskim żłobku. Wstąpił do PPR a później PZPR. Po konfliktach na tle światopoglądowym, wydany z partii i zwolniony z pracy w służbie zdrowia. Pracował wówczas, aby utrzymać rodzinę i zapewnić wykształcenie dzieciom, jako księgowy w PGR Komorze k. Żerkowa. Po zmianach politycznych w kraju po 1956 r. przywrócony do pracy w Ośrodku Zdrowia w Jarocinie oraz dodatkowo pracował w jarocińskiej Przychodni Kolejowej a następnie w Pogotowiu Ratunkowym w Jaroci-

nie. W połowie lat sześćdziesiątych zdał egzamin lekarski, przezwyciężając wewnętrzne kłopoty z odsuwając kilka razy decyzją. Do 1974 r. pracował w Pogotowiu Ratunkowym w Jarocinie. Zdobył uznanie i szacunek społeczeństwa. Zmarł w Żerkowie 17 sierpnia 1975 r. i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. W 1931 r. w Poznaniu ożenił się z Michaliną zd. Walczak (1905-1988). Z małżeństwa urodziło się czworo dzieci: Teresa, Tomasz, Barbara, Stanisław.

Absolwenci Gimnazjum i Liceum Świętej Marii Magdaleny w Poznaniu 1805-1950, opr. Adam Białobłocki, Poznań 1995; Jajor Jan, Słownik lekarzy Ziemi Jarocińskiej: Antoni Florkowski (1901-1975), (w:) Jesteśmy. Kwartalnik Informacyjno-Integracyjny Jarocin 2000 nr 1, s. 39-40. – Paluszkiewicz Marian, Szewsz Jerzy, Słownik biograficzny członków tajnych товариств gimnazjalnych w Ks. Pozn. 1850-1918, Poznań 2000; Akta osobowe F. Archiwum Szpitala im. J. Brudzińskiego w Jarocinie; Inf. córki Teresy; Zbiory autora.

Jan Jajor

Galon Stanisław (1899 – 1977), powstaniec Grupy „Leszno”, uczestnik wojny 1920 r. oraz kampanii wrześniowej, więzień obozu koncentracyjnego Stutthof. Ur. 25 marca 1899 r. w Górznie pow. leszczyński. Syn rolnika Jana i Zofii zd. Juchockiej, którzy wkrótce zamieszkali w Pawłowicach pow. leszczyński. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Pawłowicach pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. Od 21 I do 31

XII 1918 służył w armii niemieckiej, walczył na froncie francuskim, został odznaczony Krzyżem Żelaznym II kl. Po powrocie do Pawłowic w styczniu 1919 r. w stopniu szeregowca wstąpił do oddziałów powstańczych Grupy „Leszno”, następnie wcielony do 6 p. strz. wkp. W maju 1919 r. przeniesiony do 14 pac do Poznania i przydzielony do I Dywizjonu Pociągów Pancernych, z którym w dniu 5 czerwca 1919 r. brał udział w potyczce pod Bydgoszczą. 28 listopada 1919 r. wyjechał na front białoruski. Tam w załodze pociągu pancernego „Huragan” brał udział w wielu bitwach, aż do odwrotu w lipcu 1920 r. W czasie ofensywy sierpniowej 1920 skierowany pod Lwów i dalej: Dorożuk, Kowel i Kobryń. W grudniu 1920 r. wrócił z oddziałem do Pozna-

Stanisław
Galon

nia. Awansowany kolejno na: st. szeregowca (21 listopada 1920), kaprała (13 maja 1921), plutonowego (21 września 1921). 28 sierpnia 1921 r. przydzielony do 3 Pułku Wojsk Kolejowych (kadra pociągów pancernych). 3 listopada 1921 r. przeniesiony do załogi pociągu pancernego „Stefan Czarniecki”. Później wstąpił do szkoły pilotów, jednak wypadek przerwał jego służbę w lotnictwie. W okresie międzywojennym mieszkał w Grudziądzu i tam należał do Związku

Weteranów Powstań Narodowych RP. Uczestnik kampanii wrześniowej 1939 roku. Po krótkim pobycie w niewoli niemieckiej zwolniony do Grudziądza. Po jakimś czasie aresztowany i osadzony w obozie koncentracyjnym Stutthof, gdzie przebywał do wyzwolenia. Po wojnie mieszkał w Łasinie k. Grudziądza i pracował tam jako główny kasjer w Banku Spółdzielczym. Zmarł 9 września 1977 r. w Łasinie i tam został poch. Dwukrotnie żonaty: z Teresą, następnie z Klarą. Nie miał potomstwa.

Własnoręczny życiorys; relacja siostry Heleny Czapula z Pawłowic

Jarosław Wawrzyniak

Garstecki Roman (1894 – 1977), ur. 1 sierpnia 1894 r. w Sierakówku. Syn Jana – ślusarza i Anny. W okresie powstania wielkopolskiego członek Straży Ludowej w Ryczywole i uczestnik walk w Kompanii Rogozińskiej. Z zawodu ślusarz – przed wojną miał swój zakład i prowadził sklep z artykułami metalowymi na ryczywolskim rynku. Aktywny działacz Bractwa Kurkowego w Ryczywole i Koła Związku byłych Uczestników Powstań Narodowych (pełnił funkcję skarbnika). Po wojnie wznowił działalność zakładu blacharsko-

Roman
Garstecki

-ślusarskiego. Zm. w Ryczywole i został pochowany na cmentarzu parafialnym. Żonaty ze Stanisławą Kapczyńską. Mieli czworo dzieci: Kazimierza (ur. 1918) – ślusarza, Jana (ur. 1920) – krawieca, Czesława (1923) – fryzjera, Zofię (1925) – gospodyni domową.

APP, ZPW, sygn. 337; APP, Kurkowe Bractwo Strzeleckie w Ryczywole, sygn. 620-621; B. Nogalski, Kronika Ryczywołu, T. I-II, Ryczywół 1984-86; Kucner, Powstanie Wielkopolskie w powiecie obornickim w walki nad Notecią w r. 1918/1919, Oborniki 1939, s. 118; informacje rodziny w Ryczywolu.

Robert Zimny

Gertych (Gertig) Józef (1874 – 1935), aptekarz wojskowy. Ur. się 18 grudnia 1874 r. w miejscowości Rudnicze w pow. wągrowieckim jako syn właściciela ziemskiego Jana i Michaliny z domu Kompf. Po ukończeniu sześciu klas gimnazjum rozpoczął naukę zawodu aptekarskiego. Pierwsze doświadczenia zdobywał w aptece w Kępnie oraz w Szarleju na Górnym Śląsku. Egzamin na pomocnika aptekarskiego złożył w 1894 r. Studia farmaceutyczne na uniwersytecie w Berlinie zakończył dyplomem w 1899 r. W latach 1897-1899 był stypendystą Towarzystwa Naukowej Pomocy. Od 1 listopada 1899 r. na jeden rok, jako aptekarz wojskowy, wcielony został do armii niemieckiej. Trafił wówczas do szpitala wojskowego w Poznaniu. W 1903 r. za 140 tys. marek nabył aptekę w Witkowie, którą sprzedał w 1912 r. Zmobilizo-

wany na początku I wojny światowej (3 sierpnia 1914 r.), jako podaptekarz otrzymał przydział do Składnicy Sanitarnej w Poznaniu. W latach 1916 i 1917 wymieniony został jako członek PTPN. W armii niemieckiej służył do grudnia 1918 r. 1 stycznia 1919 r. zgłosił się jako ochotnik do wojska powstańczego. Dekretem Komisarjatu Naczelnej Rady Ludowej z 10 marca 1919 r. awansowany został do stopnia kapitana aptekarza. W służbie sanitarnej Wojska Polskiego na różnych stanowiskach w stopniu majora aptekarza, między innymi w 7 Batalionie Sanitarnym, służył do 1929 r., kiedy to przeniesiono go do zapasowej kadry oficerskiej Składnicy Okręgowej DOK VII. W 1929 r. został naczelnikiem Wydziału Aptekarskiego w Okręgowym Związku Kasy Chorych, a później naczelnikiem Wydziału Aptekarskiego w Ubezpieczalni Społecznej. Zmarł 28 I w Poznaniu. Pochowany został na cmentarzu jeżyckim (grób 8202).

CAW, akta personalne nr 665; L. Kostrzeński, *Materiały do historii aptek wielkopolskich, t. II: Apteki prowincjonalne*, Warszawa 1936, s. 242 (tu występuje jako Gaertig); *Kalendarz Farmaceutyczny Heroda za 1930*, s. 354, za 1939, s. 373; L. Bartkowiak, *Zasługi Towarzystwa Pomocy Naukowej im. K. Marcinkowskiego w kształtowaniu polskiego środowiska farmaceutycznego i lekarskiego w Wielkim Księstwie Poznańskim w latach 1841-1919, maszynopis pracy doktorskiej wykonanej pod kierunkiem doc. dra hab. med. E. P. Wąsiewicza w Instytucie Medycyny Społecznej AM im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu, Poznań*

1991, s. 265; *Informacje wnuczki, mgr Elwiry Gertych, zam. w Poznaniu, z 5 marca 1997.*

Jan Majerski

Gibasiewicz Stanisław (1904 – 1986), prawnik, numizmatyk, administrator biblioteki. Urodzony 6 listopada 1904 r. w Krotoszynie, w rodzinie kupca Ludwika Gibasiewicza i Zofii z Szymańskich. Od 1911 roku uczęszczał do szkoły wstępnej, potem do gimnazjum humanistycznego im. Hugona Kołłątaja w Krotoszynie. W czasie nauki w gimnazjum działał w tajnym Towarzystwie Tomasza Zana (TTZ) i harcerstwie. W wieku czternastu lat jako harcerz w charakterze gońca bojowego (roznoszenie meldunków i ulotek) brał udział w Powstaniu Wielkopolskim w 1918-1919 r. Po maturze, w 1922 r., zaczął studiować na Wydziale Prawno-Ekonomicznym Uniwersytetu Poznańskiego. Dyplom magistra prawa otrzymał w 1927 r. Po zdobyciu odpowiednich kwalifikacji zaczął pracować jako aplikant administracyjny w Zarządzie Miejskim w Poznaniu (1927-1928). Następnie od marca 1928 r. został referentem ekonomicznym w Konsulacie Generalnym RP w Berlinie. Po odbyciu służby wojskowej kontynuował pracę jako referent ekonomiczny

Stanisław
Gibasiewicz

w Konsulacie RP w Lille we Francji. W 1933 r. resort opanowała „sana-cja”, a Stanisław Gibasiewicz został zwolniony z posady i wrócił do Poznania. Po powrocie do kraju rozpoczął prace administracyjną w Uniwersytecie Poznańskim, najpierw jako referendarz, potem jako kierownik sekretariatu UP, gdzie pracował do wybuchu wojny. W okresie okupacji niemieckiej, był motorniczym Poznańskiej Kolei Elektrycznej, a w latach 1942-1945 ponownie pracował w Zarządzie Miejskim, w wydziale nieruchomości. W czasie pięcioletnich walk o Poznań w 1945 r., S. Gibasiewicz został zastępcą komendanta Milicji Obywatelskiej wyzwolonej dzielnicy miasta Łazarz – Górczyn, utrzymując porządek na tym terenie. W połowie lutego 1945 r. został ponownie kierownikiem Sekretariatu Uniwersytetu Poznańskiego. Doskonałą organizacją pracy przyczynił się niewątpliwie do odbudowy Uniwersytetu Poznańskiego. Dzięki tej działalności w kwietniu 1945 r. profesorowie i asystenci mogli wznowić zajęcia na UP. Mimo wielu zajęć zawodowych i rodzinnych S. Gibasiewicz znajdował jeszcze czas na działalność społeczną. W latach 1945-1953 był naczelnikiem Fundacji „Zakłady Kórnickie”. Po jej likwidacji w 1953 r. i przejęciu Biblioteki Kórnickiej przez Polską Akademię Nauk S. Gibasiewicz został zastępcą dyrektora d. s. administracyjno-gospodarczych Biblioteki, pełnił tę funkcję do przejścia na emeryturę w 1970 r. Jego praca skupiona była na kierowaniu administracją i przede wszystkim na odbudowie ze zniszczeń wojennych Pałacu Działyńskich w Poznaniu oraz umocnieniu fundamentów zamku.

W latach 1950-1952 był przewodniczącym Gminnego Komitetu Obróńców Pokoju, od roku 1957 działał w Związku Bojowników o Wolność i Demokrację, gdzie przez kilka lat wchodził w skład Zarządu Koła ZBoWiD w Kórniku. Przez wiele lat współpracował z władzami miasta Kórnika, a w latach 1958-1961 był radnym Miejskiej Rady Narodowej. Upowszechniał też historię Powstania Wielkopolskiego. Jego pasją życiową stało się pszczelarstwo i numizmatyka. Był prezesem Sekcji Numizmatycznej PTA w Poznaniu. Z zakresu numizmatyki opublikował kilkadziesiąt artykułów naukowych i popularnonaukowych głównie w „Pamiętniku Biblioteki Kórnickiej”, „Biuletynie Numizmatycznym” i „Wiadomościach Numizmatycznych”. W 70-tą rocznicę urodzin Stanisława Gibasiewicza poznańskie środowisko numizmatyczne wydało pamiątkowy medal z jego podobizną. W 1954 r. uporządkował od podstaw zbiór numizmatyczny znajdujący się w zbiorach Biblioteki Kórnickiej. Bibliografia prac Stanisława Gibasiewicza obejmuje ponad 60 pozycji z zakresu numizmatyki, historii regionalnej oraz publikacji z dziedziny pszczelarstwa w fachowych czasopiśmie. Zmarł 25 września 1986 roku w Kórniku, został pochowany na cmentarzu parafialnym w mundurze powstańca, a rogatywkę ze szczególną czcią przechowuje jego syn. Za zasługi w działalności zawodowej i społecznej był wielokrotnie nagradzany różnymi odznaczeniami. Otrzymał: Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Srebrny Krzyż Zasługi, Wielkopolski Krzyż Powstańczy, Medal Zwycięstwa

i Wolności, medal „Zasłużony dla Numizmatyki Polskiej”, Złotą Odznakę Ministra Kultury i Sztuki „Za opiekę nad zabytkami”, Honorową Odznakę Miasta Poznania, Odznakę „Zasłużony Działacz Kultury” oraz Krzyż Zasługi dla ZHP. W 1935 r. poślubił w kościele Farnym w Poznaniu Irenę Marię z domu Thiem (gospodyni domowa, w czasie okupacji była kierowcą samochodów ciężarowych z wyżywieniem), która zmarła 13 marca w 1990 r.; miał syna Włodzimierza (ur. 17 lutego 1951), w latach 1972-2004 pracował w Bibliotece Kórnickiej na stanowisku magazyniera bibliotecznego. Od listopada 2004 r. przebywa na rencie.

Słownik Pracowników Książki Polskiej pod red. Hanny Tadeuszewicz. Suplement II. Warszawa 2000, s. 52-53 (Zbigniew Kalisz); „Słownik Bibliotekarzy Wielkopolskich 1918-2000” pod red. Franciszka Łozowskiego. s. 61-63 (Jan Łuczak); „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej”. Stanisław Gibasiewicz (1904-1986). z. 22, 1988 r., s. 261-263 r. (Stanisław Kazimierz Potocki); „Organizacje kombatanckie w Kórniku i Bninie w latach 1922-1979” (Franciszek Hołdernity) Kórnik-Bnin 1979, (BK 12784). Informacje syna Włodzimierza Gibasiewicza, dokumenty i pamiątki ze zbiorów rodzinnych.

Damian Pietrowicz

Gładysz Stanisław Kostka (1866 – 1934), proboszcz w Komornikach, dziekan stęszewski, kanonik honorowy Kapituły Metropolitarnej Poznańskiej. Ur. 4 października 1866 r. we Włoszakowicach w rodzinie dzier-

żawcy gospodarstwa kościelnego Jana i Franciszki zd. Gałdeńska. Ukończył Gimnazjum Św. Marii Magdaleny w Poznaniu. Po uzyskaniu matury podjął studia medyczne w Würzburgu. Po roku przeniósł się na wydział teologiczny do Münster, a następnie do Wrocławia. Świecenia kapłańskie otrzymał 10 sierpnia 1890 r. w Gnieźnie. Jako wikariusz pracował: w Dołsku, Wieleniu, Potulicach, Kościanie i parafii Św. Marcina w Poznaniu. W 1896 r. został administratorem parafii w Krobii, a w 1900 r. proboszczem w Komornikach. Uczestniczył w obronie polskości przeciwko pruskim ustawom wyjątkowym. Był członkiem organizacji: Straż, Towarzystwo Pomocy Naukowej im. Karola Marcinkowskiego Powiatu Poznań-Zachód, Towarzystwa Opieki nad Zaniechbanymi Dziećmi, Bractwa Kwestarskiego i Towarzystwa Przemysłowego na poznańskim Łazarzu. W Komornikach opiekował się Kółkiem Rolniczym. Wykupił 500 ha majątek w Komornikach po zmarłym właścicielu niemieckim i rozparcelował go pomiędzy komornickich gospodarzy. Tym samym zapobiegł przejściu tych dóbr przez Pruską Komisję Kolonizacyjną i osiedleniu tam Niemców. W 1910 r. z Leonem Plucińskim ze Swadzimia założył Koło Obywatelskie powiatu Poznań-Zachód, które

Stanisław Kostka
Gładysz

pod koniec 1918 roku walnie przyczyniło się do organizacji Powstania Wielkopolskiego. W listopadzie 1918 r. ks. Gładysz został członkiem Powiatowej Rady Ludowej na okręg Fabianowo-Komorniki. Gdy wybuchło Powstanie Wielkopolskie, zachęcał swych parafian do zasilenia szeregów powstańczych. Robił to niekiedy w sposób bardzo zdecydowany. Uczestniczył we Mszy Św. 6 stycznia 1919 r. w Konarzewie, podczas której zaprzysiężony został oddział powstańczy pod dowództwem por. Andrzeja Kopy. W czasie długiej posługi kapłańskiej rozbudował kościół parafialny w Komornikach. Za zasługi kapłańskie w 1933 r. został mianowany kanonikiem honorowym. Zmarł 5 września 1934 r. i pochowany został przy kościele parafialnym w Komornikach.

Nikodem Kowalski, Gładysz Stanisław Kostka Franciszek (1865- 1934), proboszcz w Komornikach, dziekan stęszewski, (w:) Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894 – 1919. Słownik biograficzny, t. I, Gniezno 1992, s. 223-225; Ks. Leszek Wilczyński, Księża społecznicy w Wielkopolsce 1919-1939; zbiory autora.

Bogdan Czerwiński

Gmerek Władysława (1898 – 1993) sanitariuszka, poetka, autorka wspomnień. Urodziła się 7 VI 1898 r. w Wojnowicach, w rodzinie leśnika Walentego Drąga i Marianny z Dudów. Szkołę podstawową ukończyła w Opalenicy przy ul. Farnej. W roku 1906 uczestniczyła w strajku szkolnym, który polegał na odmowie uczenia się i mówienia pacierza

Władysława
Gmerek

po niemiecku. Mając dwadzieścia lat rozpoczęła pracę w opalenickim Magistracie. Aktywnie uczestniczyła w wydarzeniach powstania wielkopolskiego, pełniąc funkcję sanitariuszki. Dobrze знаła dowódcę kompanii opalenickiej Edmunda Klemczaka, doktora Kazimierza Brossa, pierwszego poległego z Opalenicy Antoniego Kozaka i wielu uczestników tamtych wydarzeń. Znana była przede wszystkim jako autorka licznych wierszy o tematyce powstańczej. Pisała także scenariusze teatralne. Jej utwór dramatyczny – „Miłość, która nie umiera” został wystawiony z dużym powodzeniem 31 stycznia 1931 r. przez Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”. „Wspomnienia” poświęcone uczestnikom powstania wielkopolskiego były prezentowane również w sąsiednich miasteczkach: Buku, Grodzisku, Nowym Tomyślu i Zbąszyniu. Okres okupacji wraz z rodziną spędziła w Generalnej Gubernii. Przeżyła tam poniewierkę, głód, chłód, pogardę wroga, choroby. Po powrocie do Opalenicy w roku 1945, do śmierci, mieszkała skromnie przy Rynku nr 1. Do ostatnich dni życia doskonale pamiętała ważniejsze wydarzenia i nazwiska osób, które w tym mieście coś znaczyły, stąd też służyła swą wiedzą o mieście poznańskim historykom, przygo-

towującym pracę poświęconą sześćsetleciu Opalenicy. Do ostatnich dni życia śledziła bieżące wydarzenia w mieście, cieszyła się z kolejnych jego sukcesów. Pozostawiła setki wierszy na luźnych kartkach, w zeszytach, na kasetach magnetofonowych, dedykowane wybranym osobom. W rękopisie pozostawiła zeszyt wspomnień zatytułowany „Dzieje Opalenicy od roku 1900-do roku 1919”, cenne źródło dla historyków zajmujących się dziejami powstania wielkopolskiego na froncie zachodnim. Zmarła 3 IV 1993 r., pochowana na cmentarzu w Opalenicy. W małżeństwie z Franciszkiem Gmerkiem miała synów Józefa i Mariana oraz córkę Małgorzatę.

Album Powstańców i Niepodległościowców Ziem Zachodnich 1918-1919, Poznań 1937-1939 s. 470; Baśński J., W sprawie udziału pielęgniarek i sanitariuszek w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919, w: Biografistyka Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 pod red. B. Polaka. Koszalin 1985 s. 87; K. Drążkiewicz, Kronika kompanii opalenickich powstańców 1918/1919. Poznań 1968 (maszynopis) s. 8; Opalenicki słownik biograficzny pod red. B. Wojcieszaka, t. I, s. 38-40 (Z. Duda); Z. Duda., 93 lata pisane wierszem i pracą. „Echa Opalenickie” 1991 nr 5; tenże, Władystawa Gmerek nie żyje..., „Echa Opalenickie” 1993 nr 5; tenże, Zarys dziejów Opalenicy 1945-1990. Opalenica 1993 (maszynopis) s. 92, 95; D. Łukaszewski D., 90 lat wierszy. „Wprost” 1988 nr 48 s. 26-27.

Zygmunt Duda

Golczak Franciszek (1897 – 1919), ur. 15 października 1897 r. w Januszewicach w rodzinie rolnika Franciszka i Marianny zd. Balcerek. Po wstąpieniu do oddziałów powstańczych, brał udział w walkach na froncie zachodnim. Poległ 9 stycznia 1919 roku pod Zbąszyniem. Po zakończeniu walk został pochowany na cmentarzu w rodzinnej parafii Słupia. 11 października 1936 roku jego szczątki ekshumowano i przeniesiono do grobowca przy kościele parafialnym w Słupi. Spoczywa w grobie zachodnim, pierwszy od pomnika Najświętszego Serca Pana Jezusa, który powstał z inicjatywy ks. Juliana Wolniewicza.

Księgi parafialne z parafii Słupia; informacje ks. Krzysztofa Lewandowskiego; zbiory Muzeum Regionalnego w Słeszewie.

Bogdan Czerwiński

Gomuła Andrzej (1898 – 1976), ur. się 20 listopada 1898 roku w Głuponiach (powiat nowotomyski, jako syn robotnika rolnego Józefa i Katarzyny z domu Łuczak. Ukończył czteroletnią szkołę powszechną prowadzoną w języku niemieckim. Później pracował jako robotnik na majątku w Głuponiach. W październiku 1917 r. został powołany do wojska pruskiego, służył w Jeleniej Górze. Brał udział w I wojnie światowej i walczył na froncie zachodnim we Francji i Włoszech. Pod koniec grudnia 1918 r., korzystając z chaosu panującego w Niemczech oraz w armii niemieckiej powrócił w pełnym umundurowaniu z karabinem i bagnetem do domu w Głuponiach. 6 stycznia 1919 r.

Andrzej
Gomuła

zgłosił się ochotniczo z karabinem do oddziału powstańczego, organizowanego we Lwówku. Oddział ten w ciągu dwóch dni rozrósł się do rozmiarów kompanii i był dowodzony przez sierżanta Rożka. Dowódcą batalionu został porucznik Thomys. Uczestniczył w braniu jeńców pod Łomnicą, w ulicznej walce w Łomnicy. Brał udział w wycofywaniu się z Lewiczynka i odbiciu go po nadejściu pomocy z Chrośnicy. Później wcielony do WP uczestniczył w wojnie 1920 r. Po demobilizacji wrócił do rodzinnej miejscowości. W X 1941 r. został aresztowany przez policję z Kuślina i wysłany do więzienia gestapo w Forcie VII w Poznaniu, gdzie w nieludzkich warunkach przebywał przez okres 11-miesięcy (od października 1941 do września 1942 r.) Zwolniony został w wyniku interwencji właściciela okolicznych dóbr ziemskich, Richarda von Hardta. Do końca życia należał do Koła ZBoWiD we Lwówku. Zmarł 3 maja 1976 r. i został pochowany na cmentarzu w Nowym Tomysłu. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym.

Dokumenty i pamiątki rodzinne.

Arkadiusz Tomski

Gościniak Jan (1895 – 1960), ur. się 19 czerwca 1895 r. w Wilkowie, powiat Jarocin w rodzinie Jana i Wiktorii. Miał sześcioro rodzeństwa: pięciu braci i jedną siostrę. Po ukończeniu szkoły powszechnej wyuczył się zawodu stolarza. Przez całą I wojnę światową służył w armii pruskiej. 12 listopada 1918 r. wstąpił jako ochotnik do oddziału powstańczego utworzonego w Garnizonie Jarocińskim. Walczył w kampanii jarocińskiej na wszystkich frontach Powstania Wielkopolskiego. 20 kwietnia 1920 r. został mianowany kapralem. Brał także udział w walkach o ustalenie wschodnich granic Rzeczypospolitej. 20 listopada 1920 r. bezterminowo urlopowany z 60 pp. Za zasługi w Powstaniu Wielkopolskim otrzymał w Cerekwicy, w gminie Jaraczewo parcelę o powierzchni 8,60 ha. W należącym do tego gospodarstwa rolnego domu, oprócz mieszkania mieścił się gościniec i sklep kolonialny. Należność za przydzielone gospodarstwo została rozłożona na raty, które małżonkowie Gościniakowie spłacili przed wybuchem II wojny światowej. W okresie międzywojennym aż do zajęcia Cerekwicy przez hitlerowców przez wiele lat Jan Gościniak był sołtysem. 8 września 1939 r. został przez Niemców aresztowany. Dwa tygodnie przetrzymywany i przesłuchiwany w Jarocinie, później w Poznaniu, w więzieniu przy ulicy Młyńskiej, w końcu w niemieckim obozie koncentracyjnym w Buchenwaldzie koło Waimaru. Gdy był osadzony w Poznaniu żona jeden raz dostała od Gestapo pozwolenie na widzenie się z mężem – nie mogła jednak nic przekazać, ani listu, ani fotografii, paczki czy pieniędzy. O więzieniu męża w Buchenwal-

dzie Niemcy nie zawiadomili żony. Dwa lata nie miała żadnej informacji o losie męża. Obawiała się najgorszego. On dostał pozwolenie do napisania listu dopiero na początku 1942 r. Żona z rodziną dowiedziała się wtedy, że Jan Gościniak żyje i gdzie jest przez Niemców więziony. Od tego czasu co miesiąc przysyłał list, każdy o podobnej treści. Żona też raz w miesiącu mogła wysłać paczkę z chlebem i cebulą. Chleb docierał do więzienia najczęściej spleśniały. W obozie pracował jako cieśla, poza tym był kierowany np. do naprawiania odzieży w tym do cerowania. Przeżył piekło niemieckiego obozu, chociaż umarli silniejsi od niego, dzięki szczęściu, samozaparciu do wykonania każdej pracy oraz wielkim pragnieniu zobaczenia żony, córek i świata wolnego od hitlerowców. Niemiecki obóz koncentracyjny w Buchenwaldzie został wyzwolony przez wojska alianckie 26 kwietnia 1945 r. Do domu w Cerekwicy Jan Gościniak wrócił dopiero jesienią. Z obozu wrócił schorowany i nie odzyskał już pełnego zdrowia. Zmarł 10 listopada 1960 r. i wraz z żoną, która zmarła 14 maja 1981 r. jest pochowany na cmentarzu parafialnym w Cerekwicy. Odznaczony był: Medalem Niepodległości, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918-1921. W roku 1923 zawarł związek małżeński z Magdaleną Śpitalniak (ur. 21 czerwca 1899). Z małżeństwa tego urodziły się trzy córki: Kazimiera (ur. 1924), zam. Marciniak; Irena (1926-1965), zam. Andrzejczak i Czesława (1927-1944).

*Archiwum Zw. Kombatantów RP
i byłych Więźniów Politycznych w Ja-*

raczewie; Borecki Józef, Wykaz powstańców. Gazeta Jarocińska 1937 nr 20; Horyza Pachciarz Kazimiera, Jarocińscy powstańcy wielkopolscy, Jan Gościniak. Gazeta Jarocińska 2006 nr 9 (803).

Kazimiera Horyza Pachciarz

Górny Mieczysław Wincenty (1885 – 1927), wikary i członek powiatowej Rady Ludowej w Krotoszynie. Urodził się 16 VII 1885 w Barcinie w rodzinie kupca, Wojciecha, i Joanny z domu Malak. Uczył się w gimnazjum inowrocławskim (1894-1905). Po ukończeniu Arcybiskupiego Seminarium Duchownego w Poznaniu i w Gnieźnie 30 listopada 1910 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Początkowo skierowany został na wikariat do parafii Kamieniec k. Gniezna, następnie do parafii św. Wawrzyńca w Gnieźnie, gdzie pozostał przez 5 lat (1911-16). Działal wóczas aktywnie w Towarzystwie Czytelni Ludowych na terenie powiatu gnieźnieńskiego. W 1916 został wikarym w Krotoszynie, gdzie zastało go Powstanie Wielkopolskie. 12 listopada 1918 r., jako jeden z sześciu Polaków, wszedł w skład Rady Robotniczej i Żołnierskiej. Domagał się wprowadzenia nauczania religii w szkołach ludowych oraz języka polskiego jako wykładowego. Wybrano go również (24 listopada) członkiem Wydziału Wykonawczego Powiatowej Rady Ludowej w Krotoszynie, w ramach której sprawował obowiązki kierownika sekcji finansowej. W powiecie krotoszyńskim nie układała się harmonijnie współpraca działaczy polskich z kierownictwem oddziałów powstań-

czych, które zdaniem niektórych badaczy (K. Kącki, H. Sztkowski) często było zbyt pewne siebie i nie liczyło się z nastrojami ludności. Takim przykładem miała być postawa dowództwa powstańczego w sprawie obrony Zdun. Ks. Górny zaalarmował dowództwo powstańcze na 12 godzin przed atakiem wojsk niemieckich i prosił o natychmiastowe przybycie większych oddziałów polskich, aby mogły zorganizować obronę zagrożonego terenu. Jednak zdaniem czynników wojskowych w trudnej sytuacji bojowej na odcinku krotoszyńskim należało przede wszystkim utrzymać Krotoszyn – węzeł kolejowy i miasto garnizonowe, nawet kosztem utraty Zdun. W tej sytuacji na wieść o bliskim uderzeniu na Zduny w dniu 3 lutego 1919 r. wycofano do Krotoszyna jedną kompanię, skutkiem czego pozostał w Zdunach jedynie oddział rozdrażewski (około 80 powstańców) oraz lokalna Straż Ludowa, w sile 30 ludzi. Nastąpiło to wbrew gwałtownym prośbom mieszkańców Zdun i Krotoszyna. Jak podkreślał szef sztabu 12 pp ppor. Z. Wieliczka: „Zarządzenie zmniejszenia załogi Zdun wywołało wprawdzie niezadowolone mieszkańców tamtejszej okolicy i pokutujące może jeszcze do dziś dnia mniemanie, że ja zawiniłem w utracie Zdun. Mimo to uważam, że zarządzenia moje były słuszne i logiczne z punktu widzenia konieczności utrzymania Krotoszyna i nie mam sobie nic do zarzucenia. Niefachowa krytyka nie wie bowiem, że zarządzenia słuszne z punktu widzenia konieczności utrzymania Krotoszyna, mogą być zgoła fałszywe z punktu widzenia obrony Zdun”. Z kolei zdaniem A.

Czubińskiego nie wytrzymuje krytyki stanowisko, że Zduny słusznie uznano za straconą pozycję i uwagę koncentrowano na wzmocnieniu obrony Krotoszyna, bowiem najlepszą obroną Krotoszyna było utrzymanie Zdun w ręku polskim. Po upadku Zdun ks. Górny wziął na siebie ciężar trudnych pertraktacji z Niemcami. Ponadto prowadził skuteczną działalność mającą na celu ratowanie tamtejszych zapasów żywnościowych, które później rozdzielone zostały między parafian. 1 VII 1921 r. został proboszczem w Gąsawie. Od roku 1917 był członkiem Poznańskiego Tow. Przyjaciół Nauk. Zmarł 22 IV 1927 r. w Gąsawie, pochowany został na tamtejszym cmentarzu.

AAP KA 1230 (*personalia*); Czubek W., *Pod Zdunami (w:) Przeciwno pruskiemu zaborcy, s. 44-45*; F. Kącki, *Udział duchowieństwa katolickiego w powstaniu wielkopolskim 1918-1919, Novum* 1971, nr 12, s. 59-60; *Krotoszyn, praca zbiorowa pod red. D. Kosińskiego, t. II, Poznań – Krotoszyn 1996, s. 270, 271, 278*; *Księga społecznicy w Wielkopolsce, s. 235 – 236 (E. Mikołajczak)*; J. Sadowski, *Krotoszyn w powstaniu 1918/19, Ostrów Wlkp. 1936 s. 45-46*; *Wieliczka, s. 77, 80, 110, 191, 200.*

Bogumił Wojcieszak

Graszyński Alfons (1879 – 1943), proboszcz w Gościeszynie, organizator powstania w powiecie wolsztyńskim. Urodził się 7 XI 1879 r. w Lesznie, był synem nauczyciela, Romana i Marii z Klarów. Do gimnazjum uczęszczał w Rawiczu. Po

odbyciu studiów seminaryjnych w Poznaniu i Gnieźnie przyjął święcenia kapłańskie 17 XII 1904 r. Z dniem 1 IV 1912 r. otrzymał nominację na administratora, a od 1913 proboszcza w Gościeszynie w pow. wolszyńskim, gdzie pozostawał przez 25 lat. Obok duszpasterskiej prowadził ożywioną działalność społeczno – narodową. M. in. nawoływał do sumiennego spełnienia obowiązku wyborczego wobec polskiej narodowości, był działaczem Tow. Czytelní Ludowych, organizował zeabrania z odczytami i sam wygłaszał patriotyczne prelekcje. Był również członkiem organizacji narodowo-demokratycznej „Straż”. Od 1917 należał jako członek zwyczajny do Poznańskiego Tow. Przyjaciół Nauk. W 1918 był współorganizatorem i członkiem Tajnego Komitetu Obywatelskiego w Wolsztynie. W połowie grudnia 1918 r. zaprosił po sumie do sali parafialnej wszystkich byłych żołnierzy narodowości polskiej z armii niemieckiej. Wygłosił do nich przemówienie naświetlające sytuację polityczną, a następnie zaproponował utworzenie oddziału wojskowego, mającego bronić Gościeszyn przed wkroczeniem Niemców. W spisanej w roku 1929 relacji tak przedstawił jego powstańczą aktywność: „Dnia 31 grudnia 1918 r. przybywa do Wolsztyna silny oddział Grenzschtzu, co rozdrażnia umysły Polaków. Cały dzień odbywają się gorączkowe i namiętne obrady Rady Ludowej. W rezultacie uchwalono wysłać do Berlina i Głogowy deputacje z prośbą, aby nie nasyłano tu niepotrzebnie Grenzschtzu. W przełomowej jednak chwili wchodzi na zebranie Rady żołnierskiej ks. proboszcz Graczyński i oświadcza stanowczo, że żadnemu

żołnierzowi Grenzschtzu nie pozwoli przejść przez Gościeszyn, że ma porozstawiane wszędzie patrolki wartownicze, oraz że ma tyle ochotników i broni do dyspozycji, że każdej chwili walkę z Grenzschtzem podjąć może. Płomienne i stanowcze przemówienie ks. Graczyńskiego podziało na Polaków do tego stopnia, że tego samego jeszcze dnia zamierzali akcją zbrojną rozpocząć [...]”. W Gościeszynie ks. Graczyński utworzył oddział powstańczy, który 5 stycznia 1919 r. brał udział w walkach o wyzwolenie Wolsztyna. W Rakoniewicach i w Gościeszynie zorganizował szpitale polowe, obsługiwane przez siostry zakonne. Jak podkreśla F. Kącki był ks. A. Graczyński „.... całkowicie oddany sprawie wyzwolenia Wielkopolski. W swoim powiecie kierował ruchem zbrojnym, decydował o celach operacji wojskowych i stał się przykładem dla żołnierzy i oficerów na pierwszej linii frontu”. Po odzyskaniu niepodległości otaczał opieką rodziny poległych powstańców i organizował obchody rocznic powstania wielkopolskiego. Był znanym działaczem politycznym Stronnictwa Narodowego, występował z patriotycznymi przemówieniami na wiecach i zebraniach. Patronował wielu organizacjom i stowarzyszeniom włościańskim. Z dniem 1 X 1936 r. został przeniesiony do Kościana jako rektor kościoła Pana Jezusa. Pozostawał tu do wybuchu drugiej wojny światowej. W czasie okupacji, 2 X 1939 r. był obecny na miejscu egzekucji pod kościańskim ratuszem. Przed egzekucją zaofirował swe życie za skazanego na rozstrzelanie ojca dwanaściorga dzieci, jednak jego ofiara nie została

przyjęta. Aresztowany 3 X 1939 r., był więziony do 17 I 1940 r. w Kościanie, następnie internowany w klasztorze oo. Benedyktynów w Lubiniu. Zwolniony został ze względu na podeszły wiek, jednak z nakazem udania się do Generalnego Gubernatorstwa. Zmarł w Krakowie 5 VI 1943 r., pochowany został na cmentarzu w Stradomiu w grobowcu księży misjonarzy.

AAP, KA 12660; A. Hanyż, *Ziemia szamotulska w walce o wolność 1793-1919*, Szamotuły 1939 s. 31; F. Kącki, *Udział duchowieństwa katolickiego w powstaniu wielkopolskim 1918-1919*, „*Novum*” 1971, nr 12, s. 90-93; M. Koszewski, Ks. Alfons Graczyński 1879-1943 wybitny Polak i społecznik, *Kościan* 1983; *Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894-1919*. Słownik biograficzny, t. I, Gniezno 1992, t. 1 (M. Koszewski, A. Polakowska); S. Siuda, *Walki na odcinku wolsztyńskim*, (w:) *Materiały do historii Powstania Wielkopolskiego*, z. I, Poznań 1938, s. 39; *Wspomnienia powstańców wielkopolskich. Wyboru dokonali i wstępem opatrzyli L. Tokarski i J. Ziółek*, Poznań 1970 s. 455, 456; *Powstanie w powiecie wolsztyńskim 1918/19* (w:) „*Rocznik dziejów powstania wielkopolskiego 1918/19*”, t. I, Poznań 1947, s. 138-140.

Bogumił Wojcieszak

Gregorowicz Zygmunt (1883 –?), aptekarz wojskowy. Ur. się 16 września 1883 r. w Sulmierzycach jako syn Stanisława, właściciela miejscowej restauracji i Anieli z domu Malińskiej. Szkołę elementarną ukończył

w Sulmierzycach. W Poznaniu uczęszczał do gimnazjum im. Karola Marcinkowskiego, które w 1904 r. opuścił bez matury, aby poświęcić się zawodowi aptekarskiemu. Egzamin na pomocnika aptekarskiego zdał w Dessau. W międzyczasie uzupełnił wykształcenie średnie. Po praktyce aptekarskiej i studiach farmaceutycznych na uniwersytetach we Wrocławiu i w Erlangen (Bawaria) w latach 1908-1910, 23 grudnia 1910 r. zdał państwowy egzamin farmaceutyczny. W czasie studiów był stypendystą Towarzystwa Naukowej Pomocy. Aprobatę na aptekarza otrzymał w czerwcu 1913 r. w Monachium. Do marca 1915 r. pracował w zawodzie aptekarskim, między innymi w Kościanie. Około 1916 r. został członkiem zwyczajnym Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W latach 1916-1918 służył w wojsku niemieckim, które opuścił dopiero w grudniu 1918 r. Służbę w Wojsku Wielkopolskim rozpoczął w lutym 1919 r. Dekretem Komisarjatu Naczelnej Rady Ludowej nr 151 awansowany na porucznika aptekarza i zatrudniony w szpitalu wojskowym w Krotoszynie. Do rezerwy przeniesiony został w 1921 r. w stopniu kapitana aptekarza. W 1922 r. nabył uprzywilejowaną aptekę „Pod Lwem” w Bojanowie w pow. rawickim, którą prowadził do września

Zygmunt
Gregorowicz

1939 r. W grudniu tego roku pozbawiony był przez Niemców apteki i wysiedlony do Generalnej Guberni. Trafił do Rozwadowa nad Sanem, gdzie w miejscowej aptece pracował do zakończenia działań wojennych. Po wojnie powrócił do Bojanowa, w którym już 11 kwietnia 1945 r. uruchomił własną aptekę. Dalszych danych brak.

CAW, akta personalne nr 3601; Archiwum Zakładowe przy PZF Cefarm w Poznaniu (teczka osobowa, w niej życiorys w maszynopisie z własnoręcznym podpisem Zygmunta Gregorowicza); *Veritate et scientia. Księga pamiątkowa w 125-lecie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, pod red. A. Gąsiorowskiego, Warszawa-Poznań 1982, s. 160; L. Kostrzeński, *Materiały do historii aptek wielkopolskich, t. II: Apteki prowincjonalne*, Warszawa 1936, s. 24; „*Rocznik Farmaceutyczny*” 1949/1950, Warszawa 1950, s. 371, 428; L. Bartkowiak, *Zasługi Towarzystwa Pomocy Naukowej im. K. Marcinkowskiego w kształtowaniu polskiego środowiska farmaceutycznego i lekarskiego w Wielkim Księstwie Poznańskim w latach 1841-1919, maszynopis pracy doktorskiej wykonanej pod kierunkiem doc. dra hab. med. E. P. Wąsiewicza w Instytucie Medycyny Społecznej AM im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu, Poznań 1991, s. 266.*

Jan Majewski

Grobelny Jan Nepomucen (1868 – 1940), mistrz kowalski, ochotnik Straży Ludowej. Ur. 10 maja 1868 r. w Kobylinie k. Krotoszyna w rodzinie rolnika Karola i Heleny Jadwigi

z domu Hentschke (Henczke). Jako mistrz kowalski osiedlił się w rodzinnym Kobylinie przy ulicy Kolejowej nr 179 (obecnie Aleje Powstańców Wielkopolskich nr 25). W okresie powstania wielkopolskiego od 6 stycznia 1919 r. aż do dnia 28 lipca 1919 r. pełnił służbę z bronią w ręku jako odwachowy i patrolowy na południowym przedpolu Kobyлина, w oddziale Straży Ludowej, którego ówczesnym dowódcą był Ignacy Gajowczyk. W okresie międzywojennym prowadził warsztat kowalski, który w latach 30-tych przejął jego najmłodszy syn Seweryn. Zm. 2 lipca 1940 r. w Kobylinie i został pochowany w grobie rodzinnym na miejscowym cmentarzu. Żonaty z Joanną Szukalską (Szókałską), miał dzieci: Józefa Kazimierza (1899-1958), Stanisława (1900-1918), Janinę (ur. 1902), Mariannę (ur. 1905), Mariana Gabriela (1907-1944), Seweryna (1910-1990) i Joannę Nepomucenę (ur. 1911). Jego najstarszy syn Józef Kazimierz był aktywnym uczestnikiem walk niepodległościowych w latach 1918-1921 i urzędnikiem celnym. Stanisław zm. 15 X 1918 r. w czasie służby w armii niemieckiej i został pochowany na cmentarzu wojskowym na stokach Cytadeli Poznańskiej. Marian Gabriel, nauczyciel w pow. żnińskim, wysiedlony wraz z siostrą Joanną do GG,

Jan Nepomucen
Grobelny

w okresie okupacji ps. „Macher” – d-ca OS „Łęgów” VIII Rejonu VII Obwodu Okręgu Warszawskiego AK „Obroza”, poległ w zasadzce 24 czerwca 1944 r. pod Sierakowem (Puszcza Kampinoska). Najmłodszy syn Seweryn, również mistrz kowalski, w okresie okupacji mieszkał w Kobylinie; pracował w swoim zawodzie w warsztacie niemieckim. W okresie wyzwania miasta (24-26 stycznia 1945 r.) był czynnym członkiem Straży Obywatelskiej; za swoją działalność, wraz z 10 zakładnikami, miał zostać rozstrzelany przez wycofujących się Niemców.

Na podstawie dokumentów ze zbiorów rodziny.

Seweryn Grobelny

Grobelny Józef Kazimierz (1899 – 1958), żołnierz Wojsk Wielkopolskich i powstaniec, urzędnik ceł. Ur. 18 lutego 1899 r. w Kobylinie (pow. krotoszyński), jako najstarszy syn mistrza kowalskiego Jana Nepomucena i Joanny z Szukalskich (Szókalskich). Podczas I wojny światowej wcielony do armii niemieckiej w latach 1917-1918, odbył służbę wojskową w Wuensdorf – Zossen (Kr. Teltow) i brał udział w walkach na froncie zachodnim w Belgii; był odznaczony pruskim Krzyżem Żelaznym II. kl. 3 stycznia 1919 r. jako jeden z ok. 74 ochotników stawiał się na apel komendanta Rady Ludowej Ignacego Gajowczyka i brał udział w wyzwoleniu Kobylina. 7 stycznia 1919 r. wstąpił w szeregi 2 kompanii krotoszyńskiej, która przy przemianowaniu otrzymała nazwę 7 kompanii II. batalionu 12 p. strz. wlkp. Brał udział w walkach na

froncie pld. Wielkopolski pod Zdunami, w szczególnie krwawych w Borownicy i Kochalle. Wraz z macierzystym pułkiem (późniejszym 70 pp) opuścił koleją Krotoszyn 20 stycznia 1920 r. i udał się na front wschodni, początkowo w okolice Lidy (Białoruś). Uczestniczy w wojnie polsko-bolszewickiej, walcząc na froncie litewsko-białoruskim (Ihumeń, Natalewsk). 31 maja 1920 r. ranny w bitwie koło Krzywicz (Białoruś). Po pobycie w szpitalu w Bochni (Małopolska) wrócił w końcu czerwca 1920 r. do batalionu zapasowego w Pleszewie. W połowie lipca 1920 r. ponownie wyjechał na front z przydziałem do 61 pp, którego dowódcą był mjr Alfons Wojtkielewicz. W czasie odwrotu pod Warszawę, w bitwie pod Sokołowem Podlaskim w dniu 6 sierpnia 1920 r. został ponownie ranny. Po pobycie w szpitalu w Lesznie Wlkp. wrócił do batalionu zapasowego 61 pp w Gnieźnie, potem do macierzystego 70 pp w Pleszewie. Przydzielony do kompanii ozdrowieńców kwaterował w Biedrusku, Śremie i Pleszewie. 30 listopada 1921 został zwolniony z wojska zrzekając się wszelkich pretensji do skarbu państwa. Następnie podjął pracę w służbie celnej, pracując na różnych stanowiskach m in. w Słupi k. Kępna, Iłowie (pow. Działdowo), Kościerzynie

Józef Kazimierz
Grobelny

(woj. pomorskie) i w Urzędzie Celnym w Zbąszyniu. Dnia 24 sierpnia 1939 r. jako emerytowany urzędnik ceł został powołany do służby wojskowej w stopniu kaprała. Otrzymał przydział do BC – 70, referatu I. grupy 3-ciej Samodzielnego Referatu Informacyjnego. W nocy z 3 na 4 września 1939 r. opuścił w grupie urzędników transportem samochodowym Poznań, a nad ranem 20 września 1939 r. przez Przełęcz Tatarską w Jabłonicy przekroczył wraz z innymi granicę z Węgry. Internowany, przebywał w różnych obozach rozsianych na obszarze ówczesnych Węgier: Mosonmagyaróvár, Sárvár, Nagykanizsa (12 X 1940 r.-1 IV 1941 r.), Marcali (2 IV 1941 r.-15 I 1945 r.). Deportowany z numerem ewidencyjnym 537912 do obozu w Sternthal (Jugosławia), pracował przymusowo przy betonowaniu i budowie umocnień polowych w okresie lutego i marca 1945 r. Wolność zastała go w pobliskim Pettau (Ptuj) 8 maja 1945 r. Stąd przez Austrię, Węgry, Czechosłowację, 12 sierpnia 1945 r. przejechał polską stacją graniczną Łupków. W Sanoku został zarejestrowany przez Państwowy Urząd Repatriacyjny i otrzymał zaświadczenie na bezpłatny przejazd do Kobyłina; przyjechał tam 25 sierpnia 1945 r. po sześciu latach nieobecności. 1 kwietnia 1947 r. został przyjęty do służby w Urzędzie Celnym w Rzepinie, a 12 lipca 1947 r. przeniesiony służbowo do Urzędu Celnego w Gryfinie, gdzie pracował i mieszkał. Zm. 19 grudnia 1958 r. w Gryfinie. Jego najmłodszy brat Seweryn sprowadził zwłoki do Kobyłina, gdzie 23 grudnia 1958 r. pochowano je w grobie rodzinnym na cmentarzu parafialnym przy ul. Strze-

leckiej. Związek małżeński zawarł w 1955 roku z Jadwigą Łakomską z domu Twardy (1906-1960) – sybi-raczką. Potomstwa nie pozostawił. Należał do chóru „Halka” w Zbąszyniu, Związku Urzędników Ziem Zachodnich, ZBoWiD-u. Był odznaczony m. in.: Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich, Odznaką Pamiątkową Frontu Litewsko-Białoruskiego i pośmiertnie Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1959).

Jednodniówka wydana z okazji odsłonięcia pomnika Powstańców Wielkopolskich w Kobylinie dnia 22. V. 1938 r., Zarząd Związku Powstańców Wielkopolskich Koło Kobylin, Krotoszyn 1938; rękopis Józefa Kazimierza Grobelnego w posiadaniu rodziny.

Seweryn Grobelny

Grośty Wojciech (1866 – 1926), proboszcz w Dakowach Mokrych, urodził się 16 IV 1866 r. w Połajewie, w rodzinie rolnika Michała i Julianny z domu Burcy. Do gimnazjum uczęszczał najpierw w Rogoźnie, następnie w Wałczu, gdzie 8 III 1888 r. zdał maturę. Po odbyciu studiów se-

Wojciech
Grośty

minaryjnych w Poznaniu i Gnieźnie. Świecenia kapłańskie przyjął 5 III 1893 r. Od 3 III 1896 r. do śmierci był proboszczem w Dakowach Mokrych. Obok duszpasterskiej prowadził działalność społeczną i narodową. Od 1896 r. do śmierci był prezesem miejscowego kółka rolniczego, był też współzałożycielem i wieloletnim członkiem zarządu (dyrektorem) powstałego w 1906 r. Banku Ludowego w Dakowach Mokrych oraz członkiem rady nadzorczej „Rolnika” w Buku. W roku 1913 założył Katolickie Towarzystwo Robotników Polskich, do którego wstąpiło 150 członków. Aktywnie uczestniczył w polskich wiecach wyborczych w Opalenicy, zbierał składki i wspierał finansowo działalność Towarzystwa Czytelni Ludowych. W opinii władz pruskich (pismo landrata grodziskiego z września 1900 r.) był „politycznie niepewny”. W 1916 r. został członkiem zwyczajnym Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego przyczynił się do wzmożenia akcji werbunkowej i znacznego zasilenia ochotnikami oddziałów powstańczych, wygłaszając 6 I 1919 r. patriotyczne kazanie zakończone apelem o wstąpienie w szeregi powstańcze. Zgłosiło się wówczas 40 ochotników, którzy zasilili szeregi kompanii opalenickiej. W okresie międzywojennym był nadal prezesem kółka rolniczego i prezesem rady nadzorczej Banku Ludowego w Dakowach Mokrych. Zmarł 23 IX 1926 r., pochowany przy kościele parafialnym w Dakowach Mokrych.

AAP KA 340 (*personalia*); APP NP 6153 f. 25, 7220 f. 2-3, PP 2755 f.

187; *Księga społecznicy w Wielkopolsce 1894-1919. Słownik biograficzny, t. 1. Gniezno 1992 s. 249-250 (B. Wojcieszak); K. Drążkiewicz, Kronika kompanii opalenickich powstańców, Poznań 1968 s. 23 (mps w zbiorach autora); Księga pamiątkowa w 125 lecie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Warszawa-Poznań 1982 s. 160; Rocznik Archidiecezji Poznańskiej na rok Tysiąclecia 1968. Poznań 1968 s. 205; Rocznik Kótek Rolniczo-Włościańskich w Wielkim Księstwie Poznańskim R. XXIV-XL. Poznań 1896-1914 (Dakowy Mokre); B. Wojcieszak, *Opalenickie biografie-ks. Wojciech Grośty, „Echa Opalenickie” 1989 nr 9.**

Bogumił Wojcieszak

Grzempa Andrzej (1894 – 1985), ur. 17 października 1894 r. w Kórniku na Procencie, syn Kazimierza. Z wykształcenia był murarzem. W wieku dwudziestu czterech lat brał udział w Powstaniu Wielkopolskim. Służył w kompanii kórnicko-bnińskiej. W pierwszych dniach powstania (27-29 XII 1918 r.) kompania kórnicko-bnińska działała zupełnie samodzielnie. Z chwilą oswoobodzenia Śremu zaczął się formować baon śremski pod dowództwem por. Stefana Chosłowskiego z Ostrzeszowa. W je-

Andrzej
Grzempa

go skład weszły dwie ochotnicze kompanie kórnicko-bnińskie, kompania 2 i 4. Andrzej Grzempa walczył w czwartej kompani zorganizowanej na przełomie listopada i grudnia 1918 r. pod dowództwem por. Stanisława Celichowskiego. W stopniu kaprała pełnił funkcję zastępcy dowódcy I plutonu piechoty i jednocześnie był dowódcą drużyny; później został awansowany do stopnia sierżanta. 31 I 1972 r. za udział w Powstaniu Wielkopolskim, Andrzej Grzempa został mianowany Uchwałą Rada Państwa na stopień podporucznika. Był wieloletnim członkiem kórnickiego koła ZBoWiD. Zm. 16 grudnia 1985 r. w Kórniku, został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. Związek małżeński zawarł z Marianną Wojtyniak (zm. 15 stycznia 1975 r.), z którą miał dzieci: Marię, Edmunda, Eugeniusza, Janinę, Feliksa, Józefę, Mieczysławę, Janusza, Teresę i Mirosława.

Kórnik i Bnin w walkach o wolność w latach 1794-1945, pod red. Stefana Weymana i Ludwika Gomolca. Poznań-Kórnik 1976 r., str. 130-132. Informacje wnuczki Marii Jopek, dokumenty i pamiątki ze zbiorów rodzinnych.

Maciej Pietrowicz

Grzeszkowiak Roman (1894 –?), pracownik służby konsularnej, jeden z organizatorów powstania w Poznaniu i na Górnym Śląsku, por. WP. Ur. 2 lutego 1894 r. w Kwieciszewie pow. Mogilno w rodzinie cieśli Konstantego i Marii z Tomaszewskich. Ukończył miejscową szkołę powszechną, po czym podjął naukę w gimnazjum

w Gnieźnie. Za działalność w tajnym kole Towarzystwa Tomasza Zana został w 1913 roku wydany ze szkoły. Naukę kontynuował w Legnicy, gdzie rok później uzyskał świadectwo dojrzałości. Przed wybuchem wojny odbył praktykę rolniczą na stanowisku agronoma w majątku Kwileckich w Oporowie pod Szamotułami. 15 października 1914 r. powołany do armii niemieckiej, do szkoły podoficerskiej w poznańskim batalionie telegraficznym. Później jako instruktor w Hirschberg (Jelenia Góra) i jako dowódca plutonu w 154 samodzielnej kompanii rowerowej. Po ukończeniu kursu aspirantów oficerskich mianowany podporucznikiem (1 V 1918). Walczył w Estonii, gdzie zdezerterował przedostając się do Moskwy. Po przybyciu do Poznania nawiązał kontakt z POW zaboru pruskiego (17 XII 1918). W koszarach północnych (Nordring) zorganizował kompanię Służby Straży i Bezpieczeństwa, która w końcu grudnia przekształciła się w batalion. 26 I 1919 mianowany por. i dowódcą 1 batalionu garnizonowego. Następnie w Dowództwie Głównym jako szef sekcji mobilizacyjnej, instruktor kursów oficerskich. Równocześnie na Uniwersytecie Poznańskim ukończył dwa semestry prawa. W połowie lutego 1921 r. skierowany na Górny Śląsk do POW, występując pod pseudonimem Roman Brunkhorst. Objął obowiązki szefa sztabu „Grupy Południe”, kierując operacjami na tzw. froncie rybnickim. Wraz z Bronisławem Sikorski dążył do odsunięcia Wojciecha Korfantego, do kontynuowania walki z Niemcami. W czerwcu 1921 został zastępcą dowódcy 14 wodzisławskiego pułku piechoty, a potem przeniesiony do

dowództwa 23 DP stacjonującego w Biedrusku. Z oddziałami dywizji wkroczył w roku następnym na teren Górnego Śląska. Etatowo przeniesiony do 73 pułku piechoty, stał się oficerem wykonującym zadania na rzecz Oddziału II MSWojsk. Do VI 1924 r. w Konsulacie RP w Essen, po tym oddelegowany do Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Od VII 1929 r. w Konsulacie Generalnym RP we Frankfurcie nad Menem w randze sekretarza generalnego I klasy. Na tym stanowisku pozostał do wybuchu II wojny światowej. Dalsze jego losy są nieznane. Rodziny nie założył. Odznaczony był m. in. Krzyżem Niepodległości, 2-krotnie Krzyżem Walecznych, Medalem za Wojnę 1918/21, Medalem 10-lecia Odzyskanej Niepodległości.

CAW, ap 16068; tamże Zespół: WP b. zab. pr., t. 6, rozkaz dowódcy Straży Ludowej z 26 I 1919; Zespół: powstanie górnośląskie, 130. 1/106, rozkaz szefa sztabu grupy „Południe” z 2 VI 1921 r.; M. Anusiewicz, M. Wrzosek, Kronika powstań śląskich, Warszawa 1980, s. 43; Nad Odrą, Olzą i Bierawką podczas III Powstania Śląskiego, red. Z. Kapata i W. Ryżewski, Bytom 1995, s. 324 – 326; B. Polak, Wojsko Wielkopolskie, Koszalin 1991, s. 56; rel. Andrzeja Grzeszko-wiaka z Poznania.

Janusz Karwat

Gust Roman (1863 – 1948), malarz. Ur. 9 sierpnia 1863 (1862?) r. w Rogoźnie jako syn Karola i Julii z d. Henke. Nauki pobierał w szkole ludowej, wyuczył się zawodu malarza. Powołany do armii pruskiej słu-

żył w 99 pp w Strasburgu. 1 stycznia 1919 r. ochotniczo wstąpił do kompanii powstańczej w Rogoźnie; uczestniczył w oswobodzenie miasta i zdobyciu jego strategicznych obiektów. 1 grudnia 1924 r. wstąpił do Towarzystwa Powstańców i Wojaków. Zmarł 29 października 1948 r. w Rogoźnie. Żona: Teresa z d. Gabler (ur. 2 sierpnia 1865). Dzieci: Julia (ur. 18 lutego 1894), krawcowa; Maria (ur. 25 listopada 1895), biuralistka; Klara (ur. 30 marca 1899), krawcowa; Zofia (ur. 18 maja 1901), pianistka; Stefan (ur. 1 września 1902), handlarz.

Dokumenty ze zbiorów Muzeum Regionalnego w Rogoźnie.

Angelika Pilarska

Hasała Andrzej (1899 – 1968), ur. 27 listopada 1899 r. w Stęszewie w rodzinie robotnika Jana i Franciszki zd. Skrzydlewska. W grudniu 1918 r. wstąpił do Straży Ludowej. Brał udział w walce o lotnisko Ławica pod dowództwem ppor. Andrzeja Kopy. Zmarł 22 marca 1968 roku w szpitalu w Poznaniu. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Stęszewie. Był odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Rodziny nie założył.

Informacje i pamiątki rodziny; Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Haupa Wawrzyn (1867 – 1961), stolarz, ur. 5 sierpnia 1867 r. w Mie-

Wawrzyn
Haupa

Mieczysław
Hejnowicz

ścisku, syn Józefa i Michaliny z d. Wieczorek. Do 1897 r. mieszkał w Biniewie, po czym przeprowadził się do Rogoźna. W momencie wybuchu powstania wielkopolskiego wstąpił w szeregi powstańcze jako ochotnik. Brał czynnie udział w walkach pod Budzynie, Chodzieżą i Ryczywołem. Zmarł 19 listopada 1961 r. w Rogoźnie. Odznaczony był Medalem Niepodległości, Złotym Krzyżem Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i Brązowym Krzyżem Zasługi. Żona: Bronisława z d. Kośmicka, (ur. 16 sierpnia 1869). Dzieci: Helena (ur. 19 lutego 1900), pomoc drogerijna; Kazimierz (ur. 5 lutego 1907), stolarz; Teresa (ur. 14 lipca 1910); Hipolit (ur. 22 marca 1913), fryzjer; Wacław (ur. 16 września 1915).

Dokumenty ze zbiorów Muzeum Regionalnego w Rogoźnie.

Angelika Pilarska

Hejnowicz Mieczysław (1890 – 1939), przewodniczący gostyńskiej Rady Żołnierskiej. Urodził się 18 października 1890 r. w Gostyniu w rodzinie młynarza Stanisława i Julianny z domu Hejnowicz. Uczył się w Gostyniu w 4-klasowej szkole wydziałowej. W 1902 r. brał udział

w strajku szkolnym, który był odpowiedzią na nakaz władz pruskich aby lekcje religii odbywały się w języku niemieckim. W 1908 r. wyjechał do Danii, gdzie w czasie 3-letniej nauki zdobywał zawód młynarza. Po powrocie do rodzinnego miasta od 1911 r. pracował w zawodzie młynarskim. W okresie I wojny światowej, w szeregach armii niemieckiej brał udział w walkach na froncie zachodnim. Został ranny w walkach pod Verdun. W okresie poprzedzającym wybuch Powstania Wielkopolskiego brał czynny udział w przygotowaniach powstańczych na terenie powiatu gostyńskiego. Przez wrogich mu Niemców był nazywany polskim królem. Słynął z religijności, która przejawiała się w życiu prywatnym, jak i działalności publicznej. W dniu 11 listopada 1918 r. został wybrany przewodniczącym gostyńskiej Rady Żołnierskiej. W trakcie powstania walczył na odcinku południowo-zachodnim powstania, m. in. pod Lesznem. Po powstaniu, w latach 1919 do 1921 r., pracował w wydziale wojskowym starostwa gostyńskiego. Należał do wielu towarzystw i organizacji społecznych, m. in. od 1918 r. był członkiem zarządu Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, Towarzystwa Czytelni Ludowych, Akcji Katolickiej, Związku towarzystw Prze-

mysłowych i Rzemieślniczych. Był radnym w radzie miejskiej Gostynia. Będąc właścicielem młyna w Gostyniu został prezesem Związku Młynarzy Wielkopolskich. Był zaangażowany politycznie jako prezes Związku Ludowo-Narodowego w Gostyniu, a od 1928 r. organizował Stronnictwo Narodowe na terenie powiatu i przez dziesięć lat pełnił w nim funkcje prezesa oraz kierownika w gostyńskim Wydziale Młodych Obozu Wielkiej Polski. W roku 1928 wybrano go delegatem Zarządu Wojewódzkiego Stronnictwa Narodowego do Rady Naczelnej w Warszawie. Po wybuchu II wojny światowej udał się do Dolska, a następnie Sempolna, Brdowa, gdzie organizował obronę przed Niemcami. Po powrocie do Gostynia, w dniu 19 października 1939 r., został aresztowany przez Niemców jako zakładnik. Wyrokiem niemieckiego sądu doraźnego został zamordowany 21 października 1939 r. podczas masowej egzekucji publicznej na rynku w Gostyniu. Pochowany w zbiorowej mogile na gostyńskim cmentarzu. Żonaty z Heleną z domu Czwojdzinską miał jedenaścioro dzieci: Michalinę, Zofię, Bolesława, Kazimierę, Stefana, Felicję, Mieczysława, Henryka-Stanisława, Andrzeja, Marię, Janusza. W 2006 r. stał się Patronem nowej ulicy w Gostyniu.

USC w Gostyniu; Wielkopolski Słownik Biograficzny. Warszawa-Poznań 1981, s. 247-248; Dzieje Ziemi Gostyńskiej. Pod red. S. Sierpowskiego. Poznań 1979, s. 14, 264, 280, 283, 291, 297, 308, 311, 319, 354, 368, 371-374; B. Polak, Ziemia Gostyńska w latach wojny i okupacji

1939-1945. Gostyń 1978; P. Bauer, B. Polak, Armia Poznań w wojnie obronnej 1939. Poznań 1982; Sławni Gostynianie. Kalendarz 1986. Gostyń 1985; M. Hejnowicz, O strajku szkolnym w r. 1902 (z własnych przeżyć) (w:) Kronika Gostyńska, Gostyń 1931, nr 6 s. 9; Nowi patroni gostyńskich ulic (w:) Nowa Gazeta Gostyńska, 2006 nr 3, s. A-B; P. Pawlak, Polski król Gostynia (w:) Życie Gostynia 2006, nr 7 (337) s. 14; Notka Tomasza Hejnowicza na stronie internetowej; Z. Naglerowa-Hejnowicz, Chmury nad domem. Wspomnienia tęczniczki. Poznań 1971; Wspomnienia córki Zofii Naglerowej – Portal-skiej z domu Hejnowicz oraz syna Mieczysława Hejnowicza (juniora).

Zdzisław Kościański

Hetmanowski Józef (1901 – 1985), ur. 19 sierpnia 1901 r. w Eszterpole (Niemcy) w rodzinie robotnika Stanisława i Marii zd. Napieralska. 2 stycznia 1919 r. wstąpił do Straży Ludowej. Brał udział w walce o lotnisko Ławica. W 1921 r. został mianowany kapralem. W 1939 r. został zmobilizowany do batalionu wartowniczego. Brał udział w obronie Warszawy pod dowództwem porucznika Jaskulskiego. Po kapitulacji stolicy jako obrońca Warszawy został zwolniony i powrócił do Wronczyna. Zmarł 4 października 1985 r. i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Stęszewie. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1935 r. zawarł związek małżeński z Teodorą Przybylską (zm. 2 grudnia 1992 r. w Stęszewie). Z małżeństwa tego miał dzieci: Teo-

dorę (ur. 1936, zam. Janus) i Gabrielę (ur. 1945, zam. Krzyżańska).

Informacje i pamiątki rodziny; Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Hoffmann Filip (1876 – 1944), przewodniczący Rady Ludowej i proboszcz w Wysokiej. Urodził się 24 V 1876 r. w Luchowie koło Łobżenicy, w rodzinie nauczyciela szkoły ludowej, Mikołaja, i Teofili ze Śliwowskich. Uczył się w progimnazjum w Trzemesznie, a następnie w gimnazjum w Wągrowcu, gdzie w roku 1897 złożył egzamin maturalny. W latach 1897-1900 studiował w seminarium duchownym w Poznaniu i w Gnieźnie. Po przyjęciu święceń kapłańskich (1900 r.) pracował na wikariatach w Szkaradowie, Witaszyczach i Poznaniu, w parafii świętomarcińskiej. Następnie był proboszczem w parafiach na pograniczu etnicznym – od 1 X 1906 w Miasteczku Krajeńskim, od roku 1914 w Wysokiej (obie parafie w obecnym powiecie pilskim.) Mimo niemieckiego nazwiska uważał się za Polaka. Stąd też w 1912 r. podczas wyborów do parlamentu Rzeszy nawoływał z ambony oraz na zebraniach publicznych, aby głosowano na polskich kandydatów. Od roku 1917 był członkiem zwyczajnym Poznańskiego Tow. Przyjaciół Nauk. O swych parafianach pisał, że germanizacja w ich przypadku „... to tylko pokost powierzchniowy, który należy zdejmować systematycznie i nieustępliwie”. Jego działania w tym

zakresie sprawiły, że nastąpiło narodowe ożywienie w rejonie Miasteczka Krajeńskiego i Wysokiej. Po kapitulacji Niemiec ogłosił 20 XII 1918 r. w Wysokiej z ambony, że „... dni naszej niewoli się skończyły i że odtąd z rządem niemieckim liczyć się nie potrzebujemy”. Wkrótce potem miejscowa szkoła została przekształcona na szkołę polską, a ludność na wiecu narodowym 24 XI 1918 r. uchwaliła na jego wniosek, że Wysoka stanowi część Polski. Na tym samym zebraniu utworzono polską Radę Ludową dla Wysokiej i okolicy. W literaturze podaje się (F. Kącki, J. Kozłowski), że był delegatem na Sejm Dzielnicowy, co jednak nie znajduje potwierdzenia w spisie delegatów zamieszczonym w „Dzienniku Polskiego Sejmu Dzielnicowego w Poznaniu”. W rzeczywistości ks. Hoffmann był inspiratorem wybrania i wysłania delegatów na Sejm. Interesujące są przedstawione we wspomnieniach ks. Hoffmanna motywy podjęcia akcji powstańczej: „... Z otuchą patrzyliśmy w przyszłość, wierząc, że Kongres pokojowy w Wersalu przywróci nam ojczyznę. Aliści z wolna dochodziły nas wieści niepokojące: czy cały obszar zaboru pruskiego wróci do Polski? [...]. Trzeba było czynu stanowczego, trzeba było wobec świata okazać, że jesteśmy Polakami i że chcemy do Polski należeć. W dzień Nowego Roku 1919 wezwałem po sumie wszystkich żołnierzy polskich na naradę, a następnego dnia Rada Żołnierzy w porozumieniu z Powiatową Radą z Wyrzyńska urządziła pochód z sztandarem polskim, głosząc publicznie, że Wysoka i jej okolica stanowi część Rzeczypospolitej Polskiej, a potem sztandar narodowy wywieszono na ratu-

szu". Gdy 4 stycznia 1919 r. Wysoka została opanowana przez Heimatschutz, po zaledwie dwudniowej niepodległościowej euforii, ks. Hoffmana aresztowano pod zarzutem organizowania polskich demonstracji. Ratuując się ucieczką uniknął grożącej mu śmierci, podczas gdy plebania została doszczętnie zrabowana przez miejscowych Niemców i żołnierzy. Później był jeszcze dwukrotnie aresztowany w 1919 i więziony, m. in. w Pile. Mimo tego inicjował polskie adresy do Międzynarodowej Komisji Granicznej domagające się przyłączenia całej Ziemi Łętowskiej do tworzącej się Rzeczypospolitej. Za zasługi w okresie powstania wielkopolskiego odznaczony został Krzyżem Walecznych.

W Wysokiej pozostał do 1 VII 1930 r., kiedy to przeniesiono go na stanowisko administratora parafii Brudzewo (pow. wrzesiński). W roku 1935 otrzymał emeryturę z powodu złego stanu zdrowia. W roku 1932 otrzymał Złoty Krzyż Zasługi za zasługi na polu pracy narodowo-społecznej. Należał także do Tow. Pomocy Naukowej im. K. Marcinkowskiego, gdzie pełnił m. in. obowiązki skarbnika na pow. żniński. W roku 1925 opublikował wspomnienia z powstania wielkopolskiego. W okresie okupacji niemieckiej został aresztowany 6 X 1941 i był więziony w Łądzie. Zwolniony, przebywał jako emerytowany ksiądz w Gnieźnie. W kwietniu 1944 r. doprowadzony na przesłuchanie do gestapo, zmarł nagle w kilka godzin po zwolnieniu, pochowany został w Trzemesznie.

AAP, KA 9254 (*personalia*); *Archiwum Państwowe w Poznaniu* NP 6154 s. 131-134, PP 3253 (*persona-*

lia); *Dzieje Wyrzyska, pod red. S. Sierpowskiego, Poznań 1999, s. 100; F. Hoffman, Jak to było w Wysokiej (w:) Księga pam. Powstania Wielkopolskiego, Bydgoszcz 1925, s. 61-63; F. Kącki, Udział duchowieństwa katolickiego w powstaniu wielkopolskim 1918-1919, „Novum” 1971, nr 12, s. 87,94,103,118; Księga społecznicy w Wielkopolsce 1894-1919. Słownik biograficzny, t. I, Gniezno 1992 (J. Kozłowski).*

Bogumił Wojcieszak

Hoppe Janina z domu Przybyszewska (1896 – 1985), ur. 9 listopada 1896 r. w Inowrocławiu. Córka Franciszka Przybyszewskiego i Wiktorii z domu Fischbach. Wychowana była w rodzinie patriotycznej. Dziadek był uczestnikiem Powstania Listopadowego 1830 r., a ojciec (lekarz) społecznikiem walczącym z germanizacją. Założył i kierował między innymi Towarzystwem Śpiewaczym. Janina Hoppe ukończyła w Inowrocławiu szkołę średnią a następnie zaczęła uczęszczać do Seminarium Nauczycielskiego w Kościerzynie na Pomorzu; później w Zakopanem-Kuźnicach do Szkoły Domowej Pracy i Szkoły Życia. Wróciła krótko przed wybuchem pierwszej wojny światowej. Odbyła praktykę nauczycielską, w domu prywatnym pod Łławą. Nauczała historii Polski. Jesienią 1916 r. rozpoczęła tajną pracę oświatową wśród dzieci powiatu inowrocławskiego, nauczając czytania i pisania po polsku. Nauka odbywała się w prywatnych mieszkaniach i w kościele. Z najstarszych uczennic utworzyła również chór, a po roku (w październiku 1918) 1 Żeńska Drużynę Harce-

rek w Inowrocławiu im. Generałowej Zamojskiej. Było to około 30 dziewcząt, które po wybuchu powstania pomagały jej w opiece nad rannymi powstańcami. Dnia 6 stycznia 1919 r. przystąpiła do powstania wielkopolskiego, zgłaszając się ochotniczo jako sanitariuszka-pielęgniarka (miała w tym zakresie ukończony kurs). Wraz z siostrą Bogusławą Niedbalską (zam. Zagórska) zorganizowała szpital powstańczy w Hotelu „Pod Lwem” w Inowrocławiu. Następnie z polecenia płk. dr Smolibockiego objęła kierownictwo nad zaopatrzeniem kuchni szpitala oraz dystrybucji da-
rów na 4 stacje sanitarne. Dla rannych powstańców organizowała wspólnie z harcerkami imprezy okolicznościowe. W marcu 1919 r. uczestniczyła w założeniu PCK w Inowrocławiu. W dniu 30 września 1919 r. wyszła za mąż za Adama Hoppe, również uczestnika powstania, administratora majątku w Szarleju. Do wybuchu II wojny światowej zamieszkiwali w Szarleju i w Śmielinie. W okresie międzywojennym kontynuowała swoją działalność społeczną, była przewodniczącą Koła Włoszianek i prezesem PCK w Sadkach powiat Wyrzysk. W 1939 roku jej mąż Adam został aresztowany przez Niemców i rozstrzelany 3 października tegoż roku. Po śmierci męża wróciła do Inowrocławia i przez całą wojnę prowadziła tajne nauczanie dzieci (od 1 stycznia 1941 do 31 stycznia 1945). Od 1 września 1946 r. do 31 sierpnia 1953 r. pracowała w charakterze nauczycielki w Gimnazjum M. Konopnickiej w Inowrocławiu a od 1 września 1953 do 31 lipca 1960 w Państwowym Liceum dla Wychowawczyń Przedszkoli, gdzie uczyła muzyki

i śpiewu. Z dniem 1 VIII 1960 r. przeszła na rentę inwalidzką. Pracowała jednak dalej w swoim liceum w niepełnym wymiarze godzin (do 31 sierpnia 1965 r.). Zmarła 28 maja 1985 roku. Była odznaczona Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i Medalem PCK. Należała do ZBoWiD-u.

Dokumenty archiwalne ZBoWiD-u w Poznaniu.

Anna Barłóg

Idaszewski Leon (1878 – 1956), lekarz, działacz narodowy, więzień Majdanka i Oświęcimia. Ur. się 24 maja w Pyszącej (pow. śremski) jako syn Andrzeja i Walentyny z Ogrodowskich. Ukończył Seminarium Nauczycielskie w Paradyżu i później pracował przez kilkanaście lat w II poł. XIX w. jako nauczyciel w szkole powszechnej w Jarocinie. Następnie Andrzej Idaszewski został przeniesiony do szkoły w Pyszącej, pow. Śrem. W tej szkole pobierał pierwsze nauki a później w Gimnazjum w Śremie. W czasie nauki w gimnazjum uczestniczył w pracach patriotycznej organizacji młodzieżowej. Po zdaniu matury w 1898 r. rozpoczął studia medyczne we Wrocławiu, później w Gryfii, Berlinie, Monachium i Lipsku. Państwowy egzamin lekarski złożył w Lipsku 23 czerwca 1903 r. a aprobatę lekarską w Dreźnie 6 lipca 1903 r. Napisał rozprawę naukową pełniąc funkcję asystenta w klinice ginekologicznej prof. dr Mengego w Lipsku. Na Uniwersytecie w Lipsku złożył egzamin i 7 października 1903 r. uzyskał tytuł doktora medycy-

ny. Następnie młody doktor zdobywał praktykę w klinice prof. dr Leopolda w Dreźnie a później w klinice chorób wewnętrznych m. in. w Pradze oraz w Wiedniu. Do Jarocina dr I. przyjechał 12 listopada 1904 r. Zapoznał się z dr. Ludwikiem Klinkowskim, który rozpoczął praktykę lekarską w Jarocinie w 1898 r. i działał w polskich organizacjach i towarzystwach. Również młody lekarz włączył się w wir prac patriotycznych. Uczestniczył w pierwszych pracach organizacyjnych jarocińskiego „Sokoła”. W czasie I wojny światowej został zmobilizowany do armii pruskiej i skierowany w 1915 r. na front wschodni, gdzie opiekował się rannymi żołnierzami. Po przebytej chorobie na froncie wschodnim, przeniesiony do rezerwy w stopniu kapitana (1 maja 1916 r.). Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił do wojsk powstańczych a później służył w armii regularnej; 1 czerwca 1919 r. awansowany na stopień majora Wojska Polskiego. Był komendantem szpitala wojskowego i lekarzem garnizonowym (2 stycznia 1919 – 1 stycznia 1921) oraz lekarzem RKU w Jarocinie. Pełnił funkcję zastępcy szefa sanitarnego 17 Dywizji Wielkopolskiej. Przeszedł do rezerwy 19 kwietnia 1922 r. Następnie przez ponad dwa lata był kierownikiem Szpitala Powiatowego w Jarocinie a później lekarzem powiatowym. Do 1930 r. był lekarzem w przychodni kolejowej. Jednocześnie był lekarzem Powiatowej Kasy Chorych w Jarocinie, a po jej zlikwidowaniu lekarzem ubezpieczalni w Ostrowie Wlkp. na rejon jarociński. W okresie międzywojennym zaangażował się w prace społeczno-polityczne na Ziemi Jarocińskiej. Od 1921 r.

był radnym a następnie wybrany na zastępcę przewodniczącego Rady Miejskiej w Jarocinie. W następnej kadencji pracował w komisji sanitarnej Rady Miejskiej w Jarocinie. Działał w kilku jarocińskich komitetach m. in. w Komitecie Utworzenia Lotnictwa Sanitarnego w Polsce–Okręg Jarocin (1923 r.)–komitet w składzie: dr Mousel, burmistrz Czesław Łukowski, piekarz Jan Wróblewski, sędzia Leopold Szajna, dyrektor poczty Leon Śliwiński, Helena Moszczeńska, d-ca jednostki ppłk Sobieszczak, przemysłowiec Stefan Zapłata. Przewodniczył Komitetowi Niesienia Pomocy Powodzianom w 1924 r., następnie uczestniczył wspólnie z mjr. Zbigniewem Gorzeńskim, Euzebiuszem Basińskim, Tomaszem Jachowskim, ks. Ignacym Niedźwiedzińskim, Antonim Głównym w pracach Komitetu Pomocy dla Inwalidów Wojennych (1925) oraz w Powiatowym Komitecie Funduszu Obrony Narodowej (1936-1939). Pełnił funkcję prezesa Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Jarocinie w latach 1928–1932 oraz wspólnie z ks. Ignacym Niedźwiedzińskim i Stefanem Zapłatą był członkiem Sądu Honorowego Chóru im. K. T. Barwickiego. Popierał działalność Stronnictwa Narodowego w Jarocinie i występował przeciwko zamachowi w maju 1926 r. Wówczas pełnił funkcję prezesa Związku Lekarzy na powiat jarociński. Po wybuchu II wojny światowej z grupą przyjaciół wyjechał z Jarocina do Warszawy i powrócił pod koniec września 1939 r. W drugiej połowie października t. r. został aresztowany przez Niemców i osadzony w jarocińskim więzieniu. Siedział w jednej celi z burmistrzem jarocińskim Edmundem Rogalskim. Następ-

nie został przewieziony do obozu przejściowego w Cerekwicy k. Jaraczewa (pow. Jarocin), gdzie przebywała już grupa właścicieli ziemskich i kupców z powiatu jarocińskiego. Osadzonym Polakom w obozie przejściowym w Cerekwicy pomagała okoliczna ludność oraz wysłannicy z Jarocina m. in. sanitariusz Franciszek Bobrowski. Cała grupa obozu przejściowego w Cerekwicy została przewieziona 8 grudnia 1939 r. na stację PKP do Jarocina i następnie wysiedlona do GG w okolicę Opoczna. Po przyjeździe do Opoczna—dzięki pomocy doktora Ekielskiego—otworzył prywatną praktykę lekarską. Aresztowany przez Gestapo 20 października 1942 r. został uwięziony w Tomaszowie Maz. a następnie wywieziony do obozu w Majdanku. Po likwidacji tego obozu przez Niemców w lipcu 1944 r. przewieziony został do obozu w Oświęcimie. Szczęśliwie przeżył ostatnie tragiczne dni w obozie. Po wyzwoleniu obozu przez Armię Radziecką, został przewieziony w końcu stycznia 1945 r. do Krakowa, gdzie leczył się w Szpitalu św. Łazarza. Po kilku tygodniach powrócił do sił i przyjechał do Jarocina 29 marca 1945 r. W trudnej sytuacji powojennej pracował najpierw jako lekarz domowy Ubezpieczalni Społecznej w Ostrowie (na powiat jarociński) oraz jako lekarz rejonowy PKP w Jarocinie. W latach 1951–1953 był lekarzem Pogotowia Ratunkowego i Ośrodka Zdrowia w Jarocinie, jednocześnie opiekował się miejscowym żłobkiem. Jak wspomina jego córka Halina „z bliżej nieznanych przyczyn był kilkakrotnie aresztowany—wspólnie z Antonim Świerkowskim—i przesłuchiwany przez funkcjonariuszy

PUBP w jarocinie”. W okresie powojennym mniej udzielał się w pracach organizacji społecznych, zapewne ze względu na stan zdrowia i wiek. Jednak działał w ruchu śpiewaczym. Znanie jest wystąpienie I. w czasie odsłonięcia pomnika ofiar II wojny światowej w Kotlinie (1 listopada 1947 r.). Pomnik został postawiony m. in. z inicjatywy Koła Śpiewackiego „Cecylia” w Kotlinie. Prawie przez cały czas pobytu w Jarocinie hodował gołębie pocztowe. Sprowadzał piękne rasy głównie ze Śląska. Działał we władzach jarocińskiego koła Polskiego Związku Hodowców Gołębi Poczтовых. Zmarł 15 sierpnia 1956 r. w Jarocinie i został pochowany na miejscowym cmentarzu katolickim. Ożenił się 1 sierpnia 1911 r. w Poznaniu z Wandą z Michałowskich (1888–1960). Z małżeństwa pozostały dwie córki: Halina (ur. 18 czerwca 1912 r. w Jarocinie) i Wiesława (1915–1996), zam. Kranzowa.

Dziennik Poznański 1903 nr 142, 230; 1904 nr 1905 nr 266, Gazeta Jarocińska 1921 nr 90; 1922 nr 70; 1923 nr 4, 28; 1924 nr 29; 1925 nr 3; 1926 nr 41; 1927 nr 9; 1928 nr 55; 1929 nr 7, 30; 1934 nr 88; 1936 nr 59; 1939 nr 19; J. Jajor, Słownik lekarzy Ziemi Jarocińskiej: Leon Idaszewski (1878-1956) Jesteśmy Kwartalnik Informacyjno-Integracyjny Jarocin 1998 nr 2; tegoż: Towarzystwo Hodowców Gołębi Poczтовых w Jarocinie w latach 1924-1939, Gazeta Jarocińska 1993 nr 27; tegoż: Z dziejów Związku Hodowców Gołębi Poczтовых w Jarocinie, Jarocin 26. 09. 1998 r. (oraz Jednodniówka z okazji 75-tej rocznicy działalności Związku); tegoż: Wybory do Rady Miejskiej

w Jarocinie 12. 11. 1921 r. *Gazeta Jarocińska* 1993 nr 32; tegoż: *Śpiewactwo na Ziemi Jarocińskiej*, [Jarocin 2001] s. 62; *Zbiory Muzeum Regionalnego w Jarocinie*. – Inf. córki Hali; *USC Jarocin*; *Zbiory autora*.

Jan Jajor

Jachowski Tadeusz (1893 – 1966), lekarz, uczestnik Powstania Wielkopolskiego 1918/19 i wojny 1919/21, działacz społeczny. Ur. 30 listopada 1893 r. w Taczanowie pow. Pleszew. Jego ojciec – Stanisław – pochodził z gospodarstwa rolnego pod Bukiem, matka Jadwiga zd. Stammer. Ojciec ukończył Gimnazjum Bergera w Poznaniu i następnie rozpoczął pracę w Jarocinie w majątku ks. Radolina jako przygotowujący się do zawodu gorzelnika. Po wyuczeniu się zawodu hr. Taczanowski przyjął go do pracy w Taczanowie. Następnie hr. Chłapowski zaproponował Stanisławowi Jachowskiemu pracę w Turwi. W 1903 r. młody Tadeusz rozpoczął naukę w Gimnazjum Cesarza Wilhelma w Poznaniu, a po uzyskaniu matury w 1912 r. rozpoczął studia medyczne w Lipsku. W czasie studiów uczestniczył w pracach Polskiej Korporacji Demokratyczno-Niepodległościowej jako nauczyciel języka polskiego dla dzieci naszej emigracji. Przez jeden semestr w 1913 r. studiował medycynę w Monachium. Studia medyczne ukończył 25 maja 1917 r. w Lipsku. Po ukończeniu studiów został zmobilizowany do armii pruskiej jako lekarz – podporucznik, asystent oddziału chirurgicznego szpitala wojskowego w Lipsku i po krótkiej praktyce skierowany na front zachodni. Szpital polowy mieścił się w podzie-

miach zbombardowanej katedry w Metz. Po listopadowej rewolucji i kapitulacji Niemiec dr J. przyjechał w drugiej połowie grudnia 1918 r. do Turwi, gdzie dowiedział się o wybuchu Powstania Wielkopolskiego. Po rozmowie z ojcem wyjechał do Poznania i jako jeden z pierwszych lekarzy zgłosił się ochotniczo do wojska polskiego. Został skierowany do jarocińskiego garnizonu, w którym 11 listopada 1918 r. został zorganizowany polski oddział zbrojny. Pełnił funkcje lekarza w szpitalu wojskowym w Jarocinie. Uczestniczył razem z oddziałami jarocińskimi w walkach na Froncie Zachodnim w Wielkopolsce. Po zakończeniu walk powstańczych został skierowany jako lekarz – porucznik do pap w Gnieźnie, skąd wyruszył na wojnę bolszewicką. Wojnę 1919-1921 spędził na froncie północno-wschodnim w okolicy Lidy, Grodna i Suwałk w dywizji, którą dowodził płk Stanisław Taczak (1874-1960). Po Pokoju Ryskim pozostał wraz z pułkiem wielkopolskim przez rok na Ziemi Wileńskiej w Sejnach, gdzie leczył także miejscową ludność. Po złożeniu egzaminu doktora medycyny na Uniwersytecie Jagiellońskim 10 czerwca 1922 r. zamieszkał w Żerkowie i rozpoczął praktykę lekarską. W latach dwudziestych był lekarzem Kasy Chorych w Jarocinie, a w latach trzydziestych Ubezpieczalni Społecznej w Ostrowie na rejon żerkowski. Aktywnie włączył się w nurt pracy społeczno-politycznej, a jednocześnie zawsze uczynny i wrażliwy na prośby mieszkańców, zaskarbił sobie wielką przyjaźń i życzliwość. Kontynuował tradycję udziału lekarzy żerkowskich – Józefa Szulca, Kryzana, Poklateckiego, Z. Nizińskiego, Janiszewskiego – w pra-

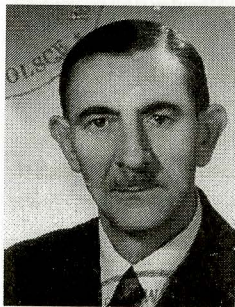
cach Banku Ludowego w Żerkowie – pełniąc w latach 1932–34 funkcję członka a w roku 1935 wiceprezesa i w latach 1935–1939 prezesa Rady Nadzorczej. Uczestniczył w żerkowskich obchodach Święta Niepodległości i Konstytucji 3 Maja. Został wybrany do Sejmiku Powiatowego w Jarocinie w 1930 r. W latach 1929–1934 uczestniczył w pracach BBWR w Jarocinie i Żerkowie. Szczególną uwagę poświęcił działalności w PCK, Lidze Obrony Powietrznej i w towarzystwach charytatywnych. Pomagał w pracach wielu komitetów przygotowujących imprezy rocznicowe – Święto Niepodległości, Konstytucji 3 Maja – i uroczystości okolicznościowe organizowane w Żerkowie przez Towarzystwo Czytelni Ludowych, Koło Śpiewu „Lutnia”, Koło Powstańców i Wojaków, Strzeleckie Bractwo Kurkowe i inne. Od 1924 r. był członkiem Koła Pszczelarzy w Żerkowie. Pod koniec sierpnia 1939 r. zmobilizowany, kampanię wrześniową rozpoczął w Garwolinie, dochodząc ze swoim oddziałem do Zamościa, gdzie dostał się do niewoli niemieckiej. Powrócił do Żerkowa w listopadzie 1939 r. i pracował przez całą okupację jako miejscowy lekarz. Mieszkańcy Żerkowa wspominają pełną poświęcenia postawę lekarza, kiedy leczył chorych w czasie epidemii duru brzusznego. Sam wówczas ciężko zachorował i długi czas leczył się w jarocińskim szpitalu. Pomagał mu wówczas sanitariusz powiatowy Franciszek Bobrowski. Po wyzwoleniu Ziemi Jarocińskiej i ukształtowaniu się polskich władz otrzymał propozycję objęcia stanowiska lekarza powiatowego. Funkcję objął 25 lutego 1945 r. Zamieszkał w Jarocinie. Był organi-

zатorem powiatowej służby zdrowia w Jarocinie. Od 1 października 1946 r. do 20 września 1947 r. pracował jako lekarz rejonowy w Ubezpieczalni Społecznej w Jarocinie a następnie do przejścia na emeryturę (30 grudnia 1965 r.) pracował w szpitalu na stanowisku ordynatora oddziału wewnętrzznego i zakaźnego. Jednocześnie dorywczo pracował w pogotowiu ratunkowym oraz jako lekarz w Ośrodku Pomocy Społecznej w Zakrzewie. Po przejściu na emeryturę pracował jeszcze dodatkowo w Przychodni Zdrowia w Jarocinie jako członek Komisji Lekarskiej. Nie należał do żadnego stronnictwa politycznego. Przez cały czas należał do Związku Lekarskiego. Zmarł 26 listopada w Jarocinie i tutaj został pochowany. Wyróżniony w 1952 r. odznaką „Za Wzorową Pracę w Służbie Zdrowia” oraz w 1964 r. Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i Medalem Zwycięstwa i Wolności. Był dwukrotnie żonaty. Jak wspomina jego syn Andrzej „Z Sejn Ojciec mój przywiózł swoją pierwszą żonę, Antoninę z Czarnockich Rodziewiczową, wdowę po profesorze gimnazjalnym, bratanku pisarki Marii Rodziewiczówny. Po śmierci żony Antoniny, poślubił Bożenę Hyllankę, studentkę konserwatorium w Poznaniu, córkę doktora praw Piotra Hylli, znanego i uznanego działacza Polskiego Śląska, powstańca śląskiego, bliskiego współpracownika Korfatego”. Bożena Maria Hyllanka, córka Piotra i Czesławy zd. Au – urodziła się 8 listopada 1904 r. w Katowicach. Ślub odbył się 31 stycznia 1927 r. w Katowicach. Z małżeństwa pozostało dwóch synów: Andrzej i Romuald. Bożena Jachowska zmarła 27 września 1964 r. w Jarocinie.

Gazeta Jarocińska 1925 nr 82; 1928 nr 92; 1929 nr 21; 1930 nr 4, 12; 1931 nr 99; 1932 nr 1; 1933 nr 40; 1934 nr 22, 28, 91; 1991 nr 57; Jajor Jan, *Z dziejów pszczelarstwa na Ziemi Jarocińskiej*, Jarocin 2000; tenże, *Śpiewactwo na Ziemi Jarocińskiej*, Jarocin [2001]; tenże, *Dzieje Banku Spółdzielczego Jarocinie*, Jarocin 2003; tenże, *Słownik lekarzy Ziemi Jarocińskiej: dr Tadeusz Jachowski (1893-1966)*, (w:) *Jesteśmy*, *Kwartalnik Informacyjno-Integracyjny Jarocin* 1999 nr 1, s. 26-28; tenże, *Jarocińskie władze samorządowe w 1945r. Fakty Jarocińskie* 2005 nr 8; *Akta osobowe dr. J. Archiwum Szpitala im. J. Brudzińskiego w Jarocinie. – Zbiory rodzinne Jachowskich w Nowym Mieście n. W.; USC J. KZ 1966 nr 116. – Zbiory autora.*

Jan Jajor

Jakubowicz Stanisław (1897 – 1967), powstaniec wielkopolski. Ur. 21 kwietnia 1897 r. w Murowanej Goślinie, w rodzinie murarza Sylwestra i Marianny Herman. Po ukończeniu szkoły powszechnej podjął naukę w zawodzie fryzjerskim. Wychowywany w duchu polskości i głębokiego patriotyzmu, od 27 grudnia 1918 r. jako ochotnik brał udział w Powstaniu Wielkopolskim, głównie w walkach na

Stanisław
Jakubowicz

ulicach Poznania. W okresie międzywojennym nazwisko J. zostało umieszczone na tablicy pamiątkowej w ówczesnym Muzeum Wojskowym w Poznaniu. We wrześniu 1939 r. ochotniczo zgłosił się do Wojska Polskiego i walczył w obronie Warszawy. Po zakończeniu II wojny światowej czynnie uczestniczył w zagospodarowaniu Ziem Zachodnich, pracując zawodowo i społecznie. Był członkiem ZBoWiD. Zm. w Poznaniu 27 sierpnia 1967 r. i został pochowany na cm. komunalnym na Junikowie. Odznaczony był Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i in. Zonaty ze Stefanią z domu Zakrzewską miał troje dzieci: Mariana (ur. 1925), Henryka (ur. 1928) i Zofię (ur. 1935).

Informacje syna Mariana z Poznania; dokumenty i pamiątki rodzinne; Olszewski Marian, Powstanie Wielkopolskie 1918-1919, Wydawnictwo Poznańskie 1978, s.. 137; Powstańcy wielkopolscy... Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919 pod red. Bogusława Polaka, t. I, Poznań 2005, s. 77-78.

Eligiusz Tomkowiak

Jankowski Bolesław Kazimierz (1901 – 1942), podoficer, więzień obozu koncentracyjnego Gross-Rosen. Ur. 6 września 1901 r. w Inowrocławiu, w rodzinie ślusarza Władysława i Marianny Murlewskiej. Z zawodu kupiec. Był skautem IV Drużyny im. Władysława Jagiełły. Należał do Polskiej Organizacji Wojskowej byłego zaboru pruskiego w Poznaniu (Wydział Wywiadowczo-Wykonawczy). W okresie od 1 października do

Bolesław Kazimierz
Jankowski

26 grudnia 1918 r. uczestniczył w przygotowaniach do powstania. Od 27 grudnia 1918 r. do 6 stycznia 1919 r. brał udział w walkach powstańczych na terenie miasta Poznania. W szeregach 1 kompani V Batalionu Poznańskiego pod dowództwem por. Jana Kąkolewskiego uczestniczył w zdobyciu lotniska w Ławicy k. Poznania. Od 7 do 26 stycznia 1919 r. w garnizonie w Poznaniu. Uczestnik walk na froncie północnym Powstania Wielkopolskiego, w okolicach Kcyni od 27 stycznia do 18 marca 1919 r. Później brał udział w walkach na froncie Litewsko-Białoruskim. Powołany do 6 pp Leg. uczestniczył w wojnie polsko-sowieckiej. Ciężko ranny w lewą rękę w walkach pod Kijowem, uznany za inwalidę i 7 lipca 1921 r. zwolniony od powszechnego obowiązku wojskowego w stopniu starszego sierżanta sztabowego. Po zwolnieniu z wojska razem z żoną prowadził kiosk-bar pod mostem dworcowym w Poznaniu. Działal w Związku Inwalidów Wojskowych i Związku Kioskarzy Inwalidów w Poznaniu. 14 grudnia 1939 r. wraz z synem został wysiedlony do Częstochowy. Działal w ruchu oporu; od lutego 1940 r. do chwili aresztowania przez Gestapo 29 grudnia 1942 r., należał do organizacji podziemnej w Polskim Związku Wolność w Czę-

stochowie. Od chwili aresztowania do 18 marca 1942 r. więziony i przesłuchiwany w więzieniu w Częstochowie. Następnie od 19 marca do chwili śmierci w dniu 18 maja 1942 r. przebywał w obozie koncentracyjnym Gross-Rosen. Odznaczony był Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari (nr 4844), Krzyżem Walecznych, Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich i Odznaką Frontu Litewsko-Białoruskiego. Od 21 listopada 1927 r. żonaty z Cecylią Anną Urszulą Łatanowicz (1909-1994), z którą miał dwoje dzieci: Ryszarda Stanisława Henryka (ur. 29 stycznia 1929) i Mirosławę Annę Urszulę (28 grudnia 1933-30 października 1988).

Dokumenty, pamiątki oraz informacje rodziny.

Barbara Tomkowiak

Jankowski Jakub (1900 – 1979), ur. 11 lipca 1900 r. w Modrzu, gm. Stęszew, w rodzinie rolnika Jakuba i Agnieszki zd. Fajfer. 28 grudnia 1918 r. wstąpił do oddziału powstańczego w Dopiewie pod dowództwem por. Andrzeja Kopy; walczył pod Zbąszyniem, Nowym Dworem i Rynarzewem nad Notecią. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r. W 1972 r. został awansowany na stopień podporucznika WP. Zmarł 14 września 1979 r. w Strykowie. Odznaczony został Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1928 r. zawarł związek małżeński z Franciszką Rożek. Z tego związku urodziły się dzieci: Stanisław (ur. 1930), Krystyna, Franciszek i Marian.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koto w Sęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Sęszewie.

Justyna Gałczyńska

Jasiński Stefan (1885 – 1962), aptekarz, działacz niepodległościowy. Ur. się 26 listopada 1885 r. w Grodzisku Wlkp. jako syn Bronisława, właściciela miejscowej apteki, i Marii z domu Kiersch. Do szkoły ludowej uczęszczał w Grodzisku Wlkp. W kwietniu 1896 r. zdał egzamin do gimnazjum im. Amosa Komeńskiego w Lesznie. Uczył się w nim do 30 września 1904 r. W gimnazjum należał do Towarzystwa Tomasza Zana. W maju 1905 r. rozpoczął pracę jako uczeń w aptece „Pod Lwem” w Poznaniu, w której pracował także po zdaniu egzaminu pomocnikowskiego (do marca 1909 r.). Przez kilka miesięcy zatrudniony był również w aptece „Pod Lwem” w Lesznie. Farmację studiował we Wrocławiu (trzy semestry) oraz semestr w Lipsku, gdzie 15 listopada 1911 r. otrzymał dyplom aptekarza. Jako kandydat farmacji podjął pracę w aptece „Pod Lwem” w Gnieźnie (od 4 grudnia 1911 r. do 31 marca 1912 r.), a następnie w aptekach „Pod Orłem” w Witkowie i we Wrześni. Z tej ostatniej na kilka miesięcy wrócił ponownie do apteki „Pod Lwem” w Poznaniu. W listopadzie 1912 r. przeniósł się do Rakoniewic, gdzie pracował pod kierunkiem aptekarza Leona Sumińskiego, od którego w 1913 r. za 185 tys. marek nabył aptekę „Pod Lwem”. Ponieważ nie posiadał aprobaty, krótko zarządzał nią aptekarz Maksymilian Rawicz. Aprobatę aptekarską uzyskał 15 września

1913 r. i odtąd stał się pełnoprawnym właścicielem apteki, którą prowadził bez przerwy do 1939 r. Na terenie Rakoniewic był znanym działaczem niepodległościowym. W czasie powstania udzielał kwatery rannym, dostarczał leków i opatrunków, wspierał działalność Polskiego Czerwonego Krzyża. Po wybuchu II wojny światowej wraz z całą rodziną represjonowany był przez Niemców. Po aresztowaniu trafił do więzienia w Wolsztynie, a następnie do obozu Raffia, skąd ze względu na zły stan zdrowia przeniesiony został do szpitala. Od 1941 r. zatrudniony był w aptekach w Toruniu, Unisławiu i Lubawie, początkowo jako defektariusz, później zaś receptariusz. Po wyzwoleniu powrócił do swojej apteki w Rakoniewicach, którą prowadził aż do upaństwowienia w 1951 r. Później, od 9 stycznia 1951 r. do 17 grudnia 1954 r., pracował w niej jako kierownik. Zwolniony ze względu na chorobę, ponownie zatrudniony został 23 lutego 1955 r. W marcu 1960 r. przeszedł na emeryturę. Zmarł 7 listopada 1962 r. w Rakoniewicach. Syn jego Jerzy, ur. 8 VIII 1915 r. w Poznaniu, mgr farmacji Uniwersytetu Poznańskiego z 1939 r., wkrótce po zajęciu Wielkopolski przez Niemców został aresztowany i osadzony w Forcie VII w Poznaniu, a następnie rozstrzelany gdzieś w okolicach Poznania.

Archiwum Zakładowe przy PZF Cefarm w Poznaniu (teczka osobowa, a w niej własnoręczny życiorys, odpis aprobaty, dokumenty dotyczące zatrudnienia po upaństwowieniu apteki); L. Kostrzeński, Materiały do historii aptek wielkopolskich, t. II: Apteki prowincjonalne, Warszawa 1936, s.

169; T. Jabłoński, *Materiały do historii powstania wielkopolskiego 1918/1919*, Poznań 1938, z. 1, s. 76; *Kalendarz Farmaceutyczny na rok 1939*, wyd. F. Herod, Warszawa 1939, s. 390; W. W. Głowacki, *Męczeńskie drogi farmaceutów wielkopolskich w latach okupacji hitlerowskiej 1939-1945*, Poznań 1967, s. 5-6; „*Rocznik Farmaceutyczny*” 1949/1950, Warszawa 1950, s. 374, 435; *Informacje ustne mgr Teresy Jasińskiej zam. Poznań*, z 15 X 1997 r.; *Informacja ks. proboszcza parafii rakoniewickiej Zbigniewa Stelmacha z 21 X 1997 r.*

Jan Majewski

Jazdon Hipolit (1884 – 1957), podporucznik WP. Ur. 10 sierpnia 1884 r. w Wijewie k. Wschowy w rodzinie Wojciecha (rolnika) oraz Józefy z Rękosiów. Uczęszczał do szkoły rolniczej we Wschowie. W latach 1906-1914 odbył praktyczne naukę zawodu w gospodarstwach wielkopolskich (m. in. w Drzewcach koło Leszna). W 1914 r. powołany do armii niemieckiej, walczył na froncie francuskim, awansując do stopnia sierż. W 1916 r. ranny pod Verdun – powrócił do kraju. Od lipca 1916 był kierownikiem gosp. rolnego w Łaziskach k. Wągrowca. W 1919 wziął udział w powstaniu wielkopolskim. Po przeszkoleniu w Biedrusku, jako ppor. przydzielony do 9 kompanii 3 p. strz. Wlkp. (57 pp). Od 29 lipca 1919 r. walczył na froncie polsko-bolszewickim, m. in. pod Bobrujskiem i nad Berezyną (sierpień-wrzesień 1919), przechodząc wraz z pułkiem cały jego szlak bojowy. Za udział w walkach otrzymał Krzyż VW 5 kl. (nr 629). W 1921 r. przeniesiony do rezerwy,

w latach 1921-1939 administrował częścią dóbr Rogera hr. Raczyńskiego-majątkiem Koszkowo k. Borku Wlkp. (opodal Leszna). W 1929 nabył także własne gospodarstwo w Porębie pow. jarocińskim. W listopadzie 1939 r. wysiedlony wraz z rodziną z Koszkowa, przebywał początkowo w Borku Wlkp., a od 15 marca 1940 r. w poznańskim obozie przejściowym przy ul. Głównej. W maju tego roku wysiedlony do Generalnego Gubernatorstwa, początkowo mieszkał w Biardach k. Lublina, następnie z nakazu okupanta administrował gospodarstwem w Charlejewie, od 1942 r. w Świdnie. Współpracował wówczas aktywnie z AK i BCh. Po wkroczeniu Armii Czerwonej przesłuchiwany przez sowieckie władze wojskowe, ukrywał się w Mielcu. W marcu 1945 powrócił do Wielkopolski i zamieszkał w Porębie, pracując w swoim majątku. Postępująca kolektywizacja rolnictwa i naciski administracyjne doprowadziły wkrótce do jego ciężkiej i przewlekłej choroby (1950), majątek przekazano na skarb państwa. Zmarł 10 lipca 1957 r. w Borku Wlkp., pochowany na miejscowym cmentarzu. Odznaczony był także trzykrotnie Krzyżem Walecznych. Żona z Janiną Ofierzyńską, miał dzieci: Marię, Włodzimierza, Irenę, Aleksandra, Ewę, Andrzeja.

CAW, ap. 2833; *Kawalerowie...*, t. II, cz. 1, s. 58; *Informacje Rodziny*.

Bogusław Polak

Juniczak Kazimierz (1900 – 1997), ur. 6 stycznia 1900 r. w Poznaniu w rodzinie Józefa i Wiktorii zd. Bajerlein. W Poznaniu ukończył szko-

łę powszechną i handlową. W 1914 r. wstąpił w szeregi Harcerstwa Polskiego. W 1918 r. został mianowany na drużynowego II drużyny harcerskiej im. Kazimierza Wielkiego. Jako drużynowy za główne zadanie postawił sobie uświadamianie ideowo-polityczne młodych kolegów harcerzy. W 1917 r. wstąpił do tajnej Polskiej Organizacji Wojskowej na były zabór pruski, brał czynny udział w organizowanych przez POW manifestacjach na rzecz wolnej Polski. Pseudonim konspiracyjny Wilk. Po rokowaniach w Brześciu Litewskim z rozkazu POW rozlepił ulotki przeciwko „Czwartemu Rozbiorowi Polski”. Uciekając przed policją Pruską ocalał dzięki odwadze i przytomności matki, która szybko usunęła resztki kleju z ubrania syna i spaliła pozostałe ulotki. Podczas rewizji mieszkania policja praska nie znalazła żadnych śladów działalności konspiracyjnej. Tej samej nocy aresztowany został przyjaciel ojca i członek POW J. Drwęski. W 1914 r. rozpoczął naukę biurową w fabryce papierosów „Paras” w Poznaniu, a od 1916 roku praktykował w urzędzie pocztowym nr 1 w Poznaniu. W czerwcu 1918 roku został powołany do armii pruskiej i po przeszkoleniu skierowany na front zachodni pod Metz. Po kilku tygodniach zdziesiątkowany batalion odesłano do Poznania. Wkrótce po powrocie wybuchło Powstanie Wielkopolskie, w którym K. Juniczak brał czynny udział osłaniając hotel Bazar, w którym przebywał Ignacy Paderewski. Ranny w lewe udo na obecnej ulicy Paderewskiego, leczony był w szpitalach Przemienienia Pańskiego w Poznaniu i szpitalu wojskowym we Wrześni. Po okresie rekonwalescencji

przydzielony został jako kancelista do Komendy Wojskowej w Kościanie, a następnie do Komendy Spraw Wojskowych w Czempieniu. Podczas wojny polsko-bolszewickiej skierowany został do Oddziału Kierownictwa Transportów Wojskowych Dworca Leszno z awansem na starszego szeregowego. W maju 1921 r. przeniesiony został do 58 pp w Poznaniu jako podoficer koszar. Zwolniony z wojska w listopadzie 1921 r. 8 czerwca 1922 r. rozpoczął praktykę ubezpieczeniową w Krajowym Ubez-

Kazimierz
Juniczak

pieczeniu Ogniwym (przemianowany w 1937 r. na Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych, a po 1945 roku na Państwowy Zakład Ubezpieczeń) w referacie reasekuracji. Awansował na stanowisko kierownika referatu Koasekracji i Reasekuracji w 1926 r. W 1928 r. otrzymał nominację na etatowego asystenta krajowego z przydziałem pracy w Krajowym Ubezpieczeniu Ogniwym, do którego należała współpraca z krajowymi i zagranicznymi zakładami ubezpieczeniowymi. 28 sierpnia 1939 r. został zmobilizowany. Szlak bojowy skończył we Lwowie i został internowany przez Armię Radziecką. Po powrocie, drogą nielegalną do Poznania w listopadzie 1939 r., kontynuował prace w niemieckim Posenische Feuersocie-

taet. W maju 1943 r. został aresztowany przez Gestapo w zw. ze sprawą Graczyka i Schlegera. Było to związane z działaniem konspiracyjnym doktora Witaszka. Niemcy doszukali się także związków Kazimierza Juniczaka z Powstaniem Wielkopolskim i czynną pomocą dla rodzin Polaków aresztowanych przez Niemców. Zaszeregowany jako więzień polityczny przebywał w niemieckich więzieniach i obozach koncentracyjnych: Fort VII w Poznaniu, Oświęcim (nr 12374), Hamburg, Hamburg-Neuengamme i na końcu w obozie zagłady w Sandbostel, w którym doczekał końca wojny i został oswobodzony przez wojska angielskie. Chory na dur brzuszny przebywał w angielskim szpitalu polowym. Po wyzdrowieniu został skierowany do Polskiego Obozu w Herzbergu, gdzie zachorował na uwięźniętą przepuklinę pachwinową. Operowany był w Węgierskim Szpitalu Polowym nr 537 w Clausthal-Zellerfeld. W listopadzie 1945 r. powrócił do Poznania, gdzie kontynuował pracę zawodową w PZU. Pracował na przedwojennym stanowisku kierownika KO i Reasekuracji, a po przeniesieniu tego oddziału do Warszawy na stanowisku zastępcy kierownika Zespołu Mechanizacji i Pracy. W 1955 r. po przeniesieniu ośrodka maszynowego do centrali PZU w Warszawie, pracował w Wydziale Organizacji i Statystyki, a następnie w wydziale kontroli wewnętrznej jako starszy rewident i zastępca naczelnika Wydziału Kontroli do czasu przejścia na emeryturę w 1970 r. Przez wszystkie lata powojennej pracy przeprowadzał samodzielne kontrole i lustracje we wszystkich inspektoratach powiatowych na terenie województwa poznańskiego,

gdzie dzięki dużemu długoletniemu doświadczeniu zawodowemu przeprowadzał instruktaże dla pracowników kontrolowanych jednostek, co owocowało podniesieniem ich kompetencji zawodowych. Niezależnie od tego brał aktywny udział w szkoleniu kadry ubezpieczeniowej na organizowanych przez PZU specjalnych kursach i odprawach połączonych z egzaminami kwalifikacyjnymi. Od 1970 do 1985 roku pomagał w prowadzeniu biblioteki PZU, tłumaczył z języka niemieckiego dokumenty dotyczące historii ubezpieczeń. Do partii politycznych nigdy nie należał, ale prowadził szeroko zakrojoną działalność społeczną. Z ramienia PZU był stałym członkiem Komitetu Opiekuńczego Technikum Ekonomicznego im. Stanisława Staszica w Poznaniu. W komitecie był przez szereg lat przewodniczącym i wiceprzewodniczącym. W swej długoletniej działalności współpracował z technikum w organizowaniu ważniejszych uroczystości i imprez oraz organizowaniu praktyk uczniowskich, współuczestniczył również w Komisji Zatrudnienia. Szczególnie dużą aktywność w powojennym okresie pracy wykazywał w związkach zawodowych, piastując w różnych etapach stanowiska skarbnika, sekretarza i przez szereg kolejnych kadencji, aż do przejścia na emeryturę, stanowisko Przewodniczącego Rady Zakładowej PZU. Przez okres trzech kadencji był członkiem Plenum Zarządu Okręgowego ZZP-PiSp w Poznaniu. W sferze zainteresowań społecznych od 1925 roku członkiem chóru męskiego „Arion” pełniąc funkcje od sekretarza do V-ce prezesa chóru. Wyróżniony został Odznakami Honorowymi III i II stopnia

Zarządu Głównego Polskich Zespołów Śpiewaczych i Instrumentalnych. Po 63 latach pracy w ubezpieczeniach w 85 roku życia przeszedł na pełną zasłużoną emeryturę jako Powstaniec Wielkopolski, członek ZBOWiD, kombatan i więzień hitlerowskich obozów koncentracyjnych. W opinii służbowej z dnia 11 grudnia 1968 roku podpisanej przez dyrektora Oddziału Wojewódzkiego mgr. Leona Kołodziejczaka, czytamy m. in.: „...oceniając obywatela Juniczaka w perspektywie przedstawionych 46 lat jego wiernej służby dla Zakładu i społeczności skupionej w związku zawodowym przy tym zakładzie, stwierdzić muszą, że to człowiek o niepospolitych zaletach serca i umysłu, sprawie ubezpieczeń i społecznym oddany bez reszty, wykazujący w każdej sytuacji niezwykle zdolności zachowania równowagi ducha, oraz ten wybitny dar wyboru zawsze sprawiedliwej drogi i kroczący po tej drodze z poczuciem pełnej odpowiedzialności i osobistej godności. Dla tej znakomitej postawy jego wobec obowiązków jako ubezpieczeniowca i zarazem dużej miary społecznika z prawdziwą satysfakcją wyrażam moje pełne uznanie... „. Kazimierz Juniczak zmarł 27 listopada 1997 roku w Poznaniu przy ulicy Żarnowieckiej 23, gdzie mieszkał od 1937 roku. Pochowany jest na cmentarzu komunalnym na Junikowie w kwaterze Powstańców Wielkopolskich 1918/1919 r. W notatce pożegnalnej Jerzy Adamski napisał m. in.: „... nad trumną pochylili się sztandary harcerskie, związku kombatanów i Arionu. W pogrzebie uczestniczyli nie tylko liczni mieszkańcy Jeżyć, byli koledzy z harcerstwa, z Arionu, był przełożo-

ny z PZU, był były wojewoda poznański, poseł Marian Król. W moim pożegnalnej ksiądz parafii pw. Chrystusa Dobrego Pasterza przypominał, że zmarły służył Bogu, Kościołowi i Ojczyźnie...”. Odnznaczony był: Krzyżem Oficerskim i Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym i Brązowym Krzyżem Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Krzyżem Oświęcimskim, Krzyżem za udział w wojnie 1918-1921, Medalem Rodła oraz wielu innymi odznaczeniami i odznakami. Od września 1923 r. żonaty z Władysławą Kęsa, miał syna Tadeusza (ur. 28 lipca 1924), doktora nauk medycznych.

Dokumenty i pamiątki rodzinne.

Tadeusz Juniczak

Jurkowski Antoni Alojzy (1885 – 1952), aptekarz wojskowy. Ur. się 13 czerwca 1885 r. w Lidzbarku w pow. brodnickim jako syn Klemensa, oberżysty i Marianny z domu Berkan. Do szkół średnich uczęszczał w Pelplinie (gimnazjum biskupiego) i w Chełmnie (gimnazjum królewskiego). Po zdaniu matury podjął pracę jako elew aptekarski. Farmację studiował na uniwersytetach we Fryburgu, Berlinie i w Kilonii, gdzie w czerwcu 1913 r. uzyskał dyplom aptekarza. Aprobata aptekarską otrzymał w Berlinie w lutym 1915 r. Do armii niemieckiej trafił w końcu marca 1915 r. Przez blisko dwa lata jako oficer aptekarz przebywał na froncie francusko-niemieckim w Alzacji, skąd następnie wysłano go do Berlina do szpitala królewskiego Charité. Po kapitulacji Niemiec pozostał nadal

w wojsku. Na wiadomość o przygotowywanym w Wielkopolsce powstaniu, pod pretekstem odwiedzenia rodziców na święta Bożego Narodzenia, opuścił Berlin, udając się do Poznania. W styczniu 1919 r. zgłosił się jako ochotnik do wojsk powstańczych. Przez Naczelną Radę Ludową skierowany został do dyspozycji zastępcy szefa sanitarnego powstania, Józefa Grobelnego. Dekretem Komisariatu NRL nr 151 z 10 marca 1919 r. awansowany został do stopnia porucznika aptekarza i wysłany do szpitala wojskowego w Inowrocławiu, gdzie przez blisko 3 lata kierował apteką szpitalną. Po likwidacji inowrocławskiego szpitala przeniesiony do szpitala wojskowego do Gniezna, skąd z dniem 13 lutego 1922 r. przeszedł do rezerwy. Wkrótce potem otrzymał koncesję osobistą na założenie drugiej apteki w Nakle nad Notecią przy ul. Bydgoskiej 31. W czasie okupacji zatrudniony został w drugiej aptece w Nakle, będącej pod zarządem Niemca Müllera. Po wyzwoleniu powrócił do własnej apteki, którą prowadził aż do śmierci, od 1951 r. jako jej kierownik. Zmarł 22 II 1952 r. w Nakle.

CAW, ap nr 3275; tamże, *Komitet Krzyża i Medalu Niepodległości* nr 29773; L. Kostrzeński, *Materiały do historii aptek wielkopolskich, t. II: Apteki prowincjonalne*, Warszawa 1936, s. 135; *Kalendarz Farmaceutyczny na rok 1932*, wyd. F. Herod, Warszawa 1932, cz. II, s. 310; *Kalendarz Farmaceutyczny na rok 1939*, wyd. F. Herod, Warszawa 1939, s. 329 (jako datę ukończenia studiów berlińskich *Kalendarze podają 1914 r.*); „*Rocznik Farmaceu-*

tyczny” 1949/1950, s. 368, 436; *Informacja ustna mgr Ireny Jurkowskiej z Ostrowa Wlkp. z dnia 12 II 1997 r.*

Jan Majewski

Kaczmarek Wiktor (1895 – 1952), podporucznik WP. Ur. 6 grudnia 1895 r. w Kwilczu pow. Międzychód, w rodzinie kowala Teofila i Weroniki z Łapów. Ojciec zmarł w 1902 r. W latach 1902-1910 uczęszczał do szkoły powszechnej w Kwilczu następnie uczył się zawodu ogrodnika. Zmobilizowany 25 sierpnia 1914 r. do armii niemieckiej. Początkowo przebywał w Poznaniu w batalionie roboczym. Dnia 1 kwietnia 1915 r. przydzielony do 37 rezerwowego pp w Śmiglu. Po krótkim przeszkoleniu wysłany na front wschodni wraz z rezerwowym 8 pp. W okresie od 3-10 października 1915 r. walczył na przyczółku mostowym pod Dyneburgiem. Dnia 4 kwietnia 1916 r. mianowany kapralem. Od 16 do 23 lipca w ofensywie pod Kekawą i w 1917 r. w walkach pozycyjnych pod Dyneburgiem. 4 X 1917 r. odznaczony Krzyżem Żelaznym II klasy. W 1918 r. walczył na froncie zachodnim na terenie Francji w kompanii karabinów maszynowych 426 pułku piechoty. 22 marca 1918 r.

Wiktor
Kaczmarek

został ranny. Zwolniony z wojska 8 grudnia 1918 r. w Lubece. Po powrocie w rodzinne strony wziął udział w przygotowaniach do powstania wielkopolskiego na terenie pow. międzychodzkiego. Wstąpił do oddziałów powstańczych 5 stycznia 1919 r. Walczył w 1919 r. pod Kamionną, Kolnem, Sierakowem, Zbąszyniem i Gralwem. Z walczących w tym rejonie oddziałów powstańczych sformowany został 2 p. strz. Wlkp. (późniejszy 56 pp.). Dnia 19 marca 1919 r. odkomenderowany do szkoły podoficerskiej jako instruktor. Dnia 10 maja awansowany na plutonowego i 15 maja przydzielony do 4 komp. k. m. 56 pp.. Dnia 30 maja awansowany na sierżanta. Brał udział od 11 września 1919 r. w wojnie na froncie wschodnim, w kompanii ckm 56 pp. Otrzymał 1 listopada 1920 r. stopień chorążego. Rozkazem Naczelnego Wodza nr 1859 z dn. 14 października 1920 r. odznaczony został Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari za powstrzymanie swoim plutonem k. m. przeprawy bolszewików przez most na Bugu pod Gnojnem, oraz w czasie ofensywy na Słonim w dn. 28 września 1920 r. powstrzymanie kilkukrotnego ataku nieprzyjaciela pod Szydłowiczami nad rz. Szczarą. Rozkazem dowódcy 14 Dywizji Piechoty nr 91 z dn. 1 lipca 1921 r. otrzymał Krzyż Walecznych. Od 12 grudnia 1921 do 13 maja 1922 r. na kursie w C. S. S. Piechoty w Chełmnie. Po wojnie został zawodowym żołnierzem stacjonującego w Krotoszynie 56 pp.; pełnił funkcję instruktora i dowódcy plutonu w 4 kompanii karabinów maszynowych. W 1927 r. w szkole podoficerskiej 56 pp. jako instruktor k. m.. Od lutego do maja 1929 r. na 3 miesięcz-

nym kursie strzeleckim w C. S. S. w Toruniu. Po kursie przydzielony do 3 komp. k. m. 56 pp. W latach 1929-32 uczęszczał do szkoły średniej. W 1939 r. otrzymał przydział do 1 kompanii Obrony Narodowej „Kościan”, gdzie został dcą plutonu ckm. 1 września 1939 r. znajdował się w rejonie Śmigła, następnie wraz z kompanią wycofywał się przez Kórnik, Środę, Nowe Miasto, Koło, Kutno, Łęczycę i Żychlin. Pod Iłowem 18 września 1939 r. dostał się do niewoli. Przebywał w obozach jenieckich w Prenzlau, Neubrandenburg i Gross-Born oflag II D. Wyzwolony w lutym 1945 r., wrócił do Kościana i w marcu wstąpił do Służby Ochrony Kolei. Początkowo mieszkał w Czarnkowie, w kwietniu otrzymał przydział na opuszczone przez Niemców mieszkanie w Kościanie na Placu Wolności (nr 21 m 2). W lipcu 1945 r. został powołany do wojska. Dnia 30 lipca awansowany na podporucznika. 15 X 1945 r. wstąpił do PPR. Zdemobilizowany 31 grudnia 1945 r., wrócił do pracy w S. O. K. W 1947 r. ukończył Kurs Wojskowo-Kolejowy w Oficerskiej Szkole Polityczno-Wychowawczej WP w Łodzi – dyplom z wynikiem dobrym z dn. 7 września 1947 r. Zmarł 17 marca 1952 r. w Kościanie i tu został pochowany. Był odznaczony: Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari (nr 3182), Krzyżem Walecznych, Medalem Niepodległości, Srebrnym Krzyżem Zasługi, Srebrnym Medalem Za długoletnią służbę, odznaką Frontu Litewskiego – Białoruskiego, odznaką 14 Dywizji Piechoty, Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich i innymi odznaczeniami. W 1928 r. w Nowym Tomysłu wziął ślub z Eleonorą

Szwajca. Miał dwóch synów: Jerzego, Franciszka (ur. 1929) i Zbigniewa (ur. 1931).

CAW,teczka akt personalnych i VM; materiały ze zbiorów Muzeum Regionalnego w Kościanie.

Eugeniusz Śliwiński

Kaiser Józef (1898 – 1975), powstaniec Grupy „Leszno”, więzień Fortu VII. Ur. 17 marca 1898 r. w Pawłowicach, pow. leszczyński. Syn Józefa i Małgorzaty zd. Małycha. Po ukończeniu szkoły powszechnej od 14 do 17 roku życia uczył się zawodu kowalskiego. W styczniu 1917 r. powołany do armii niemieckiej, zdezerterował w grudniu 1918 r. 7 stycznia 1919 r. wraz z ojcem i dwoma braćmi wstąpił do oddziału powstańczego w Pawłowicach, następnie walczył w 2 kompanii powstańczej na odcinku „Pawłowice” (pluton sierż. Romana Włodarczaka) i 6 p. strz. Wlkp. (60 pp). W Wojsku Polskim do 10 czerwca 1920 r. (szeregowiec). Od 2 sierpnia 1920 r. pracował jako maszynista PKP w parowozowni w Lesznie i zamieszkał w Lesznie. Od 1 stycznia 1934 r. należał do koła Związku Weteranów Powstań Narodowych w Lesznie. W marcu 1943 r. aresztowany przez Gestapo i więzio-

ny najpierw w więzieniu w Lesznie, następnie w Domu Żołnierza, na Cytradeli i w Forcie VII w Poznaniu (do grudnia 1943). W 1957 r. wstąpił do ZBoWiD-u. W 1972 r. za udział w powstaniu mianowany podporucznikiem. Zmarł 29 grudnia 1975 i pochowany został w Lesznie. Odznaczony WKP (1957), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1921 r. ożenił się z Katarzyną Karolczak, z którą miał dzieci: Henryka (ur. 1924) i Celinę (ur. 1925). Po śmierci żony ożenił się po wtórnie w r. 1955 z Zofią Tomczak.

APL, ZO ZBoWiD,teczka personalna.

Jarosław Wawrzyniak

Kalkstein Osłowski Adam (1892 – 1984), powstaniec, aptekarz. Ur. się 22 listopada 1892 r. w Kadzewie w pow. śremskim. Był synem Leona i Cecylii z domu Osińskiej. Po ukończeniu w 1912 r. gimnazjum Fryderyka Wilhelma w Poznaniu podjął pracę jako elew w aptece „Czerwonej” przy Starym Rynku w Poznaniu. W sierpniu 1914 r. zdał egzamin pomocnikowski, a następnie powołany został do wojska niemieckiego. Służył początkowo w aptece szpitala wojskowego w Poznaniu przy ul. Głogowskiej. W drugiej połowie 1916 r. wcielono go do pułku piechoty i wysłano na front wschodni, gdzie wkrótce został ranny. Zwolniony z wojska jako inwalida (14 sierpnia 1916 r.), zamieszkał u swoich rodziców w Poznaniu przy ul. Zielonej. Zatrudnił się ponownie w aptece „Czerwonej”. Był członkiem Związku Inwalidów Wo-

Józef
Kaiser

jennych i Niemieckiego Związku Aptekarzy (Deutscher Apotheker Verein). Po rewolucji listopadowej w Niemczech wstąpił do Rady Robotników i Żołnierzy, składającej się zarówno z Polaków, jak i Niemców. Myśląc o przyszłej działalności niepodległościowej, zaczął gromadzić broń, wykradaną najczęściej z niemieckich fortów i przechowywaną w piekarni Kazimierza Sporakowskiego przy ul. Półwiejskiej narożnik Ogrodowej. Po wybuchu powstania wielkopolskiego brał udział w oczyszczaniu miasta z Niemców, demontażu pomników niemieckich, zamalowywaniu niemieckich napisów w mieście. W połowie stycznia 1919 r. wraz z dwoma braćmi, Henrykiem i Teodorem, wstąpił do tworzącego się 10 p. strz. wlkp. Trafił do 9 kompanii i przez Komisariat Naczelnej Rady Ludowej, z rekomendacji lekarza Soboczyńskiego, awansowany został na kaprała sanitariusza. Wraz z pułkiem walczył na froncie północnym w okolicy Czarnkowa, Ujścia, a następnie Kcyni, Rynarzewa i Szubina. Wraz z Kalksteinem-Osłowskim z pułkiem tym związani byli: aptekarz Jarosław Pruski z Goścynia, lekarz Jerzy Kolasiński z Krotoszyna i lekarz Jan Marczyński, po zakończeniu działań wojennych zatrudniony w Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Warszawie. Po zakończeniu walk w Wielkopolsce uczestniczył w odsieczy Lwowa, a następnie powierzono mu kierownictwo apteki w obozie jenieckim w Szczypiornie pod Kaliszem. Po likwidacji obozu zapisał się na farmację w Uniwersytecie Poznańskim. W 1920 r., nie kończąc studiów, przeniósł się do Bydgoszczy i podjął

pracę w aptece „Pod Niedźwiedziem”. Pracował w niej do 1939 r. Po zajęciu Bydgoszczy przez Niemców aresztowany i przez 15 miesięcy przetrzymywany był na gestapo i w więzieniu. Po zwolnieniu wrócił do pracy w aptece. Pracował w niej do 9 stycznia 1951 r., tzn. do jej upaństwowienia. Wówczas to zatrudniony został w Biurze Zarządu Aptek przy aptece nr 17 (ul. Śniadeckich 51). Zmarł 16 listopada 1984 r. Pochowany został w Bydgoszczy na cmentarzu Nowofarnym przy ul. Artyleryjskiej. Z trzech jego braci (trzeci brat Wacław był także powstańcem, w 1919 r. walczył w składzie kompanii wolsztyńskiej), dwóch po wkroczeniu Niemców do Polski zostało rozstrzelanych. Głównym powodem egzekucji był ich udział w powstaniu wielkopolskim. Z powstaniem związana była także jego siostra Kazimiera po mężu Stawińska (zmarła 13 XII 1967 r.), odznaczona Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Niepodległości, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i wieloma innymi państwowymi odznaczeniami.

Relacja Adama Kalksteina-Osłowskiego z 5 V 1968 r. (w zbiorach W. W. Głowackiego); Odpis zaświadczenia z CAW (nr 2272) dot. udziału Adama Kalksteina-Osłowskiego w powstaniu wielkopolskim wydany 16 IV 1966 r.; „Rocznik Farmaceutyczny” 1949/1950, Warszawa 1950, s. 527 (błędnie zamiast Osłowski odnotowano Ostrowski); Księga cmentarna Kościoła Farnego w Bydgoszczy (ul. Farna 8), s. 282.

Jan Majewski

Karpiński Stanisław (1888 – 1976), leśniczy w dobrach Zbigniewa Ostroroga Gorzeńskiego. Ur. się w 1888 r. w rodzinie Franciszka i Teodozji z domu Opalińskiej w Szyplowie pow. Jarocin. Po ukończeniu szkoły ludowej, kontynuował naukę w Jeleniej Górze, przygotowując się do zawodu leśnika. W 1914 r. został powołany do armii niemieckiej. Podczas walk na froncie niemiecko-rosyjskim stracił dwa palce u lewej ręki. Został odznaczony niemieckim Krzyżem Żelaznym i zwolniony ze służby wojskowej. 1 lutego 1918 r. rozpoczął pracę w charakterze nadleśniczego u Zbigniewa Ostroroga Gorzeńskiego w Tarcach pow. Jarocin. Dowódca jarocińskiego oddziału powstańczego ppor. Z. O. Gorzeński uczynił go odpowiedzialnym za zaopatrzenie w żywność walczących jarociniaków, najpierw w Tarcach i Jarocinie, a od 1 stycznia 1919 r. do miejsc, gdzie walczyły jarocińskie jednostki. Po zakończeniu powstania, był nie tylko nadleśniczym, ale pełnił też obowiązki kierownika gospodarstwa. Wiele czasu i starań poświęca tarzeckiemu „Zwierzyńcowi”, ostoji ptactwa i dzikiej zwierzyny. Wiernie towarzyszył komendantowi Gorzeńskiemu w jego ostatnich latach życia. W latach 30-tych reprezentował majątek Tarce w Radzie Szkolnej w Bachorzewie.

Stanisław
Karpiński

Po wkroczeniu Niemców w 1939 r., obawiając się represji za udział w Powstaniu Wielkopolskim, opuścił Tarce. Jako robotnik leśny pracował w lasach w okolicach Kalisza i Gołuchowa. W 1945 r. wrócił do Tarzec i podjął pracę w lasach państwowych. W 1956 r. przeszedł na emeryturę. Zmarł 8 lutego 1976 r. i pochowany został na cmentarzu w Wilkowi. Był odznaczony w okresie międzywojennym Srebrnym Krzyżem Zasługi, po wojnie otrzymał Brązowy Krzyż Zasługi. Żonaty z Marią Radzicką, wychował czworo dzieci: Halinę (ur. 1924), Aleksandrę (ur. 1925), Stanisława (ur. 1927) i Władysława (ur. 1931).

J. Jajor, Zbigniew Gorzeński (1869-1926). Jednodniówka z okazji 62 rocznicy Powstania Wielkopolskiego, Jarocin-Tarce, styczeń 1981, Kronika Szkoły Powszechnej w Bachorzewie, Dokumenty w posiadaniu Józefa Bartkowiaka

Janina Grała

Kasprowicz Bolesław Michał (1859 – 1943), przemysłowiec, działacz gospodarczy i narodowy. Ur. 29 września 1859 r. w Czempiniu (powiat Kościan) jako syn drobnego kupca Dionizego i Salomei z Kuczyńskich. Ukończył szkołę powszechną i 3-letnią niemiecką szkołę handlową w Poznaniu. Mając 17 lat odbył praktykę zawodową w charakterze ucznia destylatorskiego w Toruniu. Od 1880 r. pracował w poznańskiej fabryce wódek Hartwig-Kantorowicz; później jako akwizytor tej firmy wiele podróżował po Niemczech. Zwiedził ponadto Austrię, Francję, Holandię.

W 1888 r. założył w Gnieźnie własną fabrykę wódek i likierów wraz ze sklepem i wyszynkiem; mieściły się one przy obecnej ulicy Bolesława Chrobrego 3. Firma gnieźnieńska powstała jako pierwsza polska fabryka w zaborze pruskim wyrabiająca wódki i likiery w sposób naturalny. Już przed pierwszą wojną światową produkty tej wytwórni rozchodziły się na ziemiach polskich wszystkich trzech zaborów oraz docierały na rynki różnych krajów europejskich, Stanów Zjednoczonych, Kanady i Brazylii. Uczestniczył w licznych wystawach i targach międzynarodowych, zdobywając liczne nagrody. Firma Kasprowicza była jedną z niewielu polskich wytwórni przemysłowych, która wykazać się mogła aż 93 wyróżnieniami w latach 1888-1939. W czasie licznych podróży zagranicznych zetknął się bezpośrednio z niedolą emigrantów polskich; nawiązał współpracę z Towarzystwem Emigracyjnym we Lwowie i rozciągał pieczę nad polskimi ośrodkami wychodźczymi, głównie w Westfalii i Nadrenii. Był jednym z twórców Związku Towarzystw Kupieckich w Poznaniu (1907 r.) oraz Związku Fabrykantów (1910 r.). W 1907 r. zainicjował wydanie czasopisma „Kupiec”, a w 1908 r. został jego redaktorem. W latach 1909-1939 przewodniczył w radzie nadzorczej spółdzielni „Rolnik” w Gnieźnie. Od 1910 r. Kasprowicz był naczelnikiem, a później prezesem gnieźnieńskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. W czasie pierwszej wojny światowej współpracował ściśle z poznańskim Tajnym Komitetem Obywatelskim. Do prowadzenia firmy w tym czasie włączył się syn, Bolesław Piotr ju-

nior, który ukończył studia handlowe w Berlinie. W dniu 12 listopada 1918 r. stanął na czele Rady Robotniczej oraz Miejskiej Rady Ludowej w Gnieźnie. W grudniu 1918 r. został delegatem na Polski Sejm Dzielnicowy, gdzie wybrano go członkiem Naczelnej Rady Ludowej w Poznaniu. W mieszkaniu Kasprowicza urządzono magazyn broni dla ćwiczących członków „Sokoła”. Na czele delegacji gnieźnieńskiej witął w Poznaniu Ignacego Paderewskiego, a po powrocie doprowadził do opuszczenia przez żołnierzy niemieckich miejscowych koszar. Czynnie uczestniczył od 24 listopada 1918 r. w organizacji oddziału Straży Ludowej i batalionu powstańczego, współpracując ściśle z por. Zygmunt Kitlem. W roku 1919 został prezydentem Gniezna. W latach 1919-1931 był radnym miasta, członkiem zarządu magistratu, a od roku 1935 jego honorowym obywatelem. W latach 1906-1918 był radcą Izby Przemysłowo-Handlowej w Bydgoszczy, następnie prezesem, a od 1928 r. dożywotnim honorowym prezesem. Miał współudział przy założeniu giełdy drzewnej w Bydgoszczy. Prowadził nadal w Gnieźnie swoją fabrykę wódek, likierów i koniaków (89 rodzajów trunków). W 1923 r. i w latach kryzysu 1929-1933 Kasprowicz ograniczył produkcję przeprowadzając znaczne redukcje robotników w swej fabryce. Terenem jego działań gospodarczych i oświatowo – kulturalnych był między innymi Związek Izby Przemysłowo-Handlowych, Zrzeszenie Przemysłowców Zachodniej Polski, Towarzystwo Przemysłowców w Gnieźnie, Komitet Wystawy Krajowej w Poznaniu, Targi Poznańskie,

Kuratorium Wyższej Szkoły Handlowej w Poznaniu, Liceum Handlowe w Poznaniu. Był założycielem i fundatorem gimnazjum żeńskiego w Gnieźnie. Odznaczony m. in. Orderem Polonia Restituta i komandorią czeskiego Orderu Białego Lwa. Był autorem pracy *Jak powstał Związek Towarzystw Kupieckich w Poznaniu* (1929 r.). Wybuch drugiej wojny światowej w 1939 r. przerwał pasmo sukcesów gnieźnieńskiej fabryki wódek, likierów i koniaków. Bolesław Kasprowicz wraz z żoną Ewą Bachmat-Rudnicką (żonaty od 10. VIII. 1893 r.) został wysiedlony z Gniezna wiosną 1941 r. do Generalnego Gubernatorstwa. Zmarł 15 października 1943 r. w Warszawie, a w 1946 r. trumnę z jego ciałem przewieziono do rodzinnego grobowca, znajdującego się na cmentarzu św. Piotra i Pawła w Gnieźnie. Bolesław Kasprowicz miał syna Bolesława Piotra, doktora nauk ekonomiczno – politycznych oraz trzy córki: Jadwigę Dymińską, Halinę Murawską i Wandę Kucharską.

Archiwum Państwowe w Gnieźnie, Akta miasta Gniezna, sygn. 1971; Kubiak Stanisław, Łozowski Franciszek, Rady robotniczo-żołnierskie w Wielkopolsce 1918-1919, Poznań 1959; Polski Słownik Biograficzny, T. XII, Wrocław-Warszawa-Kraków 1966-1967; Topolski Jerzy, Gniezno. Zarys dziejów, Poznań 1979; Wielkopolski Słownik Biograficzny, Warszawa-Poznań 1981; Wygodzki Zygmunt, Gniezno i powiat gnieźnieński w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919, Poznań 1988; Występski Walerian, Fabryka wódek, likierów, gorzelnia koniaków i wytwórnia win Bolesława

Kasprowicza w Gnieźnie (1888-1952), (w): Gniezno. Studia i Materiały Historyczne III, Warszawa – Poznań 1990.

Maria Ruminiecka

Kaźmierski Bolesław (1879 – 1945), przewodniczący Powiatowej Rady Ludowej i proboszcz w Szamotułach, dziekan dekanatu szamotulskiego. Ur. 15 V 1879 r. w Rzegocinie (Zegocinie) (ówcześnie powiat pleszewski) w rodzinie Teofila, urzędnika straży celnej i Rozalii z d. Wyszyńskiej. Do szkół elementarnych uczęszczał w Margoninie i Kcyni. Naukę gimnazjalną rozpoczął w Pierzycach (Pyritz) na Pomorzu i kontynuował od roku 1892 w Stralsundzie (m. powiatowe i siedziba regencji o tej nazwie na Pomorzu). Po zdaniu matury (1899) podjął studia seminaryjne w Poznaniu i Gnieźnie. Po przyjęciu święceń kapłańskich (1 XII 1902 r.) skierowany został na wikariat przy kościele p. w. N. Serca Jezusa i św. Floriana w Poznaniu (Jeżyce). Od roku 1905 był wikariuszem, a od 1907 r. wicedziekanem przy kościele archikatedralnym w Poznaniu. Od roku 1913 do śmierci był proboszczem w Szamotułach, gdzie włączył się aktywnie w działalność społeczną i niepodległościową. W roku 1913 objął obowiązki prezesa rady nadzorczej Banku Ludowego, 14 X 1914 r. wybrany został do zarządu „Rolnika”. Równocześnie rozpoczął działalność oświatową w TCL - został prezesem komitetu powiatowego, delegatem na V Sejmik oświatowy w Poznaniu, uczestniczył w zebraniach i wiecach oświatowych. Działał także w Tow.

Nauki Pomocy im. K. Marcinkowskiego (od 1914 r. był skarbnikiem powiatowym), należał do Poznańskiego Tow. Przyjaciół Nauk., był również patronem Stowarzyszenia Kobiet Pracujących „Zjednoczenie” (od 1913). Na przełomie 1913/14 organizował obchody na cześć ks. Józefa Poniatowskiego, stał na czele komitetu obchodów, w skład którego wchodził przedstawiciel wszystkich polskich organizacji. Po wybuchu wojny zainicjował zakładanie w parafiach biur porad prawnych dla żołnierzy polskich odbywających służbę wojskową w armii niemieckiej oraz dla członków ich rodzin i inwalidów. W latach wojny rozwinął działalność „kuchni ludowej”, zorganizował „śniadalnię” dla 150 uczniów szkolnych, których ojcowie byli na froncie. Dla żon parafian będących na wojnie założył szwalnię, w której znalazło zatrudnienie 140 kobiet (szwalnia ta wyposażyła w mundury powstańczą kompanię szamotulską). Od roku 1918 był członkiem Tajnego Komitetu wstrzymującego stałe kontakty z organizacjami niepodległościowymi w Poznaniu, pozostawał w ścisłych kontaktach z Wojciechem Korfantym oraz księżmi Adamskim i Kłosem. 12 XI 1918 r. powierzono mu misję zorganizowania Straży Ludowej oraz kierownictwo akcji spolszczenia urzędów w mieście i powiecie. 20 XI tr. wybrany został prezesem Powiatowej Rady Ludowej. Nakazał wówczas m. in. wprowadzenie nauki j. polskiego we wszystkich szkołach powiatu. Wraz z ks. Antonim Ludwiczakiem przygotował listy kandydatów na delegatów do Sejmu Dzielnicego w Poznaniu. Z inicjatywy ks.

Kaźmierskiego i na jego koszt grupa szamotulan w strojach regionalnych wzięła udział w powitaniu J. I. Paderewskiego w Poznaniu. Mimo słabych sił polskich w Szamotułach i braku doświadczonych oficerów zarządził rozbrajanie kolonistów niemieckich. Wysłał w tym celu specjalne pisma do wszystkich gmin i nakazał ludności niemieckiej składanie w urzędach gminnych broni i amunicji. Napiętnował również oficjalnie oportunistyczne stanowisko niektórych lokalnych Rad Ludowych, obawiających się represji ze strony Niemców. W okresie walk powstańczych pełnił m. in. obowiązki kapelana lazaretów. W 1923 r. mianowany honorowym radcą duchownym, od 1930 r. był dziekanem dekanatu szamotulskiego. W okresie międzywojennym nadal (1920) pełnił funkcję prezesa TCL na powiat szamotulski. W roku 1920 obrany został prezesem Zjednoczonych Towarzystw Polskich. W latach 1923-1928 był członkiem magistratu, w latach 1925-1928 członkiem Sejmiku Powiatowego. W 1930 zaprotestował zdecydowanie przeciw samowolnemu zamieszczeniu jego nazwiska na plakatach wyborczych BBWR. Nadal działał w TNP im. K. Marcinkowskiego, w roku 1937 obrany do dyrekcji Towarzystwa. Po wybuchu wojny internowany, 14 III 1940 r. osadzony w Chłudowie i prawdopodobnie w Lubiniu, po zwolnieniu wyjechał do GG. Zmarł 14 IV 1945 r. w Szamotułach, pochowany został na miejscowym cmentarzu parafialnym. Za działalność społeczną i niepodległościową odznaczony był m. in. Krzyżem Oficerskim „Polonia Restituta” i Medalem Niepodległości.

AAP KA 1126 (*personalia*), OA IX 42, SD 139; APP PP 2774 (*passim*), PP 2774a, f. 114, PP 3377 (*personalia*); A. Hanyż, *Ziemia szamotulska w walce o wolność 1793–1914. Szamotuły 1939*; F. Kącki, *Udział duchowieństwa katolickiego w powstaniu wielkopolskim 1918-1919*, „*Novum*” 1971, nr 12, s. 75-78; K. Krajna, *Z minionych dni. Przejycia z 30 lat pracy w stowarzyszeniach młodzieży polskiej w Poznaniu*, Poznań. 1925 s. 70; Z. Orłowski, *Moje wspomnienia z Powstania Wielkopolskiego*, (w:) *Przeciw pruskiemu zaborcy. Wspomnienia i listy uczestników Powstania Wielkopolskiego. Wybór i opracowanie L. Gomolec i B. Polak*, Warszawa 1979, s. 119; M. Skiba, *Szamotuły w powstaniu wielkopolskim 1918 – 1919*, s. 23, 28,30, 33. J. Wróblewski, *Polskie biblioteki ludowe w zaborze pruskim i na terenie Rzeszy Niemieckiej w latach 1843-1939*, Olsztyn 1975, s. 283; B. Wojcieszak, *Każmierski Bolesław (1879-1945)-proboszcz w Szamotulach, dziekan dekanatu szamotulskiego, honorowy radca duchowny*, (w:) *Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894-1919. Słownik biograficzny, t. II*, Gniezno 2006 (*tu literatura*); „*Gazeta Szamotulska*” 1930 (nr z 13 i 14 IX).

Bogumił Wojcieszak

Kledzik Józef (1887 – 1948), proboszcz w Broniszewicach, ur. 14 II 1887 r. w Dziembowie (ówcześnie pow. chodzieski) w rodzinie rolnika Jana i Franciszki z d. Krüger. Do gimnazjum uczęszczał w Rogoźnie, gdzie w 1909 zdał maturę. Podczas nauki gimnazjalnej należał do Towarzystwa Tomasza Zana i był delega-

tem tej organizacji na walny zjazd w Warszawie. Po odbyciu studiów seminaryjnych w Poznaniu i Gnieźnie przyjął 15 II 1913 r. święcenia kapłańskie. W roku 1916 został przeniesiony na wikariat Ostrzeszowa. Aktywnie działał w Towarzystwie czytelników Ludowych, przekazywał zebrane środki na rzecz tej organizacji. Stał na czele komitetu organizacyjnego obchodów sienkiewiczowskich w Ostrzeszowie, zorganizowanych 15 III 1917 aby (jak pisał na łamach „Nowego Przyjaciela Ludu”) „...uczcić nieśmiertelne zasługi naszego wieszcza, aby do miłości tych ideałów, które w serca nasze zaszczerpił pobudzić ziomków wszystkich zaścianków (...) i przy tym serce polskie pokrzepić na dalszą pielgrzymkę...”. W dniu 15 listopada 1918 r. w sali Towarzystwa „Strzecha”, w płomiennym przemówieniu zachęcił zebranych do walki z zaborcą, stał się jednym z organizatorów powstania wielkopolskiego oraz ochotnikiem w szeregach batalionu ostrzeszowskiego. Po odwołaniu z Ostrzeszowa w roku 1919 powierzono mu obowiązki kapelana wojskowego w Poznaniu. 26 II 1921 r. otrzymał kanoniczną instytucję na beneficjum proboszczowskie w Broniszewicach. W latach międzywojennych był prezesem kółka rolniczego w Broniszewicach, prezesem rady nadzorczej Banku Ludowego w Pleszewie oraz członkiem Rady Spółdzielni Kredytowych Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych w Poznaniu. Był także członkiem komisji (powołanej 28 II 1924 r. na walnym zjeździe delegatów i prezesów kółek rolniczych woj. poznańskiego) do spraw połączenia organizacji rolniczych w Wielkopolsce. Związany

politycznie z PSL „Piast” z poparciem tej partii pełnił (1928) funkcję wicemarszałka sejmiku wojewódzkiego. Aresztowany 12 III 1940 r. i uwięziony w Bruczkowie, zwolniony 12 VII 1940 r. wyjechał do Generalnego Gubernatorstwa. Po powrocie do archidiecezji (1945) duszpasterzował w Broniszewicach, w roku 1948 otrzymał na własną prośbę probostwo w Biechowie (dek. miłosławski), gdzie zmarł 18 II 1948 r.

Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie (personalia); AAP SD 139; APP PP 2775 f. 385, PP 3282 (cała teczka); Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894-1919. Słownik biograficzny, t. II, Gnieźno 2006 (B. Wojcieszak); B. Okoniewska, Polscy ziemianie i chłopi Wielkopolski i Pomorza w latach II Rzeczypospolitej Gdańsk 1991 s. 78, 102; Powstańcy wielkopolscy ... (tu informacja, że zmarł 18 II 1949 r.); Sprawozdania Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych za lata 1917-1932 (Ostrzeszów, Pleszew); J. Szews, Towarzystwo Tomasza Zana w Rogoźnie 1873 – 1918, Rogoźno 1987, s. 7, 30; J. Wróblewski, Polskie biblioteki, s. 283; – „Nowy Przyjaciel Ludu” 1917 nr 43; „Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Poznańskiej, R. 1921, s. 24; „Przegląd Oświaty” 1914, s. 120.

Bogumił Wojcieszak

Klera Jan Nepomucen (1886 – 1951), aptekarz, powstaniec wielkopolski. Ur. się 24 kwietnia 1886 r. w Konstantynowie w pow. wyrzymskim. Farmację studiował na uniwersytecie w Erlangen, gdzie w 1914 r. otrzymał dyplom aptekarza. Aproba-

tę aptekarską uzyskał 24 września 1916 r. w Monachium. W 1918/1919 r. brał udział w powstaniu wielkopolskim. W trzydziestą rocznicę wybuchu powstania (1948 r.) otrzymał Dyplom Uznania za czynny udział w akcji zbrojnej w Powstaniu Wielkopolskim 1918 i 1919 roku i zweryfikowany został jako powstaniec pod nr 7911. W 1920 r. nabył aptekę „Pod Orłem” w Czarnkowie (Rynek 9). W 1933 r. za aktywny udział w walce narodowowyzwoleńczej odznaczony został Medalem Niepodległości (dyplom zawiadamiający o przyznaniu Medalu podpisany został przez przewodniczącego Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości Józefa Piłsudskiego). Na terenie Czarnkowa znany był nie tylko z pracy zawodowej, ale i z działalności społecznej. W dowód uznania dla aktywności narodowo-społecznej w 1933 r. otrzymał Srebrny Krzyż Zasługi. 2 września 1939 r. wraz z burmistrzem Czarnkowa Stanisławem Ciepluchem, proboszczem Mikołajem Poraj Swinarskim i trzema innymi obywatelami Czarnkowa przez Grenzschutz w charakterze zakładnika uprowadzony został na drugi brzeg Noteci. Zwolniony pod koniec września 1939 r. Wraz z rodziną wysiedlony był do Generalnej Guberni. Po zakończeniu II wojny światowej powrócił do swojej apteki „Pod Orłem”. Zmarł 20 maja 1951 r. w Czarnkowie.

Informacja wnuka mgr farmacji Mieczysława Klera (właściciela apteki „Pod Orłem” w Czarnkowie, pl. Wolności 9) z 21 II 1997 r.; L. Kostrzeński, Materiały do historii aptek wielkopolskich, t. II: Apteki prowincjonalne, Warszawa 1936, s. 40; „Rocznik Far-

maceutyczny” 1949/1950, Warszawa 1950, s. 371, 440; S. Kowal, K. Olejnik, M. Rutkowska, Dzieje Czarnkowa na przestrzeni wieków, Czarnków 1992, s. 141, 153.

Jan Majewski

Klucz Władysław (1897 – 1940), major WP. Ur. się w 1897 r. w miejscowości Góra (powiat zniński), w rodzinie Franciszka i Antoniny. Do wybuchu wojny światowej ukończył gimnazjum humanistyczne w Bydgoszczy. Powołany do armii pruskiej, walczył na froncie zachodnim, gdzie w sierpniu 1918 r. został ciężko ranny. Po wyleczeniu, 21 stycznia zgłosił się do oddziałów powstańczych formowanych w północnej Wielkopolsce, które w kwietniu tegoż roku zorganizowane zostały w 9 p. strz. Wlkp. W. Klucz 28 lipca 1919 r. zdał egzamin na oficera piechoty. Jako podchorąży objął stanowisko II adiutanta II batalionu 9 pp Wlkp. W 1920 r. W. Klucz walczył na froncie litewsko-białoruskim jako dowódca kompanii i adiutant batalionu 67 pp Wlkp. W czasie walk o Nasielsk (16 sierpnia), adiutant II batalionu, podchorąży Klucz, po śmiertelnym zranieniu dowódcy, podporucznika Henryka Kostrzewskiego, „nie zwlekając podciąga kompanie odwodowe i rzuca je z flanki na wroga, uderzając potem na dworzec Nasielsk, który zdobywa”. Za czyn ten odznaczony został Krzyżem VM 5 klasy. Po zakończeniu działań wojennych, w latach 1921-1922, podchorąży Klucz uzupełnił wykształcenie, uczestnicząc w kursach i szkoleniach doksztalcających. 22 marca 1922 r. mianowany ppor., a 16 czerwca tegoż roku zweryfikowany został w stopniu

porucznika. Służył w sztabie Dowództwa Okręgu Korpusu nr VIII w Toruniu, a od 1928 r. przeniesiony został do 13 pp w Pułtusk. W 1934 r. awansowany na majora. Objął dowództwo batalionu, w którym pozostał do wybuchu wojny 1939 r. We wrześniu 1939 r. w nie znanych okolicznościach dostał się w ręce bolszewików. Zamordowany w Lesie Katyńskim. Odznaczony był także Krzyżem Walecznych, Medalem Niepodległości, Srebrnym Krzyżem Zasługi, medalami i odznakami.

Bogusław Polak

Kłosowski Andrzej (1895 – 1945), powstaniec wielkopolski ziemskockiej. Urodził się 25 listopada 1895 roku w Lechlinie w powiecie wągrowieckim, jako syn rolnika Franciszka i Rozalii z domu Krauze. W czasie I wojny światowej wcielony do armii pruskiej. Ranny w czasie walk na froncie w rękę, zdemobilizowany jako inwalida wojenny. Po I wojnie światowej, z powodu inwalidztwa nie mogąc znaleźć pracy, zajmował się wyrobem szczotek. Ochotniczo w wielkopolskich oddziałach powstańczych. Pod koniec II wojny światowej (10 XI 1944 r.) zadenerwowany przez Niemkę Else Rosenau, został aresztowany przez policję nie-

Andrzej
Kłosowski

miecką w Skokach i przewieziony na Gestapo w Poznaniu. Po przesłuchaniach w Poznaniu, przewieziony na 2 miesiące do obozu w Żabikowie, gdzie poddawany był ciężkim torturom, jako więzień polityczny. Zamordowany w obozie koncentracyjnym Mauthausen w dniu 28 lutego 1945 roku. Żonaty od 27 kwietnia 1925 roku z Elżbietą z domu Fertsch, z którą miał córkę Stefanię (ur. 10 VIII 1929 r.) oraz synów: Sylwestra (ur. 27 XII 1926 r.), Mariana Stanisława (ur. 3 IV 1928 r.), Tadeusza (ur. 25 X 1931 r.), Edwarda (ur. 6 X 1935 r.) i Czesława (ur. 20 III 1940 r.). 27 grudnia 2003 roku, w 85. rocznicę wybuchu powstania, przed wejściem na teren cmentarza w Skokach, odsłonięto tablicę pamiątkową poświęconą powstańcom Ziemi Skockiej. Wśród kilkudziesięciu wymienionych na niej powstańców jest również Andrzej Kłowski, dla którego tablica ta stała się symbolicznym miejscem spoczynku.

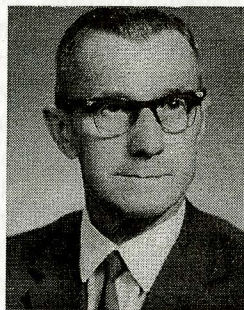
Na podstawie relacji Andrzeja Kłowskiego; Powstańcy wielkopolscy.... Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919 pod red. Bogusława Polaka, tom. I, Poznań 2005, s. 96-97.

Krzysztof Jachna

Knast Dionizy (1899 – 1972), kupiec i działacz społeczny. Ur. się 15 lutego 1899 r. w Witkowie powiat gnieźnieński w rodzinie urzędniczej Leona i Marii z Nowickich. Ukończył szkołę powszechną i handlową. 15 grudnia 1918 r. wstąpił do 1 Kompanii 2 Batalionu Straży i Bezpieczeństwa w Poznaniu-Jeżycach. 27 grudnia

1918 r. w szeregach tej jednostki brał czynny udział przy zdobywaniu niemieckiego Prezydium Policji, a w dniach następnych w walkach o inne budynki oraz koszar pułku grenadierów na Jeżycach. Ponadto wykonywał różne zlecone zadania strażnicze. Z Poznania został skierowany do 1 p. strz. Wlkp. (55 pp) i uczestniczył w walkach na terenie Osowej Góry. W 1919 r. pełnił funkcję instruktora w Wielkopolskiej Szkole Podoficerów Piechoty w Poznaniu. Po powrocie do macierzystej jednostki, Batalionu Zapasowego 1 p. strz. Wlkp., służył kolejno w następujących formacjach: D. O. K. VII w Poznaniu, Inspektoracie Wychowania Fizycznego w 3 baonie 61 pp w Gnieźnie, 59 pp w Osowej Górze oraz Batalionie Zapasowym w Inowrocławiu. W 1921 r. został zdemobilizowany. W okresie międzywojennym prowadził działalność handlową w Poznaniu i Białymstoku. Podczas okupacji hitlerowskiej przebywał w Warszawie gdzie prowadził sklep bławatów. Jednocześnie zaangażował się w działalność konspiracyjną w szeregach Armii Krajowej (pseudonim „Dunin”). Po wybuchu Powstania Warszawskiego brał udział w walkach na terenie Starego Miasta. Dnia 5 czerwca 1945 r. wyjechał do Legnicy, gdzie prowadził sklep galanteryjny z pięcioletnią przerwą w pracy

Dionizy
Knast

w „Centrogalu” w Legnicy. Był współzałożycielem w 1946 r. Zrzeszenia Prywatnego Handlu i Usług w Legnicy. W tej organizacji od 1948 r. był członkiem Zarządu, od 1950 r. Prezesem, a od 1953 r. Honorowym Prezesem Zarządu. Od chwili powstania w 1960 r. Koła Środowiskowego Stronnictwa Demokratycznego przy ZPHiU był jego pierwszym przewodniczącym, a następnie członkiem Zarządu. Ponadto udzielał się społecznie w Oddziale Towarzystwa Rozwoju Ziemi Zachodnich w Legnicy, Komisji Podatkowej Miejskiej Rady Narodowej w Legnicy. Zmarł 17 czerwca 1972 r. Został pochowany w mundurze Powstańca Wielkopolskiego na Cmentarzu Komunalnym w Legnicy. Był odznaczony: Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Za wojnę 1918/1921, Odznaką Za Waleczność Naczelnej Rady Ludowej i odznaką „Powstańca Broni”. Od 1948 r. był żonaty z Kazimierą Pędziwiatr.

Akta personalne w Zarządzie Okręgu Związku Kombatanów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych w Legnicy.

Czesław Kowalak

Konewka Józef (1899 – 1940), starszy sierżant stanu spoczynku WP. Ur. w Więckowicach gmina Dopiewo (pow. poznański), w rodzinie rolników Walentego i Marii. Ukończył miejscową szkołę powszechną. Później pracownik PKP. Powołany do armii pruskiej, 28 grudnia 1918 r. zdezerterował i wstąpił ochotniczo do oddziału powstańczego w Poznaniu. 28 lutego 1919 r. wcielony do Armii Wielkopolskiej jako żołnierz zawodo-

Józef
Konewka

wy. Brał udział w wojnie 1920 r. Do 1 września 1939 r. w stopniu emerytowanego starszego sierżanta pełnił funkcję komendanta strzelnicy wojaskowej w Poznaniu przy ul. Warszawskiej 27. Do chwili wybuchu II wojny światowej był prezesem Związku Powstańców i Wojaków Koło Poznań Wschód. 28 grudnia 1939 r. aresztowany przez Gestapo, jako uczestnik powstania wielkopolskiego i prezes związku kombatanckiego. 11 stycznia 1940 r. rozstrzelany przez hitlerowców w lasach Pałędzkich (gmina Dopiewo, powiat poznański) i tam pochowany w zbiorowej mogile. Był odznaczony Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918/1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, Odznaką pamiątkową „Za waleczność”, Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich i Odznaką Pamiątkową 14 Dywizji Piechoty. Żonaty z Pelagią Chwirot miał czterech synów: Leonarda (ur. 1 listopada 1920), Henryka (ur. 15 października 1924), Włodzimierza (ur. 12 maja 1926), Eugeniusza (ur. 4 maja 1930) i córkę Danutę (ur. 1933).

Legitymacja osobista Józefa Konewki z 1929 r.; informacje syna Henryka.

Malwina Tomkowiak

Konieczny Jan (1892 – 1967), ur. się 10 lipca 1892 r. w Pęcławie (powiat Czarnków), syn Michała i Elżbiety z domu Michałek. Powołany do armii pruskiej, brał udział w I wojnie światowej i od 25 października 1914 r. do 18 października 1917 r. walczył na froncie rosyjskim. Podczas jednej z bitew został zraniony odłamkiem granatu. Po zwolnieniu z wojska podjął pracę w fabryce w Berlinie. W połowie stycznia 1919 r. wrócił w rodzinne strony i od 17 stycznia t. r. brał czynny udział w Powstaniu Wielkopolskim. Do 14 września 1919 r. służył w 7 p. strz. Wlkp. w stopniu strzelca. Zdemobilizowany 3 sierpnia 1920 r. z powodu złego stanu zdrowia. Po zakończeniu służby wojskowej osiadł w Nowym Tomysławu, gdzie pracował jako listonosz w Urzędzie Pocztowym przy ulicy Dworcowej (dzisiaj Piłsudskiego). Po wybuchu II wojny światowej został ewakuowany wraz z rodziną na wschodnie kresy Rzeczypospolitej. 15 września 1939 r. zgłosił przybycie w gminie Sijańce w powiecie zdołbunowskim. Po niedługim okresie wrócił z powrotem do Nowego Tomysławu. Po wojnie również pracował w Urzędzie Pocztowym jako starszy ekspedient. Zmarł 26 stycznia 1967 r. i spoczywa na cmentarzu parafialnym w Nowym Tomysławu. Był odznaczony Wielkopolskim Krzyżem

Jan
Konieczny

Powstańczym. Ożenił się z Anielą z domu Rybak, z którą miał 2 synów: Franciszka (ur. 1922) i Czesława (ur. 1924).

Legitymacja odznaczenia Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym nr C-74007, Książeczka Wojskowa, Orzeczenie Izby Skarbowej w Poznaniu renty dla inwalidy wojennego z dnia 26. 2. 1924r., Książeczka Inwalidy wydana 5 stycznia 1927r, Karta zwolnienia ze służby, Zawiadomienie o uzyskaniu zaświadczenia o udziale w Powstaniu Wielkopolskim; relacja wnuka Jerzego Koniecznego.

Szymon Konieczny

Konieczny Stanisław (1878 – 1946), aptekarz, powstaniec. Ur. się 30 sierpnia 1878 r. w Kostrzynie, wówczas w powiecie średzkim. Do gimnazjum uczęszczał w Poznaniu i we Wschowie. W latach nauki gimnazjalnej był członkiem tajnych kółek patriotycznych, w których pogłębiano znajomość historii i literatury ojczystej. Po zdaniu matury podjął pracę jako elew w aptece inowrocławskiej. Tam też zdał egzamin na pomocnika aptekarskiego. W następnych latach praktykował w aptekach Kościerzyny, Zabrza i Wrocławia. Farmację studiował w Monachium i w Gryfii, gdzie w 1905 r. otrzymał dyplom aptekarza. Podczas studiów był aktywnym członkiem Towarzystwa Bratniej Pomocy, za co prześladowały go władze niemieckie. Jako dyplomowany aptekarz po krótkim pobycie w Poznaniu w 1907 r. nabył aptekę we Wrześni (Rynek 11), którą z przerwami prowadził przez blisko czterdzieści lat. W 1909 r. na terenie Wrześni założył

Towarzystwo Młodzieży Katolickiej Męskiej. Pracując we Wrześni stał się nie tylko znanym aptekarzem, ale i aktywnym działaczem społecznym. Do I wojny światowej na terenie powiatu wrzesińskiego założył 22 biblioteki. Był działaczem Towarzystwa Pomocy Naukowej im. Karola Marcinkowskiego oraz członkiem zwyczajnym (od około 1911 r.) Wydziału Przyrodniczego Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Jako członek Rady Miejskiej zwalczał niemieckich radnych, dążąc do polonizacji władz municypalnych miasta. W 1918 r. został prezesem miejscowej Rady Ludowej. Po wybuchu powstania wielkopolskiego nawoływał do ochotniczego wstępowania do Wojska Wielkopolskiego. W uznaniu zasług dla wysiłku niepodległościowego w grudniu 1919 r. otrzymał dyplom przyznany przez Naczelną Radę Ludową w Poznaniu. Po wojnie przez 12 lat (od 1920-1932 r.) piastował godność wiceburmistrza miasta. Nadal działał w wielu organizacjach, w tym także w Polskim Czerwonym Krzyżu. Po wybuchu II wojny światowej i zajęciu Wrześni przez Niemców aresztowany w charakterze zakładnika. Zwolniony wraz z rodziną wysiedlony został do Generalnej Guberni. Po ponownym aresztowaniu na kilka miesięcy trafił do Oświęcimia. Zwolniony, znalazł się w Radomiu, gdzie prowadził, a później dzierżawił osieroconą aptekę. Po zakończeniu działań wojennych wrócił do Wrześni do swego domu i apteki. Odbudowaną aptekę prowadził zaledwie przez kilka miesięcy. Zmarł 22 stycznia 1946 r. we Wrześni. Był młodszym bratem Zygmunta, znanego lekarza.

CAW, *Komitet Krzyża i Medalu Niepodległości*, nr 82708 (opinia Józefa Żychlińskiego z 28 IV 1937 r. o działalności społecznej Stanisława Koniecznego); *Konieczny Stanisław (nekrolog)*, „Farmacja Polska” 2, 1946, nr 1-2 (4-5), s. 28; G. [W. W. Głowacki], *Śp. mgr Stanisław Konieczny*, tamże 2, 1946, nr 3-4 (6-7), s. 112-113; H. Jankowska, A. Król, H. Król, B. Olejniczak, I. Pempera, A. Simon, E. Stelmaszczyk, *Wykaz członków Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk za lata 1857-1945*, (w:) *Veritate et scientia. Księga pamiątkowa w 125-lecie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, pod red. A. Gąsiorowskiego, Warszawa-Poznań 1982, s. 177.

Jan Majewski

Kopa Andrzej (1879 – 1956), podpułkownik WP, dowódca 10 p. strz. Wlkp. Ur. się 16 października 1879 r. w Trzcielinie, w powiecie poznańskim. Był synem Michała i Eufrozyny z Niezielińskich. Po ukończeniu szkoły powszechnej, został uczniem Gimnazjum Św. Marii Magdaleny w Poznaniu. Działał również w Towarzystwie Tomasza Zana. Gospodarowania na roli uczył się przez cztery lata w najlepiej prowadzonych

Andrzej
Kopa

majątkach rolnych w Wielkopolsce. W wieku 23 lat został powołany do jednorocznej służby wojskowej w dolnośląskim pułku artylerii ciężkiej nr 5 w Poznaniu, gdzie po ukończeniu szkoły podoficerskiej mianowano go kapralem. Następną nominację na sierżanta otrzymał 24 VI 1904 r., z prawem ubiegania się w przyszłości o stopień oficerski. Po śmierci ojca Michała objął rodzinny majątek w Trzcielinie. Na utrzymaniu miał matkę oraz dwie siostry. Do czasu I wojny światowej stale doskonalił swoje umiejętności rolnicze, działał też społecznie. Prowadził szkolenia rolnicze dla okolicznych rolników, został wybrany prezesem Kółka Rolniczego w Konarzewie. Brał czynny udział w pracach Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Kiedy wybuchła I wojna światowa, już 4 sierpnia 1914 r. został zmobilizowany i jako dowódca kolumny amunicyjnej wyruszył na front. 5 lutego 1915 r. otrzymał awans na stopień podporucznika. Początkowo walczył na froncie wschodnim, później w Danii i Francji. Pod koniec wojny, 28 września 1918 r. został odesłany do szpitala w Poznaniu z powodu nasilającej się choroby serca. 12 listopada 1918 r. w Poznaniu, w prywatnym mieszkaniu Leona Plucińskiego ze Swadzimia utworzono Powiatową Radę Ludową. Andrzeja Kopę mianowano komendantem Straży Ludowej w powiecie zachodniopoznańskim. W sposób jemu tylko znany, legalną drogą, z magazynów wojskowych od komendanta Policji pruskiej w Poznaniu Sterznagla, otrzymał 250 karabinów wraz z amunicją. Broń przetransportowano furmankami należącymi do Antoniego Szyftera z Wir i złożono w gospodzie Teofila Kan-

dulskiego w Dopiewie. Podporucznik Andrzej Kopa energicznie przystąpił do organizowania Straży Ludowej w każdej miejscowości podległego mu terenu. 27 grudnia 1918 r. wybuchło Powstanie Wielkopolskie. Następnego dnia, 28 grudnia 1918 r. Andrzej Kopa ogłosił mobilizację Straży Ludowej powiatu zachodniopoznańskiego. Na miejsce zbiórki wyznaczone zostało Dopiewo. Miejscowość ta była doskonałym punktem strategicznym, ponieważ przebiega tam linia kolejowa łącząca Poznań z Berlinem i znajdował się tam Urząd Pocztowo – Telegraficzny. Kopa zorganizował w karny i dobrze uzbrojony oddział wojskowy. Część powstańców wyruszyła pod Wolsztyn, gdzie zdobyto wiele broni ręcznej, kilka ciężkich karabinów maszynowych i 4 armaty. W nocy z 5 na 6 stycznia 1919 r. oddziały powstańcze dowodzone przez Andrzeja Kopę zdobyły lotnisko w Ławicy. Powstańcy powiatu zachodniopoznańskiego brali też udział w walkach o Kargowę, Zbąszyń, pod Żninem i nad Notecią. Decyzją wojskowych władz w Poznaniu podporucznik A. Kopa wraz z oddziałem został odkomenderowany do Poznania, następnie do Biedruska, gdzie organizował 10 p. strz. Wlkp., który po reorganizacji Wojska Polskiego został przemianowany na 68 pp. Początkowo pełnił służbę w stopniu podporucznika. Jako doświadczony artylerzysta, razem ze swoim oddziałem został skierowany na front wschodni. Szybko został awansowany. 30 marca 1919 r. otrzymał awanse na porucznika i kapitana. Decyzją Marszałka Józefa Piłsudskiego 1 stycznia 1920 r. kapitan Andrzej Kopa z Trzcielina został powołany do Tymczasowej Kapi-

tuły Orderu Virtuti Militari i wyróżniony Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari z rzymskim numerem XI (krzyże z tymi numerami otrzymali tylko członkowie pierwszej, Tymczasowej Kapituły, wszyscy pozostali otrzymali krzyże z numerami arabskimi). Już 8 marca 1920 r. generał podporucznik Daniel Konarzewski, jako dowódca 14 Dywizji Piechoty Wielkopolskiej, skierował do Kapituły Orderu Virtuti Militari wnioski o odznaczenie podpułkownika Andrzeja Kopy Krzyżem Złotym. Odznaczenia tego podpułkownik Andrzej Kopa nigdy nie otrzymał. Po kilkutygodniowym urlopie zdrowotnym powrócił do wojska. 31 marca 1920 r. został awansowany do stopnia podpułkownika. Już 29 października 1920 r. jako dowódca II Brygady Dywizji Ochotniczej z Wielkopolski, ppłk. A. Kopa został przedstawiony do awansu na pułkownika. Wniosek został podpisany przez ppłk. Adama Koca. Pod koniec 1920 roku pułkownik Andrzej Kopa zwrócił się do Ministra Spraw Wojskowych z wnioskiem o zwolnienie ze służby wojskowej. Po zwolnieniu do rezerwy Andrzej Kopa zajmował się prowadzeniem swojego gospodarstwa rolnego i po śmierci swojej matki opiekował się dwiema siostrami. Kiedy 1 września 1939 r. wybuchła II wojna światowa, pułkownik Andrzej Kopa z powodu poważnej choroby serca, pozostał w Trzcielinie. Już na początku 1940 roku zaczęły się nim interesować władze niemieckie. Do Trzcielina przybył Niemiec Kuntz, którego zadaniem było przejęcie gospodarstwa Andrzeja Kopy. Jednak obydwaj znaleźli wspólny język. Okazało się, że są oficerami z tego samego pułku i wspólnie walczyli na

froncie zachodnim podczas I wojny światowej. Pułkownik Andrzej Kopa uzyskał poufną informację, że w trzy dni po objęciu gospodarstwa przez nowego właściciela zostanie aresztowany i skazany na śmierć, za swoją działalność w okresie Powstania Wielkopolskiego na terenie powiatu zachodniopoznańskiego. Niemiec Kuntz umożliwił pułkownikowi A. Kopie i jego siostrze ucieczkę z Trzcielina. Wojskowym transportem, który na krótko zatrzymał się na stacji kolejowej w Dopiewie, wyjechał potajemnie do Generalnej Guberni. Zamieszkał w Wierchowiskach powiat Janów Lubelski, gdzie przebywał do początku kwietnia 1945 roku. Już 28 kwietnia 1945 r. powrócił do Trzcielina. Nowa sytuacja i przemiany polityczne jakie nastąpiły po 1945 roku nie były sprzyjające dla Andrzeja Kopy. Jako właściciel folwarku został zmuszony do opuszczenia bezpowrotnie Trzcielina. Początkowo został zatrudniony jako kierownik gospodarstwa rolnego w Głuszynie Leśnej. Został również powołany na członka Powiatowej Rady Narodowej w Poznaniu, jako zasłużony Powstaniec Wielkopolski. Jednak szybko sam zrezygnował z pracy społecznej, ponieważ doszukano się w jego życiorysie udziału w wojnie 1920 roku na froncie wschodnim. Później przeniesiono A. Kopę na stanowisko brygadzysty polowego, ostatecznie zakończył swoją działalność zawodową w rolnictwie jako robotnik podwórzowy. Z powodu choroby serca przeszedł na rentę inwalidzką. Po przejściu na rentę zamieszkał wraz ze swoją siostrą w Chomęcicach, u dawnego towarzysza walk z okresu I wojny światowej, Władysława Szczerbowskiego, który

swemu dowódcy użyczył części własnego mieszkania. Pułkownik Andrzej Kopa zmarł 11 czerwca 1956 r. i został pochowany w rodzinnym grobowcu na cmentarzu parafialnym w Konarzewie gmina Dopiero. Poza wymienionym Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari pułkownik Andrzej Kopa był odznaczony: Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Niepodległości z Mieczami, dwukrotnie Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi, pruskim Krzyżem Żelaznym I i II klasy oraz austriackim Krzyżem Wojennym. Pułkownik Kopa rodziny nie założył. Jego imię nosi jedna z ulic Ławicy i główna ulica Trzcielina.

CAW, *teczki akt personalnych 1151 i 20495*, VM 56-4709, VM 89-8393, KN z M 20. 07. 1932, KW 53/K-2685; A. Kopa, *Udział powiatu zachodniopoznańskiego w Powstaniu Wielkopolskim w roku 1918/1919*, Poznań 1928; W. Szelmeczka, *Historia 68 Pułku Piechoty (10 Pułk Strzelców Wielkopolskich)*, 1928, mpis.; K. Plasota, *Zarys historii wojennej 68 pułku piechoty*, Warszawa 1929; *Jednostnówka* wydana z okazji otwarcia wystawy pamiątek 10 p. strz. Wlkp. (68pp) w Muzeum Wojskowym w Poznaniu 26 XII 1938, Poznań 1938; E. Tomkowiak, *Pułkownik Andrzej Kopa i jego żołnierze*, Dopiero 1999, mpis; Tenże, *Andrzej Kopa*, (w:) „*Gazeta Wyborcza (Poznań)*”, *Pożegnania* z dn. 9 lipca 2004 r., str. 13; *Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918-1919*, red. A. Czubiński, B. Polak, Poznań 2002, s. 164-165 (biogram B. Polaka); B. Czerwiński, *Pułkownik Andrzej Kopa – lokalny polityk i dowódca* (w:) *Przegląd Wielko-*

polski R. 2000, nr 3/4, str. 79-84; tenże, *Pułkownik Andrzej Kopa – zdobywca lotniska Ławica, dowódca i lokalny polityk*, (w:) *Wielkopolski Powstaniec*, R. 2001, nr 7, s. 15-21; *zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie*; *zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie*.

Eligiusz Tomkowiak

Kosicki Józef (? – ?), 6 kwietnia 1919 r. wstąpił do Straży Ludowej; od stycznia 1920 w 55 pp razem z synem Kazimierzem, zostali skierowani na front wschodni; w grupie płk. Paszkiewicza brał udział w ataku na wieś Jeleń i tam został ciężko ranny; wrócił do rodzinnego Stęszewa. Związek małżeński zawarł z Marianną Przybecką. Z tego małżeństwa urodziły się dzieci: Stefan, Stanisława, Kazimierz (ur. 1900) i Edwarda Maria (ur. 1910). Pozostałych danych brak.

J. Szurek, *Ludzie stąd-patroni naszych ulic*, (w:) *Więści Stęszewskie* nr 2, s. 15-16; *Archiwum Związku Kombatanów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie*; *zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie*.

Bogdan Czerwiński

Kosicki Kazimierz (1900 – 1920), ur. 14 lutego 1900 r. w Stęszewie, w rodzinie kupca Józefa i Marianny zd. Przybecka. 6 kwietnia 1919 r. wstąpił do Straży Ludowej w Stęszewie; od 1 stycznia 1920 r. służył w 55 pp i brał udział w walkach na froncie wschodnim. 5 sierpnia 1920 r. jego pułk zdobył Konstantynów i Janów Podlaski; jego kompa-

Kazimierz
Kosicki

nia została otoczona przez bolszewików w miejscowości Cieleśnica. W czasie walki odniósł liczne rany i zmarł na polu bitwy. Był kawalerem. 3 marca 1933 r. Rada Miejska w Sęszewie, na wniosek radnego Jana Janickiego przemianowała ul. Strzelecką na ul. Kazimierza Kosickiego. Uroczystość, przy udziale najbliższej rodziny bohatera i licznie zebranych mieszkańców Sęszewa miało miejsce 3 maja 1933 r.

J. Szurek, Ludzie stąd-patroni naszych ulic, (w:) Wieści Sęszewskie nr 2, s. 15-16; Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Sęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Sęszewie.

Bogdan Czerwiński

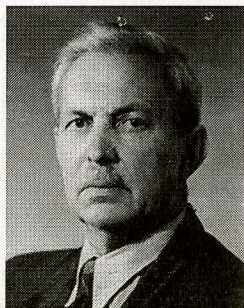
Kosicki Piotr (1896 – 1961), ur. 29 czerwca 1896 r. w Modrzu, gm. Sęszew w rodzinie Tomasza i Stanisławy zd. Krupa. 1 stycznia 1919 r. wstąpił do oddziału powstańczego w Wielichowie. Walczył pod Zbąszynem, Babimostem i Wolsztynem do maja 1919 r. pod dowództwem por. Zenktellera. Zmarł 30 kwietnia 1961 r. w Poznaniu, został pochowany na cmentarzu parafialnym w Modrzu. Odznaczony został Krzyżem Kawaler-

skim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1927 r. zawarł związek małżeński z Zofią Rolof (1888-1980). Z tego związku urodził się syn Sylwester (ur. 1930).

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Sęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Sęszewie.

Bogdan Czerwiński

Kosicki Wawrzyn (1887 – 1955), aptekarz, uczestnik powstania wielkopolskiego. Ur. się 2 sierpnia 1887 r. w Poznaniu na Jeźyczach jako syn Jana i Weroniki z domu Jeske. Po ukończeniu ośmiu klas gimnazjum odbył trzyletnią praktykę (1906-1909) w aptece „Pod Gwiazdą” w Poznaniu, zakończoną egzaminem na pomocnika aptekarskiego. Od 1910 r. rozpoczął służbę w armii niemieckiej. Farmację studiował na uniwersytecie w Monachium, kończąc ją egzaminem państwowym w maju 1913 r. Aprobację na aptekarza, wydaną przez Bawarskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, otrzymał 22 sierpnia 1914 r. W czasie I wojny światowej pracował w niemieckich szpitalach wojskowych, głównie na froncie zachodnim. Po jej zakończeniu znalazł się w Poznaniu,

Wawrzyn
Kosicki

w styczniu 1919 r. oddając się do dyspozycji wojsk powstańczych. Rozkazem Dowództwa Głównego Sił Zbrojnych w byłym zaborze pruskim z dnia 10 marca 1919 r. został przydzielony w stopniu kapitana do Inspektoratu Sanitarnego. Z wojskiem związany był do 1920 r. We wrześniu 1922 r. otrzymał koncesję na aptekę „Nową” w Szamotułach (ul. Rynek 5). W czasie okupacji hitlerowskiej znalazł się w Warszawie. Podczas wojny stracił dwóch synów i córkę. Syn Adam, podporucznik Wojska Polskiego, zginął na froncie w 1939 r. Syn Andrzej, student medycyny, uwięziony przez okupanta hitlerowskiego w Forcie VII w Poznaniu, zmarł tam po 11 miesiącach w kwietniu 1944 r. Córka Barbara z pięcioletnią wnuczką straciła życie 24 sierpnia 1944 r. w powstaniu warszawskim na Starym Mieście. Po zakończeniu II wojny światowej pracował w aptekach Bydgoszczy (był właścicielem apteki przy ul. Poznańskiej 12), a następnie był kierownikiem apteki w Szczecinie i Poznaniu. Zmarł w Poznaniu 28 stycznia 1955 r.

CAW, ap nr 5510, 22863; Archiwum Zakładowe przy PZF Cefarm w Poznaniu (teczka osobowa); Z karty żałobnej. Wawrzyn Kosicki, „Farmacja Polska” 11, 1955, nr 4, s. 98; „Rocznik Farmaceutyczny” 1949/1950, Warszawa 1950, s. 367, 443.

Jan Majewski

Kosiński Wojciech (1897 – 1976), ochotnik – powstaniec, działacz oświatowy. Ur. się 3 marca 1897 r. w Kotlinie pow. Jarocin, był drugim, spośród jedenaściorga dzieci Ignace-

Wojciech
Kosiński

go i Jadwigi z Kapuścińskich. Jako uczeń szkoły powszechnej w Kotlinie, w 1907 r. brał udział w strajku szkolnym, za co był bity i przetrzymywany po lekcjach. W marcu 1916 r. został powołany do armii pruskiej. W wojsku przechodził przeszkolenie telegrafisty. Pod koniec 1918 r. zdezerterował z wojska. W drodze do domu, zatrzymał się w Poznaniu i brał udział w walkach o zdobycie dworca kolejowego i wyzwolenie miasta. Potem uczestniczył w walkach pod Rawiczem i Zbąszyniem. Od lutego 1919 r. pogłębiał wyszkolenie radiotelegraficzne na Cytadeli w Poznaniu. Jako instruktor radiotelegrafii mianowany zostaje na stopień kaprała. W czasie I i II Powstania Śląskiego pełnił funkcję łącznika między Wielkopolską a Śląskiem. W III powstaniu, w maju 1921 r. został przydzielony do grupy Wschodniej V radiostacji, pod dowództwo kapitana Rościszewskiego. W sierpniu 1921 r. został zwolniony do rezerwy. Uzupełniając kwalifikacje zawodowe, podjął pracę nauczyciela w Szkole Powszechnej w Borku Wlkp. Na przełomie sierpnia i września 1939 r. zorganizował w Kotlinie grupę oporu. Aresztował w gminie wrogo nastawionych Niemców i odstawiał ich do Środy. Z tego powodu, po wkroczeniu Niemców, musiał się

ukrywać. W domu Kosińskich w Kotlinie, hitlerowcy przeprowadzili kilkakrotne rewizje. Pomimo stałego zagrożenia prowadził tajne nauczanie w Kotlinie i w Magnuszewicach. Po wojnie, na nowo podjął pracę w Szkole Podstawowej i Zawodowej w Borku. Prowadził szeroką działalność w harcerstwie i kółkach zainteresowań. Organizował kolonie i obozy wędrowne. Założył i prowadził teatr amatorski. W 1967 r. przeszedł na emeryturę i wrócił do Kotliny. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim awansowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Zmarł 13 marca 1976 r. i został pochowany na miejscowym cmentarzu. Za swoją wszechstronną działalność został uhonorowany: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Śląskim Krzyżem Powstańczym, Odznaką Grunwaldzką. Rodziny nie założył. Od 1992 r. jedna z ulic w Kotlinie nosi jego imię.

Dokumenty i fotografie ze zbiorów rodziny; Dokumentacja ZNP „Nauczyciele tajnego nauczania na ziemi Jarocińskiej; USC Kotlin; relacje Stanisława Szymczaka

Janina Grala

Kosmala Stanisław (1897 – 1973), członek Służby Straży i Bezpieczeństwa, uczestnik walk o Poznań. Ur. się 2 września 1897 r. w Łowęcicach pow. Jarocin w robotniczej rodzinie Jana i Elżbiety ze Świderskich. W poszukiwaniu pracy, w wieku 17 lat wyjechał do Niemiec. Pracował jako górnik w Dateln pod Recklinhausen. Był członkiem towa-

rzystwa gimnastycznego „Sokół”. 31 marca 1916 r. powołany został do armii pruskiej. Służbę odbywał w marynarce wojennej w Kilonii. Po 11 listopada 1918 r. zdezerterował z wojska. W drodze do domu zatrzymał się w Poznaniu i natychmiast wstąpił do Służby Straży i Bezpieczeństwa (SSiB) (Wach und Siechercheitz Dienst) grupy Palucha, kompanii marynarzy Adama Białoszyńskiego. 27 grudnia 1918 r. brał bezpośredni udział w walkach ulicznych do chwili oswobodzenia miasta. W początkach stycznia 1919 roku walczył na froncie pod Szubinem, Rynarzewem i Turami w batalionie Śliwińskiego pod dowództwem Stanisława Krysztofiaka. 26 lutego 1919 r. został ranny i wrócił do Poznania, na punkt zbiorczy w forcie Grolman. Następnie został przydzielony do 68 pp i służył w 4 kompanii zapasowej na Jeżycach; szkolił tam rekrutów. 31 lipca 1920 r. został zwolniony z wojska. Podjął pracę na stacji PKP w Jarocinie. Od 1930 roku był dyżurnym ruchu na stacji w Kotlinie. Pracował tam po zajęciu Polski przez Niemców. Podczas okupacji zaangażował się w działalność konspiracyjną. Jego zadaniem było notowanie transportów kierowanych na front. Meldunki te dostarczał Leonowi Kaczmarkowi, po wojnie pierwszemu staroście powiatu

Stanisław
Kosmala

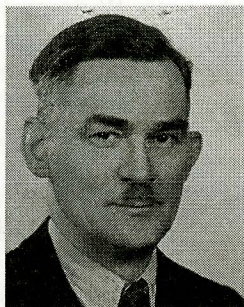
jarocińskiego. Po wojnie, w 1945 r., zgłosił się na ochotnika do dyrekcji PKP w Szczecinie i został organizatorem ruchu kolejowego w Stargardzie. W 1952 r. wrócił do pracy na PKP w Jarocinie. 30 maja 1958 roku przeszedł na emeryturę. Zmarł 11 marca 1973 r. i został pochowany na cmentarzu w Jarocinie. Za działalność konspiracyjną i pracę zawodową został uhonorowany Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. W 1926 r. zawarł związek małżeński z Władysławą Warczyńską i był ojcem dwóch córek: Wiesławy (ur. 1929) i Aliny (ur. 1931).

Archiwum Związku Kombatantów RP w Kotlinie; USC Kotlin; dokumenty i fotografie w zbiorach rodzinnych; relacja córki Aliny Jarmuż.

Janina Grala

Kowalczyk Franciszek (1890 – 1961), aptekarz, kpt. służby farmaceutycznej Wojska Wielkopolskiego. Ur. się 10 października 1890 r. w Sierakowie w pow. międzychodzkiem jako syn Rocha, piekarza, i Pauliny z domu Smolibockiej. Do gimnazjum uczęszczał w Poznaniu. Zawodu aptekarskiego uczył się w Ostrowie Wlkp., a następnie jako pomocnik aptekarski zatrudniony był w aptekach w Jenie i Skwierzynie (w aptece Rennera). Farmację studiował w Monachium i w Rostocku, gdzie 23 lipca 1914 r. otrzymał dyplom aptekarski. Od 29 listopada 1914 r. do końca 1918 r. jako aptekarz wojskowy służył w armii niemieckiej. Uczestnik powstania wielkopolskiego. Aprobatę aptekarską, podpisaną przez Włady-

Franciszek
Kowalczyk

sława Seydę, Pawła Gantkowskiego i Józefa Jasińskiego, otrzymał w Poznaniu 17 października 1919 r. w Wojsku Polskim, do którego wstąpił jako ochotnik, służył od 8 listopada 1919 r. do czerwca 1921 r. Od 1 maja 1920 r. do 1 kwietnia 1921 r. był aptekarzem w szpitalu wojskowym w Śremie, a następnie w Składnicy Sanitarnej w Poznaniu na oddziale leków. Następnie po blisko trzech latach pracy w różnych aptekach woj. poznańskiego (w Poznaniu, Wągrowcu i Chodzieży) w marcu 1924 r. nabył aptekę w Raszkowie w pow. ostrowskim. W końcu sierpnia 1939 r. jako kapitan aptekarz ponownie został zmobilizowany. Na początku października 1939 r. dostał się do niewoli niemieckiej. Przebywał w obozie jenieckim w Murnau. Z niewoli wrócił w końcu maja 1940 r. Od burmistrza Niemca otrzymał polecenie natychmiastowego uruchomienia apteki. Pod presją władz niemieckich w sierpniu 1940 r. przyjął narzuconą mu niemiecką listę narodową z zaszeregowaniem do grupy czwartej. Nie uchroniło go to jednak przed aresztowaniem w marcu 1942 r. Osadzony w więzieniu w Skalmierzycach, w wyniku usilnych starań, ze względu na chorobę został zwolniony. Aptekę prowadził przez cały czas okupacji niemieckiej do 28 kwietnia 1945 r.,

a następnie powrócił do niej po uniewinnieniu (został bowiem oskarżony o kolaborację i postawiony przed sądem) przez sąd okręgowy w Ostrowie Wlkp. w 1947 r. Wyrok uniewinniający, odrzucając zarzuty, podtrzymał Sąd Dyscyplinarny Okręgowej Izby Aptekarskiej w Poznaniu 18 marca 1950 r. Po upaństwowieniu apteki w 1951 r. przez ponad 10 lat był jej kierownikiem (jako Apteki Społecznej nr 91). Zmarł 11 kwietnia 1961 r. w Raszkowie.

CAW, akta personalne nr 3281, 12061, 18230; Archiwum Zakładowe przy PZF Cefarm w Poznaniu (teczka osobowa, w niej życiorys w maszynopisie, ankieta personalna, odpis dyplomu tłumaczony z języka niemieckiego, sentencja wyroku z 1947 i 1950 r.); L. Kostrzeński, *Materiały do historii aptek wielkopolskich, t. II: Apteki prowincjonalne*, Warszawa 1936, s. 170; „*Rocznik Farmaceutyczny*” 1949/1950, Warszawa 1950, s. 374, 445.

Jan Majewski

Koza Stanisław III (1882 – 1960), uczestnik powstania wielkopolskiego. Urodził się 27 kwietnia 1882 r. w Bukowcu w rodzinie rolnika Hryzostoma Kozy i Marianny z domu Śledź. W 1904 r. powołany do wojska pruskiego. W czasie I wojny światowej brał udział w walkach na froncie zachodnim (5 sierpnia 1914-5 grudnia 1918). Jako plutonowy, zastępca komendanta, brał udział w Powstaniu Wielkopolskim: 2 kompania opalenicka (oddział Bukowiec) oraz w jego zabezpieczeniu w Straży Ludowej – komendant patroli (28 grudnia 1918 r.

-1 czerwca 1919 r.). Uczestniczył w pracach wielu towarzystw i organizacji m. in. był zastępcą sekretarza w Towarzystwie Powstańców Wielkopolskich 1918 – 1919 koło Bukowiec. Przez wiele lat był sołtysiem wsi Bukowiec. W okresie międzywojennym członek rady nadzorczej Banku Ludowego w Bukowcu. Wiele serca i pracy włożył przy budowie kościoła. Zmarł 4 września 1960 roku w Bukowcu, pochowany na tamtejszym cmentarzu. Żonaty z Stanisławą Kozą miał liczną rodzinę – dziesięcioro dzieci.

CAW, Akta odznaczeniowe Stanisława III Kozy: KK i MN t. 73/21907; APP, Akta Związku Powstańców Wielkopolskich, 194, s. 15 i 16; Z. Kościański, *U progu nowego tysiąclecia. Wczoraj i dziś Banku Spółdzielczego w Nowym Tomysłu 1924-2000*. Nowy Tomysł 2000, s. 11, 50.

Zdzisław Kościański

Kramer Franciszek (1899 – 1946), przemysłowiec i handlowiec, uczestnik walk powstańczych na froncie północnym. Ur. 2 kwietnia 1899 r. w Kruszewie pow. Czarńków, w rodzinie Jana K., koniuszego w stadninie koni w Sierakowie i Marianny z Koteckich. Ukończył szkołę po-

Franciszek
Kramer

wszechną w Sierakowie. W 1919 r. uczestniczył w powstaniu wielkopolskim, jak świadczą zachowane fotografie – w okolicach Krzyża. Potem służył (w stopniu kaprała) w 2 pułku artylerii polowej wlkp. (17 pap). W szeregach tego pułku uczestniczył w wojnie polsko – bolszewickiej, a nast. do 1923 r. służył w intendenturze szpitala wojskowego w Lesznie. Służbę wojskową zakończył w stopniu sierżanta. W okresie międzywojennym był współwłaścicielem hurtowni i sklepu szkła i porcelany w Lesznie, nast. dzierżawcą fabryki wyrobów ceramicznych w Gostyniu, zaś od 1934 – fabryki kaflí „Fr. Kramer” w Koronowie k. Bydgoszczy (własność żony Heleny). W tym czasie był członkiem Związku Obrony Kresów Zachodnich, działaczem „Sokoła” w Koronowie i radnym m. Koronowa. Zmobilizowany w 1939 r., szczegółów służby nie udało się ustalić. Podczas okupacji hitlerowskiej ukrywał się w okolicy Suchedniowa a następnie w Warszawie. Kiedy w 1941 r. Niemcy skonfiskowali fabrykę i pozbawiali rodzinę domu, a następnie aresztowali żonę K-a, sam zgłosił się na Gestapo i został aresztowany. Zwolniony z aresztu i skierowany do pracy w Prusach Wschodnich gdzie zaginął po wkroczeniu Armii Czerwonej. Sądownie uznany za zmarłego z datą 9 maja 1946 r. W 1923 zawarł związek małżeński z Heleną Józefą Wilczak (1896-1958); dzieci: Danuta Stanisława Antonina Thiem (1925-1992), Jan (ur. 1935).

Dokumentacja rodzinna, informacja syna.

Marek Rezler

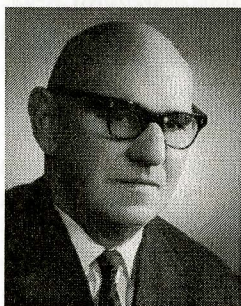
Kramer Ludwik (1900 – 1972), kolejarz, uczestnik walk powstańczych w okolicach Międzychodu. Ur. 30 lipca 1900 r. w Sierakowie, był synem Jana K. koniuszego stadniny koni w Sierakowie i Marianny z Koteckich. Ukończył szkołę powszechną w rodzinnym mieście. Podczas powstania wielkopolskiego walczył w rejonie Międzychodu i Prusimia a nast. służył w jednostce wojskowej na Ławicy; dosłużył się stopnia kaprała. W okresie międzywojennym pracował w Polskich Kolejach Państwowych jako maszynista I kl. Przez całą okupację hitlerowską pracował na kolei jako pomocnik maszynisty. Po wojnie pracował w DOKP Poznań jako dyspozytor trakcji. Zmarł 9 października 1972 r. w Poznaniu, spoczywa na cmentarzu junikowskim. We wrześniu 1929 zawarł zw. małżeński z Anną Mleczak; dzieci: Krystyna (1930-1934), Ewa Kaczmarek (p. v. Wiśniewska, ur. 1934), Bogdan (1941-1941), Marian (1945-1945).

Dokumentacja rodzinna.

Marek Rezler

Krawczyński Franciszek (1894 – 1976), rolnik, urzędnik, uczestnik walk powstańczych w Krotoszynie i pod Zdunami. Ur. 25 marca 1894 r. w Orpiszewie pow. Krotoszyn, był synem rolnika Michała K. i Marianny z Chmielarzów. Uczył się w szkole powszechnej w rodzinnej miejscowości (1900-1908); w latach 1905-1906 uczestniczył w strajku szkolnym. Nast. był uczniem szkoły rolniczej we Wschowie (1912-1914) i odbył praktykę rolniczą w maj. Halin. We wrześniu 1914 r. powołany do wojska

i skierowany na front wschodni; ranny pod Przasnyszem. Po wyleczeniu w garnizonie grudziądzkim ponownie, do kwietnia 1918 r. na froncie wschodnim. Chorował na malarię, po wyleczeniu przebywał w Toruniu. W listopadzie 1918 r. opuścił wojsko i wrócił w rodzinne strony, gdzie włączył się do przygotowań powstańczych. 1 stycznia nast. roku uczestniczył w zajęciu Krotoszyńska, a nast. wziął udział w walkach o Zduny, Chachalnię, Borowicę i Perzycę. Później do maja 1920 r. służył w 12 p. strz. wlkp. (70 pp), najpierw w 7 kompanii, a nast. 2 kompanii km tego oddziału. Zwolniony z wojska 26 maja 1920 r., pracował w administracji celnej w Poznaniu. Wg tradycji rodzinnej uczestniczył w walkach o Warszawę w sierpniu 1920 r. W dwudziestoleciu międzywojennym pracował jako urzędnik celny w Bydgoszczy, Tczewie, Kępnie i w Poznaniu; od 1924 r. w Dyrekcji Cei. Należał do Związku Powstańców Wlkp. W grudniu 1939 r. wysiedlony do obozu na Główniej i do Koniecpola, a potem wyjechał do Moszczenicy pow. Gorlice, w latach 1940 – 1944 zaangażowany był w administracji celnej w Rzeszowie i w Krakowie. Po wyzwoleniu wrócił do Poznania, gdzie zgłosił się do pracy w Izbie Skarbowej. Pracował w tej instytucji

Franciszek
Krawczyński

w Poznaniu do przejścia na emeryturę w 1954 roku. Od 1946 r. należał do reaktywowanego Związku Powstańców Wielkopolskich (nr weryf. 1418), był m. in. sekretarzem Koła Poznań-Jeżyce. Później należał do ZBoWiD. Zmarł w Poznaniu 7 VI 1976 r., spoczywa na cmentarzu Miłostowskim. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Zwycięstwa i Wolności. Dnia 10 lipca 1924 r. poślubił nauczycielkę Michalinę Brach; dzieci: Zofia Władysława (zam. Rusak, ur. 1925), Marian Ireneusz (1934, profesor medycyny). W powstaniu uczestniczył również brat Krawczyńskiego, Stanisław.

J. Zdunek, Orpiszew 1279-2005. Monografia wsi, Krotoszyn 2006, s. 84, 230-231 (fot.); Dokumentacja rodzinna, informacje syna

Marek Rezler

Krenz Paweł (1896 – 1955) organizator oddziałów powstańczych w Gnieźnie, kpt. Wojska Polskiego, mjr Luftwaffe. Ur. 3 grudnia 1896 r. w Bischofswalde na Pomorzu w niemieckiej rodzinie nauczyciela Alfreda i Elżbiety z Zawadzkich. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Lubawie, a od 1907 r. do gimnazjum w Berlinie. Po uzyskaniu świadectwa dojrzałości został powołany do wojska niemieckiego na kurs aspirantów oficerskich. Jako dowódca plutonu i kompanii karabinów maszynowych 45 pp. walczył na froncie wschodnim. W połowie grudnia 1918 r. wraz z jednostką znalazł się w koszarach gnieźnieńskich. Nawiązał kontakt z Radą Żoł-

nierską i powiatowa Radą Ludową w Gnieźnie. Będąc w ścisłym kontakcie z por. Zygmunt Kitlem należał do nielicznych oficerów wśród dowódców powstańczych w Gnieźnie. Uczestniczył w zajęciu koszar piechoty. Przez współpracowników nazywany Prusakiem i pod tym pseudonimem występuje w opracowaniach. Zorganizował kompanię karabinów maszynowych pułku gnieźnieńskiego, później 4 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Wraz z grupą por. Pawła Cymasa uczestniczył w walkach o Strzelno, Kruszwicę i Inowrocław. W batalionie por. Z. Kittela uczestniczył w walkach o Szubin (8-11 I 1919), na froncie północnym w okolicach Nakła (2-7 II 1919). W IV-VI 1919 był słuchaczem Szkoły Obserwatorów na poznańskiej Ławicy, po czym otrzymał przydział do 3 Wielkopolskiej Eskadry Bojowej, później 15 Eskadry Wywiadowczej. Od X 1919 r. na froncie litewsko-białoruskim. Prowadząc rozpoznanie nad stacją kolejową w Orszy zestrzelony i w niewoli bolszewickiej do wiosny 1920 r. Od 1 VIII tego roku w Poznaniu. Najpierw na kursie mechaników lotniczych, a od IX 1921 r. w 3 Pułku Lotniczym. W nieznanych okolicznościach w końcu lat 20-tych przeniesiony do rezerwy jako kpt. obs., po czym wyjechał do Niemiec. Od 8 IX 1939r. jako oficer Luftwaffe w Wyższej Szkole Lotniczej w Lechfeld. IX 1940-V 1941 przebywał w szpitalu wojskowym w Warszawie. Ponownie w szkolnictwie lotniczym i w jednostce zwiadu lotniczego. W Gosch (Holandia) dostał się 7 II 1945 do niewoli brytyjskiej, w której przebywał do 20 II 1948 roku. Zmarł 20 kwietnia 1955 r. w Pürgen koło Landsbergu

nad Lechem w Bawarii. Ze związku małżeńskiego z Bronisławą z Nowaków miał syna Piotra Pawła i córkę Klaudię Urszulę.

CAW, ap 16727; J. Karwat, *Oficerowie i podoficerowie poznańskiego garnizonu*, „Kronika Miasta Poznania” nr 1/2005, s. 68; *Ku czci poległych lotników*, red. M. Romeyko, Warszawa 1933, s. 190; A. Niziołek, *Zagadka Krenza*, „Gazeta Wyborcza” z 20 XII 2002 r., s. 16-17; Z. Wygocki, *Gniezno i powiat gnieźnieński w powstaniu wielkopolskim 1918-1919*, Poznań 1988, s. 120, 184, 279-280; *Odpis aktu zgonu P. Kreza wydany przez Urząd Miejski w Monachium 21 VII 1957 r.*; *Dokumenty rodzinne i rel. Piotra Zawackiego z Poznania*.

Janusz Karwat

Król Bolesław (1898 – 1942), ur. się 16 sierpnia 1898 r. w Machowie koło Wronek (powiat Szamotuły), w rodzinie dekarza Andrzeja i Anastazji Heliasz. W młodości mieszkał z rodzicami w Ćmachowie, a później w Ostrorogu. Ukończył szkołę powszechną, później terminował w zawodzie dekarza. W 1917 roku nie został wcielony do pruskiej armii. Brał udział w I wojnie światowej. Wspólnie ze swymi dwoma starszymi braćmi: Władysławem i Ignacym, byli uczestnikami Powstania Wielkopolskiego. Brali udział w potyczkach powstańczych w rejonie Wronek, a później Czarnkowa. Fakt uczestnictwa w Powstaniu Wielkopolskim trzech braci wynikał z ich głębokiego poczucie patriotyzmu. Od 1921 wraz z rodziną mieszkał w Brodziszewie, gmi-

Bolesław
Król

na Szamotuły. W wyniku reformy rolnej otrzymał tam gospodarstwo rolne o powierzchni 19 ha z rozparcelowanego majątku ziemskiego. Zawodowo trudnił się rolnictwem oraz zajmował się usługami transportowymi i omłotowymi na rzecz mieszkańców i firm. Posiadał dwa zestawy maszyn do omłotów zbóż z ciągnikami samobieżnymi „Lanz-Buldog”. Zajmował się sprzedażą i transportem żwiru z własnej żwirowni. W roku 1938 posiadał własny samochód osobowy marki „Fiat”. W latach trzydziestych należał do grupy inicjatywnej budowy kościoła wiejskiego, który był konsekrowany w 1938 roku. Działał w Ochotniczej Straży Pożarnej. Był człowiekiem pracowitym, zapobiegliwym, dobrym organizatorem pracy i biznesu. Pomagał innym w potrzebie. W całym okresie międzywojennym, zwłaszcza w okresie nasilenie antypolskich zachowań Niemców, był ich zdecydowanym wrogiem. Wszystko to spowodowało, że z chwilą wybuchu II wojny światowej, był przez okupantów poszukiwany listem gończym. Przez pierwsze dwa lata ukrywał się w Generalnej Guberni. W 1942 roku wrócił do Wielkopolski, nadal się ukrywając. Jednak w lipcu 1942 roku został aresztowany w Opalenicy. Następnie został osadzony w więzieniu w Kościanie, w Pozna-

niu w Forcie VIII, a następnie w Szamotułach. Zginął z rąk hitlerowskich oprawców w więzieniu w Szamotułach 30 września 1942 r. Żył tylko 44 lata. Pochowany został na cmentarzu w Szamotułach. Obecnie jego prochy znajdują się na cmentarzu w Brodziejewie. Od 1 lutego 1926 r. był żonaty z Władysławą Zandecką (1902-1937) z Piechnina. Z małżeństwa tego urodziło się czworo dzieci: Kazimierz (25 lutego 1927-27 września 1981), leśnik; Bolesław (ur. 2 września 1928), zmarł jako dziecko; Eugeniusz (14 XI 1930-30 VIII 2000), mechanik samochodowy; Eleonora (ur. 8 stycznia 1936), rolnik. Po śmierci żony Władysławy ożenił się po raz drugi 6 lipca 1936 r. ze Stanisławą Czepczyńską (1916-2003) z Opalenicy. Z tego małżeństwa urodził się syn Marian (ur. 16 lipiec 1939), późniejszy wojewoda poznański i poseł na sejm.

Dokumenty i pamiątki rodzinne.

Marian Król

Krzewina Zygmunt (1898 – 1976), ur. 4 stycznia 1898 r. w Inowrocławiu. Syn Antoniego i Elżbiety Rutkowskiej. Ojciec Zygmunta był ceglarzem, a matka gospodynią domową. Ukończył szkołę powszechną w Inowrocławiu. Od 1912 do 1915 r.

Zygmunt
Krzewina

uczył się rzemiosła malarskiego i terminował w zakładzie Franciszka Głowackiego w Inowrocławiu. W tych latach był członkiem Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. 8 II 1915 r. zdał egzamin w Izbie Rzemieślniczej w Bydgoszczy. W latach 1915-1916 pracował jako pomocnik malarski. Od 3 V 1916 r. do 2 XII 1918 r. walczył w armii niemieckiej na froncie zachodnim. Odznaczony Krzyżem Żelaznym II klasy. 9 listopada 1918 r. przyjechał do Berlina, gdzie oczekiwał dalszych dyspozycji. Był świadkiem wybuchu rewolucji w Niemczech, do której się przyłączył. Wstąpił do oddziałów „Spartakusa” i wziął udział w walkach o zajęcie najważniejszych punktów Berlina. Współpracował z Różą Luksemburg i Karolem Liebknechtem. Na wieść o napiętej sytuacji w Wielkopolsce wyjechał 26 grudnia z Berlina do Poznania. Po przyjeździe 27 grudnia na dworcu w Poznaniu spotkał znajomego-Alojzego Maciejewskiego, który wstąpił do oddziałów powstańczych. Z Poznania wyruszył koleją do Damasławka. Zamieszkał w miejscowości Tusza 2 km od miasta. Tam spotkał się 28 XII 1918 r. ze Stanisławem Kubankiem i Leonem Kuchtą i opracowali wspólnie plan zajęcia poczty i stacji kolejowej w Damasławku. Oddział składający się z 6 osób i uzbrojony w dwie strzelby myśliwskie i parabelum wykorzystując element zaskoczenia zajął pocztę i dworzec. Po tym sukcesie do oddziału zgłaszali się kolejni ochotnicy aż osiągnął stan 26 ludzi, w większości uzbrojonych w strzelby myśliwskie. Oddziałem dowodził Leon Kuchta. Powstańcy z wyzwolonego Damasławka ruszyli do Nakła Na

mocy rozejmu miasto było kontrolowane przez Polaków, natomiast dworzec kolejowy przez Niemców. Pomimo oporów ze strony komendanta miasta ppor. Bartkowskiego powstańcy zajęli dworzec, a Niemcy zostali rozbrojeni. Następnie oddział Leona Kuchty wrócił do Damasławka. Z Poznania został odkomenderowany kapitan Tomaszewski, który przejął dowództwo. Po przegrupowaniu sił Powstańcy uderzyli na Żnin. Niedaleko Sarbinowa oddział natknął się na Niemców. Wywiązała się zażarta walka, w której Zygmunt Krzewina odniósł lekką ranę w głowę. Przeciwnik został odrzucony i Powstańcy z trzech kierunków uderzyli na Żnin. Walki okupione 8 rannymi zakończyły się sukcesem – Niemcy opuścili Żnin i wycofali się w kierunku Szubina. Następnie Oddział walczył w Szubinie, Karowej, Ślesinie i Mroczy. Zygmunt Krzewina został skierowany na leczenie do Damasławka. 26 stycznia 1919 r. zgłosił się do III Okręgu Wojskowego w Wągrowcu, gdzie przydzielono go do Kompanii Józefa Napieralskiego. Wziął udział w walkach pod Smogulcem, Gromadnem, Laskownicą, Długą Wsią, Nową Wsią i Budzyniem. Następnie wrócił do Wągrowca, gdzie oddział z Damasławka wcielono do 4 pułku piechoty. Zygmunta Krzewinę przydzielono do II kompanii. 15 II 1919 r. wyruszył transportem kolejowym wraz z II batalionem z Wągrowca do Rogoźna i Budzyna. 16 lutego został odkomenderowany do komendy dworców w Żninie, Wągrowcu, Rogoźnie i Chodzieży. Jego zadaniem było rewidowanie i regulowanie odwachów dworcowych III Okręgu Kolejowego. Przez cały czas pozostawał

do dyspozycji podporucznika Tadeusza Łakińskiego. W lipcu 1919 r. przemianowany na starszego podoficera. I IX 1920 r. zgłosił się do 14 pułku artylerii polowej na Sołacz w Poznaniu. Od 4 XI 1920 do 21 V 1921 r. uczestniczył w 6-miesięcznym kursie w Centralnym Obozie Podoficerskich Szkół Artylerii w Toruniu. 22 V 1921 r. wrócił do jednostki. 11 XII 1921 r. został bezterminowo urlopowany i przeniesiony do baterii zapasowej 14p. a. p. W 1923 r. przeniesiony do rezerwy. Od 1921 do 1924 r. bezrobotny. Od 1924 r. do 1930 r. pracował w Komendzie Policji Państwowej w Poznaniu. 3 XII 1930 r. zdał egzamin mistrzowski w zawodzie malarskim. Od 1930 do 1932 r. właściciel własnego zakładu malarskiego. W 1932 r. wyprowadził się do Skrzetusza k. Ryczywołu. Otworzył tam wyszynk i sklep spożywczy. O 1936 r. mieszkał w Ryczywole, gdzie prowadził sklep kolonialny. Członek Związku Weteranów Powstań Narodowych 1914-1919 w Ryczywole. Zweryfikowany jako powstaniec pod nr 2303. We wrześniu 1939 r. uciekł wraz z rodziną z Ryczywołu. Pod nieobecność jego majątek został skonfiskowany przez miejscowych Niemców. Po powrocie został skatowany przez członków Selbstschutzu. Aresztowany i skazany na 4 miesiące więzienia. Karę odbył w Rogoźnie. Powrócił do Ryczywołu i pracował jako malarz u Niemki p. Skutnik. Czasowo wysłany na roboty przymusowe. Po oswobodzeniu Ryczywołu wstąpił do Milicji. Wraz z żoną i rosyjskim komendantem wojennym Ryczywołu - Biełozorowem utworzyli punkt opatrunkowy i dożywiania. Następnie

z doktorem Janem Szubzdą w opuszczonym punkcie aptecznym na rynku w Ryczywole utworzyli prowizoryczny szpital, w którym przyjmowano byłych jeńców, chorych mieszkańców i żołnierzy radzieckich. Wznowił działalność gospodarczą i prowadził sklep. Prowadził też zakład rzemieślniczy-naprawa radioodbiorników. 26 II 1954 r. zdał egzamin mistrzowski rzemiosła radiomechanicznego w Izbie Rzemieślniczej w Poznaniu. Ze względu na negatywny stosunek władz do inicjatywy prywatnej zawiesił działalność gospodarczą. Od 1959 r. do przejścia na emeryturę pracował w Państwowym Zakładzie Maszynowym w Gorzewie. W 1968 r. przeszedł na rentę inwalidzką. Członek PPR od 1945 r. Aktywny działacz Związku Powstańców Wielkopolskich w Ryczywole. Współzałożyciel w 1957 r. koła ZBoWiD w Ryczywole. Pełnił funkcję członka zarządu i przewodniczącego komisji rewizyjnej. Zm. 22 listopada 1976 r. w Ryczywole. Pochowany został na miejscowym cmentarzu parafialnym. Za udział w Powstaniu odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Żonaty z Jadwigą Antkowską, miał dzieci: Edwarda (1929)-rolnik i Krystynę (1930)- handlowiec.

*Relacja syna Edwarda Krzewiny.
Dokumenty i pamiątki rodzinne.*

Robert Zimny

Kuczkowski Władysław (1898 – 1942), członek Narodowej Organizacji Bojowej, powstaniec wielkopolski i śląski. Ur. 14 czerwca 1898 r.

w Sęszewie w rodzinie rzemieślnika Bonawentury i Zuzanny Czerniejewicz. Po ukończeniu szkoły powszechnej terminował w zawodzie muraża. Służył w wojsku pruskim. W grudniu 1918 r. wstąpił do oddziału powstańczego w Dopiewie, którym dowodził por. Andrzej Kopa. Brał udział w zdobyciu Ławicy oraz w walkach pod Wolsztynem, Kopanicą i Gościeszynem. Ochotniczo uczestniczył w III powstaniu śląskim. W 1933 r. wstąpił do Stronnictwa Narodowego; od 1937 był zastępcą prezesa Koła w Sęszewie. Po wybuchu II wojny światowej włączył się w działalność konspiracyjną. W grudniu 1939 został zaprzysiężony w Narodowej Organizacji Bojowej przez Młcisława Frankowskiego i otrzymał nominację na zastępcę komendanta w Sęszewie. Zajmował się kolportowaniem pisma „Polska Narodowa” i rozpowszechniał bony obligacyjne Narodowej Organizacji Bojowej. 7 listopada 1941 r. aresztowany przez Gestapo na skutek zdrady Zygmunta Ciemniejewskiego. Był więziony w Forcie VII w Poznaniu, we Wronkach i Elblągu. Wyrokiem Wyższego Sądu Krajowego w Poznaniu (OLG-Oberlandesgericht Posen) z 16 lipca 1942 r. na sesji wyjazdowej w Elblągu skazany został na karę śmierci i konfiskatę majątku. 21 sierpnia 1942 r. został zgilotynowany w więzieniu przy ul. Młyńskiej w Poznaniu. W 1937 zawarł zw. małżeński z Józefą Weychan. Ze związku tego urodziła się córka Cecylia (ur. 1938).

Encyklopedia Konspiracji Wielkopolskiej 1939-1945, praca zbiorowa pod red. M. Woźniaka, Poznań 1998, s. 303; zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka

w Dopiewie; Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Sęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Sęszewie.

Bogdan Czerwiński

Kujawa Ludwik (1900 – 1966), podoficer zawodowy 17 p. ul. Wlkp. Ur. się 3 lipca 1900 r. w Gnieźnie jako syn maszynisty parowozu Jana i Apolonii zd. Płociennik. Ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych, później służył w 3 p. ul. Wlkp. (17 p. ul. Wlkp.) w Gnieźnie; następnie od 1921 r. w Lesznie Wlkp jako podoficer zawodowy. W wrześniu 1939 r. szef I szwadronu w stopniu starszego wachmistrza; w ostatniej fazie walk jego dowódca, w boju pod Uniejowem dosiadał „Warszawianki”, znanego w II RP konia rtm. Gutowskiego; przeżył cały szlak bojowy z pułkiem. Ranny podczas obrony Warszawy. W czasie okupacji niemieckiej pracował w stadninie koni w Racocie, gdzie prowadził konspiracyjną naukę dla polskich dzieci. W 1941 wywieziony wraz ze stadniną do Grabau i Schoenboken koło Lubeki. Tam doczekał końca wojny. Powrócił z końmi do kraju w 1946 r. Po wojnie pracował w palarni kawy w Lesznie. Był członkiem ZBoWiD. Za udział w powstaniu wielkopolskim awansowany został na

Ludwik
Kujawa

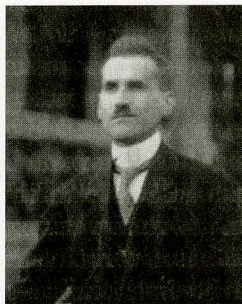

stopień podporucznika. Zm. 27 kwietnia 1966 r., pochowany został w kwaterze powstańców wielkopolskich 1918/1919 na cmentarzu w Lesznie. Był żonaty z Zofią Mielcarek, miał córkę Teresę i syna Edmunda.

B. Polak, Lance do boju, Poznań 1986; P. Bauer, B. Polak, 17 Pułk Ułanów Wielkopolskich im. Króla Bolesława Chrobrego w obronie ojczyzny, 1939 r., Gostyń 1978; S. Zakrzewski, Z. Gody, Szlakiem Ułanów Chrobrego, Londyn 1973; P. Bauer, B. Polak - Armia Poznań, Wyd. Poznańskie 1983; ppłk. Michał Gutowski, Somo-sierra pod Uniejowem”; K. Handke, P. Handke, J. Wawrzyniak, Kwatera powstańców wielkopolskich na cmentarzu w Lesznie, Leszno 2005, s. 29; dokumenty i pamiątki rodzinne.

Wojciech Sander

Kurczewski Władysław (1898 – 1979), ur. się 27 listopada 1898 r. w Jaraczewie, powiat Jarocin, w rodzinie mistrza szewskiego Jan i Balbina z domu Rezolowska. 4-klasową szkołę powszechną w Chytrowie (obecnie część Jaraczewa) ukończył 21 marca 1913 r. 1 kwietnia rozpoczął naukę w szkole handlowej w pobliskim Borku. Od 1 kwietnia 1915 roku pracował w Borku jako wolon-

Władysław
Kurczewski

tariusz w Hurtowni Towarów Kolonialnych Aleksandra Thomasa. Jednocześnie uczył się na kursach zasad rachunkowości, księgowości i kupiectwa. Pracę i naukę przerwało w roku 1916 powołanie do służby w wojsku pruskim. Po krótkim przeszkoleniu został wysłany jako sanitariusz na front niemiecko-francuski. Brał udział m. in. w ciężkich walkach w okolicach Lille-Armientress gdzie w czasie ostrzału artyleryjskiego został zasypany. Z powodu ogólnych, poważnych obrażeń przebywał najpierw w szpitalu polowym, następnie w szpitalu w Lille we Francji, w końcu w Belgii w Turnai skąd pod koniec 1917 r. zwolniono go do domu jako niezdolnego do dalszej walki. Po powrocie z frontu do dnia 19 kwietnia 1918 r. pracował w Borku w hurtowni Aleksandra Thomasa. 30 kwietnia rozpoczął pracę jako kupiec w Koźminie w składzie kolonialnym Paula Scholza. Lecząc już 1 lipca 1918 został zatrudniony jako księgowy i kasjer w Górze w tartaku parowym należącym do majątku ziemskiego Niemca Ernesta Fischera von Mollarda (ojca). W styczniu 1919 r. wstąpił ochotniczo do powstańczej Kompanii Boreckiej dowodzonej przez Ignacego Talarczyka. Uczestniczył jako sanitariusz w walkach pod Rawiczem, Osieczną, Pawłowicami, Kąkolewem. Jednak nasilające się dolegliwości z urazów odniesionych we Francji w czasie I wojny światowej spowodowały zwolnienie Władysława przez Komisję Wojskową w dniu 25 kwietnia 1919 roku ze służby w tworzonego Wojsku Polskim. Po podleczeniu wrócił do pracy w tartaku, ale wkrótce zrezygnował i od 1 maja 1920 do 2 stycznia 1926 roku prowadził

w Górze sklep kolonialny Spółdzielni Spożywców z Jarocina. Przez trzy lata (1923-1926) pełnił funkcję kierownika zarządu tej Spółdzielni. W latach 1926-1939 prowadził własną piekarnię i sklep w wybudowanym przez siebie domu w Górze. 1 kwietnia 1940 r. otrzymał nakaz pracy w tartaku Fischera von Mollarda (syna). Po ucieczce Niemców prze dwa lata w dalszym ciągu pracował w tym tartaku kierowanym przez leśniczego Zbigniewa Fedorskiego. Od 30 września 1947 do przejścia na emeryturę w dniu 1 stycznia 1964 r. był magazynierem Tuczarni Trzody Chlewnej w Górze. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Zmarł 29 maja 1979 r. i wraz z żoną pochowany jest na cmentarzu w Górze pow. Jarocin. Odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. 17 października 1921 r. zawarł w Górze, pow. Jarocin związek małżeński z Marianną Mroziak. Z małżeństwa tego urodziło się troje dzieci: Halina (19 IV 1924-28 XII 1993), zamężna Grochowska; Henryk (5 III 1926-3 I 2004) i Aleksandra (1 VIII 1929-12 I 1996), zamężna Reszczyńska

1973 Opracowali: Karol Pawlak i Anna Powęska.

Kazimiera Horyza Pachciarz

Kurnatowska Maria z domu Mielżyńska (1869 – 1925), urodziła się 2 września 1869 r. w Iwnie, jako córka Józefa i Emili Mielżyńskich. Wywodziła się ze znanego rodu Bnińskich. Była żoną Zygmunta Kurnatowskiego z Gościeszyna k. Wolsztyna, gdzie wspólnie gospodarowali w pokaźnym majątku ziemskim. Była gorącą patriotką, ich dwór był bastionem polskości. Gdy wybuchło powstanie wielkopolskie dwór stał się bazą powstańczą dla oddziałów walczących na froncie zachodnim (zaopatrzenie, środki transportu itp.) Zorganizowała również szpitalik dla rannych powstańców. Z bazy tej korzystał między innymi Kazimierz Zenkteler-dowódca frontu zachodniego. Uformowała również wraz z mężem oddział ochotników z Gościeszyna, których wyposażyla i uzbroiła. Oddział ten wchodził w skład kompanii wolsztyńskiej dowodzonej przez por. Stanisława Tomiaka. O zaangażowaniu i materialnym wsparciu powstania świadczy także list skierowany do Gen. Józefa Dowbor-Muśnickiego, w którym między innymi czytamy „.... składam

Archiwum Zw. Kombatantów RP i b. Więźniów Politycznych w Jaraczewie, pow. Jarocin; Wspomnienia Romana Idziaka kierownika szk podstawowej w Jaraczewie, pow. Jarocin; Dokumenty w posiadaniu rodziny; Horyza Pachciarz Kazimiera, Jarocińscy powstańcy wielkopolscy, Władysław Kurczewski. Gazeta Jarocińska 2006; Sto lat Banku Spółdzielczego w Jaraczewie 1873-1973, Jaraczewo

Maria
Kurnatowska

na jego ręce (J. Dowbora-Muśnickiego) w imieniu moim i mojej żony Marii z Mielżyńskich 50 000 marek na cele powstającego w naszej dzielnicy Wojska Polskiego”. Wychowała w klimacie miłości do ojczyzny i szacunku do prostych ludzi dziesięcioro dzieci, które dały wyraz swojemu patriotyzmowi w 1939 roku i w czasie okupacji niemieckiej. Po zakończeniu powstania kontynuowała swoją działalność społeczną organizując w wielu wsiach kółka włościanek a także budując szkołę gospodarczą w Tuchorzy dla dzieci chłopskich. Szkołą tą opiekowała się do końca swego życia. Zmarła 21 lutego 1925 r. w Poznaniu. Pochowana została w podziemiach gościeszynskiego kościoła.

Wojskowe aspekty powstania wielkopolskiego 1918/1919. Wybór źródeł, Poznań 1985; Kut A., Maria z Mielżyńskich Kurnatowska. Polka na trwałe wpisana w wydarzenia Powstania Wielkopolskiego, (w:) Wielkopolski Powstaniec nr 3/1997, s. 15 – 17.

Anna Bartóg

Kusz Józef (1896 – 1919), ur. 18 marca 1896 r. w Wydawach koło Ponieca, pow. Gostyń. Syn Jana i Marianny z d. Migdalczyk. Szkołę po-

Józef
Kusz

wszechną ukończył w Poniecu, gdzie mieszkał w domu rodzinnym przy ul. Młyńskiej 8. Po skończeniu szkoły pracował dorywczo u miejscowych handlarzy bydła, a następnie wyjechał do Berlina gdzie podjął pracę w fabryce. W czasie pobytu w Berlinie należał do Towarzystwa Młodzieży Polskiej w Niemczech. W 1917 r. został powołany do służby w armii niemieckiej, walczył na froncie wschodnim, tam dostał się do niewoli rosyjskiej w Kijowie. W ostatnich tygodniach wojny uciekł wraz z grupą kolegów z niewoli i przedarł się do rodzinnego Ponieca. Natychmiast po powrocie musiał ponownie uciekać do Poznania, gdyż był poszukiwany przez władze niemieckie jako dezertter. Został jednak rozpoznany na dworcu w Poniecu; aresztowany natychmiast po przyjeździe do Poznania, osadzony w więzieniu i oskarżony o dezercję. Proces nie doszedł do skutku, ponieważ w grudniu 1918 r. wybuchło powstanie. Po uwolnieniu wrócił do Ponieca i wstąpił do tworzonej kompanii powstańczej pod dowództwem sierżanta Michała Kaźmierczaka. W szeregach tej kompanii wziął udział w walkach pod Poniecem. 19 stycznia 1919 r. udał się w składzie 7- osobowego patrolu do położonej 2 km od Ponieca wioski Waszkowo. Patrol w Waszkowie natknął się na duży oddział Grenzschtzu, wobec czego dowódca wydał rozkaz wycofania się w kierunku wsi Janiszewo. Do wycofujących się powstańców Niemcy otworzyli ogień, w wyniku którego Józef Kusz poległ w odległości około 100 m. od wsi. W 1924 r. Rada Miejska Ponieca przemianowała ul. Młyńską na ul. Kusza. W 1936 zwłoki Kusza zostały

ekshumowane i pochowane we wspólnej mogile powstańców wielkopolskich na ponieckim cmentarzu parafialnym. W 1938 r. Józef Kusz został pośmiertnie odznaczony Medalem Niepodległości, a w 1957 r. Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1958 r. miejscowe koło Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w miejscu śmierci Józefa Kusza przy drodze Waszkowo-Janiszewo ustawiło granitowy głaz z tablicą upamiętniającą datę śmierci i wizerunkiem Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego. Obecnie pamięć Józefa Kusza, podobnie jak innych powstańców kompanii ponieckiej, kultywują uczniowie i harcerze miejscowego szerepu.

S. Jankowiak. P. Bauer. Ziemia Gostyńska w Powstaniu Wielkopolskim, Gostyń 1989; Pisemna relacja siostrzeńca Józefa Kusza – Stanisława Kusza; Izba Pamięci Narodowej w Szkole Podstawowej w Poniecu.

Grzegorz Wojciechowski

Lange Marian Józef (1901 – 1943), powstaniec wielkopolski, podoficer Wojska Polskiego, kawaler orderu Virtuti Militari. Urodził się 24 marca 1901 r. w Uścięcicach (pow. grodziski) w rodzinie Michała i Julianny z domu Zielonackiej. Po ukończeniu szkoły elementarnej w Dakowach Mokrych, pomagał ojcu w pracach polowych. W wieku lat 16 został zatrudniony jako pomocnik pocztowy w Dakowach Mokrych. Z chwilą powrotu ojca z pracy zarobkowej w Niemczech bezzwłocznie zgłosił się w szereg 3 p. strz. Wlkp. (styczeń 1919 r.), gdzie otrzymał przydział do 12 kompanii. Na początku czerwca

1919 r. przebywał na froncie południowym Powstania Wielkopolskiego – pod Ostrowem. Z kolei 29 lipca 1919 r. skierowany został na front litewsko-białoruski do grupy gen. Konarzewskiego. Lange uczestniczył we wszystkich walkach i potyczkach 3 pułku strzelców wielkopolskich, od stycznia 1920 r. przemianowanego na 57 pułk piechoty wielkopolskiej. Za walki na froncie wschodnim przedstawiony został do odznaczenia Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari. We wniosku odznaczeniowym napisano: „starszy szeregowy Marian Lange goniec 12 kompanii, bardzo sumienny i osobiście odważny tak we wszystkich poprzednich akcjach na Boguszewice, Grosowo, Sielce, Żabinke, a następnie w czasie całej ofensywy, a szczególnie w ostatniej akcji na Podlasiejki, okazał tyle odwagi i gorliwości w służbie, że był zawsze najlepszym przykładowym żołnierzem”. W roku 1922 został przesunięty do oddziału sztabowego 57 pułku piechoty wielkopolskiej z przydziałem do kancelarii pułkowej, od 1923 r. objął obowiązki szefa kancelarii pułkowej. W 1939 r. starszy sierżant Lange brał udział w wojnie i został skierowany do Ośrodka Zapasowego. Po 17 września 1939 r. podzielił los żołnierzy na wschodnich kręсах II Rzeczypospolitej i trafił do

Marian Józef Lange

niewoli sowieckiej. Wymieniony przez NKWD znalazł się w niemieckim obozie jenieckim. W 1941 r. jako chory zwolniony został do domu. Zmarł w styczniu 1943 r. Żonaty od 1926 r. z Walentyną Ławniczakówną miał dzieci: Irenę, Stefana, Bożenę. Odznaczony m. in. *Virtuti Militari* 5 kl., Brązowym Krzyżem Zasługi, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości.

Opalenicki Słownik Biograficzny, Pod redakcją B. Wojcieszaka, T. II, Opalenica 1994, s. 53-54; J. Podwański, Ilustrowany zarys historii 57 p. p. wlkp. (3 p. strzelc. wlkp.), Poznań 1927, s. 42, 221; tamże foto s. 42; CAW-akta personalne i odznaczeniowe, ap 1136, 362612, K. K. i M. Niep. odrzuc. 388; VM 33-2612; Zbiory OSB; Powstańcy Wielkopolscy.... Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919. Pod red. Bogusław Polaka, Poznań 2005, T. I, s. 112 (tu przy biogramie zamieszczono fotografię innej osoby).

Zdzisław Kościański

Lechna Wiktor (1898 – 1971), ur. 17 grudnia 1898 r. w Skrzynkach, gmina Stęszew, w rodzinie kolejarza Franciszka i Katarzyny zd. Czyż. Pod koniec 1918 r. zdezerterował z armii

Wiktor Lechna

pruskiej i jako ochotnik zgłosił się do oddziału por. Andrzeja Kopy w Dopiewie. Po zaprzysiężeniu uczestniczył w opanowaniu stacji kolejowej Dopiewo i lotniska Ławica. Następnie uczestniczył w bitwie o Wolsztyn i Kopanicę. W pierwszej połowie 1919 r. oddział, w którym służył wszedł w skład 10 p. strz. Wlkp., który następnie został przemianowany na 68 pp. W pułku tym służył w 1 kompanii ckm, którą dowodził ppor. Powąła. Jego pułk uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. Brał udział w zwycięskich bojach o Warszawę i Półtusk. 12 lipca 1921 r. został demobilizowany w stopniu plutonowego. Całe swe życie zawodowe związał z PKP – od ślusarza, poprzez pomocnika maszynisty 1 klasy, dyrektora 3 stopnia służby mechanicznej, a zakończył służbę na stanowisku zastępcy dyrektora Zarządu Trakcji DOKP w Poznaniu. Zmarł 15 lipca 1971 r. w Poznaniu i został pochowany na Cmentarzu Komunalnym Poznań-Juniakowo. Był odznaczony Krzyżem Walecznych, Brązowym Medalem Za Długoletnią Służbę i Odznaką Pamiątkową „Za Waleczność” w Powstaniu Wielkopolskim 1918-19 b. Naczelniej Komendy Straży Ludowej. W 1928 r. zawarł w Poznaniu związek małżeński z Leokadią Zofią Beyer. Z tego małżeństwa urodził się syn Karol (ur. 1932), mgr inż., pułkownik WP. Żona zmarła 21 listopada 1957 roku w Poznaniu. W 1969 roku zawarł ponownie związek małżeński z Marią Pawlak.

Dokumenty i pamiątki rodzinne oraz informacje syna Karola z Warszawy.

Bogdan Czerwiński

Lester Władysław (1898 – 1941), powstaniec Grupy „Leszno”, uczestnik wojny 1920 r., wójt Krzemieniewa, więzień obozów koncentracyjnych. Ur. 27 marca 1898 r. w Łoniewie pow. leszczyński. Syn rolnika Wojciecha i Wiktorii zd. Prałat. W 1917 r. powołany do wojska, walczył na froncie wschodnim i zachodnim. W grudniu 1918 r. zdezerterował z armii niemieckiego i wstąpił do

Władysław
Lester

POW w Poznaniu. Uczestnik powstania wielkopolskiego w kompanii gostyńskiej Grupy „Leszno”. 30 marca 1919 r. wcielony do 8 kompanii 6 p. strz. wlkp., z którą przeszedł szlak bojowy przez front zachodni w rejonie Międzychodu i Pomorze. Następnie wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r. W czasie walk nad Berezyną brał udział w zajęciu miejscowości Stodoliszczce, Smolary i Koszary, gdzie jego kompania wzięła do niewoli cały pułk kawalerii radzieckiej w sile 400 jeźdźców. Podczas odwrotu dostał się do niewoli, z której zbiegł. W 1921 r. zwolniony z wojska w stopniu szeregowca. 8 lipca 1922 r. ożenił się z Józefą Galon z Krzemieniewa i tam zamieszkał. Prowadził gospodarstwo rolne. W końcu 1923 r. jeden z założycieli organizacji weteranów w Krzemieniewie – prezes koła Związku Weteranów Powstań Na-

rodowych RP. Również członek miejscowego Związku Rezerwistów (prezes, w-ce prezes) i Związku Strzeleckiego. Od 1928 r. wójt obwodu Krzemieniewo. Zginął 10 marca 1941 r. w obozie koncentracyjnym Mauthausen. Miał 6-cioro dzieci.

Kronika Koła ZBoWiD w Krzemieniewie; APP, ZPW, Akta Koła Krzemieniewo.

Jarosław Wawrzyniak

Lulczyński Jan (1886-1919), ur. 14 czerwca 1886 r. w Januszewicach., w rodzinie chałupnika Franciszka i Franciszki zd. Strykowska. Wstąpił do oddziału powstańczego w Kwilczu. Zginął podczas patrolu w miejscowości Chorzempów k. Kwilcza, ugodzony kulą nieprzyjacielską; ranny został przewieziony do lazaretu w Kwilczu, gdzie zmarł 25 kwietnia 1919 roku. Został pochowany na cmentarzu w rodzinnej parafii Słupia. 11 października 1936 roku jego szczątki ekshumowano i przeniesiono do grobowca przy kościele parafialnym w Słupi. Spoczywa w grobie zachodnim, drugi od pomnika Najświętszego Serca Pana Jezusa, który powstał z inicjatywy ks. Juliana Wolniewicza.

Księgi parafialne z parafii Słupia; informacje ks. Krzysztofa Lewandowskiego; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Łaszczyński Wojciech (1897 – 1961), powstaniec grupy „Leszno”, działacz społeczny. Ur. 30 marca

1897 r. w Pawłowicach pow. leszczyński. Syn krawca Marcina i Agnieszki zd. Rozwalka. W 1916 r. powołany do armii niemieckiej, 2-krotnie ranny w czasie I wojny św. Na początku grudnia 1918 r., niezupełnie wyleczony uciekł ze szpitala w Düsseldorfie i wrócił do domu. Będąc do pomocy ks. dziekana Śramkiewicza (Pawłowice) nawiązał z p. Józefem Góreckim z Leszna łączność

Wojciech
Łaszczyński

i organizuje Straż Ludową w Pawłowicach. Dnia 6 stycznia 1919 r. wstąpił do powstańczych oddziałów 6 p. strz. wkp. (60 pp), brał udział w walkach przez cały czas powstania wielkopolskiego, a następnie w wojnie polsko-bolszewickiej. Zwolniony z wojska w 1921 r. w stopniu st. strzelca. Prowadził prywatny zakład krawiecki. W 1924 r. był jednym ze współzałożycieli koła TG „Sokół” w Pawłowicach, w którym zgromadzili się dawniejsi powstańcy. W 1926 r. uczestniczył w tworzeniu Tow. Powstańców i Wojaków. W 1927 r. ożenił się ze Stanisławą Głapiak i zamieszkał w Kąkolewie pow. leszczyński. W czasie rozłamu w organizacjach weteranów powstania w latach 1930-32 zakładał koła Związku Byłych Uczestników Powstań Narodowych RP (późniejszy Związek Weteranów Powstań Narodowych) w Ką-

kolewie, Pawłowicach i Rydzynie. Z tego powodu bojkotowany przez część powstańców, podupadł materialnie. Od 1936 r. wiceprezes koła ZWPN w Kąkolewie. Członek TG „Sokół” w Kąkolewie, OSP, aktywny działacz Rady Gromadzkiej, reżyser amatorskich przedstawień teatralnych. W czasie okupacji należał do grupy konspiracyjnej utworzonej w Kąkolewie przez Jana Głapiaka. Odznaczony m. in. Odznaką „Za Walecność” (1923), Medalem za Wojnę 1918-21 (1927). Zmarł 13 lutego 1961 r. w Lesznie. Pochowany w Kąkolewie.

APP ZPW, Wykaz zweryfikowanych powstańców; sygn. 101 wniosek o odznaczenie BKZ.

Jarosław Wawrzyniak

Machowski Jan (1894 – 1972), powstaniec Grupy „Leszno”, uczestnik wojny 1920 r., kawaler Orderu Virtuti Militari. Ur. 26 maja 1894 r. w Rokosowie, pow. gostyński. Syn rolnika Wincentego i Antoniny zd. Dopierała. Od 2 września 1914 r. do 11 listopada 1918 r. służył w armii niemieckiej i brał udział w I wojnie światowej. 7 stycznia 1919 wstąpił do oddziałów powstańczych Grupy „Leszno”, był dowódcą plutonu w kompanii ponieckiej w stopniu plu-

Jan
Machowski

tonowego. Walczył pod Miechcinem, Janiszewem, Waszkowem i Sowinami. Następnie w 6 p. strz. wlkp. (60 pp), z którym przeżył wojnę 1920 r. Po powrocie z frontu do 23 maja 1922 r. służył w Ostrowie. Zdemobilizowany w stopniu chorążego. W 1923 r. ożenił się z Jadwigą Nowak z Luboni pow. leszczyński i tam zamieszkał. Prowadził gospodarstwo rolne. W czasie okupacji wysiedlony do Tomaszowa Mazowieckiego. Po wojnie wrócił do Luboni. Zmarł 21 listopada 1972 r. w Luboni, pochowany w Poniczu. Odznaczony m. in.: Orderem Virtuti Militari (za wojnę 1920 r.) oraz Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym.

R. Tomaszewski, Wysiętek Militarny i Materialny mieszkańców Ziemi Gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002; Muzeum w Gostyniu: ankiety powstańców wielkopolskich, zbiór fotografii.

Jarosław Wawrzyniak

Maciaszek Stanisław (1872 – 1930), ksiądz proboszcz, przywódca duchowy i organizator powstania w Bukowcu k. Nowego Tomysła. Ur. się 26 października 1872 r. w Ostrowie w rodzinie urzędnika skarbowego Pawła i Marianny z domu Wesołowskiej. W rodzinnym mieście ukończył gimnazjum i zdał egzamin dojrzałości (18 marca 1892 r.). Po uzyskaniu święceń kapłańskich był wikariuszem w Ostrorogu i Wielichowie. Od 19 lutego 1902 r. jako proboszcz związał swoje losy z Bukowcem. Był człowiekiem niezwyklej zarówno powierzchownością jak i cechami charakteru.

To dzięki jego pracy, mogącej służyć za wzór, powstało szeregi organizacji na terenie wsi Bukowiec. W okresie zaborów organizował Obchody Kościuszkowskie, za które ukarano go grzywną. Kiedy rozpoczęły się walki powstańcze w zachodniej Wielkopolsce był duchowym przywódcą i organizatorem walk na tym terenie. Do ochotników bukowieckich udających się pod Zbąszyń wygłosił płomienne przemówienie. W okresie międzywojennym dzięki swej prężności potrafił doprowadzić do zorganizowania 28 organizacji. Były to m. in.: Towarzystwo Czytelni Ludowych, Towarzystwo Powstańców i Wojaków, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, Towarzystwo Harcerzy, Towarzystwo Młodzieży Polskiej. Lubił podróżować m. in. bywał w Krakowie, Zakopanem, Wiedniu, a w 1913 r. był w celach leczniczych, z chorą siostrą w Szwajcarii. Ogromnie cenił oszczędność czasu i punktualność. Był człowiekiem bardzo wrażliwym na krzywdę ludzką. W opinii Polaków ks. Maciaszek zdobył miano „czerwonego księdza”, w oczach Niemców był nieposłusznym poddanym, gdyż w czasach zaborów broniąc polskości wytoczył kilkakrotnie urzędowi niemieckiemu procesy np. w sądzie administracyjnym w Berlinie. Był konsekwentnym człowiekiem i „pasterzem swojej owczarni”. Jak napisał o sobie: „Przez całe życie kapłańskie stawałem zawsze w obronie Polski i ludu polskiego, broniłem go przed zaborcą pruskim, w jego interesie narodowym prowadziłem parę procesów przeciw władzom pruskim (...), nie znałem co to jest życie spokojne ale wszystek czas wolny od zajęć w kościele poświęcałem dla sprawy polskiej, gdy zaś za-

nosiło się na powstanie, brałem czynny udział w pracach przygotowawczych powstania; w urzędzeniu i prowadzenia powstania. Gdy padły kajdany i miałem ręce wolne do działania rozwinąłem (...) intensywną pracę społeczną i narodową (...)”. Około 9 listopada 1929 r. ks. Maciaszek ciężko zachorował. Zmarł w Poznaniu 23 lutego 1930 r. w wieku 58 lat. Pochowany na placu przykościelnym w Bukowcu.

AAP Akta personalne ks. Stanisława Maciaszka KA 703 (tu tu m. in. list ks. Maciaszka pisany w Bukowcu 13. IV. 1928 roku do arcybiskupa poznańskiego czy fragment mowy ks. Maciaszka nad grobem ks. Hipolita Jurka z Wytomyśla, 19. II. 1928 r.); Z. Kościański: Przywódca niepokorny – przyczynek do biografii ks. Stanisława Maciaszka (w:) Wiadomości Nowotomyskie, 1987, nr 12, s. 2; Tenże, U progu nowego tysiąclecia. Wczoraj i dziś Banku Spółdzielczego w Nowym Tomysłu. Nowy Tomyśl 2000, s. 11, 45-46; Bogumił Wojcieszak, ks. Maciaszek Stanisław (1872-1930), proboszcz w Bukowcu (w:) Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894-1919, t. II, Gniezno 2006; Dzieje Nowego Tomysła. Pod red. B. Polaka. Nowy Tomyśl 1998, s. 106; relacja ks. prob. Władysława Adamczaka, Władysława Cegleckiego.

Zdzisław Kościański

Maeusel Antoni (1883 – 1947), lekarz, powstaniec, społecznik, opiekun ZHP. Ur. się 4 czerwca 1883 r. w Krempie k. Ostrowa Wlkp. w rodzinie nauczycielskiej jako syn Karola i Ludwika. Ukończył gimnazjum

i uzyskał maturę w 1906r.; należał do TTZ w Ostrowie Wlkp. Następnie rozpoczął studia medyczne na Uniwersytecie w Greifswaldzie, które ukończył 12 września 1914 r. otrzymując dyplom lekarza medycyny. Po ukończeniu studiów został zmobilizowany do armii niemieckiej, gdzie służył najpierw w stopniu szeregowego od 1 października 1914 r. do 30 czerwca 1915 r. a następnie w stopniu oficera-lekarza od 1 lipca 1915 r. do 1 listopada 1918 r. w 45 Dywizji Rezerwy walczącej na froncie zachodnim w Belgii i Francji. Po zakończeniu działań wojennych wstąpił w szeregi wielkopolskich wojsk powstańczych i od 1 stycznia do 15 marca 1919 r. jako porucznik pełnił obowiązki lekarza w Szpitalu Wojskowym w Krotoszynie a od 16 marca do 30 września 1919 r. jako lekarz –porucznik w 8 p. strz. Wlkp. 5 czerwca 1919 r. Dekretem nr 127 Komisarjatu Naczelnej Rady Ludowej w Poznaniu otrzymał awans na lekarza kapitana a Dekretem nr 128 na lekarza –majora. Jako lekarz –major został przydzielony do 3 p. strz. Wlkp. i później skierowany do walki na front wschodni. Wówczas od 1 lutego 1920 r. do 1 marca 1921 r. pełnił obowiązki Komendanta Szpitala Polowego nr 701 w Bobrujsku. Po zakończeniu wojny bolszewickiej służył od 1 marca do 14 lipca 1921 r. w Kompanii Sanitarnej 23 Dywizji Piechoty po czym od 15 lipca 1921 r. wziął urlop bezterminowy a 26 stycznia 1922 r. przeniesiony został do rezerwy z przydziałem do 7 Baonu Sanitarnego. Całkowicie zwolniony z obowiązku służby wojskowej rozkazem nr 1662 z dnia 14 kwietnia 1936 r. Po zakończeniu działań wojennych

1920/21 i przeniesieniu do rezerwy, przystąpił do egzaminu na Uniwersytecie Poznańskim i uzyskał tytuł doktora medycyny 2 marca 1922 r. Rozpoczął prywatną praktykę lekarską w Jarocinie a później był lekarzem Powiatowej Kasy Chorych w Jarocinie. Po rozwiązaniu Kasy Chorych w 1934 r. został lekarzem Ubezpieczalni Społecznej w Ostrowie Wlkp. na rejon Jarocin. W latach 1937 – 1939 był kontraktowym lekarzem PKP w Jarocinie. W okresie międzywojennym dał się poznać jako ofiar-ny lekarz, oddany każdej osobie potrzebującej pomocy. Oprócz zawodowych prac z zaangażowaniem uczestniczył w działalności organizacji społecznych w Jarocinie. Wspierał inicjatywy stowarzyszeń charytatywnych i towarzystw kombatanckich. Członek PTPN. Szczególną troską otoczył harcerstwo. W Komendzie Hufca ZHP w Jarocinie, gdzie komendantem był Stanisław Borowiński, zastępcą Marian Chwieralski, przybocznym Stefan Wichrowski, kapłanem ks. Grzegorz Handke, członkami Marian Owczarski i Leon Paczyński, a dr Antoni Maeusel pełnił funkcję lekarza komendy. Działał w PCK, tak jak jego żona Maria, która pełniła od 1936 r. funkcję sekretarza Zarządu PCK w Jarocinie. Popierał FON i wszelkie działania mobilizacyjne na rzecz Obrony Narodowej. Biuro Wojskowe DOKP w Poznaniu mianowało dr. M. w dniu 12 czerwca 1939 r. na stanowisko Szefa Służby Ratowniczo-Sanitarniej i Komendantem Punktu Rat. Sanitarnego oraz Służby OPL i OPG Stacji PKP w Jarocinie. W czasie okupacji niemieckiej w latach 1939-1945 przebywał w Jarocinie i pomagał wszystkim mieszkańcom powiatu.

Po wyzwoleniu Ziemi Jarocińskiej w styczniu 1945 r. pracował w powiatowej służbie zdrowia i PKP oraz do 31 grudnia 1946 r. prowadził prywatną praktykę lekarską. Po wielu latach ciężkiej pracy w różnych warunkach zdrowie nie wytrzymało narzuconego tempa i zimą 1946/47 r. zachorował na płuca. Zmarł 7 maja 1947 r. w Jarocinie i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. W czasie studiów (17 lipca 1913 r.) ożenił się z Marią Erthel, która pochodziła z Ciemierowa (za Prosną). Z małżeństwa pozostała jedyna córka Drogomira, zamężna Bątkiewicz.

Gazeta Jarocińska 1923 nr 28; 1926 nr 26, 101; 1927 nr 26, 9; Jajor Jan, Słownik lekarzy Ziemi Jarocińskiej: dr Antoni Maeusel (1883-1947), (w:) Jesteśmy. Kwartalnik Informacyjno-Integracyjny Jarocin 1999 nr 2 s. 25-27; Paluszkiewicz Marian, Szews: Słownik; Akta osobowe dr M. Archiwum Szpitala im. J. Brudzińskiego w Jarocinie; USC KZ Jarocin; Informacja wnuczki Małgorzaty; Zbiory autora.

Jan Jajor

Marzyński Antoni (1897 – 1963), starszy wachmistrz zawodowy. Ur. 2 grudnia 1897 r. w Jankowie (pow.

Antoni
Marzyński

Pleszew) w rodzinie rolnika Jana i Marianny z domu Razik. W 1916 r. został wcielony do wojska pruskiego i wysłany na front francuski; ranny pod Reims. Leczenie, a później rekonwalescencja odbywa się na wsi, w Dębłowie i Czerniejewie. Z chwilą wybuchu powstania wielkopolskiego pojechał do Gniezna i ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego. Z początkiem 1919 r. zgłosił się do nowo formowanego 3 p. uł. Wlkp. (późniejszy 17 p. uł. Wlkp.) w Gnieźnie; następnie brał wraz ze swoim pułkiem udział w zajmowaniu Pomorza. Uczestnik wojny 1920 r. Od 1921 w garnizonie w Lesznie Wielkopolskim, kolejni awansował na stopień plutonowego wachmistrza. W 1925 r. ukończył kurs podoficerski kawalerii przy 3 Dywizji Kawalerii w Grudziądzu. W 1931 r. został odkomenderowany do Krotoszyna, do 56 pp wlkp. i objął stanowisko dowódcy plutonu zwiadu konnego. Na starszego wachmistrza awansował w 1939 r. Wraz ze swoim pułkiem w składzie dywizji A. Poznań brał udział w walkach we wrześniu 1939 r. Uczestniczył w Bitwie nad Bzurą i w obronie Warszawy. Pod Łęczycą został ranny. Po kapitulacji Warszawy wrócił do Krotoszyna i podjął pracę jako cieśla w firmie budowlanej. Po wyzwoleniu Krotoszyna w styczniu 1945 r. krótko był milicjantem, później administratorem poniemieckiego majątku wiejskiego w Rudzie koło Krotoszyna. Następnie kolejno pracował jako: prezes Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Zdunach, kierownik młyna w Zdunach i kierownik wymiany mąki w Krotoszynie. W 1961 r. przeszedł na emeryturę. W ostatnich latach poważnie chorował. Od 1 stycz-

nia 1949 r. był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/1919 Koło w Krotoszynie. Zmarł 4 sierpnia 1963 r. w Krotoszynie i został pochowany na miejscowym cmentarzu komunalnym. Był odznaczony: Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Brązowym Krzyżem Zasługi, brązowym medalem „Za długoletnią służbę”, Medalem Pamiątkowym Za wojnę 1918-1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. Od 1923 r. żonaty z Leokadią Kabacińską. Dzieci: Natalia (1925-2005), Wiesław (ur. 1926) i Zenon (ur. 1931).

Dokumenty, pamiątki rodzinne i informacje wnuczki Wiesławy Grobelnej ze Śremu.

Malwina Tomkowiak

Mądry Wincenty (1879 – 1962), ur. 27 lutego 1879 r. w Lisówkach, w rodzinie Stanisława i Apolonii zd. Nowak. 28 grudnia 1918 r. wstąpił do oddziału powstańczego w Dopiewie, dowodzonego przez por. Andrzeja Kopę. Walczył pod Wolsztynem i Zbąszyniem w 2 kompanii por. Kostańskiego. Zmarł 1 października 1962 r. w Modrzu. Został pochowany na miejscowym cm. parafialnym. Żona zmarła 21 III 1984 w szpitalu w Poznaniu i została pochowana na cmentarzu parafialnym w Modrzu. Był odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1905 roku zawarł związek małżeński z Bronisławą Krupa. Brak danych na temat dzieci..

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych

Justyna Gałczyńska

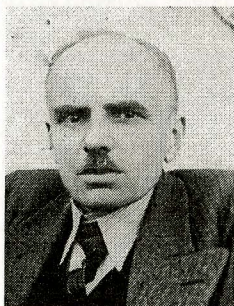
Mende Edmund (1875 – 1933), aptekarz Wojsk Wielkopolskich. Ur. się 4 marca 1875 r. w Racocie w pow. kościańskim jako syn Mikołaja i Gabrieli z domu Leichert. Uczył się w Lesznie w gimnazjum Komeniusza (Jana Amosa Komeńskiego). Myślał o poświęceniu się zawodowi weterynarza wojskowego. W październiku 1895 r. wstąpił do 6 pułku artylerii lekkiej we Wrocławiu. Po chorobie w 1897 r. zwolniony z wojska. Dopiero wówczas poświęcił się farmacji, zatrudniając się jako elew w aptece. Studia farmaceutyczne odbywał we Wrocławiu, Erlangen (Bawaria) i w Stralsundzie. Był stypendystą Towarzystwa Naukowej Pomocy. Dyplom aptekarski otrzymał w 1900 r. Po latach praktyki w Hamburgu, na Pomorzu i na Śląsku 6 czerwca 1906 r. otrzymał aptekarską aprobatę. Przez następne lata kondycjonował w Fuldzie, we Frankfurcie nad Menem oraz w kilku miastach Wielkopolski, między innymi we Wrześni, Jarocinie, Pleszewie, Krotoszynie, Ostrowie Wlkp. Od 1912 r. zamieszkał na stałe w Poznaniu. Od 1917 r. pomagał młodzieży zagrożonej poborem do armii niemieckiej uniknąć bezsensownej służby wojskowej. Choć do Wojska Wielkopolskiego wstąpił 10 marca 1919 r., zaliczono mu staż od 1 listopada 1918 r. Jako podporucznik, później zaś porucznik aptekarz przydzielany był kolejno do Składnicy Sanitarnej, Ekspozytury Centrali Sanitarnej oraz szpitala wojskowego. W Wojsku Polskim służył do 24

czerwca 1921 r. Po opuszczeniu go zweryfikowany został w stopniu kapitana aptekarza. Po przejściu do rezerwy 27 sierpnia 1921 r. uruchomił aptekę „27 Grudnia” (pierwszą z nowych aptek otwartych po odzyskaniu niepodległości), mieszczącą się obok gmachu Teatru Polskiego przy ul. 27 Grudnia 18 (w kamienicy tej znajdował się hotel Victoria, a na paterze z jednej strony apteka), którą prowadził aż do śmierci. Oprócz apteki posiadał również laboratorium farmaceutyczne „Edmund Mende”, istniejące jeszcze w 1939 r. Zmarł 19 grudnia 1933 r. w Poznaniu. Był członkiem zarządu Polskiego Powszechnego Towarzystwa Farmaceutycznego.

CAW, ap nr 5962; *Mój ojciec i dęby*, Poznań 1978, s. 147; L. Kostrzeński, *Materiały do historii aptek wielkopolskich, t. I: Z przeszłości aptek poznańskich*, Warszawa 1929, s. 110; K. Kikta, *Przemysł farmaceutyczny w Polsce (1823-1939)*, Warszawa 1972, s. 128; *Liber mortuorum od roku 1926 – 1937 (X). Parafia św. Marcina w Poznaniu, poz. 276/1933 (pod 19 XII 1933)*; Z. Zakrzewski, *Ulicami mojego Poznania. Przechadzki z lat 1918 – 1939*, Poznań 1985, s. 365; L. Bartkowiak, *Zasługi Towarzystwa Pomocy Naukowej im. K. Marcinkowskiego w kształtowaniu polskiego środowiska farmaceutycznego i lekarskiego w Wielkim Księstwie Poznańskim w latach 1841-1919, maszynopis pracy doktorskiej wykonanej pod kierunkiem doc. dra hab. med. E. P. Wąsiewiczza w Instytucie Medycyny Społecznej AM im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu*, Poznań 1991, s. 276.

Jan Majewski

Michalski Antoni (1885 – 1965), szeregowiec. Ur. się 29 maja 1885 r. w Wielichowie, pow. Śmigiel, w rodzinie Franciszka i Elżbiety z d. Nowacka. Po ukończeniu szkoły powszechnej terminował przez 4 lata w krawiectwie i w 1904 r. zdał egzamin czeladniczy. Następnie pracował jako pomocnik krawiecki w zakładach w Poznaniu, Herne i Berlinie. Członek Sokoła. Ok. 1918 r. wrócił do Wielichowa. Pomimo trwałego kalectwa, po wybuchu powstania, 2 stycznia 1919 r. wstąpił do kompanii wielichowskiej. Pełnił służbę na odwachach i posterunkach przy kompanii wielichowskiej do końca lutego 1919 r. W 1924 r. zdał egzamin na mistrza krawieckiego i prowadził prywatny zakład krawiecki, najpierw w Wielichowie, następnie w latach 1926-1937 w Rostarzewie i ponownie w Wielichowie, aż do śmierci. W okresie międzywojennym był członkiem Towarzystwa Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919, Towarzystwa Przemysłowców. Po wojnie, jako zweryfikowany powstaniec, był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich 1918-1919, a po jego likwidacji-ZBIWiD-u. Zmarł 27 grudnia 1965 r. w Wielichowie i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. W 1958 r. został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. 31

Antoni
Michalski

sierpnia 1919 r. zawarł związek małżeński z Heleną Kowalczyk z Lutomka pow. Międzybóż (1894-1984), z którą miał sześcioro dzieci, w tym dwoje zmarło po urodzeniu, Zenona (1920-2005) żołnierza 1 DPanc., Kazimierę (1924-2001), Wandę (1927), mieszkającą w Lesznie i Wojciecha (1933-1987).

Dokumentacja rodzinna autora.

Zenon Józwiak

Michalski Jan (1886 – 1949), powstaniec wielkopolski z ziemi skockiej. Ur. się 12 grudnia 1886 r. w Podgaju, powiat Mogilno w rodzinie Franciszka i Anieli z Rogozińskich. Uczestnik I wojny światowej. Ochotniczo w wielkopolskich oddziałach powstańczych (służba w pododdziałach sanitariuszy). Z wykształcenia laborant bakteriologiczny, z zawodu kupiec. Po odzyskaniu niepodległości prowadził w Skokach sklep kolonialny, „Pod Kotwicą”. Jan Michalski był członkiem rady parafialnej i Zarządu Miejskiego w Skokach, wiceprezesem Towarzystwa Gimnastycznego, „Sokół”, członkiem Towarzystwa Przemysłowców w Skokach oraz członkiem Związku Drogerzystów Polskich w Poznaniu. Należał też do Towarzystwa Powstańców i Wojaków

Jan
Michalski

w Skokach. Zmarł 30 listopada 1936 r. i pochowany jest na cmentarzu parafialnym w Skokach. Od 4 maja 1920 r. żonaty z Władysławą Płoszyńską (ur. 10 czerwca 1887 r. w Pakości), z którą miał córki: Bronisławę zam. Nitzke (22 maja 1921-2 lipca 1973); Halinę zam Michalską (3 maja 1923-23marca 1946) i Marię zam Lahutta (16 kwietnia 1930-16 sierpnia 2004). Po śmierci Władysławy ponownie żonaty z jej siostrą Stanisławą (28 III 1889-16 XI 1950). Brat Jana, Stefan (1893-18 września 1964) również był Powstańcem Wielkopolskim, odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. 27 grudnia 2003 r., w 85 rocznicę wybuchu powstania, przed wejściem na teren cmentarza w Skokach odsłonięto tablicę pamiątkową poświęconą powstańcom z ziemi skockiej tam pochowanych – wśród kilkudziesięciu wymienionych na niej powstańców jest również Jan Michalski.

Relacja Marka Lahutty.

Krzysztof Jachna

Michalski Stanisław Leon (1882 – 1953), nauczyciel, oficer Wojska Polskiego. Urodził się 1 kwietnia 1882 r. w Śmiglu, w rodzinie Stanisława i Antoniny z Prałatów, właści-

Stanisław Leon
Michalski

cieli miejscowej restauracji. Po ukończeniu szkoły powszechnej pomagał rodzicom w prowadzeniu lokalu gastronomicznego. 4 lipca 1902 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Kcyni. Swą pierwszą pracę zawodową rozpoczął 1 września 1902 r. w 4-klasowej Szkole Powszechnej w Bolewicach (powiat Nowy Tomyśl), a od 1 stycznia 1904 r. do 3 września 1904 r. kontynuował ją w 1-klasowej Szkole Powszechnej w Boguszyńcu (powiat Śmigiel). Pierwsze lata pracy pedagogicznej zostały przerwane odbyciem obowiązkowej rocznej służby wojskowej w 50. p. p. w Lesznie w okresie od 1 października 1904 r. do 30 września 1905 r. Po powrocie z wojska objął posadę kierownika 3 – klasowej Szkoły Powszechnej w Siekowie (powiat Śmigiel) w której pracował do 30 października 1914 r. Kilka dni później w szeregach armii niemieckiej brał udział na froncie zachodnim w toczącej się już I wojnie światowej. 1 grudnia 1918 r. został zdemobilizowany w stopniu leutnanta (p. por.) rezerwy. Po powrocie do Śmigla otrzymał posadę nauczyciela-doradcy przy miejscowym Inspektoracie Szkolnym. Oprócz pracy zawodowej przeprowadził dla Polaków z terenu powiatu ćwiczenia wojskowe, będące przygotowaniem do oczekiwanego wybuchu Powstania Wielkopolskiego. Wkrótce po wybuchu Powstania Wielkopolskiego, w dniu 6 stycznia 1919 r. został w stopniu p. por. z-cą dowódcy kompanii przemęckiej. Brał udział w walkach na odcinku południowo-zachodnim powstania („Grupa Leszno”) pod Włoszakowicami, Zbąrzewem, Wijewem, Brennem, Wieleńcem, Kaszczorem i Mochami. 7 lu-

tego 1919 r. mianowano go porucznikiem. Z dniem 6 marca 1919 r., gdy z oddziałów powstańczych wchodził w skład „Grupy Leszno” utworzono 6 p. strz. wlkp., objął dowództwo 2 kompanii zapasowej tego pułku. 1 czerwca 1919 r. po otrzymaniu kolejnego awansu na stopień kapitana, został dowódcą baonu zapasowego pułku. Po zakończeniu Powstania Wielkopolskiego brał udział w przywracaniu do Polski miast Pomorza: Bydgoszczy, Koronowa, Świecia i Tucholi. 30 października 1920 r. na własną prośbę został zwolniony ze służby wojskowej. Od 1 listopada 1920 r. do 1 września 1939 r. był kierownikiem Szkoły Powszechnej w Lipnie pod Leszmem. Na skutek powszechnej mobilizacji został powołany do kadry oficerów rezerwy w Poznaniu. 7 września 1939 r. otrzymał przydział do sztabu 35 Brygady Obrony Narodowej w charakterze oficera do specjalnych poruczeń. Po klęsce wrześniowej przebywał w oflagu w Murnau. 13 września 1945 r. powrócił do Lipna i po 2 tygodniach urlopu wypoczynkowego kontynuował pracę zawodową aż do 31 października 1949 r. Przepracował w oświacie ponad 47 lat. Zmarł 27 maja 1953 r. w Wielichowie. Pochowany został na miejscowym cmentarzu. Żonaty z Heleną z domu Gajewicz, posiadał sześcioro dzieci: Julię, Martę, Leonarda, Irenę, Izabelę i Stanisława.

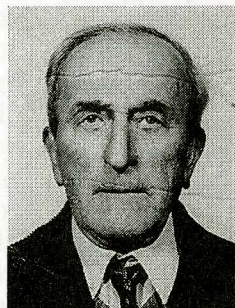
Archiwum Urzędu Wojewódzkiego Delegatury w Lesznie, akta personalne syg. 3609/1121; Księga zmarłych parafii Wielichowo z 1953 r., nr 19, s. 5; Bloch R., Rogoziński S., Thiel M., Wojciechowski K., Przebieg Powstania Wielkopolskiego na terenie

Przemętu i okolicy, maszynopis; Buzdiński L., Jak zdobyto Kaszczor – wspomnienia kierownika szkoły w Lipnie St. Michalskiego, „Głos Wolsztyński nr 13/1958 r.; Machoy Hipolit, Powstanie Wielkopolskie 1918-1919, maszynopis; kroniki szkół podstawowych w Lipnie pow. Leszno i Siekowie pow. Wolsztyn; informacje Grażyny Koszyczarek z Lipna.

Antoni Fornalski

Michałowski Franciszek (1898 – 1990), ur. 3 grudnia 1898 r. w Trzeciecinie, w rodzinie robotnika rolnego Ignacego i Apolonii zd. Tatka. 28 grudnia 1918 r. wstąpił do oddziału powstańczego. Brał udział w zajęciu dworca kolejowego i komisariatu policji w Dopiewie. Następnie jego oddział udał się do Poznania, gdzie brał udział w zdobyciu koszar 6 Pułku Grenadierów na Cytadeli. Dalej jego szlak bojowy wiodł przez Zbąszyń, Nowy Dwór i Łomnicę. Zmarł 12. 05. 1990 roku w Jeziorkach, został pochowany na cmentarzu parafialnym w Słupi obok swej żony. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1924 zawarł związek małżeński ze Stanisławą Drobniak (zm. 1987). Ze związku tego urodziły się dzieci: Stefania Sta-

Franciszek
Michałowski

niśława (ur. 1925), Stanisław Franciszek (ur. 1926), Barbara Katarzyna (ur. 1929), Zofia Franciszka (ur. 1932), Piotr (1934-1934) i Franciszek (ur. 1936).

Informacje i pamiątki rodziny; Archiwum Związku Kombatanów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Mielcarek Antoni (1899 – 1970), urzędnik, pierwszy po II wojnie światowej Wójt Gminy Gniewkowo. Ur. się 24 grudnia 1899 r. w Dąbrowie Biskupiej, syn Macieja Mielcarka i Franciszki z domu Miech. Rodzina Mielcarków utrzymywała się z pracy w gospodarstwie rolnym. W latach 1905-1914 Antoni uczęszczał do szkoły powszechnej w Przybysławiu, a ostatnie dwa lata do szkoły w Dąbrowie Biskupiej. Po ukończeniu szkoły pomagał ojcu w gospodarstwie rolnym. W listopadzie 1917 r. został powołany do wojska pruskiego. Brał udział w I wojnie światowej, walczył na froncie francuskim. Ranny koło Arras-Cambrai w czerwcu 1918 r. został odesłany do szpitala w Verdun. Po okresie rekonwalescencji otrzymał urlop wypoczynkowy, z którego już

Mielcarek
Antoni

do wojska nie powrócił. W Dąbrowie Biskupiej brał czynny udział w rozbijaniu Niemców. W styczniu 1919 roku wstąpił ochotniczo do oddziału powstańczego w Inowrocławiu, z którego został później utworzony 5 p. strz. Wlkp. i walczył w okolicach Gąsek, Gniewkowa i na innych odcinkach frontu. Po demobilizacji, w latach (1922-1935) pracował w Dąbrowie Biskupiej jako pracownik biurowy, a potem sekretarz gminy. Za długoletnią pracę w organach samorządowych, wojewoda poznański Wł. Raczkiewicz przyznał Antoniemu Mielcarkowi Brązowy Medal Zasługi. W czasie II wojny światowej został zatrudniony przez Niemców jako pracownik biurowy w miejscowym urzędzie i pracował tam do końca wojny. 22 stycznia 1945 r. został powołany na stanowisko wójta w Zarządzie Gminnym Gminy Wiejskiej Gniewkowo. Funkcję tę sprawował do maja 1949 r. W okresie pełnienia funkcji wójta był członkiem i sympatykiem wielu organizacji i komitetów społecznych. Do końca 1947 r. należał do PPS, do związku zawodowego Pracowników Samorządu Terytorialnego. Był działaczem PCK, członkiem ZBOWiD, ławnikiem Sądu Okręgowego w Bydgoszczy. Od dnia 20 maja 1945 r. do 31 grudnia 1964 r. był przewodniczącym Spółki Drenarskiej Chrzastowo-Gniewkowo. W latach 1949-64 pracował w wydziale zdrowia starostwa powiatowego w Inowrocławiu jako kierownik referatu gospodarczo-budżetowego. Zmarł 13 października 1970 r. w Gniewkowie i został pochowany na cmentarzu parafii p. w. św. Mikołaja i św. Konstancji. Pośmiertnie w 1971 r. za udział w Powstaniu Wielkopolskim odzna-

czony został przez Radę Państwa Wielkopolskim Krzyżem Powstań-
czym.

Dokumentów będących w posiadaniu córki Bożeny Konieczka; Konieczka Edmund, Powstanie Wielkopolskie na przedpolach Gniewkowa /1918-1919-1920/, Gniewkowo 2005, s. 23-24.

Edmund Konieczka

Mielcarek Jan (1898 – 1989), ur. 3 lutego 1898 r. w Garzynie pow. leszczyński. Syn rolnika Jana i Józefy zd. Musielak. Od 1904 r. do 1912 r. uczęszczał do szkoły powszechnej w Garzynie. W latach 1914-16 pracował na kolei w Krzemieniewie. 15 października 1916 r. powołany do 58 pp armii niemieckiej w Głogowie. 10 lutego 1917 r. wysłany na front francuski nad Sommę. 10 kwietnia 1918 r. podczas niemieckiej ofensywy pod St. Quentin został ciężko ranny w lewą nogę i odesłany do szpitala w Stuttgarcie. 28 grudnia 1918 r. otrzymał urlop zdrowotny i dwa później wrócił do rodzinnego domu w Garzynie. 17 stycznia 1919 r. kulawy, z niewyleczoną nogą, wstąpił do kompanii L. Włodarczaka w Pawłowicach. Już 2 lutego 1919 r. w Kościanie musiał się poddać operacji tej

Jan
Mielcarek

nogi. 19 lutego 1919 r. przeniesiony do 1 kompanii kościańskiej, 22 lutego 1919 r. do 3 p. strz. wlkp. w Poznaniu. Od 4 marca 1919 r. w Wielkopolskiej Szkole Podoficerów Piechoty w Biedrusku k. Poznania – 2 pluton ppor. Ciążyńskiego. 10 czerwca 1919 r. ukończył kurs podoficerski, następnie od 22 czerwca 1919 r. do 20 czerwca 1920 r. pozostał w Szkole jako instruktor w 2 kompanii por. Ciążyńskiego. Awansowany kolejno na stopnie: st. szeregowca (22 czerwca 1919), kaprała (28 czerwca 1919), plutonowego (27 stycznia 1920), sierżanta (22 czerwca 1920). 18 czerwca 1920 r. wraz ze Szkołą wyjechał do Zambrowa, gdzie został wcielony do 101 pp. Od 22 czerwca 1920 r. pełnił funkcję szefa 9 kompanii 101 pp. (dowódcą kompanii był ppor. Kaczmarek z Bukówca, dowódcą baonu por. Ciążyński z Gniezna). 25 czerwca 1920 r. skierowany na front do Zwiahla nad rz. Słuczą, gdzie brał udział w walkach obronnych. W lipcu 1920 r. znalazł się w okolicach Łomży, skąd w toku walk odwrotowych jego oddział wycofał się do Modlina. Podczas bitwy warszawskiej 15 sierpnia 1920 r. został ranny w lewą nogę i ewakuowany do szpitala w Poznaniu. Po wyleczeniu, 15 listopada 1920 r. otrzymał przydział do Centralnej Szkoły Podoficerów Piechoty w Grudziądzu. 25 listopada 1920 r. przeniesiono go do Korpusu Kadetów nr 2 w Modlinie, gdzie pełnił funkcję podoficera broni. 21 maja 1921 r. zwolniony z wojska w stopniu st. sierżanta. Po ślubie w 1923 r. zamieszkał w Przybini, gdzie prowadził gospodarstwo rolne. W okresie międzywojennym komendant koła weteranów w Rydzynie. Aresztowany po

wkroczeniu hitlerowców, więziony w Lesznie od 20 września do 15 grudnia 1939 r. 10 stycznia 1941 r. wywłaszczony z gospodarstwa; 29 czerwca 1944 r. wraz z rodziną wysiedlony z gospodarstwa do S. Valentin w Austrii. Tam skazany za dywersję, więziony od 2 lipca do 25 listopada 1944 r. Zwolniony 19 stycznia 1945 r. do Leszna. W marcu 1945 r. wrócił do Przybini. Po wojnie członek ZSL. Od 1975 r. mieszkał w Lesznie i tam zmarł 20 czerwca 1989 r. Poch. w Lesznie. Odznaczony m. in. Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918-21 (1929). 14 maja 1923 r. ożenił się z Martą Stelmach z Przybini. Miał dzieci: Aleksandra, Teresę i Hieronima (ur. 1938).

Dokumenty i relacje rodziny.

Jarosław Wawrzyniak

Migaszewski Antoni (1900 – ?), starszy sierżant. Ur. się 12 stycznia 1900 r. w Łagowie w powiecie kościańskim, w rodzinie Andrzeja i Marianny z d. Kustosz. Po ukończeniu szkoły powszechnej podjął pracę w Kościańskiej Kolei Powiatowej. 6 sierpnia 1918 r. wcielony został do armii niemieckiej. Zdezercerował z wojska w grudniu 1918 r. i wrócił do domu. Wstąpił do oddziałów gostyńskich pod Lesznem. Następnie w 3 pułku strzelców Wlkp. (57 pp Wlkp.), gdzie skierowany został do szkoły podoficerskiej. Po jej ukończeniu w 6 kompanii 57 pp. 25 sierpnia 1920 r. II batalion 57 pp Wlkp. zaatakowany został przez 10 dywizję kawalerii bolszewickiej. „Na szosie Kolno-Myszenice 6 kompania miała za-

danie atakować frontalnie. Kapral Migaszewski dostał rozkaz osłaniać z dwoma sekcjami, prawe skrzydło kompanii. Wykorzystując nadzwyczaj umiejętnie teren, zbliżył się do nieprzyjaciela na 100 m. Z niezwykłą odwagą i męstwem rzucił się na nieprzyjaciela, który w tym miejscu w popłochu uciekł. W tym czasie walczyła kompania z nieprzyjacielem bez powodzenia. Migaszewski zauważył trudne położenie kompanii i zdecydowanie zaatakował nieprzyjaciela ze skrzydła i dopomógł kompanii w zwycięstwie. W walce tej zdobyto 5 armat, 28 karabinów maszynowych itd.”. Za czyny te kpr. Migaszewski odznaczony został Orderem Virtuti Militari 5 klasy (nr 4630). Po zakończeniu działań wojennych pozostał w wojsku jako podoficer zawodowy. W 57 pp Wlkp. dosłużył się stopnia sierżanta. 31 lipca 1928 r. na własną prośbę zwolnił się z wojska i podjął pracę jako motorniczy tramwajowy. 19 grudnia 1939 r. został z pracy zwolniony. Następnie pracował w „Stomilu”. Dalszych informacji brak. Ożenił się i miał troje dzieci: Stefan (ur. 28 VIII 1922 r.), Maria (ur. 4 IX 1925), Danuta Genowefa (ur. 6 X 1930). Był także odznaczony Krzyżem Walecznych.

Bogusław Polak

Milewski Jan (1893 – 1971), kupiec, działacz społeczny i narodowy. Urodzony 5 czerwca 1893 r. w Gniewkowie. Jako syn kupca Kazimierza i Leokadii z domu Kwiatkowskiej. Jeszcze w czasach zaborów ukończył Gimnazjum Realne w Chełmnie. Na przełomie lat 1918/1919 brał udział w przygoto-

waniach do Powstania Wielkopolskiego na terenie Gniewkowa, a następnie wstąpił do wojsk powstańczych. Służył w I Baonie Saperów Wielkopolskich oraz w 14 Dywizji Piechoty Wielkopolskiej. Dzięki sumiennej służbie awansował z szeregowca na podoficera, następnie na oficera. Po wojnie wrócił do Gniewkowa. Był właścicielem sklepu bławatów, konfekcji i obuwia oraz kina „Świt”. Poza pracą zawodową i życiem rodzinnym dużo czasu poświęcał działalności społecznej. W 1930 r. i w latach 1938-1939 był prezesem Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, członkiem zarządu Towarzystwa Przemysłowego, działał także w Stronnictwie Narodowym, pełnił funkcję radnego miejskiego, był także członkiem rady i sejmiku powiatowego w Inowrocławiu. Gdy wybuchła II wojna światowa, walczył w kampanii wrześniowej. Nad Bzurą dostał się do niewoli niemieckiej i do końca wojny przebywał w oflagu IIC w Woldenbergu (obecnie Dobiegniew). Po zakończeniu wojny, w lutym 1945 r., Jan Milewski wrócił do rodzinnego miasta. Pracował początkowo jako główny księgowy w Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”. W 1952 r. został osadzony na półtorarocznym pobyt w więzieniu za poglądy polityczne. Po wyj-

Jan
Milewski

ściu z więzienia z mocno nadwyrężonym zdrowiem przeszedł na rentę inwalidzką. Zmarł 20 października 1971 r. w Gniewkowie i jest pochowany na cmentarzu parafii p. w. św. Mikołaja. Odznaczony był Krzyżem Walecznych. Żona Alfreda Emilia Kosińska.

H. Łada, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Gniewkowie, Gniewkowo 1988; życiorysu Jana Milewskiego; Konieczka Edmund, Powstanie Wielkopolskie na przedpolach Gniewkowa (1918-1919-1920), Gniewkowo 2005, s. 25.

Edmund Konieczka

Milewski Ludwik (1869 – 1940), aptekarz, powstaniec. Ur. się 26 lipca 1869 r. w Krotoszynie jako syn Augustyna i Antoniny. Farmację w latach 1897-1898 studiował na uniwersytecie we Wrocławiu. W czasie studiów był stypendystą Towarzystwa Naukowej Pomocy. Dyplom aptekarza otrzymał w 1898 r. Od 1900 r. zarządzał apteką w Pakości. W 1908 r. kupił aptekę we Wschowie, z której wkrótce zrezygnował na rzecz apteki w Sierakowie, nabytej za 198 tys. marek. W 1916 r. został członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Był aktywnym uczestnikiem wydarzeń grudniowych w pow. międzychodzkiem. W latach 1920-1928 pełnił funkcję wojewódzkiego inspektora farmaceutycznego. 1 kwietnia 1928 r. stał się właścicielem apteki na Placu Sapieżyńskim 1 (róg ul. Pocztowej) w Poznaniu, którą prowadził do 1939 r. Po zajęciu Poznania przez Niemców został wysiedlony z miasta. Zmarł 17 maja 1940 r. w Gorlicach.

L. Kostrzeński, *Materiały do historii aptek wielkopolskich*, t. I: *Z przeszłości aptek poznańskich*, Warszawa 1929, s. 109, 111 (u Kostrzeńskiego notowany jako Mileski), t. II: *Apteki prowincjonalne*, Warszawa 1936, s. 153, 180, 310; *Kalendarz Farmaceutyczny na rok 1929*, Warszawa 1929, s. 53; *Kalendarz Farmaceutyczny na rok 1939*, Warszawa 1939, s. 304; B. Olszewicz, *Lista strat kultury polskiej*, Warszawa 1947, s. 171; W. W. Głowacki, *Męczeńskie drogi farmaceutów wielkopolskich w latach okupacji hitlerowskiej 1939-1945*, Poznań 1967, s. 9; Cz. Łuczak, *Dzień po dniu w okupowanym Poznaniu*, Poznań 1989, s. 126. Tym, którzy odeszli, „*Farmacja Polska*” 2, 1946, nr 1-2 (4-5), s. 1; J. B. Gliński, *Słownik biograficzny lekarzy i farmaceutów ofiar drugiej wojny światowej*, Wrocław 1997, s. 267; L. Bartkowiak, *Zasługi Towarzystwa Pomocy Naukowej im. K. Marcinkowskiego w kształtowaniu polskiego środowiska farmaceutycznego i lekarskiego w Wielkim Księstwie Poznańskim w latach 1841-1919*, maszynopis pracy doktorskiej wykonanej pod kierunkiem doc. dra hab. med. E. P. Wąsiewicza w Instytucie Medycyny Społecznej AM im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu, Poznań 1991, s. 278.

Jan Majewski

Miśkiewicz Wincenty (1867 – 1940), proboszcz w Pniewach, urodził się 1 VII 1867 w Żerkowie (ówcześnie pow. Jarocin), w wielodzietnej rodzinie właściciela młyna i rolnika Tomasza i Marianny z Miśkiewiczów. Nauki początkowo pobierał w rodzinnym miasteczku, następnie od 1876 do 1886 był uczniem gimnazjum Ma-

rii Magdaleny w Poznaniu. Maturę zdał w Rogoźnie. Następnie przez trzy miesiące studiował teologię w Münster, skąd przeszedł na studia seminaryjne do Poznania i Gniezna. Świecenia kapłańskie przyjął 5 marca 1893 r. i przez cały okres pracy duszpasterskiej przebywał w Pniewach, początkowo (od 1893 r.) jako wikary, a w roku 1904 został proboszczem. W latach zaboru pruskiego był jednym z czynniejszych społeczników ówczesnego powiatu szamotulskiego, a jego nazwisko znalazło się na liście „polskich agitatorów” sporządzonej przez miejscową landraturę w roku 1911. Pierwszą wzmiankę o jego działalności w tym zakresie posiadamy z roku 1898, wówczas to w kościele zaapelował do parafian o głosowanie na polskich kandydatów podczas wyborów do sejmu pruskiego. W polskich akcjach wyborczych uczestniczył także w latach następnych, pełniąc m. in. obowiązki członka komitetu wyborczego na powiat szamotulski. Aktywnie działał w Tow. Czytelní Ludowych. Reprezentował powiat szamotulski na II (1910) i VII (1916) Sejmiku oświatowym TCL, pełnił obowiązki prezesa podkomitetu TCL, organizował w Pniewach i przewodniczył na wiecach oświatowych (m. in. 17 III 1912 r., po którym przystąpiło do Czytelni Ludowych przeszło 150 członków, organizował wystawy książek Działalność także w Tow. Nauk. Pomocy K. Marcinkowskiego, był członkiem Pozn. Tow. Przyjaciół Nauk. W Pniewach założył (1907) i objął prezesurę kółka rolniczego, był współzałożycielem (1909) i długoletnim wiceprezesem rady nadzorczej „Rolnika”. Założył także w parafii i objął patronat nad Katolic-

kim Tow. Robotników Polskich. Od VIII 1918 r. działał w tajnym Komitecie Obywatelskim założonym przez ks. A. Ludwiczaka, w listopadzie tego roku został przez Radę Robotniczą i Żołnierską wybrany delegatem do Inspektoratu Szkolnego. Podczas powstania działał w duszpasterstwie wojskowym. W okresie międzywojennym m. in. był długoletnim wiceprezesem rady nadzorczej „Rolnika” w Pniewach. Zmarł 26 IV 1940 w Pniewach, pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym.

AAP KA 12715 (*personalia*); APP NP 6275 f. 543, 6276 f. 33, PP 2774, 2274a; *Album Pamiątkowy Powstańców Ziemi Zachodnich*. r. 1938 nr 3, s. 92; F. Kącki, *Udział duchowieństwa katolickiego w powstaniu wielkopolskim 1918-1919*, „*Novum*” 1971, nr 12, s. 70, 77, 79; B. Wojcieszak, Miśkiewicz Wincenty (1867–1940), proboszcz w Pniewach (w:) *Księga społecznicy w Wielkopolsce 1894 – 1919. Słownik biograficzny, t. II*, Gniezno 2006.

Bogumił Wojcieszak

Modrzyk Stanisław (1898 – 1980), ur. 6 kwietnia 1898 r. w Osserleben w Niemczech, jako syn Stani-

Stanisław
Modrzyk

śława i Stanisławy. W bliżej nieokreślonym czasie rodzice przenieśli się do Ryczywołu. W czasie I wojny światowej Stanisław służył w armii niemieckiej na froncie zachodnim w oddziale saperów. Został poważnie ranny w twarz. Po powrocie 4 II 1919 r. ochotniczo wstąpił do Kompanii Budzyńskiej. Brał czynny udział w walkach o Chodzież i Budzyń. Po reorganizacji wcielony do II batalionu 4 pułku strzelców wielkopolskich z przydziałem do oddziału miotaczy min. Następnie wraz z jednostką przetrzucony na front litewsko-białoruski. Dostał się do niewoli, w jednostce uznano go za zmarłego. Szczęśliwie udało mu się zbiec. W zaświadczeniach wystawionych przez dowódców jednostki wymieniany był jako najlepszy i najodważniejszy żołnierz. Po demobilizacji pracował w przedsiębiorstwach Stanisława i Maksymiliana Benklów przy ul. Marcinkowskiego, a następnie jako pracownik kolejowy. Po godzinach dorabiał u miejscowych gospodarzy. W latach 1923-1925 pomagał przy budowie kościoła parafialnego. W dwudziestoleciu międzywojennym działał w kole Związku Powstańców Wielkopolskich w Ryczywole. We wrześniu 1939 r. ewakuował się wraz z rodziną w kierunku Gniezna. Wrócił po dwóch tygodniach. Został pobity przez jednego z członków Selbstschutzu. Niemcy skierowali Stanisława do pracy w gospodarstwie Niemki Krüger w Sokółowie Budzyńskim. W międzyczasie na prośbę policji niemieckiej rozmawiał ładunki wybuchowe rozmieszczone w Ryczywole przy drodze do Skrzetusza. Prawdopodobnie wykonanie tego zadania ocaliło mu życie, ponieważ Niemcy wiedzieli o jego

udziale w Powstaniu Wielkopolskim. Od 1 kwietnia 1940 r. Stanisław wraz z żoną i dziećmi trafił do gospodarstwa Richarda Schpletera w Bukowcu, który obiecywał mu dobrą pracę i zakwaterowanie. Intencje Niemca okazały się zupełnie inne. Przez cały okres pobytu znęcał się fizycznie i psychicznie nad Stanisławem i jego rodziną. Richard Schpleter był inwalidą z okresu I wojny światowej i członkiem SA. Pałał ogromną nienawiścią do Polaków i często mówił do Stanisława – „Tu jest twoje Dachau i tutaj musisz zdechnąć”. W niedziele za „leniwe” podejście do swoich obowiązków Stanisław wykonywał dodatkowe prace w Ryczywole. Po ucieczce Niemców w styczniu 1945 r. przejął gospodarstwo, które następnie zostało rozparcelowane. Prowadził je do śmierci. Po wojnie zaangażował się w działalność społeczną i polityczną – był członkiem PSL i Związku Samopomocy Chłopskiej w Ryczywole. Od 1957 r. członek koła ZBoWiD w Ryczywole, potem w Budzynie. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim uchwałą Rady Państwa z 26 IV 1972 r. został mianowany podporucznikiem WP. Zm. 2 lipca 1980 r. w Bukowcu. Pochowany na cmentarzu parafialnym w Ryczywole. Był odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Krzyżem Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski i Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich. Żonaty ze Stanisławą Zielińską, miał dwóch synów: Leonarda (ur. 1926) - gospodarza i Jerzego (ur. 1929) - gospodarza.

APP, ZPW, sygn. 337; R. Grewling, Zasłużeni dla Ziemi Chodzieskiej w Powstaniu Wielkopolskim 1918-

1919, Chodzież 2004; informacje syna Jerzego Modrzyka; dokumenty i pamiątki rodzinne.

Robert Zimny

Musiał Franciszek (1900 – 1973), ur. się 13 września 1900 r. w Roszczkach, pow. Szamotuły w rodzinie robotnika melioracyjnego Jakuba i Marianny z domu Koput. Po ukończeniu szkoły powszechnej kontynuował naukę w Seminarium Nauczycielskim w Koźminie, a w październiku 1917 r. został przyjęty na praktykę leśną w lasach prywatnych Niegolewskich w Bytniu. 3 czerwca 1918 r. został powołany do służby wojskowej, a w lipcu tego roku skierowany do Kriegsmarine. Po ucieczce ze storpedowanego okrętu przybył do Poznania 3 grudnia 1918 r., a 5 grudnia wstąpił do IV Kompanii Służby Straży i Bezpieczeństwa (marynarze dowodzeni przed Adama Białoszyńskiego). Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego brał udział między innymi w zdobyciu Prezydium Policji, Poczty Głównej, Koszar Grenadierów na Jeźcach i Ławicy. Walczył pod Szubinem i Rynarzewem, gdzie w dniu 19 stycznia 1919 r. został ranny. Po wyleczeniu został wcielony do 12 kompanii 10 p. s. Wlkp. Pełnił służbę na linii demarkacyjnej w Czarnkowie, a na-

Franciszek
Musiał

stepnie koło Rynarzewa. W czerwcu 1919 r. został przeniesiony do organizującej się Polskiej Marynarki Wojennej w Modlinie. Od 3 października 1919 r. służył we Flotylli Pińskiej, a następnie we Flotylli Wiślanej, pełniąc funkcję szefa IV Dywizjonu Flotylli Wiślanej. W wojnie polsko – bolszewickiej, w stopniu bosmana, dowodził oddziałem motorówek pełniących zadanie wywiadowcze – rozpoznawcze na Prypeci i Dnieprze. W sierpniu 1920 r. otrzymał zadanie obrony przejścia przez Wisłę w Płocku i nie przepuszczenia oskrzydłającego Warszawę uderzenia konnicy Budionnego. W czasie natarcia kawalerii bolszewickiej ostrzeliwał nieprzyjaciela wymontowanym z motorówki i przeniesionym na most karabinem maszynowym, skutecznie broniąc przejścia. Za ten bohaterski czyn gen. Stanisław Haller odznaczył go w dniu 30 sierpnia 1920 r. Orderem *Virtuti Militari* 5 kl. (nr 3862). Bohaterskie czyny Franciszka Musiała zostały także opisane przez Kornela Makuszyńskiego w wydanej w 1920 r. książce pt. „Radosne i smutne”. W styczniu 1922 r. został przeniesiony do rezerwy i na resztę swego życia związał się z leśnictwem, kontynuując przerwana powołaniem do wojska praktykę w Nadleśnictwie Bytyń. Od kwietnia 1926 r. do sierpnia 1928 r. pełnił obowiązki pomocnika leśnego w Nadleśnictwie Boruszynek. W sierpniu 1929 r. ukończył Państwową Szkołę dla Leśniczych w Margoninie, w której to do lutego 1932 r. pracował jako wychowawca i gospodarz szkoły. Następnie został leśniczym w Leśnictwie Margonin, którą to pracę wykonywał do wybuchu II Wojny Światowej. W sierpniu 1939 r.

powierzono mu zadanie wywiezienia broni i dokumentów Margonińskiej Szkoły dla Leśników. Po wykonaniu tego zadania został w połowie września aresztowany i więziony przez Niemców. 29 października 1939 r. został zwolniony z więzienia i wywieziony na przymusowe roboty do Niemiec. Po miesięcznych robotach, z powodu ciężkiej choroby nerek, wrócił do Margonina i w dniu 8 grudnia t. r. pierwszym transportem został wraz z rodziną wywieziony do Generalnego Gubernatorstwa, do Włoszczowy w woj. kieleckim. W czasie wysiedlenia pracował jako leśniczy w lasach majątku Słupia, Raszków i Sprowa. W tym czasie brał aktywny udział w ruchu oporu używając pseudonimu „Margo”. Pełnił obowiązki łącznika i dowódcy plutonu AK, współdziałał z oddziałami AK i BCh; opiekował się nimi i zapewniał im schronienie w administrowanych lasach. W swoim domu przechowywał i leczył partyzantów. Po wyzwoleniu, 30 marca 1945 r., na własną prośbę, został przeniesiony do Margonina na zajmowane przed wojną stanowisko leśniczego. We wrześniu 1949 r. objął stanowisko nadleśniczego w Nadleśnictwie Margonin i funkcję tę pełnił do przejścia na emeryturę w 1968 r. Pozostawił po sobie dobrze zorganizowane „gospodarstwo leśne” i piękne, czyste i zadbane lasy margonińskie, z których znaczna część była sadzona pod jego nadzorem. W latach powojennych był prześladowany przez Urząd Bezpieczeństwa Publicznego, przede wszystkim za przynależność do Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży, posiadanie *Virtuti Militari* z wojny polsko-bolszewickiej i przynależność do AK. Był więziony na

przełomie 1946/47 r. oraz w 1954 r. Franciszek Musiał z niespożytą energią i ogromnym zaangażowaniem działał w różnych organizacjach społecznych, pełniąc w nich odpowiedzialne funkcje, m. in.: w Związku Bojowników o Wolność i Demokrację, Ochotniczej Straży Pożarnej, Związku Pszczelarzy Polskich, Związku Zawodowym Pracowników Leśnych i Przemysłu Drzewnego, Polskim Związku Łowieckim. W 1971 r. za udział w Powstawaniu Wielkopolskim został awansowany na stopnia podporucznika WP. Zmarł 9 listopada 1973 r. i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Margoninie. Poza wspomnianym już *Virtuti Militari* był odznaczony: Krzyżem Walecznych (2x), Medalem Niepodległości, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Złotym, Srebrnym i Brązowym Krzyżem Zasługi i wieloma innymi. W 1932 r. ożenił się z Marią Łagodą (nauczycielką języka francuskiego). Po śmierci żony w 1949 r., ponownie ożenił się w 1953 r. z Gabriellą Wesołowską. Miał czterech synów: Jerzego (ur. 1933), magister inżynier leśnik, Aleksandra (ur. 1935), doktor filozofii (nie żyje); Andrzeja (ur. 1938), magister historii (nie żyje) i Tadeusza (ur. 1947), magister historii.

CAW, VM 25-2564; MN 30 XII 1932; *Kawalerowie ...*, T. II, cz. I, s. 101-102; dokumenty i pamiątki w zbiorach rodziny.

Tadeusz Musiał

Musiał Stefan (1897 – 1987),
działacz niepodległościowy. Ur. się 21

sierpnia 1897 r. w Murowanej Goślinie pow. Oborniki z ojca Jakuba i matki Franciszki z domu Płociennik. Będąc uczniem 7 klasowej szkoły powszechnej w Wolsztynie w 1907 roku brał udział w strajku szkolnym, za co został dotkliwie pobity. Po wyjściu ze szkoły pracował w tartaku w Powodowie. Chętnie brał udział w działalności „Sokoła” i Kółka Śpiewaczego. 1 sierpnia 1916 r. powołany został do armii pruskiej i po 6-tygodniowym przeszkoleniu wysłany na teren Galicji, a stąd już w grudniu przerzucony na front zachodni. 17 lipca 1917 r. pod Langemark został ciężko ranny w głowę i dostaje się do niewoli angielskiej. Po operacji wysłano go do obozu w Anglii, a następnie na rekonwalescencję do Szwajcarii. W Szwajcarii ukończył szkołę handlową. Po zakończeniu wojny, jako jeńiec niemiecki skierowany został do Berlina, skąd 30 grudnia 1918 r. zbiegł do Wolsztyna. 5 stycznia 1919 r. ochotniczo wstąpił w szeregi powstańcze pod dowództwo ppor. Siudy. Brał udział w wyzwoleniu Wolsztyna i Rakoniewic. Następnie uczestniczył w walkach pod Kopanicą, Kargową, Nowym Kramskiem i Babimostem. Po powstaniu pozostał w wojsku w III batalionie 56 pp Wlkp. i uczestniczył w wojnie polsko – sowieckiej. Brał udział w działaniach wojennych pod

Stefan
Musiał

Połockiem, Mińskiem i Bobrujskiem. Zwolniony z frontu, z powodu choroby, objął służbę w Oddziale Kolejowych Transportów Wojskowych w Poznaniu. 15 grudnia 1920 r. mianowany do stopnia kaprała. 23 lipca 1921 r. zwolniony do rezerwy. Powrócił do pracy w tartaku w Powodowie. Stąd jako inwalida wojenny wysłany został na kurs Straży Leśnej i Polowej do Niepołomic pod Krakowem. W 1923 r. przeniósł się do Swarzędza. Został prezesem koła Inwalidów Wojennych RP, członkiem Związku Strzeleckiego i członkiem BBWR. W 1934 r. podjął pracę leśnika w prywatnych lasach Taczanowskich w Szyplowie i Mieszkowie. W okresie okupacji pracował jako robotnik leśny. Po wojnie objął stanowisko leśniczego w Racendowie pow. Jarocin. W 1962 r. przeszedł na emeryturę. Zmarł 21 kwietnia 1987 r. i został pochowany na cmentarzu w Racendowie. Odznaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Walecznych i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Żonaty z Marianną Chojeką miał czworo dzieci: Michała (ur. 1924), Bolesława (ur. 1926), Jadwigę (ur. 1928) i Janinę (ur. 1944).

Dokumenty i fotografie ze zbiorów rodziny, relacja córki Janiny Bartnickiej, USC Kotlin.

Janina Grala

Napierała Roman (1876 – 1941), aptekarz, długoletni właściciel apteki w Grodzisku Wlkp. Ur. 14 lutego 1876 r. w Słabomierzu koło Żnina w rodzinie chłopskiej jako syn Szymona i Agnieszki. Do szkoły średniej uczęszczał w Żninie. Świadectwo doj-

rzałości otrzymał w 1898 r. Jako uczeń i pomocnik aptekarski zatrudniony był kolejno w aptekach: w Rotoden (Prusy Zachodnie), w Obornikach, Środzie, Poznaniu i Szamotułach. Farmację studiował na uniwersytetach w Greifswaldzie i w Berlinie. Studia ukończył 26 października 1908 r., otrzymując dyplom aptekarza. Przez pewien czas pracował w Poznaniu w aptece przy moście Chwaliszewskim. Od 1916 r. był właścicielem drogerii w Buku. Około 1916-1917 r. został członkiem zwyczajnym Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W czasie powstania wielkopolskiego 1918/1919 r. był członkiem Rady Ludowej i współorganizatorem powstania na terenie Buku i w okolicy. Zaopatrywał także oddziały powstańcze w artykuły medyczno-sanitarne. W latach 1922 – 1940 prowadził aptekę „Nową” w Grodzisku przy ul. Bukowskiej 10, z której wywłaszczony został przez niemieckie władze okupacyjne dopiero 12 marca. W kilka tygodni później (17 maja 1940 r.) został aresztowany przez gestapo i wywieziony do Fortu VII w Poznaniu, skąd po dwóch tygodniach trafił do obozu koncentracyjnego w Dachau. W lipcu 1941 r. przewieziony do Buchenwaldu. Zmarł tam 18 sierpnia 1941 r. rzekomo na atak serca. Za zasługi dla Polski 9 maja 1946 r. Prezes Rady Ministrów Edward Osóbka Morawski nadał mu na podstawie dekretu Krajowej Rady Narodowej z 26 października 1945 r. Medal Zwycięstwa i Wolności.

Krótką relacją syna, mgr Adama Napierały, spisana 1 XI 1980 r. (maszynopis w posiadaniu autora pracy); Tym, którzy odeszli, „Farmacja Pol-

ska" 1, 1945, nr 2, s. 38; H. Jankowska, A. Król, H. Król, B. Olejniczak, I. Pempera, A. Simon, E. Stelmaszczyk, Wykaz członków Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk za lata 1857-1945, (w:) *Veritate et scientia. Księga pamiątkowa w 125-lecie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, pod red. A. Gąsiorowskiego, Warszawa-Poznań 1982, s. 203; W. W. Głowacki, *Męczeńskie drogi farmaceutów wielkopolskich w latach okupacji hitlerowskiej 1939-1945*, Poznań 1967, s. 32; J. B. Gliński, *Słownik biograficzny lekarzy i farmaceutów ofiar drugiej wojny światowej*, Wrocław 1997, s. 281.

Jan Majewski

Nawroć Franciszek (1901 – 1920), powstaniec Grupy „Leszno”, uczestnik wojny 1920 r. Ur. 13 września 1901 r. w Pawłowicach pow. leszczyński. Syn chałupnika Ignacego i Marianny zd. Merta. W pierwszych dniach stycznia 1919 r. wstąpił do oddziału powstańczego w Pawłowicach (Grupa „Leszno”), jako jeden z najmłodszych powstańców z Pawłowic. Następnie przeniesiony do 2 pal Wlkp. (późniejszy 17 pap WP). W sierpniu 1919 r. wraz z pułkiem kwaterował w okolicach Ostrowa Wlkp. W 1920 r. wysłany na front

Franciszek
Nawroć

wschodni. Poległ w sierpniu 1920 r. Na mocy postanowienia sądu w 1960 r. uznany za zmarłego z dniem 31 XII 1920 w miejscu nieznanym. W czasie wojny polsko – bolszewickiej poległ też jego brat Jan Nawroć.

Kronika koła ZBoWiD w Pawłowicach, akt zgonu USC Krzemieniewo nr 46/1960, zdjęcia i pamiątki rodzinne w posiadaniu Agaty Musielak z Pawłowic.

Jarosław Wawrzyniak

Nitsche Roman (1876 – 1947), dowódca odcinka powstańczego Wijewo-Kaszczor. Ur. się 25 lutego 1876 r. w Machcinie (dawny powiat śmigieński) w rodzinie kowala Walentego oraz Emilii z Biberstejnów. W okresie zaborów przez dwa lata służył w wojsku pruskim (kapral). W grudniu 1918 r. zorganizował w Brennie i okolicy oddział powstańczy. Odbierał ludności niemieckiej broń (około 50 karabinów i dwa karabiny maszynowe), którymi uzbroił swój oddział powstańczy. Wraz z krystalizacją frontów powstańczych obsadził odcinek Wijewo-Kaszczor. Ówczesny dowódca frontu zachodniego kpt. (ppłk) Kazimierz Zenktele podkreślił jego: „wysoki poziom pracy organizatora i dowódcy na

Roman
Nitsche

szczeblu ogólnie trudnym pod względem narodowym terenie pogranicza. Przez dłuższy czas utrzymywał oddział powstańczy własnym kosztem. Dowodził odcinkiem do czasu przejęcia go przez regularny oddział wojska”. W okresie międzywojennym czołowy polski przemysłowiec w Nowym Tomyślu; właściciel tartaków i fabryki maszyn. Fabryka maszyn zatrudniała w 1929 r. 40 pracowników. Jej wytwory były prezentowane na Międzynarodowych Targach w Poznaniu (1925 r.). Wśród produktów firmy Romana Nitschego warto wymienić pierwsze w kraju przewoźne stacje parnikowe do parowania ziemniaków projektu dyrektora Szkoły Rolniczej Wielkopolskiej Izby Rolniczej w Nowym Tomyślu. Był członkiem wielu towarzystw, m. in. Towarzystwa Przemysłowców. Król Kurkowy Bractwa Strzeleckiego w Nowym Tomyślu. Wysiedlony został przez okupanta hitlerowskiego do Generalnego Gubernatorstwa. Po powrocie z wysiedlenia prowadził, aż do śmierci tartak w Nowym Tomyślu. Zmarł w Nowym Tomyślu 26 maja 1947 r. i tam został pochowany. Odznaczony był Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918 – 1921 Żonaty z Rozalią z domu Nykiel miał siedmioro dzieci, m. in. syn Roman Nitsche (junior), był dowódcą plutonu 2 kompanii „Nowy Tomyśl” w batalionie Obrony Narodowej „Opalenica” (1939 r.).

CAW, Akta odznaczeniowe Romana Nitsche, MN odrz. 25. X. 1937, t. 489; K. Jankiewicz, *Ziemniaki kwaszone jako pasza*. Poznań 1947, s. 40 i nast.; Z. Kościański, *U progu nowego tysiąclecia. Wczoraj i dziś Banku*

Spółdzielczego w Nowym Tomyślu 1924-2000. Nowy Tomyśl 2000, s. 13-14, 27, 48, 54; Dzieje Nowego Tomyśla. Pod red. B. Polaka. Nowy Tomyśl, s. 126, 127, 131, 136, 140, 143, 163, 166, 180, 185; relacje Joanny i Zofii Nitsche

Zdzisław Kościański

Nowaczyk Franciszek (1899 – 1983), ur. 2 lipca 1899 r. w Dębnie nad Wartą w rodzinie Wincentego i Wiktorii z Domagalskich. Po rocznej służbie w armii cesarskiej na froncie niemiecko-francuskim, 31 października 1918 otrzymał 14 dni urlopu przyjechał do Jaraczewa. Wrócił do domu rodzinnego, gdzie spotkał brata Władysława. Obydwaj bracia należeli do byłych żołnierzy armii niemieckiej, którzy 10 lub 11 listopada 1918 roku przy wsparciu Bronisława Kirchnera z Garnizonu Jarocńskiego i Bogdana Trzebińskiego właściciela Chytrowa utworzyli w Jaraczewie Radę Żołnierską, na czele której stanął najwyższym stopniem kapral Kazimierz Rychli. Później wyjechał do Poznania. Pojechał za bratem Władysławem do Poznania i 3 stycznia 1919 r. zgłosił się do oddziału I Kompanii Skautów w Poznaniu. Tam pod dowództwem kapitana Wierzyńskiego brał udział w opanowywaniu przez

Franciszek
Nowaczyk

powstańców miasta i koszar. Kompania ta weszła w skład 1 p. strz. Wlkp., który później przemianowano na 55 Poznański Pułk Piechoty. W tym pułku walczył do zakończenia walk powstańczych. W roku 1920 ukończył szkołę podoficerską, zdał egzamin na majstra wojskowego i został podoficerem zawodowym 55 pp. Po kolejnych przeszkoleniach i kursach pracował na stanowisku podoficera garażowego i uzyskał pozwolenie na prowadzenie wszystkich pojazdów mechanicznych. W roku 1939 brał czynny udział w wojnie obronnej z 55 pp w stopniu starszego sierżanta. 22 września 1939 roku w okolicach Modlina dostał się do niewoli niemieckiej i został przewieziony do obozu jenieckiego w Końskich w woj. kieleckim. Ponieważ zachorował na biegunkę, 20 listopada został zwolniony i pieszo wrócił do Leszna, gdzie przed wojną pracował. W grudniu 1939 r. okupant niemiecki wysłał go do zasypywania rowów przeciwczołgowych. Następnie władze niemieckie przekazały go do prac w wojskowych zakładach zaopatrzenia okupanta w żywność. Pracował tam jako kierowca ciężarówki. Wstąpił wtedy do konspiracyjnej grupy oporu pod kryptonimem „Cement”. Komendantem grupy był starszy wachmistrz Antoni Kusz. Zadaniem grupy było dokonywanie aktów sabotażu – uszkodzanie worków skrzyń, butli, samochodów i wagonów (wlewał np. kwas solny do łożysk wagonów). Przekazywał też informacje o transportach żywności oraz dostarczał jeńcom radzieckim i francuskim żywność, bieliznę papierosy. Po wyzwoleniu Leszna Franciszek Nowaczyk wstąpił 1 lutego 1945 r. do Milicji Obywatelskiej i jako inspektor

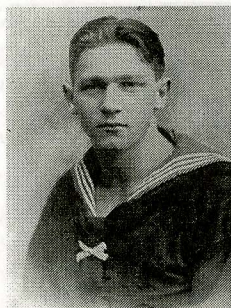
samochodowy organizował transport samochodowy – m. in. naprawiano porzucone samochody niemieckie i dostarczono je do Komendy Garnizonu Wojsk Radzieckich. Od 1 kwietnia 1945 r. do przejścia na emeryturę w dniu 31 października 1965 r. pracował w Rejonie Eksploatacji Dróg Publicznych w Lesznie na stanowisku starszego mechanika. Zmarł 27 listopada 1983 r. w Poznaniu, został pochowany na cmentarzu katolickim w Lesznie. Był odznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, Medalem Za Wojnę 1918/1921, Medalem Zwycięstwa i Wolności. 26 kwietnia 1926 r. zawarł związek małżeński z Wandą Cichocką z Jaraczewa. 30 czerwca 1927 roku urodziła się w Jaraczewie ich jedyna córka Janina Maria zamężna Rogoziewicz.

T. Jabłoński, Lista strat Powstania Wielkopolskiego 1918/1919. Poznań; Księga w SP w Jaraczewie, 50-lecie Powstania Wielkopolskiego na Ziemi Jarocińskiej. Elżbieta Matlewska; Jan Jajor, Władysław Nowaczyk. Gazeta Jarocińska 1994 nr 11; Paweł Anders, Miejsca Pamięci Powstania Wielkopolskiego, wyd. II. Poznań 2003; Nowaczyk Franciszek, Wspomnienia (rękopis); Horyza Pachciarz Kazimiera, Jarocińscy powstańcy wielkopolscy Władysław i Franciszek Nowaczykowie. Gazeta Jarocińska 2006.

Kazimiera Horyza Pachciarz

Nowaczyk Władysław (1896 – 1919), ur. 16 września 1896 r. w Staniowie koło Koźmina w rodzinie

Wincentego i Wiktorii z Domagalskich. Do armii pruskiej został zmobilizowany w 1914 r. i skierowany do marynarki. Przez całą wojnę służył na admirałskim okręcie wojennym „König”, którego portem macierzystym była Kilonia. Gdy podobnie jak na innych okrętach wojennych i na „König-u” wybuchł bunt, marynarzy nie poddano pod sąd wojenny i nie rozstrzelano, lecz wysłano na urlopy. Wrócił do domu rodzinnego, gdzie spotkał brata Franciszka. Obydwaj bracia należeli do byłych żołnierzy armii niemieckiej, którzy 10 lub 11 listopada 1918 roku przy wsparciu Bronisława Kirchnera z Garnizonu Jarocińskiego i Bogdana Trzebińskiego właściciela Chytrowa utworzyli w Jaraczewie Radę Żołnierską, na czele której stanął najwyższy stopniem kapral Kazimierz Rychli. Później wyjechał do Poznania i wstąpił do 4 Kompanii Marynarzy, którą dowodził Adam Białoszyński. Z 4 Kompanią Marynarzy wchodzącą w skład Batalionu Straży i Bezpieczeństwa osłaniał 27 grudnia 1918 roku w Poznaniu Ignacego Paderewskiego. „Marynarze Adama Bałoszyńskiego w dużej mierze przyczynili się do oswobodzenia miasta zdobyli koszary 47 pułku piechoty niemieckiej, ostrzelali ogniem zaporowym koszary 6 pułku grenadierów. Po wyzwoleniu stolicy Wielko-

Władysław
Nowaczyk

polski zabezpieczyli przed kradzieżą magazyny z umundurowaniem, bronią i żywnością. Zapasy te pozwoliły na wyposażenie pułków poznańskich udających się w okolice Lwowa w czasie walk z bolszewikami”. Po opanowaniu przez powstańców Poznania, Władysław z Kompanią Marynarzy został skierowany na front północny. Walczył pod Rynarzewem i Szubinem. Tam został śmiertelnie ranny. Zmarł 22 stycznia 1919 r. Przybyli na pogrzeb marynarze przekazali rodzinie, że ostatnie słowa jakie wypowiedział to „Umieram za Polskę”. Został z honorami wojskowymi pochowany na cmentarzu parafialnym w Jaraczewie. Koledzy-marynarze ufundowali mu nagrobek, z którego płytę imienną ze słabo już dziś widocznym napisem, zachowano przy obecnym nagrobku. Władysław Nowaczyk został pośmiertnie odznaczony w kwietniu 1938 roku przez Prezydenta RP Krzyżem Niepodległości.

T. Jabłoński, „Lista strat Powstania Wielkopolskiego 1918/1919. Poznań; Księga w SP w Jaraczewie, 50-lecie Powstania Wielkopolskiego na Ziemi Jarocińskiej. Elżbieta Matlewska; Jan Jajor, Władysław Nowaczyk. Gazeta Jarocińska 1994 nr 11; Paweł Anders, Miejsca Pamięci Powstania Wielkopolskiego, wyd. II. Poznań 2003; Horyza Pachciarz Kazimiera, Jarocińscy powstańcy wielkopolscy Władysław i Franciszek Nowaczykowie. Gazeta Jarocińska 2006.

Kazimiera Horyza Pachciarz

Nowaczyk Wojciech (1896 – 1980), robotnik, uczestnik walk powstańczych na odcinku Krotoszyn –

Zduny. Ur. 24 listopada 1896 r. w folwarku Stare k. Szamotuł. Podczas I wojny światowej służył na froncie wschodnim, a nast. na zachodnim, był trzykrotnie ranny: pod Verdun, Soissons i pod Reims. Po wybuchu rewolucji w Niemczech opuścił szeregi i przyjechał do Krotoszyna. Wstąpił do Straży Ludowej, uczestniczył w oswobodzeniu Krotoszyna, a następnie walczył na odcinku Zduny – Krotoszyn. W 1919 wcielony do baonu zapasowego 14 pał, a później do 1 baonu 57 pp. Zwolniony z wojska 12 X 1920 r., jako inwalida. W Smoszewie pow. Krotoszyn organizował Zjednoczenie Zawodowe Polskie. Aktywny członek Związku Powstańców Wielkopolskich; w 1938 r. był wiceprezesem koła w Wirach. Należał też do Katolickiego Towarzystwa Robotników Polskich i (od 1937 r.) Związku Weteranów Powstań Narodowych RP 1914 – 1919. Od 1920 do 1961 r. nieprzerwanie zatrudniony w Zakładach Ziemniaczanych w Luboniu k. Poznania. Po wojnie w latach 1945 – 1963 sołtys gromady Lasek i wiceprezes miejscowego kółka rolniczego. Zmarł 7 listopada 1980 r. Babkach pow. Poznań, spoczywa na cmentarzu w Wirach. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1968) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958). W 1920 r. zawarł związek małżeński z Marianną Brachaczek (1901 – 1972).

Dokumentacja rodzinna; M. Nowaczyk, Poszukiwanie przodków. Genealogia dla każdego, Warszawa 2005, s. 231-233.

Marek Rezler

Nowak Antoni (1896 – 1988), ur. 7 kwietnia 1896 r. w Karczewie, w rodzinie rolnika Wojciecha i Jadwigi zd. Czub. 2 stycznia 1919 r. wstąpił do oddziału powstańczego w Karczewie. Od 3 stycznia 1919 r. brał udział w walkach pod Wolsztynem, Kopanicą i Kargową, które toczyły się tam do końca lutego 1919 roku. Dowódcą jego oddziału był por. Siuda. Zmarł 15 marca 1988 r. w Drożdżycach, pochowany został na cmentarzu parafialnym w Modrzu. Był odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i Medalem „Za Udział w Wojnie Obronnej 1939”. Zawarł związek małżeński z Marią Andrzejczak. Brak danych na temat dzieci.

Archiwum Związku Kombatanów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Nowak Jan (1894 – 1940), powstaniec Grupy „Leszno”, funkcjonariusz Policji Państwowej, jeniec Ostaszkowa. Ur. 14 grudnia 1894 r. w Pawłowicach, pow. leszczyński. Syn Stanisława i Marii zd. Raburskiej. Jego bracia Michał i Bartłomiej polegli w czasie I wojny św., natomiast Marcin w czasie powstania

Jan
Nowak

wielkopolskiego. Po ukończeniu szkoły podjął pracę w majątku Pawłowice. Powołany w 1914 r. do służby w armii niemieckiej, walczył na frontach I wojny św. W styczniu 1918 r. stacjonował w okolicach Wilna i przydzielony został do zarządu gospodarczego w miejscowości Rymśzany w powiecie brasławskim. Tam pomagał miejscowym Polakom. 19 października 1918 r. wyjechał na urlop do rodzinnego domu w Pawłowicach i nie wrócił już do swojej jednostki. W listopadzie 1918 r. włączył się w prace przygotowawcze do powstania. Organizował drużyny powstańcze w Pawłowicach. Od 7 stycznia 1919 r. brał czynny udział w walkach powstańczych jako łącznik konny na odcinku „Pawłowice”, Utrzymywał łączność na liniach Pawłowice – Poniec i Pawłowice – Kąkolewo. Uczestniczył w potyczkach pod Robczyskiem, Kąkolewem i Osieczną. Kilkakrotnie przechodził na tyły wroga i przynosił cenne wiadomości, za co został awansowany. Następnie wcielony do 6 p. strz. wlkp. (późniejszy 60 pp), został dowódcą konnego oddziału wywiadowczego. Uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r. W czasie walk na froncie wschodnim zabłąkana kula utkwiała w grubym, skórzanym pasie na jego plecach, nie czyniąc, poza siniakiem, żadnej szkody. Zwolniony z wojska z dniem 29 listopada 1920 r., wrócił do Pawłowic. 15 marca 1921 r. wstąpił do Policji Państwowej i przeniósł się do Poznania. Wkrótce rozpoczął naukę w nowo utworzonej Szkole Policyjnej w Bydgoszczy. Po trzech latach nauki został skierowany do oddziału policji konnej w Gostyniu. Następnie przeniesiony do komisariatu granicznego Policji

Państwowej w Miasteczku Krajeńskim, pow. Wyrzysk, na stanowisko komendanta tej placówki. Od 1933 r. pracował na stanowisku komendanta komisariatu PP w Kcyni. Z dniem 18 lutego 1937 r. przeniesiony na stanowisko komendanta komisariatu dla miasta i powiatu w Wągrowcu. Stopień służbowy: starszy przodownik PP (odpowiednik st. sierżanta). We wrześniu 1939 r. ewakuowany na kresy wschodnie w okolice Kowla. Tam dowodził zorganizowaną przez siebie kompanią złożoną z żołnierzy i policjantów. Dostał się do niewoli radzieckiej. Więziony w Ostaszkowie, wywieziony z obozu (lista nr 023/4 z 10 kwietnia 1940 r., poz. 62). 12 lub 13 kwietnia 1940 zamordowany w Twerze (ówczesnym Kalininie) i pochowany w Miednoje. Był odznaczony m. in.: Krzyżem Walecznych, Medalem Niepodległości (1932), Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem za Wojnę 1918-20, Medalem za Długoletnią Służbę. 24 I 1924 w Gostyniu ożenił się z Jadwigą Cichocką. Miał syna Mariana (ur. 1925 w Miasteczku Krajeńskim).

CAW, Akta odznaczeniowe Medalem Niepodległości; życiorys spisany przez syna Mariana Nowaka zam. w Poznaniu.

Jarosław Wawrzyniak

Nowak Mikołaj (1889 – 1972), powstaniec z powiatu gostyńskiego. Ur. 4 grudnia 1889 r. w Potarzycy, pow. gostyński. Syn Jana i Magdaleny zd. Swojak. 5 stycznia 1919 r. wstąpił do Straży Ludowej – IV Obwód Krobia. Następnie walczył na odcinku Drawski Młyn (pod d-twem Kaczmar-

Mikołaj
Nowak

Tadeusz
Nowak

ka). Stopień wojskowy: szeregowiec. W okresie międzywojennym mieszkał w Kokoszkach k. Pudliszek, pow. gostyński. Pracował jako szofer u Stanisława Fenglera, właściciela przetwórci owocowo-warzywnej w Pudliszkach. Należał do koła Związku Weteranów Powstań Narodowych RP w Krobi. Po II wojnie św. mieszkał w Pudliszkach i pracował jako magazynier w Zakładach Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego. Zmarł 29 września 1972 r. w Gostyniu, pochowany w Krobi. Żonaty z Jadwigą Adamczak. Miał dzieci: Jana (ur. 1913), Franciszkę (ur. 1915), Annę (ur. 1921), Franciszka (ur. 1922), Kazimierza (ur. 1925), Jadwigę (ur. 1927) i Zofię (ur. 1931).

APP, ZPW, sygn. 46, poz. 19776; Muzeum w Gostyniu—ankiety powstańców wielkopolskich; L. Nowak, Pudliszki w dobie wskrzeszenia Państwa Polskiego, (w:) Kronika Gostyńska R. 1935, T. VII, Nr 2; Relacja wnuka Marka Nowaka z Pawłowic.

Jarosław Wawrzyniak

Nowak Tadeusz (1898 – 1942), księgowy, powstaniec wielkopolski, podporucznik czasu wojny. Ur. się 14 kwietnia 1898 r. w Poznaniu. Od 1914 r. był członkiem pierwszej dru-

żyny skautowej (później w składzie Hufca „Piast”), a od 1 stycznia 1915 r. w POW zab. prusk. Zmobilizowany do wojska niemieckiego, w grudniu 1918 r. przebywał w Poznaniu i wziął udział w działaniach powstańczych, m. in. w zdobyciu lotniska na Ławicy. W szeregach 1 Kompanii Skautowej Wincentego Wierzejewskiego, która weszła w skład 1 p. strz. Wlkp. (55 pp). Absolwent I kursu Wielkopolskiej Szkoły Podoficerów Piechoty, zakończonego 10 maja 1919 r. Walczył na Froncie Litewsko-Białoruskim i w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r. W 1922 r., po zdemobilizowaniu, pracował w rejonie Brześcia n. Bugiem przy budowie baraków dla repatriantów. W 1923 r. wrócił do Poznania i podjął pracę księgowego w Okręgowej Spółdzielni Wojskowej. W 1926 r. został jej dyrektorem i członkiem zarządu. Od 1935 r. zarządzał Szpitalem Miejskim w Poznaniu. Przystąpił do Związku b. Uczestników Powstań Narodowych Rzeczypospolitej Polskiej. Odznakę powstańczą nadał mu Zarząd Główny 2 marca 1927 r. Był wówczas członkiem związkowej Grupy „Baon Śmierci” w Poznaniu. Był także członkiem Związku Peowiaków. We wrześniu 1939 r. nie otrzymał karty mobilizacyjnej, wziął jednak udział w walkach pod rozkazami gen.

Juliusza Kleeberga, podczas których awansowany do stopnia oficerskiego. Dostał się do niewoli sowieckiej, z której zbiegł podczas transportu. Do Poznania wrócił 25 października 1939 r. Zagrożony wywózką do GG przeniósł się do Kościana i tam podjął pracę. Już w grudniu 1939 r. złożył przysięgę wobec por. Czesława Surmy i podjął działalność konspiracyjną w ramach Związku Odwetu (późn. Związku Walki Zbrojnej) na terenie Powiatu Kościańskiego. Aresztowany przez Niemców 9 września 1941 r., więziony w siedzibie gestapo w b. Domu Żołnierza, później w Forcie VII w Poznaniu. Rozstrzelany wraz z innymi więźniami w lesie pod Poznaniem w nocy 7 lipca 1942 r. Odznaczony Krzyżem Niepodległości „za pracę w dziele odzyskania niepodległości” Zarządzeniem Prezydenta RP z 9 listopada 1932 r., Krzyżem Walecznych nr 5461 przyznany Rozkazem Ministra Spraw Wojskowych z 25 września 1921 r., Srebrnym Krzyżem Zasługi nadanym „za udział w powstaniu wielkopolskim oraz pracę społeczną” przez Prezesa Rady Ministrów 22 grudnia 1933 r.. Wyróżniony także Odznaką Honorową „Orlęta”, Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich, Odznaką Pamiątkową 14 Dywizji Piechoty (1 p. strz. Wlkp.).

Wspomnienia syna Jerzego, „Gazeta Wyborcza (Stołeczna)”, nr 39, 15 II 2002, dokumenty osobiste w zbiorach Wielkopolskiego Muzeum Wojskowego i Wielkopolskiego Muzeum Walk Niepodległościowych w Poznaniu.

Jarosław Łuczak

Nowicki Andrzej (1877 – 1950), ur. 27 listopada 1877 r. w Stęszewie, w rodzinie rzemieślnika Antoniego i Józefy zd. Wąsowicz. 4 stycznia 1919 r. wstąpił do kompanii stęszewskiej pod dowództwem kpt. Józefa Szyftera. Walczył pod Kopanicą i Kargową. Zmarł 10 sierpnia 1950 roku w Stęszewie, pochowany został na miejscowym cmentarzu parafialnym. 15 stycznia 1919 r. zawarł związek małżeński z Heleną Majewicz (zm. 12 stycznia 1991). Z tego związku urodził się syn Stanisław (ur. 7 XI 1914).

Informacje i pamiątki rodziny; Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Nykiel Kazimierz (1895 – 1942), organizator przygotowań powstańczych i powstania na terenie Poznania. Ur. się 19 lutego 1895 r. w Wonieściu (dawny powiat kościański), jako syn Andrzeja i Elżbiety z Kamińskich. W młodości należał od 1909 r. do organizacji Młodzieży Narodowej (Towarzystwo Tomasza Zana). Do 1914 r. uczestniczył w pracach niepodległościowych w Poznaniu wśród młodzieży szkolnej. Od końca grudnia 1918 r. do 1 kwietnia 1919 r. pracował w starostwie, jako zastępca starosty i zajmował się koordynacją spraw powstańczych w powiecie. Następnie do 1921 r. w 15 Dywizji Piechoty, a w końcowym okresie służby wojskowej był szefem łączności 15 Dywizji Piechoty. W czasie wojny polsko – bolszewickiej wykazał się

wielokrotnie męstwem, m. in. „23 września 1920 roku podczas nacierania na Wołkowysk, nie bacząc na silny ogień artylerii i piechoty, utrzymał do ostatniej chwili łączność przednich oddziałów ze sztabem dywizji. Podporucznik Nykiel dopiero zwinął stację, gdy już bolszewicy ukazali się tuż przy stacji”. Ukończył Uniwersytet Poznański. Po uzyskaniu aplikacji sądowej w 1925 r. rozpoczął pracę w Nowym Tomysłu. Do 1934 r. adwokat i notariusz w Nowym Tomysłu, a następnie w Ostrowie Wielkopolskim. Posiadał obywatelstwo honorowe miasta Nowego Tomysła. Ponadto był m. in. prezesem: Ligi Morskiej i Kolonialnej, Towarzystwa Przyjaciół Teatru Miejskiego, Koła Przyjaciół Harcerstwa, Związku Strzelectwa Sportowego, Rady Nadzorczej Banku Ludowego w Nowym Tomysłu (1932), oddziału nowotomyskiego BBWR. Brał udział w wojnie 1939 r. Następnie jego droga wojenna wiodła przez Francję, obóz w Hiszpanii do Anglii. Wyczerpany tułaczka kapitan rezerwy Kazimierz Nykiel, zawsze wierny Ojczyźnie zmarł 31 lipca 1942 r. w miejscowości Perth w Szkocji. Pochowany został na cmentarzu Wellshill, grób 45. Był odznaczony Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych, Medalem za Wojnę 1918-1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. W 1926 r. zawarł związek małżeński z Pelagią Namysłowską.

CAW, Akta odznaczeniowe Kazimierza Nykiela, KW t. 87; *Czy wiesz kto to jest?* Pod red. S. Łoży. Warszawa 1938, s. 529; APP, *Starostwo Powiatowe Nowy Tomysł 1919-1939*, 109, s. 174; *Dzieje Nowego Tomysła*.

Pod red. B. Polaka. *Nowy Tomysł 1998*, s. 143, 152; Z. Kościański, *U progu nowego tysiąclecia. Wczoraj i dziś Banku Spółdzielczego w Nowym Tomysłu*. Nowy Tomysł 2000, s. 14, 50; *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*. Londyn 1952, s. 29.

Zdzisław Kościański

Okoniewski Wojciech (1894 – 1969), oficer rezerwy. Ur. 5 marca 1894 r. w Dąbrowie pow. Wągrowiec, w rodzinie rolnika Stanisława i Tekli Charmata. Uczestniczył w strajku dzieci w szkole powszechnej w Juncowie (pow. Wągrowiec). Ukończył 6 klas szkoły średniej. Od 1 października 1910 r. do 31 grudnia 1913 r. odbywał praktykę kupiecką w Domu Towarowym W. Walkowiaka w Janowcu pow. Żnin, następnie pracował jako ekspedient w firmie Oskar Schwarc w Kępnie (1 stycznia-31 września 1914 r.). 19 października 1914 r. powołany do armii pruskiej, brał udział w I wojnie światowej; z wojska niemieckiego zwolniony 22 grudnia 1918 r. W oddziale powstańczym w Damasławku służył od 30 grudnia 1918 r. do 9 stycznia 1919 r.; brał udział w rozbrajaniu okolicznych kolonistów niemieckich oraz ochronie miejscowej

Wojciech
Okoniewski

poczty. Od 10 stycznia do 22 marca 1919 r. w szeregach Ochotniczej Kompanii Poznańskiej walczył pod Żninem, Łabiszynem i nad Notecią. Później oddelegowany z frontu na kurs oficerów gospodarczych przy DOG w Poznaniu (23 marca-12 czerwca 1919 r.). Kurs ukończył z wynikiem dobrym, w stopniu sierżanta-aspiranta oficerskiego. Następnie kolejno służył: w Wojskowych Okręgowych Zakładach Gospodarczych w Poznaniu (13 czerwca-14 lipca 1919 r.), Filii Wojskowych Zakładów Gospodarczych w Biedrusku (15 maja-9 października 1919 r.), kierownictwie prowiantury Obozu byłych jeńców w Kaliszu (10 października 1919 r.-31 stycznia 1920 r.), kierownictwie prowiantury Obozu byłych jeńców w Strzałkowie (1 lutego-14 marca 1920 r.), Intendenturze DOG w Poznaniu Wydział Żywnienia (15 marca 1920 r. 10 czerwca 1922 r.). 17 maja 1920 r. awansowany na stopień podporucznika. Do rezerwy przeniesiony 10 czerwca 1922 r. Po wyjściu z wojska podjął pracę zawodową i kolejno pracował: jako prokurent w Firmie Kufel, Rutaszewski i S-ka w Gnieźnie (5 października 1922 r.-30 czerwca 1925 r.), korespondent i księgowy w Firmie Węglowej „PETOW”-reprezentant Kopalni Skarbowych w Bydgoszczy (20 września 1925 r.-31 stycznia 1930 r.), przez rok był bezrobotny (1 lutego 1930 r.-28 lutego 1931 r.). Głównym księgowym i kierownikiem Działu Pracy w Więzieniu Karnym w Rawiczu był od 1 marca 1931 r. do 9 maja 1938 r., później do 31 sierpnia 1939 r. pracował na stanowisku kierownika Biura Księgowości w Firmie K. Przybyła w Poznaniu. 1 września 1939 r. zmo-

bilizowany do służby czynnej w kadrze Zaopatrzenia Wojskowego Szpitala Okręgowego nr 4 w Łodzi i został dowódca kolumny dezynfekcyjnej. Od 24 września w niewoli rosyjskiej w Radostowie koło Łucka. Po ucieczce z niewoli i wielotygodniowej wędrówce powrócił do Poznania jednak do domu nie dotarł. Na dworcu kolejowym został aresztowany przez Niemców i kolejno więziony w Cyta-deli Poznańskiej, w Biedrusku i Krotoszynie. Od 7 listopada 1939 r. do 14 października 1945 r. przebywał w niewoli w obozie jenieckim w Murnau. Po wyzwoleniu delegowany do Komitetu Polskiego w Ravensburgu, nadzorował obóz przejściowy dla Polaków wywiezionych do pracy na teren Rzeszy (15 października 1945-27 lipca 1946 r.). 15 sierpnia 1946 r. wrócił do Poznania i podjął pracę jako Główny Księgowy i kierownik Działu Finansowego w Dyrekcji Przemysłu Miejsowego w Poznaniu. Od 1 kwietnia 1953 r. był zastępcą Głównego Księgowego w Zakładach Mechanicznych Przemysłu Tworzyw Sztucznych w Poznaniu. Od 1 marca 1959 r. na emeryturze. Był członkiem ZBoWiD-u. Zmarł 15 września 1969 r. w Poznaniu i pochowany został na cmentarzu junikowskim. Odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Srebrnym Krzyżem Zasługi i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Od 1926 r. żonaty z Marią Kapuścińską, miał dwoje dzieci: Halinę (ur. 1928), inżyniera architekta i Stanisława Wojciecha (1929-1945).

Dokumenty, pamiątki i informacje córki Haliny z Poznania.

Barbara Tomkowiak

Olszewski Ludwik (1897 – 1987), ochotnik 3 Pułku Ułanów, starszy wachmistrz 17 Pułku Ułanów Wielkopolskich im. Króla Bolesława Chrobrego, podporucznik Wojska Polskiego. Urodził się 13 sierpnia 1897 r. w Wielkiej Suchoręczy (pow. szubiński), w rodzinie rolników Andrzeja i Stanisławy z Grzesiaków. Po ukończeniu szkoły powszechnej pracował w gospodarstwie rodziców. Powołany do armii niemieckiej, służył w 3 pułku grenadierów konnych w Bydgoszczy. Podczas I wojny światowej walczył na froncie zachodnim, w Serbii, na Węgrzech i w Macedonii. Po powrocie do Bydgoszczy (w grudniu 1918 r.) uciekł z garnizonu i ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych. Jako kpr. został dowódcą drużyny i brał udział w walkach pod Szubinem, Rynarzewem, Nakłem i Potulicami. 4 marca 1919 r. zgłosił się do nowo formowanego 3 p. uł. Wlkp. (późniejszy 17 p. uł. Wlkp.) w Gnieźnie, zdał egzamin i został instruktorem wyszkolenia w 1 szwadronie. Dowodził patrolem, który pierwszy wkroczył do Bydgoszczy, podczas zajmowania Pomorza. Brał udział w wojnie 1920 r., pełnił obowiązki dowódcy drużyny ckm w 1 szwadronie. Po powrocie z frontu przydzielony do szwadronu technicznego, na stanowisko specjalisty

Ludwik
Olszewski

ds. łączności. Awans na wachmistrza otrzymał w 1926 r.; na starszego wachmistrza w 1935 r. W 1937 r. został szefem szwadronu ckm, pełnił równocześnie obowiązki szefa Podoficerskiej Szkoły CKM Brygady Kawalerii Poznań - późniejszej Wielkopolskiej Brygady Kawalerii. Wraz z 17 p. uł. Wlkp. brał udział w wojnie obronnej 1939 r., przeszedł cały szlak bojowy pułku od Leszna przez Walewice do Warszawy. Po kapitulacji, od 30 września przebywał w niewoli niemieckiej. Zwolniony w listopadzie, wrócił do Leszna. W 1940 r. podjął pracę w stadninie koni w Racocie, z którą został wywieziony do Grabau (k. Lubeki). Po zakończeniu wojny wrócił do kraju i pracował w Młynie Państwowym w Lesznie. Po przejściu na emeryturę aktywnie uczestniczył w pracach Komitetu Pomocy Społecznej, działał w ZBoWiD-zie. Zmarł 4 września 1987 r. w Lesznie, gdzie spoczywa na cmentarzu przy ul. Kąkolewskiej, w kwaterze powstańców wielkopolskich. Odznaczony był m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Walecznych (dwukrotnie), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Brązowym Krzyżem Zasługi, Medalem za Wojnę 1918-1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, brązowym Medalem Za długoletnią Służbę. Za bohaterstwo we wrześniu 1939 r., przez gen. Romana Abrahama przedstawiony do odznaczenia Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari. Żonaty z Zofią z Ciemnochołowskich, miał dwie córki: Dolorę (1925) i Halinę (1930).

P. Bauer, B. Polak, 17 Pułk Ułanów w obronie ojczyzny w 1939 r.,

Gostyń 1978; Z. Godyń, S. Zakrzewski, *Szlakiem ułanów Chrobrego*, Londyn 1973; kilka ocalałych kart historii 17 Pułku Ułanów Wielkopolskich wydrukowanej w 1939 r. i zniszczonej przez Niemców (w zbiorach autora); 17 Pułk Ułanów Wielkopolskich, „Biuletyn Informacyjny ZW” 1973, nr 15, s. 3-4; J. Dubert, *Z walk leszczyńskiej siedemnastki*, „Nurt” 1969, nr 9, s. 6-10; Słownik, s. 258-259; K. Handke, P. Handke, J. Wawrzyniak, *Kwatera Powstańców Wielkopolskich 1918-1919 na cmentarzu w Lesznie*, Leszno 2005, s. 11, 72; dokumenty i fotografie ze zbiorów rodziny; relacje Ludwika Olszewskiego (maszynopisy i rękopisy, w zbiorach autora).

Eligiusz Tomkowiak

Ostroróg – Gorzeński Zbigniew (1869 – 1926), ostatni potomek (w linii męskiej) Ostrorogów-Gorzeńskich-Zbigniew, ur. się 15 lutego 1869 r. we Lgowie k. Żerkowa. Jego ojciec Stanisław (1835-1898) pochodzący ze Śmiełowa otrzymał Po ukończeniu szkoły średniej, studiował rolnictwo na Uniwersytecie Berlińskim. Służbę wojskową w armii pruskiej w pułku ułanów w Miliczu odbył w latach 1902-03 i został mianowany podporucznikiem. Po śmierci ojca (1898) odziedziczył Tarce i mieszkał tam z matką i młodszym bratem. W roku 1913 r. gospodarował w Tarcach oraz w pobliskim folwarku Janów na 1946 ha oraz w odległym Cykowie i folwarku Cykówko na 671 ha i Wielkim Sepnie na 368 ha. Popierał działalność polskich towarzystw i organizacji, które działały na Ziemi Jarocińskiej pod koniec XIX i na początku XX w., a w szczególności

Towarzystwo Czytelni Ludowych, „Sokół”, Poznańskie Towarzystwo Pomocy Naukowej, Skauting, Towarzystwo Śpiewacze. Wzbogacał odziedziczony po ojcu księgozbiór i galerię obrazów, jednak w większości bogata biblioteka śmiełowska po Zygmuncie Ostrorogu Gorzeńskim (zm. 1889) znalazła się u Taczanowskich w Szyplowie. Pomógł w budowie katolickiej Szkoły Powszechnej w Tarcach, która została otwarta 7 maja 1914 r. Od 1918 r. pełnił funkcję przysięgłego w Sądzie Okręgowym w Ostrowie Wlkp. wspólnie z dr. Bogumiłem Hebanowskim (1870-1953) z pobliskiego Brzóstkowa. Kontynuował opiekę nad zwierzętami w założonym przez ojca tzw. *Zwierzyni*cu w Tarcach (powierzchnia lasu ponad 200 ha). Był gorliwym myśliwym i wyróżniał się w pracach Towarzystwa Łowczego w Wielkopolsce. Często wyjeżdżał na polowania w góry. Aktywnie uczestniczył w pracach Wielkopolskiego Towarzystwa Łowczego. Pod koniec I wojny światowej ożywiła się działalność polskich organizacji politycznych na ziemi jarocińskiej. W nocy z 8/9 listopada 1918 r. utworzona została w jarocińskich koszarach, z inicjatywy polskiej organizacji konspiracyjnej „Jedność”, Rada Żołnierska, przekształcona później w Radę Robotniczo-Żołnierską, która po kilku dniach przejęła władzę administracyjną, polityczną i wojskową w Jarocinie. W dniu 11 listopada 1918 r. powstał w koszarach jarocińskich polski oddział wojskowy. 28 listopada 1918 r. udała się do Tarzec delegacja „Jedności” i zaproponowała Zbigniewowi Gorzeńskiemu objęcie dowództwa nad oddziałem polskim. Na wiecu wojskowym w Jaro-

cinie jednogłośnie wybrano ppor. Zb. Gorzeńskiego na dowódcę. Był honorowym członkiem „Jedności”. Wzrost oddziałów polskich przyczynił się do rozlokowania ich w terenie celem strzeżenia granicy nad Prosną w rejonie Robakowa, Żernik, Żerkowa, Kretkowa do Pogorzelic. Jednocześnie ochotnicy odbywali tutaj szkolenie wojskowe. Wielu ochotników przybywało do Tarzec. W parku i lesie odbywały się spotkania jarocińskich oddziałów (pamiętne zdjęcie ze spotkania przed Bożym Narodzeniem 23 XII 1918 r.). W dniu wybuchu powstania—27 grudnia 1918 r.—Zbigniew Gorzeński z grupą jarociniaków był w Poznaniu na uroczystym powitaniu I. J. Paderewskiego. Po przyjeździe z Poznania postawił w stan pogotowia cały jarociński oddział, który zabezpieczał tory kolejowe na trasie od Ostrowa w czasie przejazdu I. J. Paderewskiego do Warszawy. Oddziały jarocińskie uczestniczyły we wszystkich działaniach powstańczych. Rekwirował niemieckie tabory kolejowe na stacji w Jarocinie. Wysyłał jarocińskie oddziały wojskowe na pomoc do Ostrowa, Krotoszyna i Zdun. Kompanie jarocińskie walczyły na wszystkich frontach powstania m. in. od 4 stycznia 1919 r. w rejonie Nakła i Mroczy, 6/7 stycznia pod Ślesinem, 11 stycznia pod Szubinem i Rynarzewem a na froncie zachodnim pod Nowym Dworem i Zbąszniem, Rawiczem i Miejską Górką. W związku z utworzeniem w dniu 7 stycznia 1919 r. Okręgów Wojskowych przez Naczelne Dowództwo Powstania, mjr Stanisław Taczak mianował ppor. Zbigniewa Gorzeńskiego dowódcą VI Okręgu Wojskowego z siedzibą sztabu w Jarocinie, gdzie objął dowódz-

two Frontu Południowego a później po reorganizacji został komendantem etapu OW III w Jarocinie. Był współorganizatorem 11 p. strz. Wlkp. 12 czerwca 1919 r. otrzymał awans na kapitana, ze starszeństwem od 1 września 1914 r. Od 24 marca 1920 r. na własną prośbę (ze względu na zły stan zdrowia) przeszedł do rezerwy jako kapitan a 28 maja 1921 r. awansowany do stopnia majora. Po zakończeniu walk powstańczych osiadł w swym majątku w Tarcach i zajął się sprawami rolnymi i społecznymi. W dniu 15 stycznia 1922 r. byli uczestnicy powstania 1918/19 utworzyli w Jarocinie Towarzystwo Powstańców. Prezesem został W. Pilarczyk a komendantem mjr Zbigniew Gorzeński. W dniu 20 listopada 1922 r. Rada Miejska przyznała Zbigniewowi Gorzeńskiemu tytuł Honorowego Obywatela Miasta Jarocina. Aktywnie włączył się w budowę Pomnika Wolności w Jarocinie. Kilkakrotnie spotkał się z rzeźbiarzem Władysławem Marcinkowskim w 1922 r. w celu omówienia projektu pomnika oraz jego usytuowania na jarocińskim Rynku (na placu od wlotu ul. Św. Ducha). Ze względów finansowych w kraju nie doszło do wystawienia pomnika, natomiast wmurowano tablicę pamiątkową na murze kościoła św. Marcina, która została uroczyście odsłonięta 3 maja 1923 r. Z. Gorzeński uczestniczył w pracach jarocińskiego „Sokoła” oraz wspierał Kurkowe Bractwo Strzeleckie w Jarocinie, którego był honorowym członkiem (od 1925 r.). W kwietniu 1926 r. „Gazeta Jarocińska” doniosła o chorobie Zb. Gorzeńskiego. Zmarł 12 czerwca 1926 r. w Tarcach. Po uroczystościach pogrzebowych w parafialnym koście-

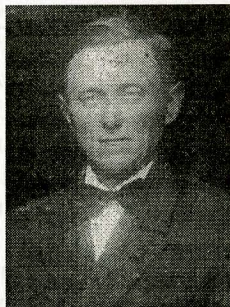
le w Wilkowie, złożono trumnę w rodzinnym grobowcu we Lgowie. Starym zwyczajem szlacheckim nad trumną ostatniego z rodu (w linii męskiej) złamano miecz, tarczę i pieczęć herbową. Po śmierci Zb. Gorzeńskiego majątek w Tarcach przejął jego krewny dr Zdzisław Skarżyński (1878-1941). Jesienią 1959r. – zgodnie z decyzją władz kościelnych – wszystkie trumny z krypty grobowej spod kaplicy Gorzeńskich, przeniesione zostały na lgowski cmentarz przykościelny. Za walki powstańcze odznaczony został Krzyżem *Virtuti Militari* kl. V (nadanie z 2 kwietnia 1921 r. nr Krzyża 1005). Zbigniew Gorzeński ożenił się w 1901 r. z Anielą Biegańską (1875-1920), małżeństwo było bezdzietne. Żona często chorowała i wyjeżdżała w celach leczniczych do Francji. Była fundatorką figury Matki Boskiej z Lourdes, która została usytuowana blisko źródelka w tarzeckim lesie. Park w pobliżu szpitala – gdzie mieściła się siedziba Dowództwa Sztabu VI Okręgu Wojskowego (obecnie Przychodnia Zdrowia w Jarocinie, ul. Gen. Hallera) od 1923 r. nosił nazwę im. Zb. Gorzeńskiego, aktualnie Park Zwycięstwa. Obecnie jedna z ulic Jarocina nosi nazwę naszego Bohatera. Z okazji 70 rocznicy Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 władze Miasta i Gminy Żerków ufundowały nagrobek zasłużonym przedstawicielom rodziny Gorzeńskich a na płycie Zbigniewa Gorzeńskiego został umieszczony medalion wg projektu Wiesława Grygiela. Dzięki inicjatywie mieszkańców wsi, przed pałacem w Tarcach, 23 maja 1999 r. został odsłonięty głaz z pamiątkową tablicą, ku czci Zbigniewa Gorzeńskiego.

J. Jajor., Zbigniew Gorzeński (1869-1926), (w:) Jednodniówka z okazji 62 rocznicy Powstania Wielkopolskiego, Jarocin-Tarce, styczeń 1981; Słownik, s. 260-261.

Jan Jajor

Pachciarz Franciszek (1899 – 1976), ur. się 25 stycznia 1899 r. w Grębowie, pow. Krotoszyn. Jego rodzice Józef i Marianna z domu Pietrzak prowadzili w Grębowie gospodarstwo rolne. Miał liczne rodzeństwo 5 braci i 3 siostry. W czasie I wojny światowej powołany do wojska pruskiego, walczył wraz z braćmi Władysławem i Andrzejem na froncie niemiecko-francuskim. Franciszek i Andrzej w piechocie, Władysław, który był absolwentem Technikum Rolniczego w Bojanowie w artylerii brał udział m. in. w walkach pod Verdu. Po powrocie do domu wszyscy trzej ochotniczo wstąpili do oddziałów powstańczych; Franciszek wraz z braćmi walczył w Kompanii Rozdrażewskiej m. in. pod Zdunami, Cieszkowem i Babimostem. Po zakończeniu Powstania Franciszek i Andrzej zostali wcieleni do 4 pp a Władysław do artylerii. W czasie wojny polsko-bolszewickiej Franciszek został ranny, dostał się do niewoli, internowany do Rumunii przebywał w obozie jenieckim.

Franciszek
Pachciarz

kim. Chorował tam na dur brzuszny. Z racji odniesionych w czasie wojny ran i trwałego uszczerbku na zdrowiu został uznany za inwalidę wojennego i w okresie międzywojennym z tego tytułu otrzymywał rentę. W okresie międzywojennym wspólnie z żoną prowadził w Zalesiu gospodarstwo rolne o powierzchni 24 ha. W czasie II wojny światowej został 13 grudnia 1940 r. wraz z żoną i synami wysiedlony przez Niemców z własnego gospodarstwa, najpierw do obozów przejściowych w Łodzi, a po selekcji i pobycie w getcie, skierowany do robót przymusowych w niemieckim majątku ziemskim Niemca Schichsta w Bujnach. Mieszkał z rodziną w pobliskiej miejscowości Kargał Las, pow. Piotrków Trybunalski. Na początku 1945 r. wrócił do Zalesia na własne gospodarstwo. W latach 1948-1952 pełnił w Zalesiu funkcję sołtysa. W roku 1946 reaktywował wspólnie z Walentym Banaszakiem z Zalesia, Wojciechem Grobelnym, Stanisławem i Walentym Szkudlarkiem Koło Łowieckie „Łoś”, którego został prezesem. W okresie stalinowskim jako kułak i wróg ustroju dwukrotnie osadzony w więzieniu m. in. za nieterminowe oddawanie państwu obowiązkowych dostaw (żywiec, zboże, ziemniaki, mleko). W tym czasie zostało Franciszkowi cofnięte zezwolenie na posiadanie broni myśliwskiej, usunięto go też z koła łowieckiego. Represje dotknęły również rodzinę, synowie musieli odpracować służbę wojskową w kopalniach. Zmarł 2 stycznia 1976 roku w wieku 77 lat i został pochowany na cmentarzu w Górze, obok żony Jadwigi (zm. 16 stycznia 1949). Był dwukrotnie żonaty: 17 stycznia 1930 r. zawarł związek małżeński

z Jadwigą Kostka z Zalesia, z którą miał czterech synów Stanisława, Albina, Mariana i Jana. Po śmierci pierwszej żony, 2 czerwca 1949 r. ożenił się z Weroniką Banaszak i miał córką Jadwigę Teresę. Weronika Pachciarz zm. 1 października 2002 r. w Goli pochowana na cmentarzu katolickim w Jaraczewie.

Horyza Pachciarz Kazimiera, Jarocińscy powstańcy wielkopolscy, Franciszek Pachciarz. Gazeta Jarocińska 2006; Wspomnienia Jana i Mariana synów Franciszka i ks. Kazimierza Pachciarza syna Andrzeja; Książka Inwalidzka nr 4464 wydana 07. 08. 1934 przez Starostwo Powiatowe w Ostrowie; Legitymacja nr 32158 Związku Inwalidów Wojennych Rzeczypospolitej Polskiej w Jarocinie wydana dnia 12 marca 1947 r.

Kazimiera Horyza Pachciarz

Parucki Józef (1900 – 1988), kapitan Wojska Polskiego. Ur. 12 lutego 1900 r. w miejscowości Ostrowo, powiat mogileński jako syn rolnika Bolesława Paruckiego i Heleny z domu Borkowskiej. Od 10 czerwca do 10 listopada 1918 roku służył w armii pruskiej, w 75 zapasowym pp w Hamburgu. Po dezercji z armii pruskiej, od 1 stycznia 1919 roku uczest-

Józef
Parucki

niczył w Powstaniu Wielkopolskim: walczył na froncie północnym. Służył w 4 p. strz. wlkp. (późniejszy 58 pp) od chwili powstania. W połowie lipca 1919 r. wyjechał na front wschodni w okolice Lidy i Baranowicz. Z końcem lipca 1919 r. 1 Dywizja Strzelców Wlkp., w skład której wchodził 4 p. strz. wlkp. brała udział w zajęciu Mińska Białoruskiego i dalej w walkach pościgowych zajęła Dukorę, Bohuszevicze i Bobrujsk nad Berezyną. Za udział w wypadzie za rzekę Berezynę (wypadem dowodził ppor. Bartscha) oraz za zasługi w wojnie bolszewickiej 1919-1920 Józef Parucki odznaczony został Krzyżem Walecznych. W wigilię 1920 roku wrócił wraz z 58 pp do Poznania na kwaterę stałą przy ul. Bukowskiej. Od 1922 roku pełnił służbę zawodową w 58 pp. Jako podoficer (sierżant-szef 3 kompanii ckm) walczył we wrześniu 1939 r.; brał m. in. udział w bitwie nad Bzurą (walki w okolicach Mąkolnicy, Woli Mąkolskiej, w lasach Pludwińskich i Witowskich). Po dostaniu się do niewoli niemieckiej i warunkowym zwolnieniu z obozu jeńców w Biedrusku, pracował przymusowo organizując jednocześnie sabotaż na ładowanych transportach. 16 kwietnia 1945 r. zmobilizowany został do Wojska Polskiego. Pełnił służbę w 7 zapasowym pp w Lublińcu. Służbę w Wojsku Polskim zakończył dnia 19 kwietnia 1953 roku w stopniu porucznika jako Szef Uzbrojenia Brygady Wojsk Ochrony Pogranicza w Przemyśle. Od 1953 roku pracował w Zakładach Przemysłu Metalowego H. Cegielski w Poznaniu na wydziale produkcji zbrojeniowej W-7 w charakterze specjalisty. Na emeryturę przeszedł 30 marca 1968 r. Zmarł

7 października 1988 roku w Poznaniu. Pochowany jest wraz z żoną w kwaterze powstańców wielkopolskich na cmentarzu komunalnym Poznań – Miłostowo. Od 1927 r. z Pelagią Matuszak, z którą miał dzieci: Bogusława (1928-1988), Danutę (1929-1983), Leszka (ur. 1931), Wiesławę (ur. 1933), Krystynę (ur. 1940), Włodzimierza (ur. 1943), Andrzeja (ur. 1945), Zdzisława (ur. 1947), Mirosława (ur. 1952). Za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowany dnia 8 listopada 1972 na stopień kapitana. W czasie trwającej 28 lat i 5 miesięcy służby w Wojsku Polskim Józef Parucki uhonorowany został wieloma odznaczeniami: Krzyżem Oficerskim i Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Niepodległości, Krzyżem Walecznych, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i wieloma in.

Dokumenty i pamiątki ze zbiorów rodziny.

Zdzisław Parucki

Paszyński Alojzy (1900 – 1968), powstaniec Grupy „Leszno”, żołnierz kampanii wrześniowej, jeńiec obozów radzieckich i niemieckich. Ur. 18 czerwca 1900 r. w Pawłowicach, pow. leszczyński. Syn Józefa i Prudencji

Alojzy
Paszyński

zd. Sikorskiej. Pracę w pawłowickim majątku rozpoczął jako pomocnik ogrodnika. 11 września 1918 r. powołany do armii niemieckiej do 1 kompanii 63 batalionu zapasowego w Opolu (Ers. Batl. Nr 63 Oppeln). 8 października t. r. złożył przysięgę wojskową. 15 października t. r. skierowany do Polowego Oddziału Rekrutów 12 Dywizji Piechoty (Feld Rekruten Depot der 12 Infanterie Division). 20 października 1918 r. wcielony do 3 kompanii tego oddziału. W walkach frontowych udziału już nie brał. 9 grudnia 1918 r. zwolniony z wojska, wrócił do Pawłowic. 7 stycznia 1919 r. wstąpił do oddziału powstańczego w Pawłowicach, włączonego następnie do kompanii L. Włodarczaka. Walczył pod Pawłowicami, Robczyskiem, Przybinią i Tworzanicami. Uczestnik wojny 1920 r. w 6 p. strz. wlkp. Do rezerwy przeniesiony w listopadzie 1921 r. Powoływany na ćwiczenia rezerwy do artylerii ciężkiej. Stopień wojskowy: bombardier – st. szeregowiec. W okresie międzywojennym zatrudniony w majątku Pawłowice jako stolarz. Członek Związku Weteranów Powstań Narodowych RP i Związku Powstańców Wielkopolskich. Zmobilizowany 28 sierpnia 1939 r., znalazł się terenach wschodnich i dostał się do niewoli radzieckiej. Później przekazany Niemcom, przebywał w obozach jenieckich Stalag VIII C (nr jeniecki 3834) oraz Stalag VI A Warstein, pow. Arnsberg w Westafii. 10 października 1940 r. zwolniony z niewoli na roboty przymusowe w miejscowościach Warstein, pracował u Wilhelma Linnenbrügera. W wyniku wstawiennictwa niemieckiego zarządcy majątków pawłowickich von Schlambendorfa zwolniony 25 listopada

1940 r. i tydzień później wrócił do Pawłowic. Dalej pracował jako stolarz w majątku pawłowickim. Od 1958 r. członek ZBoWiD. Zmarł 10 stycznia 1968 r. w Lesznie, pochowany w Pawłowicach (na płycie nagrobnej błędny rok urodzenia 1890). W 1936 r. wziął ślub z Marianną Tórz. Miał dzieci: Józefa (1936-47), Andrzeja (1941-94, ksiądz, wieloletni proboszcz w Osiecznej) i Teresę (ur. 1949).

AP w Lesznie, Zarząd Okręgu ZBoWiD,teczka osobowa; Centralne Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach, kartoteki jeńców wojennych; Relacja i dokumenty córki Teresy Paszyńskiej z Leszna.

Jarosław Wawrzyniak

Patera Jan (1901 – 1976), ur. się 27 stycznia 1901 r. we wsi Wyki pow. Krotoszyn w rodzinie rolnika Franciszka i Elżbiety z domu Michalak. Szkołę powszechną ukończył w 1915 r. w Nowej Wsi. W styczniu 1919 r. jako małoletni ochotnik wstąpił do tworzących się oddziałów powstańczych i brał czynny udział w walkach z Niemcami na terenie Wielkopolski m. in. pod Zdunami. W latach 1921-1922 odbywał służbę wojskową w 1 pap w Poznaniu, 25 pap w Kaliszu oraz w 6 pap we Lwowie. Prze-

Jan
Patera

niesiony do rezerwy pracował jako praktykant i pomocnik murarski w przedsiębiorstwach budowlanych w Kaliszu, Koźminie, Jarocinie i Witaszycach. Po uzyskaniu kwalifikacji zawodowych od 1932 r. był samodzielnym wykonawcą robót budowlanych na terenie Jarocina. W latach 1935-39 był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich w Jarocinie. We wrześniu 1939 r. brał udział w walce z Niemcami m. in. w obronie Lwowa. Po zakończeniu drugiej wojny światowej organizował Milicję Obywatelską w Jarocinie – Ciswicy i został jej pierwszym komendantem. W marcu 1945 r. pracował na stanowisku sekretarza Zarządu Miejskiego w Jarocinie. Ponadto pełnił funkcję naczelnika oddziału Ochotniczej Straży Pożarnej w Jarocinie zorganizowanego z jego inicjatywy. Dla potrzeb tej jednostki wybudował społecznie remizę strażacką na własnym gruncie. W 1947 r. osiedlił się w Legnicy, gdzie pracował w Prezydium Miejskiej Rady Narodowej na stanowisku kierownika referatu dróg i mostów w Wydziale Technicznym. Należał do licznych organizacji społecznych. Od 1953 r. był członkiem ZBoWiD-u w Legnicy. Zmarł 13 listopada 1976 r. Został pochowany na Cmentarzu Komunalnym w Legnicy. Na grobie widnieje jego fotografia w mundurze Powstańca Wielkopolskiego. Odznaczony był m. in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Zwycięstwa i Wolności, Odznaką Grunwaldzką, Odznaką Powstańca Zbrojnego i wieloma innymi. W 1928 r. zawarł związek małżeński z Pelagią z d. Strzyżyńska. Ze związku tego urodzi-

ło się czworo dzieci: Stefania (ur. 1929), Józef (ur. 1931), Władysława (ur. 1934) i Lucjan (ur. 1938).

Teczka osobowa w Archiwum Urzędu Miasta w Legnicy, informacje córki Stefanii Bogiń.

Czesław Kowalak

Patyk Ludwik (1887 – 1954), aptekarz, powstaniec. Ur. się 29 czerwca 1887 r. w Brudni w pow. inowrocławskim w rodzinie chłopskiej jako syn Józefa i Marii z domu Szwarz. Do gimnazjum uczęszczał w Inowrocławiu i ukończył je w 1904 r. Od 1 kwietnia 1906 r. zatrudniony został jako uczeń w aptece „Pod Orłem” Wincentego Wąsowicza w Inowrocławiu. Po przepracowaniu w niej trzech lat w charakterze pomocnika aptekarskiego (egzamin na pomocnika zdał w Bydgoszczy) przyjęty został do apteki niemieckiej w Elblągu, później zaś do apteki Pruskiego w Gostyniu. Farmację (przez cztery semestry) studiował na uniwersytecie w Berlinie. Egzamin na aptekarza zdał 13 listopada 1913 r. W czasie I wojny światowej służył w armii niemieckiej. W powstaniu wielkopolskim przydzielony do Inspektoratu Sanitarnego. Dekretem Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej z 1919 r. mianowany

Ludwik
Patyk

podporucznikiem. Po wojnie zatrudniony był w składnicy sanitarnej w Poznaniu. W 1921 r. otrzymał patent na odznakę pamiątkową Wojsk Wielkopolskich. W wojsku jako kapitan aptekarz służył do 1926 r. Między 1 kwietnia 1926 r. a 1 października 1928 był współwłaścicielem apteki Hoffmana w Poznaniu (ul. Wilsona 4), następnie przez pięć lat prowadził własną aptekę w Rogowie w pow. żnińskim, a od 1933 r. aptekę „Nową” we Wrześni. Zmobilizowany w czasie kampanii wrześniowej, otrzymał przydział na kierownika apteki 7 Okręgowego Szpitala w Poznaniu. W czasie działań wojennych, jeszcze we wrześniu 1939 r., trafił do niewoli niemieckiej, w której przebywał do maja 1940 r. (w oflagu VII A w Murnau). Po wyjściu z niewoli i krótkim pobycie w szpitalu ujazdowskim podjął pracę w swoim zawodzie. Zatrudniony był w aptekach: w Józefowie nad Wisłą jako kierownik oraz w niemieckiej aptece w Lublinie. Po wyzwoleniu Lublina przez wojska sowieckie podjął pracę w Okręgowej Izbie Aptekarskiej jako kierownik biura. W marcu 1945 r. powrócił do Wrześni, gdzie uruchomił własną aptekę przy ul. Sienkiewicza 12. Pracował w niej do 1953 r. Zmarł 21 sierpnia 1954 r. we Wrześni.

CAW, akta personalne nr 12245, 2511; Archiwum Zakładowe przy PZF Cefarm w Poznaniu (teczka osobowa); Fotokopia patentu na odznakę Wojsk Wielkopolskich (w zbiorach autora); „Rocznik Farmaceutyczny” 1949/1950, Warszawa 1950, s. 375, 471.

Jan Majewski

Pawłęty Franciszek (1899 – 1977), ur. 9 sierpnia 1899 r. w Nininie koło Ryczywołu. Syn Józefa z zawodu murarza i Katarzyny Roguskiej. Ukończył niemiecką szkołę powszechną w Ryczywole. W czasie I wojny światowej w armii niemieckiej. Uczestniczył w walkach na froncie wschodnim. Po zakończeniu działań zbrojnych wrócił do Ryczywołu i wstąpił ochotniczo w szeregi powstańcze. Walczył w Kompanii Rogozińskiej w okolicach Chodzieży i Budzyna. Przed wojną pracował w młynie parowym Stanisława Kulagowskiego i niemieckim młynie przy ul. Mickiewicza. Był członkiem koła Związku Powstańców Wielkopolskich w Ryczywole. W 1939 r. powołany do Obrony Narodowej. We wrześniu ewakuował się wraz z rodziną. Brał udział w walkach o Gniezno. Dostał się do niewoli, z której zbiegł w okolicach Mieściska. Wrócił do Ryczywołu, gdzie został aresztowany pod zarzutem działalności antyniemieckiej. Trafił do więzienia na ul. Młyńskiej w Poznaniu. Został skazany na przymusowe roboty do Zell am See w Alpach austriackich. W 1944 r. uciekł z obozu i przedostał się do Ryczywołu, gdzie się ukrywał. Zagrożony aresztowaniem wyjechał i wrócił dopiero w sierpniu 1945 r. Po wojnie pracował dalej w młynach, a następ-

Franciszek
Pawłęty

nie jako woźny w szkole. Był członkiem koła ZBoWiD w Ryczywole. Zm. 21 stycznia w Ryczywole i został pochowany na tutejszym cmentarzu parafialnym. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Żonaty z Józefą Koralewską. Mieli czworo dzieci: Irenę (ur. 1922) – pracownik fizyczny, Henryka (ur. 1924) – pracownik energetyki, Monikę (ur. 1927) – gospodyni domowa i Antoniego – zmarł w dzieciństwie.

APP, ZPW, sygn. 337; B. Nogalski, Kronika Ryczywołu, T. I, Ryczywół 1984, s. 83; relacja syna Henryka Pawłatego z Połajewa.

Robert Zimny

Pawła Antoni (1891 – 1989), ur. 17 stycznia 1891 r. w rodzinie Walentego i Antoniny Niedźwiedzińskiej. Miał bardzo liczne rodzeństwo – 3 braci i 8 siostr. Antoni początkowo planował zostać nauczycielem, dlatego po ukończeniu szkoły powszechnej w Zalesiu realizował, wraz z synem miejscowego nauczyciela, program szkoły wydziałowej. Należał również do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Jaraczewie, do Katolickie-

Antoni
Pawła

go Towarzystwa Robotników Polskich w Górze. Ostatecznie jednak poszedł w ślady ojca-mistrza kowalskiego, wybierając zawód mechanika. W 1912 r. opuścił rodzinne Zalesie i wyjechał do Berlina, gdzie pracował w fabryce kotłów wysokociśnieniowych. Uczestniczył także w spotkaniach Towarzystwa Przemysłowców Polskich. W 1915 r. został powołany do służby w wojsku pruskim i skierowany, jako mechanik, do oddziału technicznego. Gdy w Poznaniu wybuchły walki powstańcze Antoni Pawła zgłosił się do właśnie tworzonej 3 kompanii jarocińskiej. Jako doświadczonemu mechanikowi powierzono mu obowiązki rusznikarza garnizonu jarocińskiego, uczestniczył również, jako dowódca 9-tej drużyny, 3-go plutonu, w walkach pod Rawiczem. Tak opisuje swój udział w walkach powstańczych: „W nocy 5/6 lutego 1919 roku zaatakowaliśmy miasteczko Sarnowę, łącznie z przedmieściem Sarnówką, którą zajęliśmy. Załoga niemiecka, pozostawiając ciężką broń, uszła w ciemnościach nocy do Rawicza. Zgodnie z ustalonym planem operacyjnym, po zajęciu Sarnowy kompania pomaszerowała w kierunku południowym i stanęła w rozwiniętym szyku pod ścianą lasu, mając przed sobą wieś Szymanowo, odległą o 2 kilometry. Miały się tutaj stawić jeszcze inne kompanie, by zaatakować Rawicz, ale się nie stawiły. Nasza kompania ataku w pojedynkę nie wykonała. Kompania stanęła w pogotowiu jeszcze przed brzaskiem dnia, a opuściła miejsce zbiórki dopiero po godzinie 9-tej; odmaszerowała do zajętego w nocy miasteczka i stanęła na rynku przed ratuszem. Na rynku i przyległych ulicach widać du-

żo powstańców w luźnych gromadach. Przed ratuszem zgromadzono zdobytą broń i amunicję. Na ganku w ratuszu złożono pięciu poległych powstańców. Potrzeba mi zaznaczyć, że moja drużyna uzbrojona była w lekki karabin maszynowy Maxima, wzór 08 (15). Mój dowódca plutonu polecił ostrzelać elkaemem punkt u wylotu Rawicza, gdzie zauważono ruchy wojska. Wystrzelaliśmy resztę amunicji z przydziału z Jarocina. Zarządziłem zabranie ze stanu wojennego 52 skrzynek z amunicją, w tasmach do ciężkich karabinów maszynowych. W ostatnim obejściu Sarnówki zorganizowałem stanowisko bojowe. Dnia 7 lutego Niemcy zaatakowali Sarnowę pociągiem pancernym i 3 kolumnami wojsk pieszych. Pociąg pancerny opanował tereny wokół stacji kolejowej, zaś 3 kolumny Niemców maszerowały w zwartym szyku od strony Rawicza, połą drogą na skraj przedmieścia Sarnówki. Gdy zbliżyły się na odległość 300 m, wtedy zostały ostrzelane z elkaemu, który obsługiwałem razem z druhem Antonim Miękusem. Po 10 minutach nadleciał od Rawicza samolot, który zawracał około 10 razy nad Sarnówkę, ostrzeliwując nasze stanowisko. Po zakończeniu ostrzeliwań przez lotnika, zaczęto nas ostrzeliwać minami. Seria 20 min padała 10-20 m przed nami. Po chwili nastąpiło ostrzeliwanie artylerią. Znów seria 20 pocisków. Pociski biły w budynek gospodarczy stojący tuż za nami, z drugiej strony drogi. Odgłosy strzelaniny od strony stacji kolejowej, odległej półtora kilometra, już umilkły. Nasza kompania wycofała się do bazy wypadowej w Miejskiej Górcie, gdy my wciąż jeszcze ostrzeliwaliśmy zaległych

w terenie Niemców. Strzelaliśmy chyba już godzinę, gdy dostaliśmy ostrzał z ciężkich karabinów maszynowych. Trzeba było przerwać strzelanie i kryć się za wałem piasku. Byliśmy w bardzo krytycznej sytuacji. Uratował nas fenomen natury. Nagle zaczął padać gęsty śnieg, tak że w odległości paru metrów nic nie było widać. Ostrzał ustał, a my z bronią wycofaliśmy się przez pola w kierunku Miejskiej Górki. Gdy śnieg przestał padać zajęliśmy pozycję bojową w zamrzniętym rowie, przed Bażantarnią. Obserwowaliśmy przedpole przez jakieś pół godziny, ale Niemcy nie podnieśli się już do ataku... „. Po zakończeniu powstania w 1919 r. Antoni Pawuła pozostał w Wojsku Polskim. Po reorganizacji oddziałów powstańczych, 3 Kompania Jarocińska weszła w skład 11 p. strz. Wlkp. Objął tam obowiązki rusznikarza II Baonu, a następnie został przeniesiony do Okręgowego Zakładu Uzbrojenia w Poznaniu. 4 maja 1921 r. zdał egzamin pozwalający ubiegać się o stopień aspiranta oficerskiego. Od 1923 r. wraz z żoną zamieszkał w wynajętym mieszkaniu na poznańskiej Wildzie, następnie w warowni VII-dmej, a ostatecznie we własnym domu na Podolanach. Od 1926 do 1934 r. w stopniu starszego majstra wojskowego, pełnił funkcję rusznikarza 7 Batalionu Telegraficznego w Poznaniu, a następnie do 1936 r., taką samą funkcję w 56 pp w Krotoszynie. Ze względów zdrowotnych przeszedł w stan spoczynku w 1936 r. W lipcu 1939 roku, w atmosferze zbliżającej się wojny, podejmował pracę jako kontroler techniczny w dziale odbioru wojskowego zakładów H. Cegielski S. A. i w dniu 2 września 1939 r. został

wysłany z transportem ewakuacyjnym. W okolicy Kutna transport ten zbombardowało Luftwaffe. W dniu 9 września, po zajęciu terenu przez wojska niemieckie, wzięty do niewoli i osadzony w obozie jenieckim, jednak jako osobę cywilną po tygodniu zwolniony został do domu. Po powrocie do Poznania próbował bez powodzenia ponownie zatrudnić się w zakładach Cegielskiego. Z braku innych możliwości starał się jesienią 1939 r. o pozwolenie na prowadzenie handlu węglem. Skład opału powstał obok jego domu na Podolanach. Działalność tą prowadził wraz z żoną aż do 1943 r. kiedy to nastąpiło zajęcie składu węglowego przez niemiecką firmę Aufangengesellschaft für Kriegsteilnehmerbetriebe des Handels im Reichsgau Warthenland G. m. b. h. i przejęcie go przez Niemca Hampla z Suchego Lasu. Jedynym pracownikiem składu została Maria Pawuła, a sam Antoni otrzymał nakaz pracy w warsztatach AEG, przy ul. Bukowskiej. Po zakończeniu wojny pracował kilka miesięcy w Polskim Czerwonym Krzyżu, a od listopada 1945 r. w Zakładzie Remontowym Energetyki jako mistrz-mechanik i szef kontroli technicznej. W 1959 r. przeszedł na emeryturę, ale przez pozostałe 30 lat swego życia nie przestał być aktywny. Przedmiotem Jego zainteresowania stała się historia słowiańszczyzny i ciekawostki etymologiczne języka polskiego. Zmarł w wieku 99 lat, 5 grudnia 1989 r., i wraz z żoną (zm. 26 października 1987) pochowany jest na cmentarzu parafialnym w Poznaniu przy ulicy Lutyckiej. Był odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Niepodległości, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym,

Medalem Za długoletnią Służbę, Odznaką Pamiątkowa Wojsk Wielkopolskich i innymi. W czerwcu 1923 roku ożenił się z Marią Styburską z Łobzowca i miał pięcioro dzieci: Leona-Wojciecha, Reginę-Przemysławę i Bogumiłę-Zofię, Zbigniewa-Floriana oraz Andrzeja – Huberta. Najstarszy syn, Leon Wojciech, harcerz Szarych Szeregów, został aresztowany przez Niemców i więziony w niemieckich obozach koncentracyjnych Gross Rosen i Dora, zamęczony 8 kwietnia 1945 r w wieku 21 lat.

Archiwum Związku Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu; Pawuła Antoni, Moje walki pod Rawiczem (maszynopis); Pawuła Andrzej, Wspomnienie o moim ojcu (maszynopis); Horyza Pachciarz Kazimiera, Jarocińscy powstańcy wielkopolscy, Antoni Pawuła. Gazeta Jarocińska 2006.

Kazimiera Horyza Pachciarz

Pazgrat Franciszek (1901 – 1919), ur. 16 kwietnia 1901 w Zemsku, w rodzinie chałupnika Antoniego i Apolonii zd. Szukała. Po wstąpieniu do oddziałów powstańczych. brał udział w walkach na froncie zachodnim. Poległ 9 stycznia 1919 roku pod Zbąszyniem. Po zakończeniu walk został pochowany na cmentarzu w rodzinnej parafii Słupia. 11 października 1936 roku jego szczątki ekshumowano i przeniesiono do grobowca przy kościele parafialnym w Słupi. Spoczywa w grobie wschodnim, drugi od pomnika Najświętszego Serca Pana Jezusa, który powstał z inicjatywy ks. Juliana Wolniewicza.

Księgi parafialne z parafii Słupia; informacje ks. Krzysztofa Lewandowskiego; zbiory Muzeum Regionalnego w Sęszewie.

Bogdan Czerwiński

Pazgrat Walenty (1895 – 1919), ur. 17 stycznia 1895 r. w Zemsku w rodzinie rolnika Kacpra i Katarzyny zd. Kałek. Po wstąpieniu do oddziałów powstańczych brał udział w walkach na froncie zachodnim. Poległ 9 stycznia 1919 roku pod Zbąszyniem. Po zakończeniu walk został pochowany na cmentarzu w rodzinnej parafii Słupia. 11 października 1936 roku jego szczątki ekshumowano i przeniesiono do grobowca przy kościele parafialnym w Słupi. Spoczywa w grobie wschodnim, pierwszy od pomnika Najświętszego Serca Pana Jezusa, który powstał z inicjatywy ks. Juliana Wolniewicza.

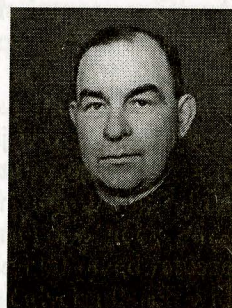
Księgi parafialne z parafii Słupia; informacje ks. Krzysztofa Lewandowskiego; zbiory Muzeum Regionalnego w Sęszewie.

Bogdan Czerwiński

Peksa Stefan (1897 – 1973), ur. 27 sierpnia 1897 r. w Ryczywole, w rodzinie rolnika Andrzeja i Apolonii. Uczęszczał do miejscowej szkoły powszechnej. Dalej kształcił się w szkole zawodowej w zawodzie cieśli. Powołany do armii niemieckiej, walczył na froncie zachodnim. Został ranny podczas ataku gazami bojowymi. Po rekonwalescencji wrócił do Ryczywołu. Brał udział w przygotowaniach powstańczych w Ryczywole. 6 stycznia 1919 r. wraz z Kompanią

Rogozińską uczestniczył w likwidacji niemieckiej Rady Żołnierskiej i przejęciu najważniejszych punktów miasta. (magistrat, poczta, stacja kolejowa, młyn). Przyłączył się do Kompanii Rogozińskiej i walczył w okolicach Budzyna i Chodzieży. Walnie przyczynił się do zdobycia stanowiska ckm umieszczonego na wiatraku w okolicach Radwanek. Po zakończeniu walk w Wielkopolsce przerzucony wraz z oddziałem na front wschodni, gdzie walczył przeciw bolszewikom. Przed wojną miał problemy ze znalezieniem zatrudnienia. Utrzymywał się z pracy dorywczej m. in. jako pracownik najemny w gospodarstwach, czy przy budowie kościoła parafialnego. Przed wojną aktywnie angażował się w pracę społeczną. Był współorganizatorem w 1921 r. Ochotniczej Straży Pożarnej w Ryczywole. W organizacji tej pełnił w latach 1924-1929 funkcję naczelnika. Działacz koła Związku Powstańców Wielkopolskich w Ryczywole, którego był pierwszym prezesem (1929-1931). Współtwórca w 1922 r. Koła Śpiewaczego „Lutnia” w Ryczywole. W 1939 r. ewakuował się z rodziną w kierunku Gniezna. Samotnie dotarł aż do Sochaczewa, skąd wrócił po kilku dniach do Ryczywołu. Na miejscu miał problemy z przywódcą Selbstschutzu Hermannem Kölmem, który

Stefan
Peksa

oskarżył go o zdewastowanie budynków spółdzielni rolniczo-handlowej. Nie postawiono mu zarzutów, ale był brany na zakładnika do miejscowego aresztu. Z opresji uratował go strażnik niemiecki, który postarał się o przepustkę i skierowanie do pracy do Chodzieży. Mieszkał w miejscowości Rataje, skąd dojeżdżał do stolarni Niemca Asmanna w Chodzieży. W 1940 r. dołączyła do niego żona z dziećmi. Okresowo wysłany do Poznania do budowy baraków. Kolejnym miejscem zatrudnienia były Police, gdzie pracował w fabryce paliw syntetycznych. Następnie przeniesiony do Szczecinka do budowy fortyfikacji. Pod koniec wojny nie wrócił z jednej z przepustek. W ukryciu doczekał końca okupacji. W 1945 r. osiedlił się w Zacharzynie k. Chodzieży w gospodarstwie poniemieckim. Był założycielem OSP w Zacharzynie. Zatrudnił się w Państwowym Przedsiębiorstwie Budowlanym w Chodzieży, gdzie pełnił funkcję kierownika robót budowlanych. Członek koła ZBoWiD w Chodzieży. Zm. 3 października 1973 r. w Zacharzynie, gdzie został pochowany na cmentarzu parafialnym. Pośmiertnie odznaczony w 1974 r. Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Otrzymał też wiele odznak i medali za działalność w pożarnictwie. Od 1926 żonaty z Heleną Pukropp (1904-1982), z którą miał pięcioro dzieci: Czesława (1927) – kierowcę, Bogdana (1928) – ślusarza, Bronisława (1929) – cieślę, Aleksandrę (1931) – magazyniera i Zygmunta (1933) – cieślę.

AAP, ZPW, sygn. 337; B. Nogalski, Kronika Ryczywołu, T. I, Ryczywół

1984, s. 16; Informacje syna Bogdana Peksy z Chodzieży.

Robert Zimny

Pempera Franciszek (1902 – 1948), ur. 22 września 1902 r. w Brzozie powiat Szamotuły, w rodzinie rolnika Franciszka i Katarzyny Szymankiewicz. Po ukończeniu szkoły powszechnej pracował w rodzinnym gospodarstwie rolnym. Z chwilą wybuchu powstania wstąpił do kompanii szamotulskiej. Walczył ochotniczo w oddziałach powstańczych na froncie zachodnim. W latach trzydziestych przeprowadza się do Poznania i zakłada sklep spożywczy przy ulicy Prusa. W 1940 r. został aresztowany przez Niemców i osadzony w obozie Żabikowo, później w więzieniu we Wronkach. Represje okupanta dotknęły także żonę i dzieci, których okupanci wyrzucili z mieszkania. Jesienią 1943 r. został przez Niemców warunkowo zwolniony z więzienia. W latach 1944-1945 pracował jako tramwajarz w Poznaniu. W roku 1945 po wielu trudnościach odzyskał mieszkanie i sklep na Jeżycach. Przeżycia wojenne i choroby powodują, że zmarł 4 lipca 1948 r. Pochowany został w Poznaniu na cmentarzu przy ulicy Nowina. Odznaczony był Odznaką „Za Waleczność” byłej Naczel-

Franciszek
Pempera

nej Komendy Straży Ludowej byłego zaboru pruskiego. W 1935 r. zawarł związek małżeński z Franciszką Krawczyk. Z tego związku w r. 1936 urodziły się córki Krystyna (zam. Łazarz) i Anna.

Relacji córki Krystyny Łazarz; dokumenty i pamiątki rodzinne.

Maria Łazarz

Pempera Marcin (1886 – 1980), ur. 9 października 1886 w Tomicach w rodzinie rolnika Marcina i Jadwigi zd. Antkowiak. Był organizatorem oddziału powstańczego w Tomicach, Tomiczkach i Mirosławkach. Jako członek Straży Ludowej brał udział w powitaniu Ignacego Paderewskiego w Poznaniu. 28 grudnia 1918 r. wstąpił do oddziału, którego dowódcą był Andrzej Kopa i Antoni Szyfter. 5 stycznia 1919 r. uczestniczył w zwycięskich walkach o Wolsztyn, pod Zbąszyniem i Łomnicą. Zmarł 7 XII 1980 w Tomicach, został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym obok swej żony. Był odznaczony Krzyżem Walecznych i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1921 r. zawarł związek małżeński z Pelagią Wiśniewski (zm. 1963). Ze związku tego urodziły się dzieci: Franciszek (ur. 1921), Czesław (ur. 1923), Stanisław (ur. 1925), Henryk (ur. 1927), Mieczysław (ur. 1929), Bolesław (ur. 1932), Wanda (ur. 1934), Hieronim (ur. 1936), Tadeusz (ur. 1938), Kazimierz (ur. 1941).

Informacje i pamiątki rodziny; Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło

w Sęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Sęszewie.

Bogdan Czerwiński

Pietrzyński Bolesław (1897 – 1974), blacharz. Ur. 23 sierpnia 1897 r. w Dreźnie (Niemcy), w rodzinie blacharza Romana i Franciszki. W 1899 r. rodzina Pietrzyńskich przeprowadziła się do Wolsztyna. Ukończył szkołę powszechną i uzyskał zawód blacharza. Powołany do armii pruskiej brał udział w I wojnie światowej. W 1918 r. ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego. Uczestnik wojny 1920 r. Po demobilizacji, do 1926 r. pracował w swoim zawodzie

Bolesław
Pietrzyński

w Wolsztynie. Później wraz z żoną zamieszkał w Śmiglu, gdzie prowadził własny warsztat blacharski. W okresie międzywojennym był czynnym członkiem Bractwa Kurkowego, Ochotniczej Straży Pożarnej i chóru w Śmiglu. We wrześniu 1939 r. wyjechał ze Śmigła, zamieszkał w Zbąszyniu i podjął pracę w Gazowni Miejskiej. Później dojeżdżał do pracy w przedsiębiorstwie budowlanym w Wolsztynie. Po wojnie razem z rodziną wrócił do Śmigła, gdzie dalej prowadził swój warsztat blacharski i mieszkał do śmierci. Był członkiem Naczelnej Organizacji Technicznej. 24 lutego 1974 r. został mianowany na stopień podporucznika

WP. Zmarł 20 maja 1974 r. w Śmiglu, pochowany jest na cmentarzu jurnikowskim w Poznaniu. Na nagrobku rodzina umieściła napis „Powstaniec Wielkopolski”. Był odznaczony m. in. Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Od 1926 r. żonaty z Heleną Lewandowską (26 kwietnia 1902-13 kwietnia 1998). Dzieci: Zdzisława (ur. 1929), inżynier budownictwa sanitarnego i Grzegorz (1937-1985).

Dokumenty, pamiątki i informacje córki Zdzisławy z Poznania.

Malwina Tomkowiak

Pinczak Jan (1898 – 1987), ur. 05 lipca 1898 w Zamysławie, gmina Stęszew w rodzinie rolnika Walentego i Michaliny zd. Książek. Służyć wojсковą odbywał w armii niemieckiej. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił w szeregi powstańców. Uczestniczył w wojnie polsko – bolszewickiej 1920 r.. Za swe czyny bojowe w bitwie warszawskiej został

Jan
Pinczak

odznaczony Krzyżem Walecznych. Po zakończeniu wojny w 1921 r. powrócił do rodzinnego Zamysłowa i dalej pracował w swoim gospodarstwie rolnym. Zmarł 31 VII 1987 r. w Zamysławie, pochowany został na cm. parafialnym w Stęszewie. W 1923 r. za-

warł związek małżeński z Anną Przybylską, z którą miał dzieci: Henryka (ur. 1925) – nauczyciela, Annę Halinę (ur. 1926) i Czesława (ur. 1928) – rolnika.

Informacje i pamiątki rodzinne wnuka Włodzimierza Pinczaka; księgi metrykalne Stęszewa; Archiwum Związku Kombatanów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie; Powstańcy wielkopolscy.... Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919. Praca zbiorowa pod red. Bogusława Polaka. T. I, Poznań 2005, s. 150.

Bogdan Czerwiński

Piórek Lucjan (1891 – 1958), doktor medycyny, specjalista chirurg i ginekolog, powstaniec wielkopolski i śląski, major WP. Ur. 6 stycznia 1891 r. w Bydgoszczy w rodzinie Władysława i Anny Folleher. Medycynę studiował w Berlinie. Po ukończeniu studiów został powołany do służby wojskowej w armii pruskiej. Brał udział w I wojnie światowej, awansowany na stopień podporucznika. W grudniu 1918 wstąpił ochotniczo do oddziałów powstańczych w Poznaniu i organizował służby sanitarne. Od 1 marca 1919 r. w stopniu

Lucjan
Piórek

porucznika. W 1920 r. z Armią Wielkopolską uczestniczył w walkach na froncie wschodnim. Jako lekarz brał też udział w powstaniu śląskim. Po demobilizacji pracował jako chirurg i był dyrektorem szpitali w Chełmnie nad Wisłą i Bydgoszczy. Od 1936 r. ordynator oddziału chirurgicznego Szpitala Kolejowego w Poznaniu. We wrześniu 1939 r. w randze majora odszedł na front z Armią Poznań; pełnił funkcję Naczelnego chirurga Szpitali Polowych w Kutnie. Następnie w niewoli niemieckiej. Później do końca życia pozostał w Kutnie i pracował na stanowisku chirurga w Szpitalu Powiatowy. Był członkiem Polskiego Towarzystwa Lekarskiego-Koło w Kutnie, lekarzem Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w Kutnie oraz długoletnim starszym asystentem Kliniki Chirurgicznej w Warszawie. Zmarł 16 listopada 1958 r. w Kutnie i tam został pochowany. Odznaczony był Gwiazdą Śląską i Krzyżem na Śląskiej Wstędze Waleczności i Zasługi. Był żonaty z Lucyną Grabowską i miał dwoje dzieci: Wiesława (ur. 12 grudnia 1931), inżyniera rolnictwa i Iwonę (ur. 11 lipca 1933 r.), magistra inżyniera technologii środków leczniczych.

Dokumenty i pamiątki w zbiorach syna.

Wiesław Piórek

Poprawski Franciszek (1893 – 1970), ur. 27 września 1893 r. w Pawłowicach (pow. leszczyński). Syn Jana i Jadwigi zd. Małycha. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Pawłowicach pracował w miejscowym majątku rolnym. 13 października 1913 r. został powołany do armii

Franciszek
Poprawski

niemieckiej do 41 pułku artylerii polowej w Głogowie, skąd w sierpniu 1914 r. został wysłany na front zachodni. W czasie wojny był ranny i przebywał w szpitalu w Magdeburgu. W czasie tej wojny poległ jego brat Ludwik oraz brat przyrodni Stanisław. Pod koniec wojny zachorował i został skierowany do szpitala garnizonowego w Lesznie. Po wyleczeniu został zwolniony z wojska i wrócił do Pawłowic. 7 stycznia 1919 r. jako ochotnik wstąpił do oddziału powstańczego w Pawłowicach. Do 26 lutego 1919 r. brał udział w potyczkach pod Tworzanicami, Tworzankami, Nową Wsią. Ponownie powołany do wojska 18 czerwca 1919 r. pełnił służbę garnizonową w Poznaniu (do 21 marca 1920). Po raz kolejny wcielony do wojska (zapewne w sierpniu 1920) do 17 pac, brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej (do 12 listopada 1920). 12 stycznia 1921 r. bezterminowo urlopowany z wojska w stopniu kanoniera (szeregowca). Członek Związku Weteranów Powstań Narodowych, następnie Związku Powstańców Wielkopolskich. Pracował jako robotnik w folwarku Mały Dwór. Zmarł 31 lipca 1970 r. w Pawłowicach i tam pochowany. Żonaty od 1919 r. z Magdaleną zd. Merta. Miał synów: Stanisława (ur. 1920), Władysława (ur. 1922), Jana (ur. 1925) i Czesława (ur. 1927).

CAW, Akta odznaczeniowe; rel. wnuczki Janiny Pietrowskiej i wnuka Romana Poprawskiego.

Jarosław Wawrzyniak

Poprawski Jan (1898 – 1970), powstaniec wielkopolski i śląski, burmistrz Dolska. Ur. 2 września 1898 r. w Pawłowicach pow. leszczyński. Syn Mikołaja i Jadwigi zd. Dawid. Uczestnik powstania wielkopolskiego, następnie wojny polsko-bolszewickiej na froncie litewsko-białoruskim. W 1921 r. brał udział w III powstaniu śląskim. Zdemobilizowany w stopniu sierżanta. W 1922 r. wrócił do rodzinnych Pawłowic. Wkrótce wyprowadził się do Dolska, gdzie zajmował się kupiectwem. W latach 1930-33 pełnił funkcję kasjera, na-

Jan
Poprawski

stępnie rachmistrza w Zarządzie Miejskim w Dolsku. Tam też pełnił szereg funkcji społecznych: sekretarza koła Związku Weteranów Powstań Narodowych RP, prezesa Parafialnej Akcji Katolickiej, członka Rady Nadzorczej Banku Ludowego, działał w Towarzystwie Przemysłowców. W okresie od 21 stycznia do 22 grudnia 1945 r. pełnił obowiązki burmistrza Dolska oraz wójta Obwodu Dolskiego. Z jego inicjatywy rozwinięte zostały ogrody miejskie, będą-

ce wówczas chlubą miasta i powiatu. Po kolejnej przeprowadzce do Sławna k. Koszalina objął funkcje przewodniczącego tamtejszej Rady Odziałowej WSS „Społem” oraz wiceprzewodniczącego Rady Okręgowej Związku Spółdzielni Spożywców „Społem” w Koszalinie. Zmarł 16 listopada 1970 r. w Sławnie i tam został poch. Żonaty z Marią zd. Cierniak. Miał 10-cioro dzieci: Janinę (ur. 1924), Barbarę (ur. 1925), Juliusza (ur. 1926), Wandę (ur. 1928), Stefanię (ur. 1930), Stanisława (ur. 1932), Jana (ur. 1934), Andrzeja (ur. 1937), Marię (ur. 1941) i Jadwigę (ur. 1942). Odznaczony m. in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Śląskim Krzyżem Powstańczym.

APP, ZPW – Spis zweryfikowanych, poz. 11661, 2199; AP Leszno, Akta Gminy Leszno, sygn. 21; Dokumenty Biblioteki Publicznej w Polsku; Relacja i fotografie Janiny Pietrowskiej z Leszna.

Jarosław Wawrzyniak

Poprawski Marian (1885 – 1940), proboszcz w Sierakowie, ur. 8 IX 1885 w Żerkowie, był synem mistrza szewskiego Marcina i Pelagii z d. Krukowskiej. Uczył się początkowo w rodzinnej miejscowości, następnie został uczniem gimnazjum gnieźnieńskiego. Za przynależność do tajnej organizacji uczniowskiej został ze szkoły wydalony. Udał się wówczas do gimnazjum w Bartoszycach (Bartenstein O/Pr) gdzie w 1906 zdał maturę. Po odbyciu studiów seminaryjnych w Poznaniu

i Gnieźnie przyjął 30 stycznia 1910 święcenia kapłańskie. Jako neoprezbiter został skierowany na wikariat przy parafii archikatedralnej w Poznaniu. Po wybuchu wojny 1914 został kapłanem wojskowym, w 1916 odznaczony został Krzyżem Żelaznym II kl. W latach 1918–1931 był proboszczem w Sierakowie, gdzie, poczynawszy od przełomu 1918/19, był sekretarzem rady nadzorczej miejscowego Banku Ludowego i członkiem rady nadzorczej „Rolnika”. Podczas powstania wielkopolskiego „mimo wielu trudności działał bardzo intensywnie”. Wystąpił wówczas m. in. z inicjatywą wysłania specjalnej delegacji do Paryża z zadaniem interweniowania u rządów alianckich i w Komitecie Narodowym Polskim w sprawie terroru stosowanego wobec ludności polskiej przez oddziały Heimatschutzu. Po wybuchu wojny aresztowany (27 X 1939) więziony był początkowo w Lesznie, a następnie w Forcie VII w Poznaniu. Zginął 28 stycznia 1940 r. jako jedna z pierwszych ofiar terroru hitlerowskiego wśród duchowieństwa (jako oficjalną przyczynę zgonu podano udar serca).

AAP: KA 12716 (*personalia*), SD 139; F. Kącki, *Udział duchowieństwa katolickiego w powstaniu wielkopolskim 1918-1919*, „Novum” 1971, nr 12, s. 64, 79; M. Olszewski, *Fort VII w Poznaniu*, Poznań 1971, (*spis pomordowanych*); B. Wojcieszak, *Poprawski Marian (1885-1940), proboszcz w Sierakowie*, (w:) *Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894 – 1919. Słownik biograficzny, t. II, Gniezno 2006*.

Bogumił Wojcieszak

Poprawski Teofil Józef (1876 – 1938), proboszcz w Wieleniu, urodził się 20 lutego 1876 r. w Toruniu, w rodzinie sierżanta wojska pruskiego (następnie kościelnego garnizonowego w Metzu) i Józefy z d. Grabowskiej. Uczył się w Metzu, gdzie w roku 1893 zdał maturę. Początkowo studiował w seminarium duchownym w Poznaniu i Gnieźnie, następnie wyjechał na studia z zakresu muzyki kościelnej i liturgii do Rytyzbony. Po powrocie do archidiecezji przyjął 24 lutego 1899 r. święcenia kapłańskie. W latach 1915–1923 był proboszczem w Wieleniu, gdzie rozwinął działalność narodową. Jako członek komitetu wykonawczego powstałej 24 listopada 1918 Rady Ludowej pow. wieluńskiego m. in. zawarł układ z niemieckim inspektorem szkolnym o wprowadzeniu nauki j. polskiego. Reprezentował powiat wieleński jako delegat na Sejm Dzielnicowy, który obradował 3–5 XII 1918 w Poznaniu. 30 XII 1918 wziął udział w naradzie polskich działaczy okręgu nadnotecznego, zorganizowanej w Pile w celu omówienia sytuacji politycznej i militarnej w związku z wybuchem powstania. Za prowadzenie działalności niepodległościowej był w początkach 1919 represjonowany przez oddziały Grentzschutzu. Zmarł 4 maja 1938 r. w Poznaniu, pochowany został przy kościele parafialnym w Dusznikach k. Lwówka Wlkp, gdzie od 1931 r. był proboszczem.

AAP, KA 900; APP NP 6642 f. 255, 258, 261; – Z. Dworecki, *Spis delegatów do Polskiego Sejmu Dzielnicowego*. „Przegląd Wielkopolski” 1991 nr 3–4, s. 7; F. Kącki, *Udział duchowieństwa katolickiego w powsta-*

niu wielkopolskim 1918-1919, „*Novum*” 1971, nr 12., s. 52, 95; *Przeciw pruskiemu zaborcy. Wspomnienia i listy uczestników powstania wielkopolskiego*, Warszawa. 1979, s. 121; *Wieliczka*, s. 85, 87.

Bogumił Wojcieszak

Poznań Stanisław (1888 – 1963), drogomistrz. Ur. 8 maja 1888 r. w Połajewie jako syn Jana i Agnieszki z d. Kurpiach. Ukończył szkołę powszechną w rodzinnej miejscowości oraz kurs drogomistrzowski. Powołany do armii pruskiej, służył w jednostce wojskowej w Szamotułach. Brał udział w I wojnie światowej. Od 10 października 1918 r. do 6 stycznia 1919 r. należał do Rady Robotniczo-Żołnierskiej w Rogoźnie. Do 15 maja 1919 r. brał czynny udział w powstaniu Wielkopolskim. Walczył pod Czarnkowem i Romanowem. 9 grudnia 1923 r. wstąpił w szeregi Towarzystwa Powstańców i Wojaków Rogoźnie. Zmarł 26 lutego 1963 r. w Rogoźnie. Odznaczony był: Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Brązowym Krzyżem Zasługi, Medalem Zwycięstwa i Wolności oraz Medalem „Za wojnę 1918-1921”. Żona: Michalina z d. Drewniak.

Dokumenty ze zbiorów Muzeum Regionalnego w Rogoźnie.

Angelika Pilarska

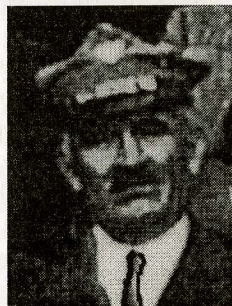
Poznański Andrzej (1898 – 1984), ur. 29 października 1898 r. w Rudnikach, gm. Nowy Tomyśl, w rodzinie rolnika Jana i Józefy zd. Marciniak. 27 grudnia 1918 r. wstąpił do kompanii opalenickiej, gdzie wal-

czył pod dowództwem Edmunda Klemczaka. Walczył pod Czerwonym Dworem i Strzyżewem pod dowództwem por. Zenktellera. Służył także w oddziałach saperskich. W 1972 roku otrzymał awans na stopień podporucznika WP. Zmarł 2 października 1984 r. w Modrzu i pochowany został na miejscowym cmentarzu parafialnym. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1922 r. zawarł związek małżeński z Katarzyną Nowak. Brak danych na temat dzieci.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Słeszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Słeszewie.

Bogdan Czerwiński

Pruchniewski Franciszek (1878 – 1937), powstaniec wielkopolski z ziemi skockiej. Ur. się w 1878 r. w rodzinie Jana i Marii. Uczestnik I wojny światowej w szeregach armii pruskiej. Ochotniczo w wielkopolskich oddziałach powstańczych. Członek Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Skokach. Zmarł 12 stycznia 1937 r. i pochowany jest na cmentarzu parafialnym w Skokach. Żonaty z Rozalią (19 marca 1878-19 stycznia 1964),

Franciszek
Pruchniewski

z którą miał synów: Franciszka (ur. 1900) i Jana (ur. 1904).

Relacja Anny Drews.

Krzysztof Jachna

Przybył Bolesław (1900 – 1988), ochotnik oddziału posadowskiego, a następnie st. ułan 16 p. uł. Włkp. Ur. się 2 maja 1900 roku w Brodach, w ówczesnym powiecie nowotomyskim, w rodzinie rzeźnika Franciszka i Tekli ze Spychałów. Jak wspominał: „Ojciec mój Franciszek Przybył i matka z domu Spychała posyłali mnie do trzy klasowej szkoły powszechnej w Brodach, od szóstego do czternastego roku życia. Po ukończeniu obowiązku szkolnego byłem terminatorem rzeźnickim, aż do wybuchu wojny światowej. Z chwilą, gdy ojciec i dwaj starsi bracia zostali zabrani do wojska w roku 1914, utrzymanie całej rodziny spoczęło na moich barkach. Została matka, ja, naj-

Bolesław
Przybył

młodszy brat i siostra. W roku 1918 zostałem zaciągnięty do wojska niemieckiego do Bojanowa, gdzie po trzymiesięcznym wyszkoleniu rekrucim (14 czerwiec 1918 – 7 październik 1918) wysłano mnie na front do 84 dywizji 47 pułku piechoty we Francji. Z zawieszeniem broni wyco-

fano nas do Lutzenburgu, skąd zabrano mnie do Grentzschutzu. Jednakże dowiedziałem się, że jest to formacja mająca zgnieść ruch niepodległościowy powstańców wielkopolskich. Uciekłem więc i w pełnym umundurowaniu przyjechałem do domu. Wstąpiłem więc zaraz jako ochotnik do powstańczej kompanii lwóweckiej. Aż do dnia 3 lutego 1919 r. byłem w kompanii lwóweckiej, poczym wstąpiłem do oddziału jazdy w Pakosławiu”. Brał udział w walkach i działaniach pułku, a następnie do lipca 1920 r., w wojnie polsko – bolszewickiej. 27 września 1920 r., odznaczył się tym, iż jako sekcyjny karabinu maszynowego 16 p. uł. Włkp. widząc, że bolszewicy oskrzydłają szwadron w okolicy wsi Raduń i grozi mu odcięcie drogi odwrotu podprowadził taczankę do nieprzyjaciela i pomimo „silnych ataków trzymał się tak długo, aż szwadron zdążył się całkowicie wycofać. Zimnej rozwadze i żelaznej odwadze ułana Przybyła szwadron zawdzięcza swoje istnienie”. Odznaczony orderem *Virtuti Militari* 5 kl. nr 3471 za uratowanie szwadronu 16 p. uł. Włkp. od rozbicia przez bolszewików. W życiu cywilnym pracował przez wiele lat jako rzeźnik. Przed wojną był komendantem oddziału Związku Strzeleckiego i Koła Gimnastycznego Sokół w Brodach (pow. nowotomyski). Ponadto działał w BBWR i Towarzystwie Śpiewaczym „Lutnia”, gdzie pełnił funkcję sztandarowego. Brał aktywny udział w życiu kombatanckim na terenie powiatu nowotomyskiego. Zmarł 27 października 1988 r. w Nowym Tomysłu, a pochowany został na cmentarzu parafialnym w Brodach. W 1958 r. otrzymał Wielkopolski

Krzyż Powstańczy. Od 1927 r. żonaty z Zofią Zmelką. Dzieci: Ireneusz (ur. 1929), Bolesława i Maria (ur. 1930), Stanisława (ur. 1937), Andrzej (ur. 1939). Po śmierci żony w 1947 r. ożenił się z Felicją z Szymankiewiczów.

CAW, Akta odznaczeniowe Bolesława Przybyła, VM 10-628; Z. Kościański, *Nowotomyscy kawalerowie Orderu Virtuti Militari w okresie II Rzeczypospolitej* (w:) *Wiadomości Nowotomyskie*, 1992, nr 6/7 (60 /61); USC w Nowym Tomyślu, Akt zgonu nr 237/88; Katarzyna Przybył, *Losy powstańca wielkopolskiego Bolesława Przybyła na tle wydarzeń historycznych. Konin 2004* (Praca dyplomowa w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Koninie); Z. Kościański, *Dla przypomnienia i pokrzepienia serc. Lwówek 2001*; *Tenże, Lwówecko-posadowski rodowód 16 Pułku Ułanów Wielkopolskich im. Gen. Dyw. G. Orlicz Dreszera. Lwówek 1999.*

Zdzisław Kościański

Przybyła Wincenty (1890 – 1974), strażnik graniczny. Ur. się 9 lipca 1890 r. w Łąkie Stare, w rodzinie Jana i Marianny z domu Wieczorek. Służył jako podoficer w armii pruskiej. Ochotniczo wstąpił do od-

Wincenty
Przybyła

działów powstańczych. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Po zwolnieniu do rezerwy, do roku 1939 był strażnikiem granicznym w rejonie Nowa Wieś, Grójec, Chobienice. W latach 1939 – 1945 przebywał w obozie pracy na terenie Niemiec. W styczniu 1974 r. za udział w powstaniu wielkopolskim został awansowany na stopień podporucznika WP. Zmarł 18 grudnia 1974 r. w Zbąszynku i jest pochowany na miejscowym cmentarzu. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Za Wojnę 1920 roku”, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości i brązowym medalem „Za długoletnią służbę”. Od 30 sierpnia 1921 r. żonaty z Dominiką z domu Horowską (1890-1982). Dzieci: Henryk (ur. 15 czerwca 1922), leśnik; Maria (ur. 30 listopada 1923); Kazimiera (ur. 31 marca 1925) i Kamil (ur. 24 marca 1933).

Dokumenty i pamiątki rodzinne.

Karina Horowska

Przydanek Antoni (1898 – 1985), ur. 28 grudnia 1898 r. w Dębienku, w rodzinie rolnika Jana i Agnieszki zd. Baraniak. W szeregi powstańcze wstąpił 1 stycznia 1919 roku w Pawłowicach, pow. Leszno. Jego dowódcą był porucznik Śliwiński. 21 stycznia 1919 r. został zmobilizowany do odrodzonego Wojska Polskiego. Służył w 1 pułku artylerii ciężkiej w Poznaniu. Brał udział w walkach pod Rawiczem i Odolanowem. W 1972 roku został mianowany podporucznikiem WP. Zmarł 17 lipca 1985 w Dębienku, został pochowany na cmenta-

rze parafialnym w Sęszewie obok swej żony. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1921 roku zawarł związek małżeński z Władysławą Krupa. Z tego związku urodziły się dzieci: Krystyna (ur. 1922), Edmund (ur. 1924), Władysław (ur. 1926), Zygmunt (ur. 1928) i Leokadia (ur. 1929).

Informacje i pamiątki rodziny; Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Sęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Sęszewie.

Justyna Gałczyńska

Przystański Sylwester (1901 – 1972), założyciel i prezes Koła Powstańców Wielkopolskich w Kotlinie. Ur. się 14 grudnia 1901 r. w Dubinie pow. Rawicz, w rodzinie Józefa i Marianny z domu Stróżyńskiej. Szkołę powszechną ukończył w Dubinie. Od 16-go roku życia zaczął się uczyć w zawodzie rzeźnika. 11 listopada 1918 r. wstąpił do organizującej się Straży Ludowej pod dowództwem Ciesielskiego. Zadaniem Straży Ludowej było strzeżenie granicy na odcinku Zaborowo–Janowo–Szarodowo w powiecie rawickim. Potem należał

Sylwester
Przysański

do powstałej kompanii dubińskiej w baonie jutrosińskim. W miesiącu styczniu i lutym 1919 r. brał czynny udział w walkach pod Słupią Kapitulną, Zieloną Wsią i Miejską Górką. Po zakończeniu powstania powrócił na krótko do domu. W czerwcu 1919 r. został powołany do 11 p. strz. Wlkp.; służył w baonie zapasowym w Śremie. W 1920 r. był uczestnikiem wojny polsko – bolszewickiej. W 1923 r. został zwolniony do rezerwy. Wrócił do rodziny w Dubinie. W 1926 r. przeniósł się do Kotliny pow. Jarocin. Pracował tam jako badacz mięsa i zwierząt rzeźnych. W 1930 r. założył koło Powstańców Wielkopolskich i pełnił w nim aż do 1939 r. funkcję prezesa. Prowadził własny sklep spożywczy i restaurację. Z chwilą wejścia Niemców, został pozbawiony tego źródła utrzymania. Przez cały okres okupacji pracował jako magazynier zbożowy w Witaszycach. Obawiając się represji, zniszczył dokumentację koła i własne dokumenty dotyczące Powstania. Po wyzwoleniu w 1945 r. wybrany został przewodniczącym Gminnej Rady Narodowej, a w latach 1948-1951 pełnił obowiązki wójta w Kotlinie. Do końca życia czynnie uczestniczył w życiu wsi. Zmarł 8 maja 1972 r. i został pochowany na cmentarzu w Kotlinie. Odznaczony był Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i Medalem Za Wojnę 1918-1921. Od 1927 roku żonaty z Ludwiką Mielcarską, z którą miał pięcioro dzieci: Jerzego (ur. 1928), Józefę (ur. 1930), Kazimierę (ur. 1936), Emilię (ur. 1941) i Janusza (ur. 1945).

Archiwum Związku Kombatantów RP w Kotlinie; Urząd Gminy Kotlin;

relacje i fotografie córki Józefy Stróżyńskiej.

Janina Grala

Przywecki Michał (1898 – 1976), ur. 11 września 1898 r. w Sroczku Małym, gm. Stęszew, w rodzinie Wawrzyna i Jadwigi zd. Jazbor. 28 grudnia 1918 r. wstąpił do oddziału powstańczego w Dopiewie dowodzonego przez por. Andrzeja Kopę; 5 stycznia 1919 r. brał udział w walkach pod Wolsztynem w kompanii dowodzonej przez por. Kostańskiego. Zmarł 16 lutego 1976 r. we Wronczynie, gm. Stęszew. Odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. 5 listopada 1921 r. zawarł związek małżeński z Magdaleną Szypura. Brak informacji na temat dzieci.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Psik Jan (1899 – 1945), ur. 23 grudnia 1899 r. w miejscowości Chorzeń (powiat Kościan), w rodzinie Michała i Zofii Gierszał. Z zawodu kierowca. Uczestnik Powstania Wielko-

Jan
Psik

polskiego w szeregach Kompanii Kościańskiej. Później walczył w wojnie polsko bolszewickiej. Po demobilizacji pracował jako kierownik w firmie „Nivea”, następnie w Gazowni Poznańskiej. Był członkiem Towarzystwa Powstańców Wielkopolskich. Zmarł 22 maja 1945 r. w Poznaniu i pochowany został na cm. górczyńskim. Odznaczony Krzyżem Walecznych i Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich. Od 1927 r. żonaty z Anną Gołębiewską, miał sześcioro dzieci: Feliksa (ur. 1928), Krystynę (ur. 1930), Alinę (ur. 1932), Stefana (ur. 1940), Bogumiłę (ur. 1942) i Zbigniewa (ur. 1942).

Dokumenty i pamiątki rodzinne oraz informacje syna Stefana.

Barbara Tomkowiak

Radziński Franciszek (1884 – 1949), powstaniec wielkopolski z ziemi skockiej. Ur. się 5 września 1884 r. w Gnieźnie w rodzinie Ignacego Radzińskiego. Matka z domu Pospieszalska. Z zawodu zdun. Ochotniczo w wielkopolskich oddziałach powstańczych. Członek Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Skokach. Zmarł 9 października 1949 r. i pochowany jest na cmentarzu parafialnym w Skokach. Żonaty z Martą

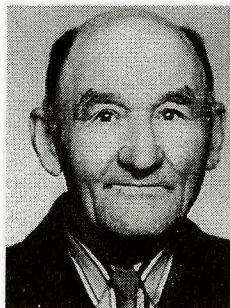
Franciszek
Radziński

z Kamińskich (zm. 8 września 1961), z którą miał synów: Bogdana (ur. 1921) i Tadeusza (ur. 1927) oraz córki: Leokadię (ur. 1914), Aleksandrę (ur. 1923), Łucję (ur. 1924), Marię (ur. 1930) oraz Zdzisławę (ur. 1932). 27 grudnia 2003 r., w 85 rocznicę wybuchu powstania, przed wejściem na teren cmentarza w Skokach odsłonięto tablicę pamiątkową poświęconą powstańcom z ziemi skockiej tam pochowanych – wśród kilkudziesięciu wymienionych na niej powstańców jest również Franciszek Radziński.

Relacji synowej Moniki Radzińskiej.

Krzysztof Jachna

Rajewicz Jan (1900 – 1992), ur. 26 stycznia 1900 r. w Trzebawiu, gm. Stęszew w rodzinie robotnika rolnego Wojciecha i Zofii zd. Zaleśna. Po ukończeniu czteroklasowej szkoły powszechnej pracował jako robotnik rolny. Na początku 1918 r. został powołany do służby w wojsku pruskim. Pod koniec grudnia t. r. zdezerterował i wstąpił do oddziału porucznika Andrzeja Kopy w Dopiewie. Walczył pod Zbąszyniem i Rynarzewem, gdzie jego dowódcą był porucznik Kostański. Następnie został wcielony do 10 p. strz. Wlkp. i uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. W 1972 r. zo-

Jan
Rajewicz

stał awansowany na stopień podporucznika WP. Zmarł 14 września 1992 r. w Stęszewie i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1926 roku zawarł związek małżeński z Agnieszką Szuster.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie; informacje rodziny.

Bogdan Czerwiński

Ratajczak Franciszek (1900 – 1994), ur. 26 września 1900 r. w Dobieżyńcu jako syn Katarzyny Ratajczak. Wiosną 1918 r. został powołany do wojska pruskiego, służył w 17 pułku artylerii ciężkiej na poznańskim Sołaczcu. 27 grudnia 1918 r. w chwili wybuchu Powstania Wielkopolskiego Polacy zmusili żołnierzy niemieckich do złożenia broni. Na początku 1919 r. wstąpił do Wojska Polskiego, do 17 pułku artylerii ciężkiej na poznańskim Gołęczynie. Pułk ten walczył z Niemcami pod Gniewkowem, Guzkami i Szydłowcami. Po sformowaniu 17 Dywizji Piechoty żołnierze tego pułku zostali skierowani do walki z bolszewikami w okolicy Mołodeczna. Toczyli tam boje pod Wilejką, Grodnem i nad Berezyną. Jednym z dowódców dywizji był oficer o nazwisku Odyniec, którego brat był dowódcą wojsk bolszewickich. Na skutek jego zdrady przeciwnicy używali nad nami zdecydowaną przewagę. Gdy zorientowano się, że jeden

z oficerów jest zdrajcą, został aresztowany i postawiony przed sądem polowym. Od tego czasu jednostka zaczęła walczyć z powodzeniem z bolszewikami. W 1920 r. jednostka Franciszka Ratajczaka powróciła do Poznania. Był ranny. Choroba trwała kilka miesięcy. Tymczasem jego jednostka została skierowana na Górny Śląsk. Po wyleczeniu dołączył do swojego oddziału w Koszęcinie k. Tarnowskich Gór. Jego dowódcą był wówczas ppłk Gunderka. Ze służby wojskowej został zwolniony w końcu 1922 r. Zmarł 10 kwietnia 1994 r. w Stęszewie, został pochowany na tutejszym cmentarzu parafialnym. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Srebrnym Krzyżem Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym oraz krzyżem „Za Udział w wojnie 1918-1921”. W 1925 r. zawarł związek małżeński z Jadwigą Malicką. Z tego związku urodziły się dzieci: Czesława (ur. 1926), Mieczysław (ur. 1929, pułkownik WP).

Informacje i pamiątki rodziny; Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Rogacz Stanisław (1896 – 1971), dowódca „Oddziału Powstańczego” w Zębowie. Ur. się 2 maja 1896 r. w Zębowie jako syn rolnika Jana i Michaliny z Rybakowskich. Swoje najmłodsze lwóweckie lata wspomina następująco: „W latach dziecięcych przebywałem przy rodzicach w Zębowie. Od 16 kwietnia 1903 roku do 18 marca 1910 roku uczęszczałem do

siedmioklasowej szkoły ludowej w Zębowie. Do 1912 r. przebywałem u rodziców pomagając w gospodarstwie rolnym. w marcu 1913 r. wyjechałem do Niemiec (Katenberg koło Essen – Nadrenia) do brata swego, by tam szukać możliwości do dalszej nauki i pracy. Rozpocząłem pracę z bratem w górnictwie. Po krótkim czasie dostałem się również i do wieczorowej szkoły handlowej”. Następnie brał udział w I wojnie światowej na froncie zachodnim i wschodnim. Podczas walk pod Chełmem z Rosjanami został ranny w prawą rękę (6 sierpnia 1915 r.). Ponadto wiosną 1918 r. pod Cambraie został zasypany na skutek wybuchu pocisku. Po wyleczeniu dwukrotnie dezertował z szeregów wojska niemieckiego. Uwolniony z twierdzy w Królewcu przez socjalistów 11 listopada 1918 r. powrócił do Zębowa. Organizator oddziału Rady Robotniczej i Żołnierskiej w Zębowie (19 listopada 1918 r.), a od 27 grudnia tegoż roku patrolu powstańczego, który 6 stycznia 1919 r. otrzymał nazwę: „Oddział Powstańczy w Zębowie”. Po zastrzeleniu 9 stycznia 1919 r. przy uszkodzonym samolocie Franciszka Michalskiego oraz ranieniu Jakuba Jarnota z Zębowa – jak napisał: „zarządziłem przeszukanie lasów Zębowo-Błaki i Lewiczynek 10 stycznia. W tym celu wysłałem trzy większe

Stanisław
Rogacz

patrole w kierunku: Błaki – Lewiczynek, Kaliska -Lewice i trzeci przez Tarnowiec, Kaliska do Lewic. Tym ostatnim dowodziłem osobiście. Po przeszukaniu pobliskich lasów i zagród, wyruszyliśmy z wioski Zębówko w kierunku Kaliska, oddalonego o 2 km. Tuż pod Kaliskimi napotkaliśmy większą placówkę niemieckiego Grenzschtzu. Miała ona stanowisko w małym folwarku i liczyła około 25 żołnierzy. Posterunek jej najwidoczniej spał, ponieważ zauważył mój patrol w ostatniej chwili, lecz na tyle w porę, żeby Niemcy zdążyli rozwinąć się w tyralierę. Doszło na przedpolu Kaliska do wzajemnego ostrzeliwania się. Niemcy mieli jako ochronę zabudowania folwarku, my zaś na polu jedynie kopce z ziemniakami. Ponieważ Niemcy uzbrojeni byli w ciężkie i lekkie karabiny maszynowe oraz granaty ręczne, nie wytrzymaliśmy naporu ognia i zmuszeni byliśmy pojedynczo wycofywać się do pobliskiego lasu. Patrol mój liczył 12 żołnierzy i był prawie bez amunicji. Każdy żołnierz posiadał tylko 10 naboju. W tej walce został ranny Józef Lisek z Zębowa. Do wycofania się z walki zmusił nas brak amunicji i znaczna odległość od pierwszego i drugiego patrolu. Postanowiliśmy jednak za wszelką cenę placówkę tę zlikwidować. Zagrozała ona naszym posterunkom przy samolocie i gospodarzom z Zębowa, którzy jeździli ze zbożem do młyna tą drogą, w kierunku Krzyszkówka. Niemcy ci odebrali im po drodze mąkę. Ponieważ zbliżył się 11 styczeń 1919 r. dzień pogrzebu poległego Michalskiego, odroczyliśmy zniesienie placówki na pewien czas”. Dowódca ochotników z Zębowa uczestniczył w udanej akcji por.

Thomasa na Kaliską w dniu 17 stycznia. Następnie wraz z oddziałem na odcinku Węgielnia – Nowy Dwór. Po krótkim pobycie pod Zbąszyniem wraz z 7 p. strz. Włkp. pod Wronkami. Po ukończeniu szkoły podoficerskiej w Jabłonie pod Nowym Tomyślem, gdzie otrzymał stopień plutonowego-związał swoją dalszą przyszłość z wojskiem. Służbę wojskową zakończył przed wojną w stopniu sierżanta. Zmarł 16 kwietnia 1971 roku w Poznaniu i tam pochowany na cmentarzu junikowskim. Żonaty z Joanną Mazurkiewicz, miał ośmioro dzieci: Leona (ur. 1921), Wiktora (ur. 1922), Helenę (ur. 1925), Mariana (ur. 1928), Krystynę (ur. 1930), Aleksandra (ur. 1934), Zbigniewa (ur. 1937), Jana (ur. 1939). Po II wojnie światowej zamieszkał w Poznaniu, pracował w rachubie, m. in. w Wiepofamie.

S. Rogacz, Na czele oddziału powstańców w Zębowie (w:) Przeciw pruskiemu zaborcy. Wspomnienia i listy uczestników Powstania Wielkopolskiego. Wybór i opracowanie L. Gomoiec i B. Polak. Warszawa 1979 s. 157 – 158; Z. Kościański, Ziemia Lwówecka w Powstaniu Wielkopolskim. Materiały sesji naukowej z okazji 80-rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 r., Lwówek 1999, s. 5., 12-13; relacja syna Mariana

Zdzisław Kościański

Rogalewski Adam (1886 – 1951)
kapelan, kpt. WP. Ur. 24 sierpnia 1886 r. w Wyskoci pow. Kościan, był synem Antoniego nauczyciela szkoły powszechnej i Marianny z domu Sikora. Szkołę powszechną ukończył

w Wyskoci. Mając 11 lat rozpoczął naukę gimnazjum w Ostrowie Wielkopolskim, w którym był członkiem tajnego kółka samokształceniowego. Świadcstwo dojrzałości uzyskał 2 marca 1906 r., po czym wstąpił do Arcybiskupiego Seminarium Duchownego w Poznaniu w 1907 r. Ostatni rok studiów, tzw. „praktyczny” odbył w Gnieźnie. Święcenia kapłańskie przyjął 21 stycznia 1911 r. Staż wikariacki odbył w Pakości. Później był na placówkach w Śremie, Kłecku i Wągrowcu. Tutaj, w lutym 1919 r. ochotniczo wstąpił w szeregi powstańców wielkopolskich jako kapelan oddziałów. Początkowo na froncie nad Notecią a później w Ostrowie Wielkopolskim. Jako kapelan 9 Pułku Strzelców Wielkopolskich przeszedł z tym oddziałem cały szlak bojowy. Na froncie bolszewickim w 1920 r. został odznaczony Krzyżem Walecznym. 23 lipca 1921 r. przeszedł do rezerwy. Został wikarym przy kolegiacie farnej w Poznaniu. Z dniem 1 stycznia 1923 r. otrzymał awans na administratora w Chylewie, jednocześnie tymczasowo administrował na probostwie w Bukownicy. Był świetnym administratorem. W Bukownicy odnowił kościół i plebanię, zbudował Dom Katolicki i własnym sumptem wybudował Grotę Matki Boskiej. 1 lipca 1937 r. został administratorem w Konojadzie, gdzie zastał go wybuch II wojny światowej. Został aresztowany przez gestapo i internowany w obozie przejściowym dla księży w klasztorze oo. Benedyktynów w Lubiniu. W styczniu 1940 r. otrzymał wiadomość o męczeńskiej śmierci, w obozie w Dachau, swego młodszego brata, proboszcza parafii Mchy, ks. Macieja. Śmierć brata była

dla niego wielkim wstrząsem. Zapadł ciężko na zdrowiu (astma sercowa). Z tego powodu został zwolniony z miejsca internowania, ale musiał wyjechać do Generalnej Guberni. Udał się do Krakowa, gdzie znalazł schronienie i zatrudnienie w Zakładzie (dla starców) ss. Miłosierdzia. Po likwidacji zakładu przez hitlerowców został spowiednikiem przy Kościele Mariackim. Po zakończeniu wojny powrócił do swej parafii. Zmarł 14 maja 1951 r. i pochowany został obok kościoła parafialnego w Konojadzie.

AAP KA 16105; CAW 1170. 10. 1 *Dziekanat Generalny WP b. zab. pr.; Karwat J, Duszpasterstwo Wojsk Wielkopolskich w latach 1918-1919, w: Ziółek J (red), Historia duszpasterstwa wojskowego na ziemiach polskich. Lublin 2004 s. 330 (wykaz etatowych kapelanów wojsk wielkopolskich); Kubera H, Wspomnienie (1886-1951), Adam Rogalewski, „Gazeta Wyborcza Poznań”, nr 14, z 17. 01. 2002, str. 8; Wielkopolska Szkoła Edukacji Narodowej. Studia i wspomnienia z dziejów gimnazjum męskiego w Ostrowie Wlkp. 1845-1970, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970, s. 195;*

Andrzej Beba

Rohde Bernard Ludwik (1886 – 1967), mistrz ślusarski. Ur. 19 sierpnia 1886 r. w Rudzie, k. Rogoźna w rodzinie Jana i Julianny z d. Śramska (Szramka). Ukończył szkołę powszechną. Powołany do armii pruskiej służył w 20 pp w Poznaniu; brał udział w pierwszej wojnie światowej. 1 stycznia 1919 r. ochotniczo wstąpił do kompanii rogozińskiej i jako sanitariusz służył do marca 1919 r. Od

1 grudnia 1924 r. członek Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Rogoźnie. Zmarł 3 sierpnia 1967 r. w Rogoźnie. Żona: Cecylia z d. Szalek (ur. 28 października 1890). Dzieci: Maria Helena (ur. 9 lipca 1911); Zygmunt Anastazy (ur. 2 kwietnia 1914); Franciszek Jan (ur. 29 listopada 1921); Marian Zenon (ur. 9 lipca 1926).

Dokumenty ze zbiorów Muzeum Regionalnego w Rogoźnie.

Angelika Pilarska

Rojda Jan (1895 – 1983), ur. 22 stycznia 1895 r. w Niemarzynie, w rodzinie Jana i Marianny zd. Checek. Po wybuchu I wojny światowej został powołany do wojska. Brał udział w walkach we Francji, Rumunii i Besarabii. W czasie urlopu w 1918 r. zdezerterował z armii pruskiej i przyłączył się do Powstania Wielkopolskiego. Brał udział w walkach pod Rawiczem i Sarnową, a jego dowódcą był porucznik Kamiński. Zmarł 26 sierpnia 1983 r. w Rawiczu, pochowany na cmentarzu parafialnym w Golejewku. Był odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i medalem „Za długoletnie pożycie małżeńskie”. W 1925 r. zawarł związek małżeński z Pelagią Walkowiak (zm. 8 października 1976 r.). Ze związku tego urodziły się dzieci: Zdzisława Franciszka (1926-1995), Marianna Walentyna (ur. 1929, zam. Sędzik) i Stanisław (ur. 1931).

Informacje i pamiątki rodziny; Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło

w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Rosołek Franciszek (1874 – 1951), robotnik mleczarski. Ur. 28 sierpnia 1874 r. w Ludomach, pow. Oborniki, syn Józefa i Rozalii z d. Gellert. Ukończył szkołę powszechną. Powołany do wojska pruskiego, służył 20 pp w Poznaniu. 1 stycznia 1919 r., w momencie wybuchu powstania wielkopolskiego na terenie Rogoźna przyłączył się do miejscowej kompanii powstańczej i brał udział w oswobodzeniu miasta. Uczestnik walk pod Chodzieżą i Czarnkowem. W okresie międzywojennym prezes Towarzystwa Robotników Katolickich. 1 grudnia 1924 r. wstąpił do Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Rogoźnie. Zmarł 24 listopada 1951 r. w Rogoźnie. Odznaczony Odznaką Powstańca Broni. Żona: Apolonia z d. Ratajczak (ur. 9 grudnia 1871). Dzieci: Tomasz (ur. 28 grudnia 1898), kowal – instalator; Bernard (ur. 28 października 1900), robotnik fabryczny; Marta (ur. 15 stycznia 1902); Edmund (ur. 1 czerwca 1906), czeladnik stolarski; Stanisław (ur. 8 listopada 1907), czeladnik stolarski; Tadeusz (ur. 8 listopada 1907), czeladnik stolarski; Wła-

Franciszek
Rosołek

dysław (ur. 5 stycznia 1910), pracownik biurowy.

Dokumenty ze zbiorów Muzeum Regionalnego w Rogoźnie.

Angelika Pilarska

Rozwalka Jan (1898 – 1967), powstaniec Grupy „Leszno”, jeniec obozu w Żaganiu, przewodniczący GRN w Krzemieniewie. Ur. 22 maja 1898 r. w Pawłowicach, pow. leszczyński. Syn Macieja i Anny zd. Walkowiak. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Pawłowicach w 1913 r. pracował jako robotnik rolny w majątku Mały Dwór. 2 czerwca 1917 r. powołany do armii niemieckiej do 56 pap w Lesznie. Po 11 tygodniach ćwiczeń wysłany na front zachodni pod Reims do 504 Pułku Artylerii, gdzie przebywał do końca wojny. Później przemaszerował do Schwerina w Meklemburgii. Stamtąd 31 grudnia 1918 r. dostał 14-dniowy urlop (do 14 stycznia 1919 r.) i wrócił do Pawłowic. Korzystając z przepustki urlopowej kilkakrotnie wyjeżdżał do Leszna. 7 stycznia 1919 r. wstąpił do oddziału powstańczego w Pawłowicach i jeszcze tego dnia pojechał do Ponieca po broń. 9 stycznia 1919 r. brał udział w wypadzie na Przybiń, Tworzanice i Tworzanki. Stopień wojskowy: szeregowiec. Razem

Jan
Rozwalka

z Antonim Dwornikiem z Mierzejewa został wysłany na patrol w kierunku Rydzyny i tam wieczorem 9 stycznia obaj dostali się do niewoli. Więziony krótko w Rydzynie, 10 stycznia przewieziony do Leszna i tam po pośpiesznym sądzie wojennym, za dezercję i zdradę stanu skazany na karę śmierci. Po odwołaniu się od wyroku do Rady Robotniczej i Żołnierskiej w Lesznie 13 stycznia 1919 r. sądzony ponownie w leszczyńskim ratuszu. Po złagodzeniu wyroku wywieziony do Głogowa, następnie do Zgorzelca i w końcu do obozu w Żaganiu. 23 maja 1919 r. uzyskał zgodę władz niemieckich na opuszczenie obozu jenieckiego i wyjazd do krewnych do Westfalii. Tam pracował w kopalni w Recklinghausen-Süd. W maja 1922 r. uciekł do Francji, gdzie mieszkał i pracował przez 9 miesięcy w Kreutzwalde (Lotaryngia). Tam brał udział w strajku i musiał szukać innego miejsca pracy. W 1923 r. wyjechał do północnej Francji (Sallemines k. Calaise), gdzie również pracował jako górnik. Wszędzie tam był organizatorem i prezesem „Sokoła”. W na przełomie kwietnia i maja 1928 r. wrócił do kraju i zamieszkał w Garzynie, pow. leszczyński. Wstąpił do koła Związku Weteranów Powstań Narodowych RP w Krzemieniewie, był przewodniczącym Komisji Rewizyjnej koła. Przez kilka lat pozostawał bez pracy. Dopiero w 1936 r. za wstawiennictwem Związku Weteranów uzyskał zezwolenie na handel okrzęny, który prowadził do 1939 r. W czasie okupacji wysiedlony i 19 czerwca 1941 r. wywieziony wraz z rodziną na roboty rolne do Platen Kamp Soltau (Lümburg), gdzie przebywał do listopada 1945r.. Od maja 1946 r. do 1949 r. pracował w Urzę-

dzie Pocztowym w Krzemieniewie jako listonosz. Od sierpnia 1949 r. został zatrudniony na stanowisku kierownika sklepu GS Krzemieniewo. Od 17 lutego 1951 r. do 31 stycznia 1953 r. był przewodniczącym Gminnej Rady Narodowej w Krzemieniewie. W latach 1946-48 członek PPS, od 1948 r. – PZPR. Zmarł 9 kwietnia 1967 r. w Kościanie. Pochowany w Drobninie. Odznaczony m. in. Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1957). Żonaty z Marią Przybylską. Miał dzieci: Klarę (ur. 1929), Różę (ur. 1933), Irenę (ur. 1943) i Wiesława (ur. 1946).

APP, ZPW, sygn. 46a; AP Leszno, ZBoWiD, sygn. 5944; Kronika ZBoWiD Koto Krzemieniewo.

Jarosław Wawrzyniak

Rożek Franciszek (1896 – 1986), rolnik, działacz społeczny. Ur. się 31 listopada 1896 r. w Kotlinie w chłopskiej rodzinie Kacpra i Elżbiety z Półrolniczaków. W 1907 r. jako uczeń szkoły powszechnej, brał udział w strajku szkolnym. Jesienią 1915 r. został powołany do armii pruskiej. Walczył na froncie zachodnim. Po zakończeniu wojny w grudniu 1918 r. otrzymał urlop. 8 stycznia 1919 r. zgłosił się ochotniczo do 2 kompanii I batalionu powstańczego w Pleszewie.

Franciszek
Rożek

Walczył pod Zdunami, Rawiczem i Miejską Górką, następnie uczestniczył w walkach na froncie północnym pod Nakłem, Bydgoszczą, Szubinem i Kcynią; jego oddziałem dowodził Ludwik Bociański. W 1920 r. brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej. Pod Wołkowyskiem został ciężko ranny w obojczyk, a po wyleczeniu uznany za inwalidę wojennego. Zwolniony z wojska, otrzymał rentę inwalidzką i pracował w gospodarstwie rolnym, które otrzymał po rodzicach. W 1941 r. został przez Niemców wyrzucony z gospodarstwa. Zamieszkiwał kątem w Zakrzewie pow. Jarocin, pracując jako robotnik na kolei w Witaszycach. Po wojnie wrócił do Kotlina. Pracował aktywnie w środowisku. Był radnym gromadzkiej i gminnej rady narodowej, członkiem Komisji Rozjemczej oraz ławnikiem Sądu Okręgowego w Ostrowie. Pracował aktywnie w Kółku Rolniczym, wchodząc przez wiele lat w skład zarządu. Na początku lat siedemdziesiątych zdał gospodarstwo synowi. Zmarł 9 czerwca 1986 r. i spoczął na cmentarzu w Kotlinie. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Niepodległości i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Żonaty z Władysławą Ignasiak miał dzieci: Joannę (ur. 1929), Bronisławę (ur. 1930), Zofię (ur. 1931), Władysławę (ur. 1933), Kazimierza (ur. 1935), Czesława (ur. 1936) i Anielę (ur. 1938).

Archiwum Związku Kombatantów RP, USC – Kotlin, Dokumenty i fotografie w posiadaniu rodziny, relacja ustna córki Zofii Orczyk.

Janina Grala

Rubaszewski Bolesław (1903 – 1945), ur. 31 III 1903 r. w Łabiszynie pow. Szubie jako syn Józefa i Katarzyny z domu Słowińska. Szkołę powszechną ukończył w Gnieźnie w 1916 r. W latach 1917-1918 uczęszczał do szkoły handlowej. Od 28 grudnia 1918 r. do końca marca 1919 r. brał udział w Powstaniu Wielkopolskim. W 1920 r. po ukończeniu szkoły podjął pracę zawodową w Poznaniu. W latach 1924-1925 służył w KOP w Borszczowie i Skale. Od 1926 r. wraz z krewnym prowadzili biuro pośrednictwa sprzedaży majątków. W latach 1928-1939 pracował w PKP w Poznaniu jako pracownik umysłowy. Brał udział w walkach we wrześniu 1939 r., następnie wrócił do Poznania i cały okres okupacji pracował w charakterze księgowego w Centrali Rolniczej w Poznaniu. W 1945 r. w samym Poznaniu i na terenie Wielkopolski, powstało szereg zorganizowanych grup o charakterze zbrojnym, których celem była walka z komunizmem. Cechą wspólną wszystkich organizacji było pochodzenie ich założycieli i członków. Z jednej strony podziemne grupy zbrojne tworzyli ludzie związani z podziemiem niepodległościowym w okresie okupacji hitlerowskiej, a z drugiej strony byli to ludzie młodzi, nie związani z żadnymi organizacjami, którzy postanowili wyrazić swój sprzeciw wobec powojennej rzeczywistości. W kwietniu 1945 r. nawiązał kontakt z jakimś „Kaczmarem”, który podając się za emisariusza rządu londyńskiego namawiał R. do podjęcia pracy na rzecz organizacji „Polskie Siły Zbrojne”. Według UB, PSZ dzieliły się na 4 okręgi z czego na terenie województwa po-

znańskiego utworzono okręg „Grupa Operacyjna Zachód” z siedzibą sztabu w Poznaniu. W ciągu kilku miesięcy na terenie Poznania członkowie kierowanej przez Rubaszewskiego organizacji, wytworzyli kilka tysięcy ulotek oraz przygotowano szereg upomnień dla członków PPR. Oprócz struktur poznańskich, utworzono zręby organizacji w powiatach kępińskim i obornickim. Funkcjonariusze pionu kontrwywiadu WUBP w Poznaniu bardzo szybko wpadli na trop PSZ w Poznaniu i zorganizowali „kocioł” w mieszkaniu jednego z członków organizacji. Zatrzymano jednego współpracownika R., który był jednocześnie pracownikiem warsztatów WUBP w Poznaniu. Mimo iż posiadał kontakt ze strukturami organizacji w Kępnie, nie przekazał „bezpieczeństwa” żadnych informacji. Z tego powodu wielu działaczy PSZ uniknęło aresztowania w 1945 r. Dalej śledztwo potoczyło się błyskawicznie. Zatrzymano kilka kolejnych osób. Na niejawnej rozprawie przed Wojskowym Sądem Okręgowym w Poznaniu w dniu 12 września 1945 r., bez oskarżyciela i obrońców, skazano 7 członków organizacji na kary więzienia, w tym R. na lat 10. Dla Rubaszewskiego sąd zebrał się ponownie w dniu 27 października, również bez oskarżyciela i obrońcy, uznając „jednostki takie, jako wybitnie apaiństwowe i dezorganizujące życie społeczne należy bezwzględnie wyeliminować spośród obywateli państwa polskiego”. Orzeczono karę śmierci i przepadek całego mienia. Wyrok wykonano 7 grudnia 1945 r.

Archiwum IPN O/Poznań, sygn. IPN Po 05/239, IPN Po 04/131, IPN Po 04/828; Rafał Leśkiewicz, Rafał

Kościański, Organizacje antykomunistyczne na terenie Poznania w latach 1945-1956 w świetle materiałów aparatu represji, „Grot. Zeszyty historyczne poświęcone historii wojska i walk o niepodległość”, nr 22/2004, s. 43-78.

Rafał Kościański

Rzyski Andrzej (1888 – 1954), ur. 28 kwietnia 1888 r. w Kraplewie, w rodzinie właściciela ziemskiego Andrzeja i Marii zd. Kazubska. Do oddziału powstańczego w Dopiewie, dowodzonego przez porucznika Andrzeja Kopę wstąpił z braćmi Władysławem, Stanisławem i Karolem. Oddział ten początkowo stacjonował w Dopiewie, a następnie Konarzewie. Brał udział w zdobyciu lotniska Ławica. Był rolnikiem. Dzierżawca Domeny Państwowej Pusta Dąbrówka na Pomorzu pod Brodnicą, a potem Strzelc pod Mogilnem. Po II wojnie światowej gospodarował w Kraplewie, na miejscu zmarłego brata Władysława. W 1948 r. na skutek reformy rolnej został wyrzucony ze swego majątku w Kraplewie i zamieszkał w Tomicach. Zmarł 3 lutego 1954 r. w szpitalu w Poznaniu, pochowany został na cmentarzu parafialnym w Sęszewie. Rodziny nie założył.

Informacje i pamiątki rodziny; zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Sęszewie.

Bogdan Czerwiński

Rzyski Karol (1885 – 1956), ur. 23 października 1885 r. w Kraplewie,

w rodzinie właściciela ziemskiego Andrzeja i Marii zd. Kazubska. Użył tytuł doktora nauk filologicznych, był nauczycielem języków obcych w gimnazjum im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu. Do oddziału powstańczego w Dopiewie, dowodzonego przez porucznika Andrzeja Kopę wstąpił z braćmi Władysławem, Andrzejem i Stanisławem. Oddział ten początkowo stacjonował w Dopiewie, a następnie Konarzewie. Brał udział w zdobyciu lotniska Ławica. Podczas II wojny światowej wyrzucony z mieszkania przez Niemców; pracował w archiwum w Poznaniu. Zmarł 8 kwietnia 1956 roku w Poznaniu i tu też został pochowany. W 1920 r. zawarł związek małżeński z Zofią Mierzejewską (zm. 2 VIII 1987). Miał córką Marię.

Informacje i pamiątki rodziny; zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Sęszewie.

Bogdan Czerwiński

Rzyski Stanisław (1878 – 1942), ur. 9 listopada 1878 r. w Kraplewie, w rodzinie właściciela ziemskiego Andrzeja i Marii zd. Kazubska. Zdobyl tytuł inżyniera geodezji. Do oddziału powstańczego w Dopiewie, dowodzonego przez porucznika Andrzeja Kopę wstąpił z braćmi Władysławem, Andrzejem i Karolem. Oddział ten początkowo stacjonował w Dopiewie, a następnie Konarzewie. Brał udział w zdobyciu lotniska Ławica. Z zawodu był geodetą. W okresie międzywojennym mieszkał z rodziną w Kraplewie. W 1940 r. wraz z rodzi-

na został wysiedlony do Generalnej Guberni, zamieszkał w Jędrzejowie i tam zmarł nagle 25 maja 1942 r. W 1923 r. zawarł związek małżeński z Zofią Milewską (zm. 1979). Brak informacji na temat dzieci.

Informacje i pamiątki rodziny; zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwieński

Rzyski Władysław (1880 – 1926), ur. 20 marca 1880 r. w Kraplewie, gmina Stęszew w rodzinie właściciela ziemskiego Andrzeja i Marii zd. Kazubska. Do oddziału powstańczego w Dopiewie, dowodzonego przez porucznika Andrzeja Kopę wstąpił z braćmi Andrzejem, Stanisławem i Karolem. Oddział ten początkowo stacjonował w Dopiewie, a następnie Konarzewie. Brał udział w zdobyciu lotniska Ławica. Z zawodu rolnik, gospodarował w rodzinnym Kraplewie. Zmarł 12 listopada 1926 r. w Kraplewie, pochowany w Stęszewie. Rodziny nie założył.

Informacje i pamiątki rodziny; zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Sander Edmund (1901 – 1988), mistrz siodlarski. Ur. 2 października 1901 r. w Gnieźnie, w rodzinie mistrza siodlarskiego Franciszka i Józefy Ziółkowskiej. Razem z ojcem

Franciszkiem, od grudnia 1918 r. uczestnik Powstania Wielkopolskiego. Brał udział w zdobyciu koszar 49 pp przy obecnej ul. Sobieskiego i koszar 12 pułku dragonów przy obecnej ul. Wrzesińskiej w Gnieźnie. Następnie w 3 (17) p. uł. Wlkp. W 1920 brał udział w wojnie rosyjsko-polskiej. Ciężko ranny pod miejscowością Korostyn nad rz. Teterew podczas odwrotu z Kijowa. Przetransportowany do szpitala w Równem a następnie etapami do Kielc, skąd odebrał go ojciec i przewiózł do Gniezna. Inwalida wojenny. Do 1923 r. pracował w firmie swojego ojca. W 1923 r. usamodzielniał się i prowadził własną firmę – Zakłady WYROBÓW Siodlarskich i Galanterijnych w Gnieźnie (dostawy m. in. dla wojska). Do 1939 r. sekretarz Koła Ułanów Siedemnastaków w Gnieźnie – stowarzyszenia byłych ułanów 3 (17) pułku. W czasie

Edmund
Sander

II wojny światowej wysiedlony z mieszkania wraz z rodziną. Firmę zarekwirowali Niemcy u których musiał pracować. Nowym właścicielem firmy został Niemiec Lansfeld. Po zakończeniu wojny wrócił do rodzinnego domu i odzyskał firmę. W 1950 r. zakład został zlikwidowany i za symbolicznym odszkodowaniem przejęty przez Spółdzielnię Inwalidów, której był kierownikiem do przejścia na

emeryturę w 1976 r. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim w latach siedemdziesiątych awansowany na stopień podporucznika. Zm. 22 października 1988 r., w Gnieźnie i pochowany został na cmentarzu przy ul. Witkowskiej. Odznaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Walecznych (nr 905) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1924 r. zawarł związek małżeński z Jolantą Kujawa (1902-1992), z którą miał dzieci: Urszulę (ur. 1925) i Janusza (1929), ekonomistę.

Księga Adresowa Rzemiosła Województwa Poznańskiego-1935/1936; P. Bauer, B. Polak, 17 Pułk Ułanów Wielkopolskich im. Króla Bolesława Chrobrego w obronie ojczyzny 1939 r., Gostyń 1978; Kurjer Wielkopolski, Gniezno 20. 01. 1937 r., nr 15; Kurjer Wielkopolski, Gniezno 25. 01. 1938 r., nr 19; dokumenty i pamiątki rodzinne.

Wojciech Sander

Sander Franciszek (1874 – 1939), mistrz siodlarski, urodził się w Gnieźnie. Służbę wojskową odbył w armii pruskiej. Od początku XX wieku do śmierci prowadził w Gnieźnie firmą siodlarską, która produkowała siodła angielskie, włoskie, wyści-

Franciszek
Sander

gowe i oficerskie. Razem z synem Edmundem ochotniczo uczestniczył w Powstaniu Wielkopolskim w Gnieźnie, w stopniu starszego wachmistrza. Jako jedyny żywiciel rodziny, został w lipcu 1919 r. zwolniony z wojska. Zmarł 28 marca 1939 r. w Gnieźnie i został pochowany na cmentarzu przy ulicy Witkowskiej. Zawarł związek małżeński z Józefą Ziółkowską (1874-1952), z którą miał dziesięcioro dzieci: Annę (ur. 1900), Edmunda (ur. 1901), Jana (ur. 1903), Leona (ur. 1904), Łucjana (ur. 1906), Kazimierza (ur. 1908), Florianą (ur. 1908), Feliksa (ur. 1912), Helenę (ur. 1914), Władysława (ur. 1916).

Księga Adresowa Rzemiosła Województwa Poznańskiego 1935/1936; B. Polak, Lance do boju, KAW 1986 (str. 203, wymieniony przez rtm. Grabskiego jako wachmistrz Franciszek Zander – prawdopodobnie błąd w pisowni pierwszej litery nazwiska, s czytane z niem. jako z); Dokumenty i pamiątki rodzinne.

Wojciech Sander

Schmidt Adam (1881 – 1945), proboszcz w Rożnowie, przewodniczący Powiatowej Rady Ludowej w powiecie obornickim. Urodził się 10 grudnia 1881 r. w Gąsawie koło Żnina, w rodzinie kupieckiej. Po ukończeniu studiów seminaryjnych w Poznaniu i Gnieźnie, i przyjęciu w dniu 11 lutego 1906 r. święceń kapłańskich, skierowany został na wikariat do Kaźmierza (ówcześnie powiat szamotulski). Brał udział w skali powiatu w agitacji przedwyborczej w wyborach do sejmu pruskiego w 1908 r. – zwoływał wiece przedwy-

borcze, pouczał wyborców o zasadach głosowania, wzywał do głosowania na polskich kandydatów. W roku 1909 został wikarym w Opalenicy, gdzie rozwinął ożywioną działalność społeczną i narodową. Był jednym ze współzałożycieli reaktywowanego w roku 1910 Banku Ludowego, aktywnie działał na polu propagowania czytelnictwa. Był delegatem na IV, V i VII Sejmik oświatowy Towarzystwa Czytelni Ludowych w Poznaniu, które poświęcone były omawianiu form i metod pracy w dziedzinie upowszechniania kultury i oświaty polskiej. Reprezentował również powiat grodziski na I zebraniu bibliotekarzy powiatowych, które odbyło się 13 czerwca 1911 r. w Poznaniu. Wiado-

Adam
Schmidt

mo także, iż zbierał datki oraz przekazywał własne środki finansowe na rzecz rozwoju oświaty i czytelnictwa. Brał udział w działalności Towarzystwa Naukowego Pomocy im. Karola Marcinkowskiego w Opalenicy oraz na terenie powiatu grodzkiego, a także w działalności Katolickiego Towarzystwa Robotników Polskich w Opalenicy – m. in. uczestniczył w XII Zjeździe księży patronów i wicepatronów tej organizacji. Za zorganizowanie w Opalenicy nielegalnej – zdaniem władz pruskich – uroczystości patriotycznej w setną rocznicę

śmierci ks. Józefa Poniatowskiego stanął przed sądem i ukarany został karą grzywny. W roku 1915 objął parafię w Rożnowie, w ówczesnym powiecie obornickim. Pierwszą większą polską manifestacją w Obornikach były zorganizowane w roku 1917 obchody żałobne Henryka Sienkiewicza, podczas których ks. Schmidt wygłosił odczyt o roli twórcy Trylogii w życiu narodu. Podczas powstania wielkopolskiego był jednym z najczynniejszych działaczy niepodległościowych powiatu obornickiego. Po nawiązaniu kontaktu z Władysławem Seydą, wraz z dziekanem Mędlewskim zwołał tajne zebranie w Banku Ludowym w Obornikach. Bank stał się odtąd siedzibą akcji powstańczej w powiecie. Jeszcze przed wybuchem rewolucji utworzono tajny komitet powiatowy, który miał się zająć pracą przygotowawczą do ewentualnego objęcia rządów. 24 listopada powołano Powiatową Radę Ludową, dzierżącą najwyższą władzę w powiecie obornickim, a jej prezesem został ks. Schmidt. Stojąc na jej czele już pod koniec 1918 r. zmienił charakter narodowościowy Rady Robotniczej i Żołnierskiej, czyniąc ją wyłącznie polską organizacją. Pracował intensywnie na rzecz spolonizowania administracji i szkolnictwa oraz na rzecz werbunku żołnierzy do oddziałów powstańczych. Zabiegał o przydział broni dla powstańców, m. in. 100 karabinów i amunicję w dniach walki o Chodzież. Proboszczem w Rożnowie był przez cały okres międzywojenny. Działał nadal społecznie – był początkowo wiceprezesem, a następnie długoletnim prezesem rady nadzorczej Banku Ludowego w Obornikach, pełnił także funkcję sekretarza

Towarzystwa Naukowej Pomocy na powiat obornicki. Po wybuchu wojny został we wrześniu 1939 r. aresztowany i uwięziony przy ul. Młyńskiej w Poznaniu. Zwolniony 8 XII 1939 r. ukrywał się do końca wojny. Zmarł 26 listopada 1945 r. w Domachowie koło Gostynia.

AAP KA 9274; *Dzieje Opalenicy*. Poznań 1993 s. 143, 151-153; Elenchus (...) universi cleri Archidieocesis Posnaniensis 1907-1927 (indeks); W. Jacewicz, J. Woś J., *Martyrologium polskiego duchowieństwa katolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939-1945*. Z. IV: Wykaz duchownych (...) w archidiecezjach (...) poznańskiej (...). Warszawa 1978 s. 153; M. Kasprzycki, *Duchowieństwo Archidiecezji Poznańskiej w latach okupacji hitlerowskiej 1939-1945*. Poznań 1983 (maszynopis) s. 210; F. Kącki., *Udział duchowieństwa katolickiego w powstaniu wielkopolskim 1918-1919*, „*Novum*” 1971 nr 12 s. 65, 109 A. Kucner, *Powstanie wielkopolskie w powiecie obornickim i walki nad Notecią*, *Oborniki* 1939, s. 15, 16, 22, 27, 38; M. Maćkowiak, *Kronika miasta powiatowego Oborniki*, *Oborniki* 1926, s. 19, 21; „*Sprawozdanie Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych na Poznańskie i Prusy Zachodnie*” za rok 1913 s. 30; toż, pod tytułem „*Sprawozdanie Związku Spółdzielni Zarobkowych i Gospodarczych*” za lata 1919/ 20 do 1932 (*Oborniki*); L. Trzeciakowski, *Walka o polskość miast poznańskiego na przełomie XIX i XX w.* Poznań 1964 s. 176-178; Tenże, *Rzemieślnicy w walce z germanizacją (w:) Polityczna działalność rzemiosła wielkopolskiego w okresie zaborów* (1973-

1918). Poznań 1963 s. 219; B. Wojcieszak, *Opalenickie Towarzystwo Przemysłowe (1890-1914)*. „*Echa Opalenickie*” 1985 nr 8; – „*Kurier Poznański*” 1913 nr 286; „*Praca*” 1906 nr 27; „*Poradnik dla Spółek*” 1911 s. 16; „*Przegląd Oświatowy*” 1910 s. 128, 1911 s. 193, 350, 1912 s. 62, 339, 1913 s. 339, 1916 s. 167, 1920 s. 52; „*Przewodnik Katolicki*” 1914 nr 7, 1915 nr 12; „*Robotnik*” 1910 nr 46; *Rocznik Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Poznańskiej na rok 1932*, Poznań 1932 s. 265; „*Wiarus Polski*” 1915 nr 35.

Bogumił Wojcieszak

Sekulski Stefan (1899 – 1959), badacz mięsa. Ur. się 16 sierpnia 1899 r. w Wierznicy (pow. Poznań), syn Jakuba i Franciszki z domu Konieczka. Szkołę powszechną ukończył w Granówku, wówczas (pow. Kościan). 20 kwietnia 1917 r. otrzymał kartę powołania do wojska pruskiego. W kwietniu 1918 roku wysłany został na front zachodni. 15 lipca 1918 r. został ranny i umieszczony w szpitalu w Norymberdze, gdzie przebywał do listopada 1918 roku. Po zwolnieniu ze szpitala, powrócił w rodzinne strony. W grudniu 1918 r. wstąpił do Straży Ludowej w Nekli, wówczas (pow. Środa) i stąd 6 stycznia 1919 r.

Stefan
Sekulski

wyruszył wraz z ochotniczą kompanią nekielską w kierunku Szubina i pod Rynarzewo. Ze względu na pogarszający się stan zdrowia, decyzją komisji lekarskiej skierowany został na leczenie do Poznania. Po czym powrócił do macierzystej jednostki. 24 listopada 1921 r. został zdemobilizowany. Wrócił do Nekli i podjął pracę w Zakładach Zbożowych „Rolnik”, a następnie przy przebudowie toru kolejowego na trasie Poznań -Września. Podjął doskonalenie zawodowe i w 1928 r. uzyskał uprawnienia do wykonywania zawodu badacza mięsa po uboju wraz z trychinoskopią. Zatrudniony przez Starostwo Powiatowe wydział weterynarii w Inowrocławiu na obwód Murzynko, a od 1933 r. również na obwód Gniewkowo. W okresie okupacji niemieckiej (1939-1945) był zatrudniony jako inkasent w Elektrowni Miejskiej w Gniewkowie, a następnie w Zjednoczonym Energetycznym Okręgu Bydgosko-Toruńskim. Po wyzwoleniu Gniewkowa ponownie objął etat badacza mięsa w obwodzie Gniewkowo. Zmarł nagle w Inowrocławiu dnia 16 października 1959 r. Pochowany w Gniewkowie na cmentarzu parafii p. w. NSPJ. Odznaczony był Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1942 r. zawarł związek małżeński z Franciszką Waczyńską. Miał córkę Olgę.

Informacje córki Olgi Sekulskiej; Konieczka Edmund, Powstanie Wielkopolskie na przedpolach Gniewkowa /1918-1919-1920/, Gniewkowo 2005, s. 26.

Edmund Konieczka

Skorupka Leon (1901 – 1940), powstaniec Grupy „Leszno”, jeniec Ostaszkowa. Ur. 15 czerwca 1901 r. w Bojanicach pow. leszczyński. Syn Franciszka i Józefy zd. Zborowskiej. Na początku stycznia 1919 r. wstąpił ochotniczo do oddziałów powstańczych „Grupy Leszno”. Zdemobilizowany w stopniu starszego szeregowca. W latach 1925-28 mieszkał i prowadził restaurację w Pawłowicach pow. leszczyński. Wyprowadził się na krótko do Belęcina pow. leszczyński. Mieszkał później w Kosowie, pow. gostyński, gdzie kupił gospodarstwo rolne. Należał do koła Związku Weteranów Powstań Narodowych RP w Krzemieniewie. W 1939 r. powołany do Rezerwy Policji Państwowej (stopień służbowy: starszy posterunkowy), w pierwszych dniach września ewakuowany na tereny wschodnie. W niejasnych okolicznościach dostał się niewoli radzieckiej. Więziony w Ostaszkowie. Wywieziony z obozu w I połowie maja 1940 r. do Kalinina (obecnie Twer) i tam zamordowany (lista nr 58, poz. 17). Pochowany w zbiorowych mogiłach w Miednoje. Żonaty z Agnieszką Józefiak. Miał dzieci: Edmunda (ur. 1925), Krzysztofa (ur. 1927), Henryka (ur. 1928), Leokadię (ur. 1930), Martynę (ur. 1931), Maksymiliana (ur. 1934), Irenę (ur. 1938) i Ryszarda (ur. 31 VII 1939).

Leon
Skorupka

APP, ZPW, sygn. 46, poz. 19776; L. Tucholski, *Mord w Katyniu*, Warszawa 1991, str. 901; Strony internetowe Ośrodka „Karta” www.indeks.karta.org.pl (*Indeks Represjonowanych*); *Relacja wnuka Leszka Sneli z Leszna*.

Jarosław Wawrzyniak

Skrzypek Józef (1900 – 1986), ur. 8 marca 1900 r. w Dębnie, gm. Stęszew, w rodzinie rolnika Marcina i Agnieszki zd. Wieczorek. W styczniu 1919 roku wstąpił do Straży Ludowej w Stęszewie, walczył w oddziale porucznika Józefa Szyftera pod Wolsztynem i Kopanicą. Zmarł 10 stycznia 1986 roku w Dębnie, pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. Odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1929 roku w Poznaniu zawarł związek małżeński ze Stanisławą Stawską. Z tego związku urodziły się dzieci: Stanisław i Czesław.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Sobański Bronisław (1898 – 1974), ur. 30 lipca 1898 r. w Turowach, powiat Pleszew woj. poznańskie, syn Stanisława i Władysławy. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Borku, w 1912 r. podjął naukę zawodu u swojego ojca właściciela młyna motorowego w Borku. 1 marca 1917 r. powołany do służby wojskowej w armii pruskiej, służył w 5 puł-

ku saperów w Głogowie. Po przeszkoleniu wysłany na front rosyjski, następnie francuski, gdzie przebywał aż do zakończenia I wojny światowej. Po ucieczce z pruskiego wojska, udał się wraz z dwoma innymi żołnierzami przez Berlin do Leszna. Dotarli tam 27 grudnia 1918 r. Dzięki ostrzeżeniu polskiego kolejarza udało się im uniknąć rozbrojenia i internowania przez Niemców. Następnego dnia Sobański, wraz z Marcinem Glapiakiem z Kąkolewa wyruszył w stronę Gostynia. Po drodze napotkali Patrol Powstańczy i trafili do siedziby powstańców w Borku, gdzie zostawili raport o szacunkowej obsadzie wojska na dworcu i całego miasta Leszna, komendantowi kompanii boreckiej ppor. Ignacemu Talarczykowi. 2 stycznia 1919 r. cała kompania wyruszyła z Borku i skierowała się pod Leszno. Wkrótce powstańcy obsadzili Kąkolewo. W pierwszej bitwie pod Nową Wsią powstańcy zdobyli broń, m. in. 15 karabinów ręcznych i 2 maszynowe, granaty ręczne oraz amunicję. Samej wsi jednak nie udało się zdobyć, gdyż była silnie obsadzona i powstańcy zostali zmuszeni do wycofania się do Kąkolewa. W bitwie tej został rannych 12 polskich żołnierzy, w tym brat Bronisława Sobańskiego Edmund. Dwa dni później kompania borecka, w której służył

Bronisław
Sobański

Sobański, wraz z kompanią krzywińską stoczyła walki pod Sieczną. 15 stycznia 1919 roku żołnierze kompanii Borkowskiej złożyli przysięgę powstańczą w kościele w Kąkolewie, którą odebrał ks. Dziekan Steimetz z Osiecznej. Pod koniec stycznia Niemcy próbowali zająć Kąkolewo. W tym czasie obsadę tego miasteczka stanowiła, oprócz Kompani Borkowskiej, część Kompanii Śremskiej oraz Krzywińskiej, i tak stan liczebny wynosił około 150 powstańców. Żołnierze niemieccy zaatakowali przy wsparciu artylerii z Nowej Wsi, natomiast od strony Leszna nadjechał pociąg pancerny. Powstańcy byli jednak przygotowani i już wcześniej, licząc się z taką możliwością, wymontowali część torów kolejowych. A w pobliżu tego miejsca, w lesie pozycje zajął oddział szturmowy pod dowództwem B. Sobańskiego. Gdy Niemcy zajęli się montażem szyn oddział Sobańskiego ostrzelał ich, zmuszając do odwrotu. Następnie założył posterunek w budce kolejowej, który miał za zadanie, jako wysunięta placówka, kontrolę w stronę Leszna i Osiecznej. Kompania Sobańskiego została skierowana na odcinek Sępólno i następnie do Bydgoszczy, gdzie weszła w skład 6 p. strz. Wlkp. Pułk ten został wysłany na front wschodni, Bronisław Sobański walczył wraz nim aż do zakończenia walk w lutym 1921 r. Następnie wrócił do Ostrowa i zajął się szkoleniem rekrutów. Wkrótce jednak, na apel płk Śliwińskiego – dowódcy spod Leszna, Bronisław Sobański zgłosił się jako ochotnik do III Powstania Śląskiego. Wraz z 15 podwładnymi 1 marca 1921 r. wyruszył do Warszawy, a następnie do Krakowa. Tam zaopatrzone go w niezbęd-

ne dokumenty – stał się obywatelem szwajcarskim – i skierowano do Ekspozytury Dziedzice. Wkrótce przekroczył granice śląska i dołączył do oddziału lotnego. W ciągu 3 dni brał udział w różnych potyczkach pod Pszczyną i w końcu dotarł do Dziedzic. Tam zgłosił się do komendanta i został przez niego oddelegowany do tworzącej się Ekspozytury Dziedzice. Został mianowany szefem kancelarii i funkcję tę pełnił aż do zakończenia III Powstania w październiku 1921 r. Powierzono mu wtedy likwidację Ekspozytury. Po zakończeniu III Powstania Śląskiego Bronisław Sobański wrócił do swojego pułku w Ostrowie i otrzymał awans na sierżanta. Po śmierci ojca, w połowie listopada 1921 roku zwolnił się z służby i zajął się prowadzeniem rodzinnego młyna parowego w Jaraczewie. W czerwcu 1931 r. otrzymał od swojej matki młyn ten wraz z gospodarstwem na własność. Poza pracą zawodową udzielał się społecznie. W roku 1927 był członkiem Rady Nadzorczej, a w latach 1927-1939 członkiem Zarządu w Banku Ludowym w Jaraczewie. W lipcu 1931 r. Bronisław Sobański został wybrany wójtem Gminy Jaraczewo (pow. Jarocin) i funkcję tę sprawował aż do aresztowania przez żandarmerię niemiecką 8 września 1939 roku. Następnego dnia został przewieziony do więzienia w Jarocinie, a później do Poznania, gdzie osadzono go w więzieniu przy ul. Młyńskiej. Był tam torturowany i zmuszany do pracy w młynie przy ulicy Fabrycznej. Z więzienia został zwolniony 8 grudnia 1939 roku, jednak przez ponad rok musiał ukrywać się w Mamliczu u swojego przyjaciela. Wkrótce po aresztowaniu Bronisława

Sobańskiego jego żona wraz z czwórką dzieci została zmuszona do opuszczenia własnego domu, wywłaszczonej i pozbawionej całego majątku. Rodzinę Sobańskiego dokwaterowano do rodziny Wolińskich w Jaraczewie. Młyn przejęto na potrzeby wojska, a w gospodarstwie Sobańskich zamieszkał niemiecki przedsiębiorca. W połowie 1942 r. jego żona wraz z synami opuściła Jaraczewo i dołączyła do męża w Mamliczu. Na wygnaniu Sobańscy przebywali do końca lutego 1945 r., by wreszcie 13 marca wrócić do domu. Trzy miesiące później Sąd Grodzki przywrócił im prawo do nieruchomości w Jaraczewie – swój młyn Bronisław prowadził aż do upaństwowienia i przejęcia przez GS Samopomoc Chłopska w maju 1948 r. Od tego czasu aż do roku 1950 Sobański, był pracownikiem młyna. Następnie młyn w Jaraczewie został upaństwowiony, a Rodzina Sobańskich zmuszona do opuszczenia domu. Od marca 1951 roku Bronisław Sobański pracował w PGR Zalesie koło Gostynia jako księgowy, a następnie został administratorem folwarku Jawory należącego do PGR Jeżewo. Od 1957 r. był członkiem ZBoWiD. Z udziałem w Powstaniu Wielkopolskim 31 stycznia 1918 r. awansowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Dopiero po 18 latach starań Sobańscy odzyskali swój dom w Jaraczewie, jednak połowę budynku zajmowali lokatorzy. Bronisław Sobański mieszkał w nim aż do swojej śmierci 10 stycznia 1974 r. Odznaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Krzyżem Niepodległości, Gwiazdą Górnośląską, Odznaką

Grunwaldzką i innymi. Od czerwca 1931 r. żonaty z Ireną Burzyńską (28 stycznia 1907-10 maja 1994) i miał siedmioro dzieci.

Archiwum Zw. Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych w Borku, pow. Gostyń; 100 lat Banku Spółdzielczego w Jaraczewie 1873-1973. Jednodniówka z okazji 100-lecia istnienia Banku, Jaraczewo 1973, Opracowali Karol Pawlak i Anna Powęska; Sobański Bronisław, Życiorys; Sobańska Nowak Maria, Wspomnienia o Ojcu (maszynopis); Horyza Pachciarz Kazimiera, Jarocińscy powstańcy wielkopolscy, Gazeta Jarocińska 2006.

Kazimiera Horyza Pachciarz

Sobański Franciszek (1894 – 1970), wachmistrz kawalerii. Ur. się 23 sierpnia 1894 r. w Mokronosie pow. Koźmin, w rodzinie robotnika rolnego Kazimierza i Elżbiety z d. Sobierajczyk. Dzieciństwo spędził w domu rodzinnym w Mokronosie, gdzie ukończył Szkołę Ludową. Po wybuchu I wojny światowej został zaangażowany do armii pruskiej i służył tam do 1918 r. Znalazł się w szpitalu w Brandenburgii (ranny) i będąc na przepustce w rodzinnej miejscowości postanowił nie wracać do Niemiec.

Franciszek
Sobański

Dnia 12 listopada. 1918 r. ochotniczo wstąpił do formującej się I Kompanii Jarocińskiej. Już w styczniu 1919 r. brał udział w walkach o miejscowość Mrocza k. Nakła (między innymi zdobyto węzeł kolejowy). Później jako dowódca plutonu brał udział w walkach pod Lesznem tj. w okolicach Oporowa, Pawłowic, Małego Krzycka i Gołanic. Od sierpnia 1919 r. do 15 listopada 1920 r. służył w 60 pp w Ostrowie Wlkp. W roku 1921 wstąpił do 7 Pułku Strzelców Konnych w Poznaniu. Tam też w 1924 r. ukończył szkołę podoficerów zawodowych i otrzymał stopień wachmistrza kawalerii. W pułku tym służył do 22 września 1926 r. a następnie na własną prośbę zwolniony został do rezerwy. Sytuacja rodzinna zmusiło go do wyjazdu z rodzinnych stron i zamieszkania w Radomiu gdzie pracował jako kierowca do 1930 r.; następnie zamieszkał wraz z rodziną w Skarżysku Kamiennej gdzie dalej pracował jako kierowca aż do wybuchu II wojny światowej. Od 12 września 1939 r. pracował w fabryce amunicji w Skarżysku Kamiennej jako tłumacz. W czerwcu 1941 r. został aresztowany przez gestapo i osadzony w więzieniu w Kielcach (za działalność na rzecz partyzantów a w szczególności organizowanie amunicji). W maju 1942 r. zwolniony z więzienia i dwa miesiące później wywieziony wraz z rodziną na roboty przymusowe do Niemiec. Na robotach tych przebywał aż do zakończenia wojny. Po utracie całego rodzinnego majątku w Skarżysku Kamiennej powrócił wraz z rodziną do bliskich w Cielczy pow. Jarocin. Po dwóch latach wyjechał na Ziemię Zachodnie gdzie pracował jako kierownik P. G. R.; jako

inwalida przeszedł na rentę. Następnie wraz z żoną Agnieszką zamieszkali w Tarnowie Podgórnym gdzie zmarł w 12 kwietnia 1970 r. Pochowany na tamtejszym cmentarzu parafialnym (grób nr E-VIII-2). Odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Był żonaty z Agnieszką z domu Leśna (zm. 18 grudnia 1982). Miał dzieci: Urszulę (ur. 26 września 1924), pracownika umysłowego i Kazimierza (15 maja 1932), księgowego.

J. Jajor, Jarocińscy Powstancy Wielkopolscy (słownik biograficzny), s. 52; Relacja wnuka Jerzego Sawczaka.

Redakcja

Stachecki Stanisław (1898 – 1928), ur. 27 kwietnia 1898 r. w Chrośnicy pod Zbąszynem. Syn rolnika Mikołaja i Ewa z domu Kierzek, wychowywał się w wielodzietnej rodzinie- trzynastoro rodzeństwa. W 1916 r. powołany do armii pruskiej. Brał udział w I wojnie światowej. 2 stycznia 1919 r. wstąpił do oddziału powstańczego zorganizowanego w rodzinnej wiosce. Uczestniczył między innymi w walkach o Zbąszyń, Babimost i Nowe Kramsko. Jego oddział wszedł w skład „Grupy Zachodniej”. Po utworzeniu regularnej Armii Wielkopolskiej został wcielony do 2 p. strz. wlkp. Po zakończeniu działań wojennych na froncie wielkopolskim we wrześniu 1919 r. jego pułk został skierowany na front wschodni, gdzie walczył z bolszewikami. W walkach pod Bobrujskiem Stanisław Stachecki zdobył sam jeden samochód

pancerny wroga za co został odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari. Przebył cały szlak bojowy wojny polsko-bolszewickiej w składzie 56 pp. Po zakończeniu działań wojennych na froncie wschodnim nie złożył broni lecz dalej walczył w Powstaniu Śląskim. Służbę wojskową zakończył w stopniu plutonowego. Osiadł w swojej rodzinnej wsi. Pracował społecznie w Towarzystwie Powstańców i Wojaków, został komendantem oddziału w Chrośnicy. Z trudów wojennych nabawił się gruźlicy, zmarł 19 października 1928 r. i został pochowany na cmentarzu w Zbąszyniu. Jego pogrzeb stał się okazją do patriotycznej manifestacji miejscowego społeczeństwa. Osierocił żonę Agnieszkę z domu Bittcher i córkę Mariannę (ur. 1923). Obecnie mało kto w tej okolicy pamięta tego powstańca, a z miejscowego cmentarza zniknął nawet jego grób.

Wiadomości z Historii Regionalnej Obwodu Szkolnego Nowotomyskiego – praca zbiorowa nauczycieli -1934 r.; Zarys Historii Wojennej Pułków Polskich 1918-1920. 56 Pułk Piechoty – 1928; Księga Chwały Piechoty, Warszawa 1937-1939; Zbąszynianin 3/2006-gazeta regionalna; Przekazy rodzinne.

Piotr Stachecki

Stachowiak Paweł (1898 – 1940), ur. się 8 czerwca 1898 r. w Słupowcu w pow. szubińskim, w rodzinie Piotra, miejscowego rolnika i Bronisławy z Mazurków. Po ukończeniu sześciu klas szkoły ludowej uczył się w seminarium nauczycielskim w Rogoźnie i ukończył pięć klas. 14 czerwca 1914

r. został powołany do armii pruskiej, walczył na froncie zachodnim w długotrwałych bojach pod Verdun (1916), w walkach nad Sommą (1916), w ofensywie pod Arras (1917) i w kampanii 1918 r. jako podoficer w plutonie karabinów maszynowych w pułku piechoty. Był kilkakrotnie lekko ranny. Ukończył kurs stosowania karabinów maszynowych w natarciu oraz kurs sygnalizacji świetlnej. Z wojska został zwolniony 27 grudnia 1918 r. w stopniu kaprała aspiranta oficerskiego. Po powrocie do domu wstąpił 24 stycznia 1919 r. do lokalnego oddziału na froncie północnym Powstania Wielkopolskiego. Do 15 lutego walczył na odcinku kcyńskim, m. in. pod Smogulcem i Gromadnem. 18 lutego 1919 r. został zmobilizowany i wcielony do III batalionu 1 p. rez. Strz. Wlkp. (od 15 marca 10 p. strz. Wlkp., a od 1 lutego 1920 r. 68 pp) i pełnił obowiązki oficera gazowego batalionu. Od 5 maja na froncie uczestniczył w starciach i potyczkach z niemieckimi oddziałami Grenzschutzu, ustawicznie atakującymi linię Noteci. 15 maja przeniesiony do zarządu kasowego batalionu na stanowisko aspiranta rachunkowego. Od 22 czerwca walczył na froncie galicyjskim pod Lwowem. Od 7 sierpnia do 2 września służył na froncie wołyńskim, następnie na linii demarkacyjnej na wielkopolskim froncie północnym. W styczniu 1920 r. po ratyfikacji traktatu pokojowego, oddziały wojsk wielkopolskich rozpoczęły obejmować tereny przyznane Polsce 10 p. strz. Wlkp. w ramach 2 DP zajął Bydgoszcz (20 stycznia), Nakło (21 stycznia) i doszedł do Chojnic (31 stycznia). 18 grudnia 1919 r. został skierowany na kurs dla oficerów gospodarczych

w Wojskowym Okręgowym Zakładzie Gospodarczym w Poznaniu. 21 czerwca 1920 r. zdał egzamin na stanowisko oficera służb gospodarczych, 21 lipca awansowany został na stopień plutonowego. 1 sierpnia mianowany podchorążym i zastępcą kierownika biura rachunkowego WOZG. 1 grudnia awansowany na stopień podporucznika prowiantowego i przydzielony do komisji gospodarczej WOZG, zajmował się likwidacją akt finansowych zakładu. Od maja 1921 r. walczył jako ochotnik na froncie południowym III powstania śląskiego, 30 listopada 1921 r. został zwolniony do rezerwy i wcielony ewidencyjnie do 55 pp, następnie do kadry oficerskiej Okręgu Korpusu nr VII. W latach 1922-1923 był referentem handlowo-ekonomicznym w konsulacie polskim w Kolonii, równocześnie studiował ekonomię na uniwersytecie. Od 1923 do 1924 pracował jako kupiec w Poznaniu. W latach 1924-1932 był kierownikiem biura zarządu firmy Wapniarnia Miasteczko sp. akc. Fabryka Wapna Nawozowego w Poznaniu przy ul. Berwińskiego 1. Od 1932 do września 1939 – był starszym inspektorem w Izbie Skarbowej w Poznaniu. Pod koniec sierpnia 1939 r. został zmobilizowany przez swój pułk i odkomenderowany do kierowania ewakuacją intendentury DOK VII i rodzin wojskowych do Rawy Ruskiej. 3 września pociąg ewakuacyjny odjechał z Poznania i 17 września dotarł do okolic Rawy Ruskiej. Tutaj dostał się do niewoli sowieckiej. Osadzony został w obozie w Starobielsku, skąd do żony nadeszła kartka pocztowa z 29 listopada i telegram z 8 kwietnia 1940 r. w języku niemieckim, w którym informował, że

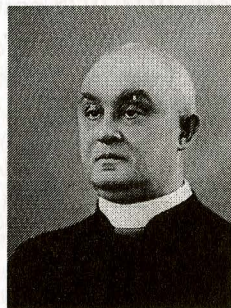
należy oczekiwać jego nowego adresu. Znalazł się na liście oficerów, którzy opuścili obóz oznaczony nr. 3054. 19 kwietnia wywieziono ich do Charkowa. Wraz z towarzyszami broni zastrzelony został w budynku NKWD, zaś jego ciało wrzucono do zbiorowego dołu w podmiejskim lesie. 22 października 1925 r. ożenił się z Joanną Tomaszewską i miał dwie córki: Aleksandrę Marię (ur. 1926) i Danutę Barbarę (ur. 1928). Był odznaczony Odznaką Honorową „Orleńską”, Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich i Odznaką Pamiątkową Frontu Pomorskiego.

W. Śmigielski, *Stachowiak Paweł*, „Gazeta Wyborcza (Poznań)” – pożegnania, 08. 05. 2005.

Redakcja

Stepczyński Kazimierz (1881 – 1939), ksiądz, prezes Rady Ludowej w Ryczywole i delegat do Powiatowej Rady Ludowej. Ur. 4 marca 1881 r. w Żydowie w powiecie Poznań – Wschód. Syn Stanisława – ekonomia rolnictwa i Antoniny Potrzebowskiej. Uczęszczał do progimnazjum w Trzemesznie i gimnazjum w Wągrowcu. W 1902 r. został przyjęty na studia teologiczne do Arcybiskupiego Seminarium Duchownego w Poznaniu.

Kazimierz
Stepczyński

Święcenia kapłańskie przyjął 11 lutego 1906 r. w Gnieźnie. W latach 1906-1911 wikariusz w Połajewie i administrator w Witaszycach i Twardowie. W okresie tym działał w Polskim Komitecie Wyborczym na powiat obornicki i Kółku Rolniczym. Od 1 października 1912 r. proboszcz w Ryczywole. Dalej współuczestniczył w pracach Komitetu Wyborczego. Aktywnie zaangażował się w przygotowania powstańcze w Ryczywole. W grudniu 1918 i styczniu 1919 r. odbywały na miejscowej plebani spotkania grupy przygotowującej wystąpienie przeciwko niemieckiej Radzie Żołnierskiej. Wymieniany jako członek Kompanii Ryczywolskiej dowodzonej przez Maksymiliana Benkła. Działacz Rad Ludowych w Ryczywole i Obornikach. W 1919 r. mianowany dziekanem obornickim. Patron Katolickiego Towarzystwa Robotników Polskich i prezes Kółka Rolniczego w Ryczywole. Wiceprezes w latach 1922-1925 rady nadzorczej Banku Ludowego w Ryczywole. Od samego początku pobytu w Ryczywole zabiegał o budowę nowego kościoła parafialnego. Od 1913 r. prowadził negocjacje z patronami kościoła Peterem Hoffmannem i Erdmannem von Sierakowskim w sprawie sfinansowania tego przedsięwzięcia. Upór i konsekwencja przyniosły efekty i w latach 1923-1925 postawiono nowy kościół neobarokowy według projektu Stefana Cybichowskiego. Ks. Stepczyński spisał też w formie kroniki dzieje świątyń ryczywolskich. W 1925 r. otrzymał tytuł honorowego radcy duchownego i został przeniesiony do parafii p. w. Serca Pana Jezusa w Bydgoszczy. W 1929 r. mianowany dziekanem dekanatu bydgoskiego,

a w 1930 r. sędzią Trybunału Metropolitalnego w Gnieźnie. Aktywnie działał w lokalnej oświacie w szkołach powszechnych i Seminarium Nauczycielskim jako wizytator i delegat przy egzaminach. W 1932 r. mianowany kanonikiem honorowym Gnieźnieńskiej Kapituły Metropolitalnej. Pomagał w pracy duszpasterskiej w wakującej parafii wojskowej w Bydgoszczy. 8 września 1939 r. aresztowany przez Gestapo i osadzony w dawnych koszarach 15 pal. Maltretowany fizycznie i psychicznie przez niemieckich żołnierzy. Na przełomie października i listopada wywieziony wraz z grupą Polaków w nieznanym kierunku i skrytobójczo zamordowany. Zwłok ks. Stepczyńskiego nie odnaleziono. Parafianie z Ryczywółu w 1975 r. ufundowali tablicę pamiątkową z płaskorzeźbą budowniczego kościoła, którą umieszczono przy wejściu do świątyni. W 2001 r. Rada Gminy Ryczywół na wniosek proboszcza Bolesława Jarosza nazwała fragment drogi między Placem 1 Maja, a kościołem ul. Ks. Kazimierza Stepczyńskiego. Nazwisko ks. Stepczyńskiego widnieje też na płycie nagrobnej pomnika upamiętniającego mieszkańców gminy Ryczywół, którzy oddali życie w latach 1939-1945.

N. Kowalski, *Banki w Ryczywole 1896-1939*, Poznań 1994; Tenże, Ks. Kazimierz Stepczyński, „Kurier Rogoziński”, nr 19 (1993); Tenże, Biogram Ks. Kazimierza Stepczyńskiego, „Rodzina Parafialna”, nr 16 (2000); R. Gierka, *Oddali życie za ojczyznę w latach 1939-1945. Mieszkańcy Gminy Ryczywół, Ryczywół 2002; Martyrologium Polskiego Duchowień-*

stwa Rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939-1945, z. I i III, pod red. W. Jacewicza i J. Wosia, Warszawa 1977-78; Akta kościoła parafialnego w Ryczywole dotyczące Katolickiego Towarzystwa Robotników Polskich; A. Kucner, Powstanie Wielkopolskie w powiecie pobornickimi w walki nad Notecią w r. 1918/1919; Oborniki 1939, Kronika Ks. Kazimierza Stepczyńskiego opublikowana w nr 179, 198-203 „Ziemi Obornickiej” z 2001 r.

Robert Zimny

Sterna Jan (1890 – 1942), ur. 27 maja 1890 r. w Dłużynie, w rodzinie rybaka Józefa i Marianny zd. Marciniak. 30 grudnia 1918 r. wstąpił do oddziału powstańczego w Śmiglu, którego dowódcą był porucznik Okomski. Brał udział w walkach pod Leszmem, Jabłonną i Włoszakowicami. Po wybuchu II wojny światowej przystąpił do ruchu oporu, działającego na terenie gminy Stęszew. Na skutek donosu aresztowano członków tajnej organizacji, z czego pięciu zostało zgilotynowanych 21 sierpnia 1942 r. w więzieniu przy ul. Młyńskiej w Poznaniu. W grupie tej był również Jan Sterna. W 1922 zawarł związek małżeński z Marią Dodot. Z tego związku urodziły się dzieci: Janina (ur. 1922), Marian (ur. 1924), Emilia (ur. 1926), Edmund (ur. 1928), Halina (ur. 1930) i Jan (ur. 1933). Żona zmarła 28 stycznia 1987 roku w Strykowie, pochowana została na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Informacje i pamiątki rodziny; Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło

w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Stęplewski Józef Władysław (1899 – 1940), lekarz wojskowy, powstaniec wielkopolski, zginął w Kątniu. Ur. się 14 marca 1899r. w Raszkowie k. Ostrowa Wlkp. Ojciec jego Apolinary (1842-1914) był dzierżawcą majątku proboszczowskiego pod Raszkowem a matka Antonina zd. Paichert (1862-1921) zajmowała się pracami domowymi i wychowaniem dzieci. Józef był najmłodszym z rodzeństwa i początkowe nauki pobierał w szkole powszechnej w Ostrowie Wlkp. w latach 1906 – 1909. Następnie uczył się w ostrowskim gimnazjum humanistycznym, które ukończył zdając egzamin maturalny w 1918 r. W lecie tego roku został przyjęty na Uniwersytet Wrocławski – Wydział Medyczny. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego przerwał studia i ochotniczo zgłosił się 7 stycznia 1919 r. do wojska wielkopolskiego. Przydzielony został do II kompanii 12 p. strz. Wlkp. i pełnił służbę liniową do 7 października 1919 r. a następnie z rozkazu szefa sanitarnego 17 DP został skierowany jako kapral do Lwowa na kurs medyków (7 października 1919 – 19 lutego 1920). Po ukończeniu kursu skierowany został na front litewsko-białoruski, gdzie pełnił funkcję młodszego lekarza w szpitalu polowym nr 708. Po zakończeniu działań wojennych został adiutantem szefa Sztabu Sanitarnego 17 DP. Od 1921 r. jako stypendysta wojskowy podjął studia medyczne na Uniwersytecie Lwowskim, które zakończył w 1924 r. uzyskując tytuł

doktora medycyny. W tym samym roku ukończył kurs aplikacyjny dla lekarzy wojskowych w Oficerskiej Szkole Sanitarnej w Warszawie w stopniu porucznika i został skierowany do 17 p. uł., a następnie od grudnia 1925 r. do 70 pp w Jarocinie jako młodszy lekarz pułku i garnizonu. Pomagał również chorym mieszkańcom Jarocina, prowadząc prywatną praktykę. Równocześnie pracował jako lekarz kontraktowy w jarocińskim gimnazjum od 1 lutego 1927 do 15 listopada 1930 r., gdzie wykładał higienę i sprawował opiekę medyczną nad uczniami w szkole i bursie. Działalność w Związku Obrony Kresów Zachodnich w Jarocinie. Opiekował się również uczestnikami kolonii letnich dla dzieci polonii zorganizowanych w jarocińskiej bursie przez ZOKZ. Uczestniczył w pracach Polskiego Białego Krzyża w Jarocinie. W 1928 r. objął funkcję lekarza wojskowego w Jarocińskim Baonie Podchorążych Rezerw Piechoty nr 7 a. Po likwidacji Baonu w Jarocinie zostaje przeniesiony do 50 pp i 30 XII 1931 r. awansowany na kapitana lekarza. Następnie w latach 1933-1936 pełnił funkcję lekarza w I batalionie pancernym a w 1937 r. został Naczelnym Lek. Med. w Centrum Wyszkożenia Kawalerii. Na rok przed wojną został lekarzem w 14 pal Wlkp. w Poznaniu skąd został skierowany na specjalistyczne szkolenie do Warszawy. Najazd niemiecki na Polskę 1 września 1939 r. zastał go w Szpitalu Ujazdowskim. W połowie września 1939 r. personel szpitala został ewakuowany na wschód. Tereny te zostały zajęte po 17 września 1939 r. przez Armię Czerwoną a wojskowi wzięci do niewoli. W styczniu 1940 r. rodzina

otrzymała dwa listy od S. Zginał w kwietniu 1940 r. w Katyniu. Symboliczny nagrobek na cmentarzu w Jarocinie. Za wzorową służbę wojskową i udział w wojnie został odznaczony 29. 11. 1928 r. Medalem 10-lecia Odrodzenia Państwa Polskiego a 3. 12. 1928 r. Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-21. W 1936 r. ożenił się z Haliną Ziemniewicz. Z małżeństwa tego urodzili się dwaj synowie: Andrzej i Włodzimierz (lekarz w Jarocinie).

Gazeta Jarocińska 1925 nr 97, 98, 1930 nr 54, 1936 nr 26, 31; Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum im. Tadeusza Kościuszki w Jarocinie za lata szkolne 1919/20-1928/29, Krotoszyn 1929; Lista Katyńska, jeńcy obozów Kozielsk-Ostaszków-Starobielsk, zaginieli w Rosji Sowieckiej, oprac. Adam Muszyński, Londyn 1982; J.Jajor, Lista katyńska -Jarocin, Gazeta Jarocińska 1995 nr 22; tenże: Słownik Lekarzy Ziemi Jarocińskiej, Józef Władysław Stęplewski (1897-1940), Jesteśmy. Kwartalnik Informacyjno-Integracyjny, Jarocin 1998 nr 3 s. 29-30; tenże: Jarocińska lista katyńska, Fakty Jarocińskie 2004 nr 17: Materiały z Archiwum NKWD. Dostępne: org. pl; Informacje syna Włodzimierza; Zbiory autora.

Jan Jajor

Stróżyk Józef (1897 – 1984), powstaniec Grupy „Leszno”, żołnierz 6 p. strz. wlkp. Ur. 2 lipca 1897 r. w Krajewicach, pow. Gostyń. Syn Marcina i Rozalii zd. Wojcieszak, W 1918 r. powołany do armii niemieckiej (75 Pułk Piechoty w Bremie). Od 6 stycznia 1919 r. w gostyń-

skich oddziałach powstańczych Grupy „Leszno”, później w 6 p. strz. wlkp. (60 pp). Brał udział w zajęciu Miechowa i Janiszewa. Od 9 stycznia 1919 r. na odcinku „Pawłowice” – walczył pod Przybinią i Tworzanicami (m. in. odwrót w dniu 11 stycznia 1919 r.). W okresie 10 lutego do 6 kwietnia 1919 r. odbył kurs sanitarny. Od 30 lipca 1919 r. w odwodzie, przez 2 tygodnie w Starym Bojanowie. Następnie na froncie zachodnim powstania (przez 3 miesiące Nowy Dwór k. Zbąszynia, w odwodzie Boruja, pow. Nowy Tomyśl i pod Bydgoszczą (Sielec, pow. Żnin). W styczniu 1920 r. zajmował Bydgoszcz i dalej Osielsko i Koronowo. 19 marca 1920 r. z Bydgoszczy wyjechał na front ukraiński w rejon: Brody, Radziwiłłów, Sławuta, Szepetówka. Brał udział w ofensywie na Kijów. W Zielone Świątki 1920 r. przewieziony pod Mińsk na Białorusi. Uczestnik walk odwrotowych znad Berezyny i bitwy warszawskiej. W końcu sierpnia 1920 r. w czasie bitwy pod Kolnem stracił kontakt ze swoim oddziałem i dołączył do 1 PP Legionów. Odesłany do Warszawy, później do Ostrowa. Do kwietnia 1920 r. przebywał w Strzałkowie, później znów w Ostrowie, gdzie zachorował na malarię. 10 sierpnia 1921 r. przeniesiony do rezerwy w stopniu szeregowca.

Józef
Stróżyk

Wrócił do Krajewic. Po ślubie we wrześniu 1921 r. zamieszkał w Pawłowicach, pow. leszczyński. Pracował jako robotnik w majątku Mielżyńskich. Od 1941 r. był zarządcą folwarku proboszczowskiego w Pawłowicach. Od 1946 r. prowadził gospodarstwo rolne w Bełęcinie Nowym, pow. leszczyński. Później zamieszkał w Lesznie. Pracował w Zakładach Cukierniczych „Rywał”. Od 1958 r. członek ZBoWiD. Zmarł 20 października 1984 r. w Lesznie. Pochowany w kwaterze powstańczej na cmentarzu w Lesznie. Odznaczony: Medalem Niepodległości (1933), Orderem Odrodzenia Polski (1972), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958). W 1921 r. ożenił się z Marianną Nowaczyk, z którą miał dzieci: Helenę (ur. 1923), Cecylię (ur. 1925), Mariannę (ur. 1927), Krystynę (ur. 1930), Józefa (ur. 1932) i Teresę (ur. 1933). Po śmierci żony ożenił się powtórnie w 1935 r. z Józefą Rybińską, z którą rozwiódł się w 1965 r.

APP, ZPW, sygn. 46a: Dokumenty i relacje córki Marianny Nowak z Leszna

Jarosław Wawrzyniak

Struta Jan (1900 – 1988), ur. 23 czerwca 1900 r. w Dziewokluczach pow. Chodzież, w rodzinie robotnika rolnego Piotra i Wiktorii zd. Kurzawa. W 1914 r. ukończył szkołę ludową w Margoninie. 11 września 1918 roku został powołany do służby wojskowej w wojsku pruskim, z której w dniu 15 grudnia został zdemobilizowany. 6 stycznia 1919 r. wraz z ojcem i młodszym bratem Franciszkiem wstąpili ochotniczo w szeregi Po-

wstańców Wielkopolskich. Brał udział w walkach o Margonin, Chodzież, Szamocin, Szubin i Rynarzewo. Po zakończeniu powstania pozostał w wojsku jako podoficer zawodowy do 31 maja 1939 roku, służąc w 58 pp w Poznaniu w stopniu sierżanta. W 1925 roku zawarł związek małżeński z Zofią Wojtkowiak z Dębienka, gmina Stęszew, gdzie pobudował domek jednorodzinny. W czasie okupacji hitlerowskiej w maju 1940 roku został wysiedlony do Generalnej Guberni, do miejscowości Rogów, powiat Siedlce, jednak wkrótce wraz z żoną potajemnie powrócili do domu rodzinnego w Margoninie. W marcu 1945 roku powrócił do Dębienka. Jego mieszkanie zajmował gestapowiec o nazwisku Stark. 1 października 1965 roku przeszedł na emeryturę. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł 27 grudnia 1988 r. w Stęszewie i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. Żona zmarła 17 marca 1990 roku. Małżeństwo było bezdzietne.

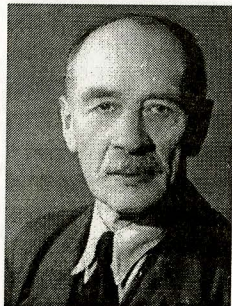
Informacje i pamiątki rodziny; Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Justyna Gałczyńska

Szadkowski-Rola Jan Kanty (1883 – 1955), działacz niepodległościowy, powstaniec, aptekarz wojskowy. Ur. się 28 września 1883 r. w Kórniku w pow. śremskim jako syn Jana, miejscowego nauczyciela i Michaliny z domu Kościelskiej. Po skoń-

czeniu szkoły elementarnej trafił do gimnazjum Gotthilfa Bergera w Poznaniu. W gimnazjum zetknął się z Towarzystwem Tomasza Zana, stając się aktywniejszym jego członkiem. Dla młodzieży gimnazjalnej wydawał zakonspirowaną gazetkę „Świat”. W 1900 r. (1 kwietnia) zatrudniony został jako uczeń w poznańskiej aptece „Pod Białym Orłem” Józefa Gierłowskiego. W czasie praktyki aptekarskiej należał do założycieli Towarzystwa Oświatowego „Ogniw”, kontynuującego tradycje TTZ w środowisku młodzieży rzemieślniczej i kupieckiej. Po czterech latach pracy i zdaniu egzaminu na pomocnika aptekarskiego wyjechał na studia farmaceutyczne do Niemiec. Studował na uniwersytetach w Monachium i w Lipsku, gdzie 29 maja 1907 r. otrzymał dyplom aptekarza. W latach 1905-1907 był stypendystą Towarzystwa Naukowej pomocy. W czasie studiów należał do tzw. obieźysasów – studentów Polaków propagujących wśród lipskiej Polonii kulturę polską. Po blisko trzech latach praktyki otrzymał aprobatę (4 kwietnia 1910 r.). W 1907 r. jako „jednoroczniak” rozpoczął służbę w wojsku niemieckim. Odbывał ją w jednostce liniowej oraz jako aptekarz w szpitalu garnizonowym w Poznaniu. W 1912 r., po krótkim szkoleniu, otrzymał awans na ofi-

Jan Kanty
Rola-Szadkowski

cera aptekarza rezerwy. W czasie I wojny światowej został zmobilizowany (4 sierpnia 1914 r.) i skierowany na front wschodni. Za udział w wojnie otrzymał Krzyż Żelazny II klasy. W 1917 r. przebywał w Poznaniu. Arkady Fiedler wymienia go wśród tych aptekarzy, którzy pomagali młodzieży poznańskiej uwolnić się od niemieckiej służby wojskowej. Armię niemiecką opuścił w listopadzie 1918 r. Już 10 i 11 listopada brał udział w rozbrajaniu Niemców w Warszawie. Następnie w imieniu władz polskich przejął i zabezpieczył Centralną Składnicę Sanitarną, podległą generał-gubernatorowi oraz stację łączności na ul. Chmielnej. Wkrótce opuścił Warszawę i powrócił do Wielkopolski. Wziął aktywny udział w powstaniu wielkopolskim, uczestnicząc w wydarzeniach na przełomie grudnia i stycznia 1918/1919 r. w pow. mogileńskim oraz w rejonie Inowrocławia. Był członkiem Rady Ludowej w Mogilnie. 4 lutego 1919 r. wstąpił do Wojska Wielkopolskiego. Od lutego 1919 r. do 30 czerwca 1920 r. był kierownikiem Składnicy Sanitarnej w Poznaniu. Pełniąc tę funkcję, przeprowadził dokładną inwentaryzację olbrzymich zapasów odebranych Niemcom, prowadził także kursy dla aptekarzy cywilnych, wstępujących do wojsk powstańczych. Przez następne kilkanaście lat służby w Wojsku Polskim (do 1934 r.) kierował ekspozyturą Centralnej Składnicy Sanitarnej w Poznaniu, Okręgową Apteką Wojskową nr 7, VII Okręgową Składnicą Sanitarną. Do rezerwy przeszedł w stopniu ppłk. aptekarza. Od 1 lipca 1934 r. do września 1939 r. był właścicielem apteki im. Matejki przy ul. Matejki 1 w Poznaniu. W latach trzy-

dziestych uczestniczył w pracach Koła Farmaceutów Ligi Obrony Przeciwigazowej w Poznaniu. Był także współzałożycielem i wieloletnim wiceprezesem Automobilklubu Wielkopolskiego oraz prezesem Okręgowego Poznańskiego Powszechnego Towarzystwa Farmaceutycznego. Zmobilizowany w 1939 r., do 23 września uczestniczył w walkach z Niemcami. Po przekroczeniu granicy Rzeczypospolitej internowany został na Węgrzech. W grudniu 1944 r. aresztowany przez Niemców trafił do obozu jeńckiego w Luckenwalde. Zwolniony w maju 1945 r. przybył do Poznania, gdzie uruchomił własną aptekę. Po jej upaństwowieniu 9 stycznia 1951 r. i zmianie nazwy na Aptekę Społeczną nr 107 jeszcze przez pewien czas pracował jako jej kierownik. 14 grudnia 1951 r. ze względu na chorobę zwolniony i przeniesiony na emeryturę. Zmarł 17 maja 1955 r. w Poznaniu i pochowany został na cmentarzu junikowskim. Syn jego, Jan Michał Szadkowski, mgr farmacji, właściciel, a następnie kierownik apteki w Poznaniu i Ośnie Lubuskim, u którego po przejściu na emeryturę przez pewien czas mieszkał ojciec Jan Kanty Szadkowski, zmarł 24 kwietnia 1991 r. Starszy brat Jana Kantego, Leonard (1881-1940), lekarz chorób płuc i serca, w II Rzeczypospolitej znany działacz społeczny, więzień Kozielska, zamordowany w Katyniu, był także uczestnikiem powstania wielkopolskiego, lekarzem w Komendzie Obwodowej w Gnieźnie.

CAW, akta personalne nr 10846, 27087; Archiwum Zakładowe przy PZF Cefarm (teczka osobowa); A. Fiedler, *Mój ojciec i dęby*, Poznań

1978, s. 147; S. Łoza, *Czy wiesz kto to jest?*, t. 2 (uzupełnienia i sprostowania), Warszawa 1938, s. 299; *Kalendarz Farmaceutyczny za rok 1923*, wyd. F. Herod, Warszawa 1923, s. 67; *Kalendarz Farmaceutyczny na rok 1938*, wyd. F. Herod, Warszawa 1938, s. 538; „*Rocznik Farmaceutyczny*” 1949/1950, Warszawa 1950, s. 373; *Informacja ustna wnuczki, Barbary Kaweckiej z Osna Lubuskiego*, z 12 II 1997 r.; J. Basiński, *Organizacja i stan kadrowy wojsk sanitarnych powstańczej Armii Wielkopolskiej (Czas od 16. 01. 1919 do 13. 11. 1919)*, „*Archiwum Historii Medycyny*” R. XLII, 1979, nr 1, s. 25; L. Bartkowiak, *Zasługi Towarzystwa Pomocy Naukowej im. K. Marcinkowskiego w kształtowaniu polskiego środowiska farmaceutycznego i lekarskiego w Wielkim Księstwie Poznańskim w latach 1841-1919, maszynopis pracy doktorskiej wykonanej pod kierunkiem doc. dra hab. med. E. P. Wąsiewicza w Instytucie Medycyny Społecznej AM im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu, Poznań 1991*, s. 290.

Jan Majewski

Szała Antoni (1888 – 1961), ur. 9 grudnia 1888 r. w Januszewicach, gm. Stęszew, w rodzinie rolnika Jakuba i Konstancji zd. Michalska. Służył w wojsku pruskim. 5 stycznia 1919 r. wstąpił do oddziału powstańczego w Granowie, walczył na froncie zachodnim. Był członkiem Kółka Rolniczego w Granowie. Zmarł 3 kwietnia 1961 r. w Januszewicach i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Słupii. Odznaczony został Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Po-

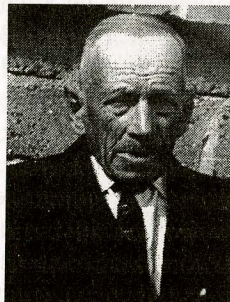
stańczym. W 1920 r. zawarł związek małżeński z Władysławą Szajkowską. Z tego związku urodziły się dzieci: Helena (ur. 1921); Mieczysław (1922-2001), więzień polityczny PRL; Jan (1923-2003), rolnik, Irena (1925-1927), Stanisław (ur. 1926), Jerzy (1928-1995), działacz PSL, Zofia (ur. 1929), Władysław (ur. 1930) i Teresa (ur. 1931).

Informacje rodziny; Archiwum Związku Kombatanów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Szała Stanisław (1881 – 1968), ur. 8 kwietnia 1881 r. w Januszewicach gmina Stęszew w rodzinie rolnika Teofila i Weroniki zd. Lemańska. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Słupi pracował z ojcem w gospodarstwie. Powołany w 1914 r. do służby wojskowej, walczył na froncie wschodnim i zachodnim. W październiku 1918 r. uzyskał urlop. Do swej macierzystej jednostki już nie powrócił. 25 listopada 1918 r. wstąpił do Straży Ludowej pod dowództwem Czesława Sobczyńskiego. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego wspólnie z oddziałem ppor. Andrzeja

Stanisław
Szała

Kopy, w nocy z 5 na 6 stycznia 1919 r. brał udział w zdobyciu lotniska w Ławicy k. Poznania. Przedwczesna śmierć ojca Teofila pozbawiła rodzinę gospodarstwa. Matka wyszła ponownie za mąż i przeniósła się do Niepruszewa. Zmarł 13 lutego 1968 r. w Dębnie, pochowany na cm. parafialnym w Stęszewie. Odznaczony był Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1907 r. zawarł związek małżeński z Franciszką Bocian. Miał dzieci: Mariannę (1908-1910), Angelę (ur. 1909 - zm. 1909), Franciszka (ur. 1910)-rymarza, Piotra (ur. 1913) - zduna, Stanisława (1916-1925), Antoniego (1919-1920), Franciszkę (ur. 1921), Marcelę Józefa (ur. 1924)-rymarza, Kazimierza (ur. 1928)-mura-za. Żona Franciszka zmarła w 1964 roku w Dębnie.

Informacje i pamiątki rodzinne syna Marcelęgo; Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie; Powstańcy wielkopolscy.... Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919. Praca zbiorowa pod red. Bogusława Polaka. T. I, Poznań 2005, s. 193-194.

Bogdan Czerwiński

Szpręga Augustyn (1896 – po 1939), komendant IV (Kaszubskiego) okręgu Organizacji Wojskowej Pomorze. Ur. 9 kwietnia 1896 r. w rodzinie rzemieślnika Jana i Marii z d. Niemczyk, mieszkających w Czersku. W 1906 r. uczestniczył w strajku szkolnym, za co pruskie władze oświatowe odmówiły mu przyjęcia do szkoły średniej. Uczył się rzemiosła –

budownictwa drogowego. Rodzice wysłali go do Niemiec, gdzie uczęszczał do szkoły zawodowej, równocześnie pracując. W 1914 r. wrócił do rodzinnej miejscowości. Wskutek donosów wójta niemieckiego przed użyskaniem wieku poborowego powołany został do armii niemieckiej. W rejestrach policji rodzina Szpręgów uchodziła za „państwowo niepewną”. Po rocznej służbie odkomenderowany został do oddziału technicznego Wielkiego Sztabu Generalnego, a po ukończeniu kursów wysłany do Królewskiej Wyższej Szkoły Budowlanej i Pomiarów w Starogardzie. Uzyskanie dyplomu uniemożliwił wybuch rewolucji w Niemczech. Po powrocie do domu Szpręga powołany został w skład Podkomisariatu Naczelnej Rady Ludowej w Gdańsku. Powierzono mu zorganizowanie Organizacji wojskowej Pomorze w pow. kaszubskich. Został mianowany komendantem dzielnicy kaszubskiej, a później dodatkowo – Naczelnikiem Wydziału Straży Ludowych i OWP. Według dr. F. Kręckiego Szpręga „Pod względem konspiracyjnym położył niemałe zasługi około rozbudzenia konspiracyjno-narodowego na Kaszubach. W pracy tej wykazał niezwykłą odwagę osobistą, energię i zdolności”. Za czyny te odznaczony VM 5 kl. nr 7645. Po zakończeniu operacji rewindykacyjnej mianowany został Komisarzem dla przejęcia dróg, szos oraz mienia samorządowego. Następnie w Starostwie Krajowym objął Wydział Robót Publicznych. W 1923 r. usamodzielniał się, uruchamiając Zakład Kartograficzny, który wkrótce zlikwidował wskutek braku zleceń. Powołany został na Budowniczego Powiatowego i kierownika Zarządu Drogowego

w Sępólnie. W 1928 objął stanowisko kierownika tamtejszych Zakładów Przemysłu Drzewnego. Przedsiębiorstwo zbankrutowało w latach kryzysu. Zm. po 1939. Odznaczony także Krzyżem Niepodległości.

CAW, *Virtuti Militari* 47-3742, *Krzyż Niepodległości*, t. 108; S. i T. Grygierowie: „*Polityczne i wojskowe kontakty Wielkopolski i Pomorza w latach 1918-1919, (Materiały z II Ogólnopolskiego Seminarium Historyków Powstania Wielkopolskiego, Kościan 2 II 1973 r. pod red. Z. Grota i J. Witkowskiego) Kościan 1977, s. 26-56.*

Bogusław Polak

Szyfter Józef (1893 – 1940), kapitan. WP, lotnik, oficer 3 Pułku Lotniczego w Poznaniu. Ur. 26 lutego 1893 r. w Stęszewie jako syn Walentego i Anny z d. Weychan. Za działalność w polskich organizacjach usunięty przez władze pruskie z poznańskiego gimnazjum św. Marii Magdaleny. Podjął naukę kupiectwa. W październiku 1913 r. wcielony do armii niemieckiej z przydziałem do formacji balonowych. W listopadzie 1918 r. wrócił do Stęszewa. Po wybuchu powstania w Wielkopolsce zorganizował kompanię stęszewską, liczącą około 120 ludzi, mianowany też został komendantem miasta. Dowodził kompanią na odcinku zachodnim, pod Rakoniewiczami, Wolsztynem, Kopanicą, Kargową i Babimostem. Dekretem Naczelnej Rady Ludowej z 21 lutego 1919 r. mianowany został ppor. 16 maja t. r. przydzielony został do oddziałów lotniczych. Objął dowództwo II kompanii Stacji

Lotniczej w Ławicy. Ukończył kurs pilotażu. W działaniach wojennych 1920 r. dowodził Toruńską Eskadrą Lotniczą. Za męstwo na polu walki odznaczony Orderem VM 5 kl. 20 października t. r. odniósł ciężkie rany w wyniku rozbicia samolotu. W szpitalu przebywał do września 1921 r. Po powrocie ze szpitala pełnił nadal służbę w 3 pułku lotniczym, m. in. jako dowódca kompanii, a następnie komendant Portu Lotniczego w Poznaniu. W 1926 r. w stopniu kpt. przeszedł do rezerwy. Do wybuchu wojny dzierżył majątki ziemskie. W 1939 r. zmobilizowany do 3 bazy lotniczej w Poznaniu. Po ewakuacji na wschód i agresji radzieckiej na Polskę wzięty do niewoli i osadzony w obozie w Kozielsku. Zamordowany przez NKWD wiosną 1940 r. Odznaczony był także Krzyżem Walecznych (2x) i medalami.

Informacje Rodziny.

Bogusław Polak

Szymanek Franciszek (1899 – 1962), powstaniec Grupy „Leszno”, żołnierz kampanii wrześniowej, więzień Majdanka. Ur. 23 sierpnia 1899 r. w Mchach pow. śremski. Syn Leona i Katarzyny zd. Kowalskiej. W powstaniu walczył na odcinku

Franciszek
Szymanek

„Pawłowice” (Grupa „Leszno”) i wślawił się wyniesieniem w rękach niewypału z budynku mieszkalnego w Pawłowicach. Brał udział w wojnie 1920 r. jako sanitariusz. Po powrocie z frontu służył w szpitalu wojskowym w Śremie. Zdemobilizowany w stopniu plutonowego, w rezerwie awansowany do stopnia sierżanta. W 1921 r. zamieszkał w Pawłowicach pow. leszczyński. Pracował jako kamerdyner właściciela miejscowego majątku hr. Krzysztofa Mielżyńskiego. Zmobilizowany na wojnę 1939 r. w stopniu sierżanta do oddziałów sanitarnych na terenach wschodnich. Uniknął niewoli i w listopadzie 1939 r. wrócił do Pawłowic. W czasie okupacji w 1942 r. wraz z rodziną wywieziony do obozu przejściowego w Łodzi, później do Kraśnika (woj. lubelskie). W 1943 r. schwytany podczas ulicznej łapanki w Lublinie, przebywał krótko w obozie koncentracyjnym na Majdanku. Zwolniony dzięki pomocy lekarza Juliana Winklera. Po wojnie wrócił do Pawłowic. Zmarł 13 listopada 1962 r. w Poznaniu. Pochowany w Pawłowicach. Odznaczony: Krzyżem Walecznych, Złotym, Srebrnym i Brązowym Krzyżami Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem za Wojnę 1918-21. Od 1926 r. żonaty z Kaziemierzą Kniazielską. Miał dzieci: Franciszka (ur. 1927), Stanisława (ur. 1929), Jana (ur. 1930) i Marię (ur. 1949).

Kronika koła ZBoWiD w Pawłowicach, relacja i dokumenty córki Marii Krygiel z Pawłowic.

Jarosław Wawrzyniak

Szymański Jan (1894 – 1987), saper, porucznik WP. Ur. 20 grudnia 1894 r. w Budzynie k. Mosiny w rodzinie rolnika Jana i Katarzyny z domu Twórz. Ukończył 6 klas gimnazjum matematyczno-przyrodniczego. W 1914 r. wcielony do armii niemieckiej. Brał udział w Powstaniu Wielkopolskim jako kapral 3 kompanii I batalionu Saperów Wlkp, późniejszego 16 b. saperów. Walczył pod Rynarzewem i Rawiczem. Jako podoficer zawodowy przeszedł szlak bojowy batalionu w wojnie polsko-bolszewickiej. Za całokształt pracy bojowej w trakcie działań odwrotowych, a następnie pościgu – sierż. Szymański wyróżniony został Orderem VM kl. 5. Po wojnie pozostał w wojsku, w 7 pułku saperów w Poznaniu. Przez wiele lat był szefem kompanii szkolnej, bardzo ciepło wspominany przez podwładnych. W stopniu chorążego walczył we wrześniu 1939 r. na szlaku Armii „Poznań”. Wzięty do niewoli niemieckiej, osadzony został w oflagu VII a w Murnau. Uwolniony 29 kwietnia 1945 r. pierwszym transportem kolejowym wrócił do kraju. Mianowany ppor., wyznaczony został pomocnikiem szefa wydziału inżynieryjnego Dowództwa Okręgu Wojskowego nr 3. Nie mogąc się pogodzić z rosnącą dominacją oficerów radzieckich, starał się o przeniesienie w stan spoczynku. 30 czerwca 1946 r. ze stanowiska pomocnika Szefa Saperów DOW nr 3 przeszedł w stan spoczynku, mając za sobą miesiące niebezpiecznych rozminowań na terenie woj. poznańskiego i ziem zachodnich. Od 1949 do 1960 ppor. J. Szymański pracował w Miejskim Przedsiębiorstwie Robót Inżynieryjnych w Poznaniu. Jako powstaniec wielko-

polski awansowany został do stopnia porucznika. Zmarł 9 lutego 1987 r. w Poznaniu i pochowany został w grobowcu rodzinnym na cm. górczynskim, III kwatera, grób 32431. Odznaczony był także Krzyżem Walecznych i innymi.

Informacje Rodziny.

Bogusław Polak

Szymański Leonard (1900 – 1973), ur. 27 września 1900 r. w Luboni, pow. leszczyński. Syn kupca Józefa i Heleny zd. Dembińskiej z Ponieca. Z wykształcenia rzeźnik. Do oddziałów powstańczych wstąpił jako ochotnik 6 stycznia 1919 r. w Poniecu. Przydzielony do oddziału łączności (d-ca sierż. Witold Szwemin). Walczył na froncie „południowo zachodnim (Grupa „Leszno”) na linii Poniec-Kąkolewo-Lipno (powstańcem był też jego starszy brat Stanisław). W marcu 1919 r. wcielony do 6 p. strz. wkp. Następnie służył w 26 p. uł. Wkp. Stopień wojskowy: kapral. W okresie międzywojennym mieszkał w Poniecu i tam należał do koła weteranów. Prowadził zakład rzeźniczy. W październiku 1939 r. aresztowany przez Niemców i więziony do listopada w miejscowym ratuszu jako zakładnik. W grudniu 1939 r. wysiedlo-

Leonard
Szymański

ny do Kielc w GG. Tam pracował w firmie Vieh-Pferdehandelgesellschaft. Zatrzymany 28 września 1944 r. podczas ulicznej łapanki w Kielcach i wywieziony do Niemiec do obozu pracy Munster (Westfalia). W 20 sierpniu 1945 r. wrócił do Ponieca. Od 1948 r. mieszkał w Lesznie przy ul. Wolności. Pracował m. in. jako akwizytor PZUW w Lesznie. Dekretem Rady Państwa z 11 XI 1972 r. mianowany podporucznikiem WP, o czym dowiedział się krótko przed śmiercią (akt nominacji został przesłany już po jego śmierci). Zmarł 6 stycznia 1973 r. w Lesznie. Pochowany w kwaterze powstańców na cm. w Lesznie. Żonaty w okresie międzywojennym w Poniecu (żona zmarła przy pierwszym porodzie, dziecko również zmarło). Po wojnie żonaty z Antoniną Heleną Lesiak. Miał syna Andrzeja (ur. 1949).

AP Leszno, Akta ZBoWiD; Relacja i dokumenty syna Andrzeja Szymańskiego z Leszna.

Jarosław Wawrzyniak

Szymkowiak Jan (1900 – 1959), ochotnik kompanii opalenickiej, szofer-mechanik. Urodził się 5 lutego 1900 r. w Dakowach Mokrych, w rodzinie chłopskiej Piotra i Marianny zd. Kaczmarkiewicz. Szkołę podstawową ukończył w rodzinnej wsi, po czym kontynuował naukę w szkole zawodowej uzyskując zawód ślusarza. Obok patriotycznej atmosfery domu rodzinnego (ojciec był aktywnym członkiem kółka rolniczego w Dakowach Mokrych) niewątpliwym wpływ na jego postawę życiową wywarła nauczycielka miejscowej szko-

ły, Kazimiera Paszkowska-Jeżowa (1884-1957, w niepodległej Polsce pedagog, geograf i historyk), która powierzone sobie dzieci nie tylko uczyła ale i wychowywała w duchu polskim. Jan Szymkowiak wziął udział w Powstaniu Wielkopolskim – wraz z czterdziestoma ochotnikami z Daków Mokrych – zachęcony patriotycznym kazaniem i apelem miejscowego proboszcza, ks. Wojciecha Grostego. Chrzest bojowy otrzymał w drugiej bitwie o Zbąszyń, w grupie kilkunastu powstańców-ochotni-

Jan
Szymkowiak

ków z Daków Mokrych, przydzielonych czasowo do kompanii bukowskiej, dowodzonej przez Franciszka Szulca. Znaczącą rolę odegrał 13 stycznia 1919 r. w starciu o rozdzielnię kolejową oznaczoną numerem 47-A (tzw. „budka”), ostatni przed Zbąszyniem punkt zajmowany przez oddziały powstańcze. Nieprzyjaciół - oddział Grenzschutzu, liczący łącznie 50 dobrze uzbrojonych żołnierzy - został otoczony i następnie wywiązana się zacięta walka wręcz. Wydarzeniem przesądzającym o polskim zwycięstwie w tym starciu było wyeliminowanie niemieckiego dowódcy przez Jana Szymkowiaka, który, jak zanotował uczestnik wydarzeń, „prał Niemców kolbą i bagnietem i odznaczył się męstwem i siłą”. Straty wśród Niemców

były bardzo duże - poległo ich około trzydziestu, a jednego rannego zabrano do niewoli. Kolejny raz wykazał się szczególnym bohaterstwem 12 lutego 1919 r., w bitwie pod Nową Wsią Zbąską, kiedy to na czele 6 powstańców przełamał pozycję niemiecką i zdobył dwa karabiny maszynowe. Następnie służył w 5 kompanii (utworzonej na bazie powstańczej kompanii opalenickiej) 7 pułku strzelców wielkopolskich (przemianowanym następnie na 61 pp 15 DP) i brał udział w operacji rewindykacyjnej ziem pomorskich. Przeszedł szlak bojowy pułku w wojnie bolszewickiej, początkowo w wyprawie kijowskiej (do 22 V 1920 r.), następnie na froncie litewsko-białoruskim. Po demobilizacji zakupił samochód osobowy i początkowo w Grodzisku Wlkp, a następnie (od roku 1935) w Opalenicy prowadził działalność prywatnego taksówkarza (pierwsza taksówka w Opalenicy). Posiadając prawo jazdy, przez wiele lat, służył pomocą w środowisku jako kierowca i mechanik samochodowy, m. in. wspomagał w tym zakresie opalenicką Ochotniczą Straż Pożarną. Do początków lat 50. XX stulecia pracował jako kierowca i mechanik samochodowy w PGR w Michorzewie oraz, jako rencista, w opalenickiej cukrowni. Jan Szymkowiak należał do Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/19, po roku 1956 czynnie uczestniczył w pracach opalenickiego ZBO-WiDu, m. in. nawiązał współpracę z powstańcami ze Zbąszynia, uczestnicząc w wielu spotkaniach i uroczystości poświęconej upamiętnieniu wydarzeń z 1918/19 roku. Odwiedzał miejsca walk, angażował się we wszelkie przejawy ożywienia pamięci związanej z powstaniem. Zatosz-

czył się też m. in. o zniszczony przedwojenny sztandar opalenickiego TUPW. Z jego inicjatywy i kilku jeszcze innych aktywnych społeczników, zorganizowana została 3 stycznia 1959 r. uroczystość poświęcona 40 rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego. Było to znaczące wydarzenie w lokalnym środowisku, bowiem wystawiona została sztuka teatralna nawiązująca do wydarzeń powstańczych. Wkrótce potem, 25 stycznia 1959 r. zmarł na zawał serca w poznańskim szpitalu przy ul. Długiej. Pochowany został na cmentarzu w Opalenicy. Odznaczony był Krzyżem Walecznych, Medalem Niepodległości, Krzyżem za Waleczność Rady Ludowej m. Poznania, Medalem za Wojnę 1918/21 i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W małżeństwie z Anną Skałecką miał troje dzieci: Bronisława (1936), Jerzego (1939) i Marię (1947).

APP ZPW 291 (*Ewidencja zasłużonych...*), s. 2; *Album Pamiątkowy Powstańców i Niepodległościowców Ziem Zachodnich RP 1918-1919*, Poznań 1938; A. Biskupski, *Historia 61 Pułku Piechoty Wielkopolskiej (7 Pułku Strzelców Wielkopolskich, Bydgoszcz 1925*, s. XXXVIII; K. Drążkiewicz, *Kronika kompanii opalenickich powstańców (maszynopis w zbiorach autora)*, s. 29, 38; *Relacja Jana Szymkowiaka (rękopis w zbiorach Krzysztofa Cieślińskiego z Poznania)*; *Rocznik Kółek Rolniczo-Włościańskich w Wielkim Księstwie Poznańskim R. XXIV-XL. Poznań 1896-1914 (Dakowy Mokre)*; *Relacja córki Marii Bachorz; dokumenty w zbiorach rodzinnych*.

Bogumił Wojcieszak

Szymkowiak Stanisław (1901 – 1988), ur. 7 sierpnia 1901 r. w Strykowie, gm. Stęszew, w rodzinie Józefa i Franciszki zd. Bogacka. Brał udział w akcji zdobywania lotniska Ławica k. Poznania pod dowództwem por. Andrzeja Kopy. Brał też czynny udział w walkach we wrześniu 1939 r. jako żołnierz 3 pułku lotniczego; później został internowany na Węgrzech. Zmarł 15 czerwca 1988 r. w Stęszewie i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. Odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i Medalem Za Udział w Wojnie Obronnej 1939 roku. W 1927 r. zawarł związek małżeński z Stanisławą Jakubiak. Z tego związku urodził się syn Geniusz (1931-2004).

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Justyna Gałczyńska

Szyszka Piotr (1874 – 1965) rolnik, działacz stronnictwa ludowego, poseł na Sejm II RP. Ur. się 25 maja 1874 r. w Wyszkach k. Jarocina jako syn rolnika Andrzeja i Teresy z Szymczaków. Szkołę powszechną ukończył w Magnuszewicach. Następnie pracował u ojca i uczył się trudnej pracy na roli. W 1914 r. powołany do wojska przez władze pruskie, walczył na froncie zachodnim. Po powrocie w rodzinne strony w listopadzie 1918 r. stanął w szeregach Straży Obywatelskiej i poparł tworzące się nowe władze polskie, występując przeciwko miejscowym Niemcom. Pomagał

w werbowaniu ochotników do jarocińskich oddziałów powstańczych. W powstaniu 1918/19 wziął udział jego syn Stanisław. Po I wojnie światowej zorganizował Zjednoczenie Włościan w Kotlinie, był współorganizatorem ruchu ludowego w powiecie jarocińskim, miejscowi endecy określili go jako „filar ludowców w powiecie”. Przesyłał korespondencje do „Włościanina”. W wyborach do Sejmu RP w 1922 r. był kandydatem na posła z listy PSL Piast w okręgu nr 37 – Ostrów Wlkp. W 1924 r. zorganizował w Jarocinie wiec PSL, na którym przemawiał Wincenty Witos. Kilkakrotnie wybrany do władz samorządowych w powiecie jarocińskim, członek sejmiku powiatowego. Brał aktywny udział w działalności kółek rolniczych i włościańskich w powiecie np. Kotlin, Góra, Wilkowyja, Nosków, Antonin, Żerków, Mieszków. Współorganizator Kasy Oszczędnościowo-Pożyczkowej w Kotlinie w 1928 r. i jej członek Zarządu w latach 1928-1934. Współzałożyciel Spółdzielni Mleczarskiej w Kotlinie w 1928 r. i pełnił w niej do 1932 r. funkcję zastępcy prezesa Rady Nadzorczej a w latach 1933 -39 członka Zarządu. W 1928 r. w okręgu ostrowskim został wybrany posłem na Sejm RP w kadencji 1928-1930. Współpracował z dr Michałkiewiczem, wiceprezesem Zarządu Okręgu PSL Piast w Poznaniu. Pomagał prezesowi Pow. Rady Włościańskiej Fr. Kaczmarkowi z Wilkowyi w organizowaniu imprez ludowych. Poparł tworzenie się BBWR w powiecie. Po wybuchu II wojny światowej wysiedlony do GG w okolice Opoczna. Powrócił w rodzinne strony po wyzwoleniu. W 1945 r. wstąpił do SL a następnie

do PSL, współpracował z St. Mikołajczykiem. Był inicjatorem postawienia pomnika w Kotlinie dla upamiętnienia ofiar II wojny światowej. Pomnik został odsłonięty 2 listopada 1947 r. Zmarł 17 stycznia 1965 r. w Kotlinie. Pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. W 1898 r. ożenił się z Konstancją (1878-1952) z Kłazyńską i pozostawił synów: Stanisława (1901-1942, zginął w Oświęcimiu), Franciszka (1912-1991) i córki Mariannę i Leokadię.

„Prawda” 1918 nr 270; „Gazeta Jarocińska” 1922 nr 102, 104; 1924 nr 34; 1926 nr 2, 9; 1927 nr 19; 1928 nr 13, 19, 21, 30, 62; 1929 nr 30, 62, 67; 1930 nr 89, 90; 1932 nr 45; J. Jajor, „Wybory do Sejmu w okresie II Rzeczypospolitej na Ziemi Jarocińskiej”, „Gazeta Jarocińska” 1993 nr 38; tenże, Szyszka Piotr w: Słownik biograficzny Wielkopolski południowo-wschodniej, t. I., Kalisz 1998; tenże, Dzieje Banku Spółdzielczego w Jarocinie (1868-2003), Jarocin 2003; Hammerling Z., Ruch ludowy w Wielkopolsce 1919-1939, W-wa 1971; M. Karalus, „Chłopak ze Strzyżewa, Młodość Stanisława Mikołajczyka 1901-1930, Dobrzyca 1993; Sprawozdanie Związku Spółdzielni Zarobkowych i Gospodarczych w Poznaniu 1930, Poznań 1931, s. 18; Inf. córki Marianny.

Jan Jajor

Śliwiński Stanisław Bernard (1883 – 1941), doktor praw, dowódca Grupy „Leszno” w powstaniu wielkopolskim. Urodził się 5 lipca 1883 r. w Poniecu, jako syn mistrza rzeźniczego Romana i Antoniny z Obecných. Szkołę podstawową ukończył

w Poniecu, gimnazjum we Wschowie. Studia prawnicze na które otrzymał zwrotne stypendium z Poznańskiego Towarzystwa Pomocy Naukowej odbywał w Berlinie i Wrocławiu, gdzie uzyskał tytuł doktora praw w 1911. W trakcie studiów aktywnie uczestniczył w pracach koła Towarzystwa Tomasza Zana. Od 1 października 1907 do 30 września 1908 i ponownie od 2 marca do 30 września 1909 odbywał służbę wojskową w ramach szkolenia oficerów rezerwy. 20 kwietnia 1910 r. awansował na stopień sierżanta, 22 marca 1912 r. otrzymał patent

Stanisław Bernard
Śliwiński

oficerski podporucznika. Od 1911 do 1914 pracował w sądownictwie jako referendarz. 1 sierpnia 1914 r. zmobilizowany został do armii niemieckiej. 15 czerwca 1917 r. otrzymał stopień porucznika. W listopadzie 1918 r. został zdemobilizowany. Na początku grudnia 1918 r. wrócił z Berlina do Wielkopolski. Po kilkudniowym pobycie w Poniecu przybył do Poznania i zgłosił się do dyspozycji Naczelnej Rady Ludowej. Gostyńska Powiatowa Rada Ludowa z dniem 6 stycznia 1919 r. powierzyła mu „kierownictwo powstania w powiecie”. Zorganizował oddział powstańców-około 400 osób z Gostynia, Piasków i okolicznych wiosek. Ochotników podzielił na 3 kompanie, z którymi wyruszył na

front pod Leszno, zapoczątkowując tworzenie odcinka pld. -zach. Frontu Wielkopolskiego. W celu uzyskania aprobaty dla tych działań przybył do Dowództwa Głównego w Poznaniu. Otrzymał od Szefa Sztabu, ppłk. Stachewicza pełnomocnictwa na „dowódcę operacji pod Leszmem”. Rozkazem dziennym Nr 8 z 13 stycznia 1919 r. zatwierdzony został przez DG na dowódcę odcinka Leszno. Uwzględniając opinię Ś. zmieniono organizację Okręgów Wojskowych, tworząc z powiatów: Kościan, Śmigieł, Leszno i Wschowa IX OW z siedzibą w Kościanie. 9 stycznia 1919 r. Śliwiński przeniósł swą kwaterę z Ponieca do Pawłowic. Opracował plan działań taktycznych zakładając, że rozbudowa frontu pod Leszmem odbywać się będzie wyłącznie w oparciu o własne zaplecze. Na początku lutego 1919 r. przystąpił do formowania 6 p. strz. Wlkp., późniejszego 60 pp Wlkp. Dnia 3 marca został mianowany dowódcą pułku, liczącego 3020 żołnierzy. 6 marca 1919 r. DG wydało rozkaz sformowania 2 Dywizji Strzelców Wlkp. w składzie 4, 5 i 6 p. strz. Wlkp. Dnia 20 kwietnia 1919 r. Ś. uroczyście witał na dworcu kolejowym w Kąkolewie gen. J. Hallera i wracających z Francji żołnierzy armii polskiej. Dnia 10 czerwca 1919 mianowany został do stopnia kapitana, a 12 czerwca na majora (ze starszeństwem od 1 grudnia 1917 r.). Do końca sierpnia przebywał wraz z pułkiem w rejonie Kościan-Śmigieł, następnie na odcinku zbąszyńskim. Od połowy października w rejonie Żnina przygotowywał się do operacji rewindykacyjnej. W styczniu 1920 r. wraz z 6 pułkiem wziął czynny udział w przejęciu Bydgoszczy, Świecia,

Koronowa i Tucholi. 8 marca 1920 r. wyruszył wraz z pułkiem do Brodów i uczestniczył w działaniach wojennych we wsch. Małopolsce, w ofensywie na Froncie Litewsko-Białoruskim i w walkach odwrotowych. 1 kwietnia 1920 r. awansowano go do stopnia podpułkownika. Uczestniczył w działaniach wojennych na Ukrainie (kwiecień-maj) i walczył w dniach 9-12 maja o przedmoście Kijowa na wschodnim brzegu Dniepru. Przerzucony wraz z 15 DP na Front Litewsko-Białoruski, atakował 1 czerwca z 60 pp na m. Okołowo dochodząc do rz. Berezyny. Od 6 lipca w odwrocie. Dnia 20 lipca 60 pp. doszedł do rz. Szczary. Tutaj ppłk Śliwiński ranny i chory został odesłany do szpitala w Poznaniu, gdzie przebywał do 7 października 1920 r. Dnia 10 października wrócił na front i objął dowództwo pułku. Do 21 listopada pełnił służbę ubezpieczeniową w rejonie Wołmy i Rakowa. Dnia 12 grudnia z m. Horodziej k. Nieświeża pułk odjechał do garnizonu w Ostrowie Wlkp. Do czasu przejścia do rezerwy (20 kwietnia 1921 r.) dowodził 60 pp. Wlkp., a następnie 29 Brygadą Piechoty w Inowrocławiu. Za zasługi bojowe i organizacyjne, zwłaszcza za zorganizowanie Grupy „Leszno” i 6 p. strz. Wlkp. odznaczony został Krzyżem Virtuti Militari 5 kl. (nr 3202). Od kwietnia 1921 r. do kwietnia 1922 r. był komendantem Wojewódzkiej Policji Państwowej w Poznaniu. W latach 1922-30 był prezydentem Bydgoszczy. W 1930 przeniósł się do Poznania. Działal aktywnie w organizacjach kombatanckich, m. in. był jednym z organizatorów i prezesem Związku Powstańców i Wojaków w Poznaniu. Dnia 23

I 1938 r. jako wiceprezes wszedł do Zarządu Głównego Związku Powstańców Wielkopolskich. Rozwiniął również ożywioną działalność na terenie pow. gostyńskiego. Z jego inicjatywy tworzono Koła Towarzystwa Powstańców Wielkopolskich 1918/19. W latach 1930-9 opublikował szereg artykułów i wspomnień dotyczących powstania wlkp. m. in. *Początki powstania r. 1919 w powiecie gostyńskim* („Kronika Gostyńska”: 1931 nr 8), *Potyczka pod Osieczną dn. 11 stycznia 1919 r.* („Szkice i fragmenty z powst. wlkp.”, Poznań 1933). „Miechcin forteca powstańców gostyńskich i krobskich” („Kronika Gostyńska” 1939, nr 2), „Moment religijny w powstaniu wielkopolskim” („Kronika Gostyńska” 1939 nr 1). W 1939 został powołany na dowódcę Batalionu Obrony Narodowej „Poznań”. Brał udział w walkach osłonowych i w bitwie nad Bzurą, gdzie został wzięty do niewoli 18 września w m. Brzezie k. Sochaczewa. Osadzony w obozie jenieckim w Neu-Brandenburgu, zmarł tamże 18 grudnia 1941 r. i pochowany został na przyobozowym cmentarzu. Był odznaczony: Virtuti Militari V kl. (nr 3202), Krzyżem Niepodległości (3x), Krzyżem Niepodległości z Mieczami, francuską Legią Honorową. Jego imię nosi hufiec ZHP w Poniecu. Związek małżeński zawarł 25 IV 1922 r., z Marią z Cichowiczów i miał 2 synów: Romana (ur. 1928) i Tomasza (ur. 1930).

Polak B., „Śliwiński B”., w: *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, Warszawa-Poznań 1981 s. 754-5; Polak B., *Dowódcy Powstania Wielkopolskiego 1918-1919*, Koszalin 1989 s.

116-8; Polak B., *Ppłk dr Bernard Śliwiński – dowódca frontu południowo-zachodniego (Grupy „Leszno”) w powstaniu wielkopolskim 1919*, w: *Biografistyka powstania wielkopolskiego 1918 – 1919*, Koszalin 1985 s. 125-34; *Kawalerowie Virtuti Militari 1792-1945*, red. Polak B., t. II, cz. 2, Koszalin 1993 s. 214; Polak B., *Wojско Wielkopolskie 1918-1920*, Koszalin 1990, s. 11, 72, 90, 110, 112. 136, 155, 228; Wojciechowski G., *Poniec w II Rzeczypospolitej*, w: *Dzieje Ponieca*, Poniec 2000 s. 210-1; Jankowiak S., Polak B., *Dowódca Grupy „Leszno”, „PL”: 1988z. IV s. 2-4; Śliwiński E., Geneza i znaczenie armii polskiej we Francji, „PL”: 1999z. V-VI s. 4-11; E. Śliwiński, Śliwiński St. B. (w:) Słownik biograficzny Leszna, Leszno 2004; Informacje syna Tomasza; Przyjaciel Ludu nr 1/2002.*

Eugeniusz Śliwiński

Ślósarczyk Stefan (1886 – 1949), powstaniec wielkopolski z ziemi skockiej. Ur. się 16 grudnia 1886 r. w Grabowie nad Prosną w rodzinie fryzjera Michała Ślósarczyka i Franciszki Zdynka. Ochotniczo w wielkopolskich oddziałach powstańczych. Członek Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Skokach. Jeden z najwybitniejszych członków Kurkowego

Stefan
Ślósarczyk

Bractwa Strzeleckiego w Skokach. W Bractwie w latach 1925-1939, gdzie pełnił następujące funkcje: p. o. przewodniczącego (21 lipiec 1934 r. - 19 wrzesień 1934 r.), zastępcy przewodniczącego (25 maj 1933 r.-10 stycznia 1937 r.), majora (10 maj 1934 r. -16 luty 1935 r.), skarbnika (16 luty 1935 r.-25 stycznia 1939 r.). Zielonoświątkowy król kurkowy w 1926 roku. W szeregach Ochotniczej Straży Pożarnej w Skokach od 1945 r.; prezes OSP od 9 lutego 1946 r. do 23 stycznia 1947 r. Zmarł 7 kwietnia 1949 r. i pochowany jest na cmentarzu parafialnym w Skokach. Od 23 czerwca 1923 r. żonaty z Zofią Ostoją-Ostojką (zm. 16 września 1980 r.), z którą miał synów: Mariana (ur. 28 sierpnia 1928), Kazimierza (ur. 3 kwietnia 1933), Stanisława (ur. 9 października 1937) i córki: Stefanię (ur. 15 kwietnia 1925) i Barbarę (ur. 18 listopada 1926). 27 grudnia 2003 r., w 85 rocznicę wybuchu powstania, przed wejściem na teren cmentarza w Skokach odsłonięto tablicę pamiątkową poświęconą powstańcom z ziemi skockiej tam pochowanych – wśród kilkudziesięciu wymienionych na niej powstańców jest również Franciszek Radziński.

Na podstawie relacji rodziny.

Krzysztof Jachna

Targowski Jan (1895 – 1993), ur. 9 maja 1895 r. w Strykowie, gm. Stęszew, w rodzinie dekarza Jana i Wiktorii zd. Wilińska. 28 grudnia 1918 r. wstąpił do oddziału por. Andrzeja Kopy. Walczył pod Zbąszyniem i Nowym Dworem pod dowództwem por. Kostańskiego. W 1920 r. awans na pluto-

nowego. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r. W 1972 r. został awansowany do stopnia podporucznika WP. Zmarł 14 lipca 1993 r. w Strykowie. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. 17 września 1921 r. zawarł związek małżeński z Franciszką Marcinkowską (ur. 2. 03. 1898), córką Antoniego i Apolonii. Z tego związku urodziły się dzieci: Czesław (ur. 1922) i Edmund (ur. 1924).

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Telega Franciszek (1897 – 1977), ur. się 6 października 1897 r. w Solcu Wlkp. jako syn rolnika Jana i Magdaleny z domu Staszak. Dzieciństwo i młodość upłynęły mu w rodzinnej wsi, gdzie pobierał naukę w miejscowej szkole powszechnej i pracował na ojcowiznie. Na wieść o organizujących się oddziałach powstańczych udał się do Środy Wlkp. i wstąpił do Kompanii Średzkiej. Razem z kompanią uczestniczył w walkach na kierunku północnym. W pierwszej połowie stycznia 1919 r.

Franciszek
Telega

brał udział w bitwie o Szubin, podczas której został ranny w prawe ramię. Rannego przewieziono do szpitala w Poznaniu na ul. Łąkową. Mimo długiej kuracji szpitalnej Franciszek nie odzyskał władzy w prawej ręce i nie mógł posługiwać się karabinem. Powrócił do domu jako inwalida. Odtąd pisał lewą ręką. Ojcowizna na którą powrócił z powstania zrobiła się zbyt ciasna. Jeszcze w tym samym roku rozpoczął pracę jako dróżnik kolejowy na stacji Kórnik. W 1920 r. wraz z żoną zamieszkał w wsi Runowo, w powiecie śremskim. Jako powstaniec z 50% inwalidztwem otrzymywał rentę. W 1932 r. zrezygnował z posady i zakupił gospodarstwo rolne w Runowie. Rolnictwem zajmował się już do końca życia. Podczas II wojny światowej został wysiedlony ze swojego gospodarstwa do starej ciasnej chaty pod strzechą w tej samej wsi. Córki musiały pracować u Niemców. Starsza jako 19-letnia dziewczyna została wysłana do budowania umocnień koło Bydgoszczy. Powtórzyła szlak bojowy swojego ojca. Przeżyła starcia obu frontów i srogą zimę 1945 r. w polowych warunkach. Powróciła do domu na dachu pociągu. Po wojnie Franciszek Telega wrócił na swoje gospodarstwo. Zajął się też pracą społeczną. Przez dwadzieścia lat (1947-1967) pełnił urząd sołtysa wsi Runowo, gm. Kórnik. Był aktywnym członkiem organizacji kombatanckiej skupiającej Powstańców Wielkopolskich zamieszkujących w gminie Kórnik. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim został mianowany na stopień podporucznika. Zmarł 16 listopada 1977 r. i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Kórniku obok swej żony, która

zmarła 25 sierpnia 1964 r. Odznaczony był m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Walecznych i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. 26 października 1920 r. ożenił się z Jadwigą z Tobolskich, miał dwie córki: Leokadię (1923-1965) i Wandę (ur. 1930).

Informacje córki Wandy Zgoła; dokumenty i pamiątki rodzinne.

Henryka Socha

Tetzlaff Bronisław (1895 – 1940), porucznik WP. Ur. się 24 sierpnia 1895 r. w Dziełicach w powiecie krotoszyńskim. Ojciec jego Jan był nauczycielem, a później długoletnim kierownikiem szkoły w Koźminie. Matka – Marta z domu Matuszkiewicz. Bronisław miał trzy siostry: Wandę, Martę i Halinę. Po wybuchu I wojny światowej został zaciągnięty do armii pruskiej, w której pełnił służbę do 1918 r., poczym wrócił do domu. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego zgłosił się do dyspozycji komendanta powiatu koźmińskiego podporucznika kawalerii pruskiej – Józefa Modlibowskiego. Posiadał wówczas stopień wachmistrza. W dniu 15 stycznia 1919 r. rozpoczął działalność powstańczy sztab baonu koźmińskiego, w którym Bronisław

Bronisław
Tetzlaff

Tetzlaff został pierwszym oficerem ordynansowym. Dowódca baonu J. Modlibowski powierzył mu zarząd koszar, formowanie jednostek, przeglądy i apele. To on był odpowiedzialny za przystosowanie zamku koźmińskiego na koszarę dla powstających kolejnych kompanii. Brał udział w formowaniu trzech kompanii koźmińskich. Pierwsza pod dowództwem sierżanta Michała Lorkiewicza walczyła pod Rawiczem, druga pod dowództwem sierżanta Wojciecha Kucharczyka pod Miejską Górką, a trzecia pod dowództwem sierżanta Stanisława Sowińskiego pod Zdunami. W okresie międzywojennym B. Tetzlaff została awansowany do stopnia porucznika. Po zakończeniu powstania podjął studia prawnicze na Uniwersytecie Poznańskim. Po ich ukończeniu, aż do wybuchu II wojny światowej pracował w Prokuraturze Wojewódzkiej w Poznaniu. Tuż przed wybuchem II wojny światowej został zmobilizowany do armii polskiej. W wyniku działań wojennych znalazł się na kresach wschodnich Polski. Było to już po 17 września 1939 r. tj. po zajęciu wschodnich terenów Polski przez Armię Czerwoną. Tam został wzięty do niewoli sowieckiej i osadzony na terenie ZSRR w obozie jeńckim w Kozielsku. Zamordowany w Katyniu między 5 a 9 kwietnia 1940 r. Bronisław Tetzlaff był żonaty z Janiną Chmielewską i miał czworo dzieci: Jana, Bogusława, Włodzimierza i Marię.

Opracowano na podstawie materiałów udostępnionych przez mgr Zbigniewa Lewandowicza z Czempinia.

Michał Pietrowski

Tomys Józef (1893 – 1940), podoficer Wojska Polskiego, kawaler orderu *Virtuti Militari*. Ur. się 2 listopada 1893 r. w Chorzeminie (powiat wolsztyński) w rodzinie Stefana i Marianny z domu Buško. Po ukończeniu szkoły powszechnej pomagał ojcu w pracach polowych, a potem pracował jako górnik w Westfalii. W czasie I wojny światowej został powołany do armii pruskiej i w jej szeregach brał udział w walkach na froncie zachodnim (w okresie od 2 listopada 1914 r. do 6 czerwca 1917 r.). Od 5 stycznia 1919 r. w czasie Powstania Wielkopolskiego służył w 7. Pułku Strzelców Wielkopolskich. Ukończył również w tym okresie Szkołę Podoficerską w Nowym Tomysłu w stopniu kaprała. W lipcu 1920 r. został przeniesiony do 2 p. strz. Wlkp. (późniejszy 56 pp). 20 listopada 1920 r. został przeniesiony do rezerwy w stopniu plutonowego. Za walki na froncie wschodnim pod Kijowem, Berdyczowem

Józef
Tomys

i Kobryniem został odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego *Virtuti Militari* nr 2397 /5. 12. 1921/. W 1926 r. poślubił Agnieszkę Rollę i zamieszkał u niej w Mochach prowadząc 12 ha gospodarstwo rolne. Miał 4 dzieci: Irenę, Henryka, Benigmę i Cecylię. W maju 1940 r. został aresztowany przez gestapo i wysłany

do obozu koncentracyjnego w Dachau. 2 sierpnia 1940 r. przeniesiono go do kolejnego obozu w Mauthausen-Gusen, w którym zmarł 31 X 1940 r. Imię i nazwisko Jan Tomys jest umieszczone na pomniku Pamięci Narodowej w Mochach.

Archiwum rodzinne Ireny Wawrzyńiak-Tomys; G. Łukomski, B. Polak, A. Suchcitz, Kawalerowie Virtuti Militari 1702-1945, Koszalin 1997, s. 318; B. Wesołowski, Order Virtuti Militari i jego kawalerowie, Miami, Florida USA 1992, s. 348.

Antoni Fornalski

Tonder Michał (1899 – 1975), ur. 5 września 1899 r. w Rybojedzku, gm. Stęszew w rodzinie Jana i Agnieszki zd. Maik. Z zawodu był rolnikiem. 28 grudnia 1918 r. wstąpił do oddziału powstańczego podporucznika Andrzeja Kopy w Dopiewie i brał udział w zdobyciu lotniska w Ławicy k. Poznania, oraz w walkach o Wolsztyn. Później w szeregach 10 p. strz. Wlkp. uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. Brał też udział w walkach we wrześniu 1939 r. Z udział w Powstaniu Wielkopolskim 24 czerwca 1972 r. mianowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Zmarł 10 października

Michał
Tonder

1975 roku, pochowany na cmentarzu parafialnym w Tomicach. Odznaczony był Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym oraz Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich. 13 lutego 1926 r. zawarł związek małżeński z Jadwigą Borak. Z małżeństwa tego urodziły się dzieci: Henryk (1928-2001), Helena (1930-1994), Czesław (1932-1982) i Tadeusz (24 września 1935).

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Sęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Sęszewie; informacje rodziny.

Bogdan Czerwiński

Urbanek Roman (1899 – 1987), powstaniec kompanii lwóweckiej. Urodził się 22 lipca 1899 r. w rodzinie Jana i Franciszki z domu Ozorkiewicz. W grudniu 1918 roku przebywał w Berlinie u swego brata, wracając dołączył się do kompanii zorganizowanej w rodzinnym Lwówku. Powstaniec wielkopolski z kompanii lwóweckiej, walczył w powstaniu od 3 stycznia do 18 lutego 1919 r. Po powstaniu podjął pracę w charakterze kierowcy w prywatnym browarze Jana Bukiewicza w Lwówku. W latach 1923-1939 członek Towarzystwa Po-

Roman
Urbanek

wstańców i Wojaków w Lwówku. W 1937 r., w czasie pogrzebu hr. Korzbok-Łackiego wraz z towarzyszącymi broni z Lwówka niósł jego trumnę. Walczył w wojnie 1939 r., gdzie jako ułan brał udział w bitwie nad Bzurą, w charakterze kuriera. Dostał się do niewoli niemieckiej pod Sochaczewem. Potem został przewieziony na teren III Rzeszy do prac rolniczych. Podczas jednego z wielu bombardowań alianckich został ranny, tracąc część kciuka. Po wojnie wrócił do rodzinnego Lwówka, gdzie dołączył do reszty rodziny, pracując w kościele parafialnym w Lwówku jako kościelny. Zmarł 3 czerwca 1987 r. i spoczywa na cmentarzu parafialnym w Lwówku. Żonaty od 1926 roku z Marią z domu Dłużewską, z którą miał dwoje dzieci: Zygmunta (ur. 1927) i Zofię (ur. 1932).

Zaświadczenie ZBoWiD o byciu uczestnikiem Powstania Wielkopolskiego nr 625772, członek zwyczajny nr leg 4101, ew. 219811; Zarys historii budowy pomnika powstańców wielkopolskich w Lwówku (znajdujący się w Izbie Pamięci Powstania Wielkopolskiego w Gimnazjum w Lwówku); relacja córki Zofii Pate-la.

Szymon Konieczny

Walczak Józef (1890 – ?), chorąży 60 pp Wlkp. Ur. się 15 marca 1890 r. w powiecie jarocińskim (Bogusławin?) w rodzinie chłopskiej Pawła i Marii z domu Urbańskiej. Po ukończeniu szkoły powszechnej pracował wraz z ojcem w gospodarstwie, później w fabryce maszyn w Berlinie. Odbił dwuletnią służbę wojskową

w armii niemieckiej. W 1914 r. został zmobilizowany do 13 pułku artylerii. 15 maja 1917 r. został ciężko ranny i jako niezdolny do dalszej służby 23 października tegoż roku zwolniony z wojska. Działal w Towarzystwie Terminatorów w Jarocinie. 20 grudnia 1918 r. wstąpił do 1 kompanii jarocińskiej. W 6 p. strz. wlkp. pełnił służbę w 1 kompanii ciężkich karabinów maszynowych jako dowódca plutonu. Od marca 1920 r. na froncie wschodnim. „Plutonowy Józef Walczak, który został przydzielony z plutonem ciężkich karabinów maszynowych do 4 kompanii 60 pp wlkp., odznaczył się we wszystkich walkach i potyczkach wielką brawurą. Swoją przytomnością umysłu i nieustraszoną odwagą wzbudził podziw całej 4 kompanii. 1 czerwca 1920 r. o godzinie 4. 20 kompania od dwóch godzin walczyła pod wioską Nowosiółki, nie mając łączności na lewym skrzydle z własnymi oddziałami. Do kompanii dotarła informacja, iż nieprzyjaciel niebawem uderzy na lewe skrzydło 4 kompanii. Plut. Walczak widząc poruszających się żołnierzy w lesie 500 m za linią bojową, udał się tam w największym ogniu piechoty i karabinów maszynowych, wprowadził oddziały na lewe skrzydło i przywrócił łączność z 4 kompanią, umożliwiając odparcie ataku nieprzyjaciela. Straty wroga były ogromne. Za czyn ten plut. Walczak odznaczony został Orderem Virtuti Militari 5 klasy. W trakcie walk odwrotowych J. Walczak dowodził 1 kompanią 60 pp Wlkp. Po wojnie pozostał w wojsku. W 1929 r. zdał egzamin po 4 klasie gimnazjum. W połowie lat trzydziestych był szefem 1 kompanii ckm 60 pp Wlkp., w stopniu starsze-

go sierżanta tytularnego. Odznaczony był także Medalem Niepodległości, Brązowym Krzyżem Zasługi, medalami i odznakami. Był żonaty i miał czworo dzieci: Stefanię-ur. 28 II 1920, Stefana-ur. 29 II 1920, Helenę-ur. 8 III 1922 i Edmunda-ur. 17 X 1924.

Bogusław Polak

Walicki Józefat (1894 – 1978), działacz niepodległościowy, organizator grupy powstańczej w Kotlinie. Ur. się 3 września 1894 r. w Woli Książęcej pow. Jarocin w robotniczej rodzinie Ignacego i Józefy z Kubiaków. Od 1901 r. uczęszczał do szkoły powszechnej w Kotlinie. W kwietniu 1907 roku był inicjatorem strajku szkolnego. Z tego tytułu narażony był na szykany, zostawianie po lekcjach a nawet kary cielesne. Po ukończeniu 7 klasowej szkoły powszechnej rozpoczął naukę z zawodzie piekarskim. Po zdobyciu zawodu, wyjechał do Niemiec. Pracował i działał w towarzystwie gimnastycznym „Sokół”. W 1914 r. został powołany do armii pruskiej i służył w 17 pułku piechoty w Bremie. W wojsku został sanitariuszem. Uczestniczył w walkach na froncie francuskim i rosyjskim. W październiku 1918 r. otrzymał urlop i wrócił do Kotliny. Wspólnie z Florianem Kołodziejczakiem zgłosił się do tajnej organizacji „Jedność” i po złożeniu przysięgi otrzymał rozkaz organizowania oddziału na terenie Kotliny. Poszukiwany przez władze pruskie, ukrywał się głównie w okolicach Tarzec, w majątku Zbigniewa Ostroroga-Gorzeńskiego. Utworzony przez niego oddział, po wybuchu powstania, wchodził

w skład baonu jarocińskiego pod dowództwo Bronisława Kirchnera. W styczniu 1919 r. walczył pod Rawiczem, a następnie na froncie północnym pod Ślesinem, Nakłem i Mroczą. W 1920 r. brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej i służył w 11 p. strz. Wlkp. W wojsku pozostał do czasu przejścia na emeryturę w 1938 r. i opuszcza je w stopniu sierżanta. Po przejściu na emeryturę przeniósł się do Lidy pow. Nowogródek. Prowadził tam przedsiębiorstwo opałowe. Po zajęciu tych terenów przez Związek Radziecki pracował w piekarni, a później przy wyrębie lasów. W lipcu 1945 r. jako repatriant wrócił do Kotlina. Zatrudniony został na stanowisku rachmistrza w miejscowych Zakładach Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego. Stąd 1 września 1959 r. przeszedł na emeryturę. Wyprowadził się do rodziny w Szczecinie. Zmarł 19 marca 1978 r. i pochowany został w Szczecinie. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1923 roku zawarł związek małżeński ze Stefanią Smoczyk i miał dwoje dzieci: Jadwigę (ur. 1924) i Alfreda (ur. 1926)

Archiwum Związku Kombatantów RP w Kotlinie, Dokumentacja w archiwum ZPOW; relacja członka rodziny; USC Kotlin

Janina Grala

Walkowiak Andrzej (1898 – 1971), ur. 13 października 1898 r. w Stęszewie, w rodzinie rolnika Franciszka i Michaliny zd. Maćkowiak. W 1918 r. wstąpił do Straży Ludowej, a następnie do oddziału powstańcze-

Andrzej
Walkowiak

go w Dopiewie pod dowództwem porucznika Andrzeja Kopy. Podczas II wojny światowej na robotach przymusowych w Niemczech. Po zakończeniu wojny mieszkał u swego brata Feliksa w Stęszewie. Zmarł 21 lutego 1971 r. w Stęszewie, pochowany został na miejscowym cmentarzu parafialnym. Był odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Rodziny nie założył.

Informacje Zuzanny Waselczyk; Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Walter Jan (1895 – 1984), ur. 27 maja 1895 r. w Dobrojewie, powiat Szamotuły jako syn ceglarza Jakuba i Agnieszki z domu Rzepecka. Miał sześcioro rodzeństwa dwóch braci

Jan
Walter

i cztery siostry. Po ukończeniu szkoły powszechnej pracował razem z ojcem w cegielni. 22 sierpnia 1914 r. został powołany do armii pruskiej i wcielony do 5 Batalionu Strzeleckiego w Jeleniej Górze. Po krótkim przeszkoleniu w obsłudze ckm-u wysłany na front zachodni do Francji. Był dwukrotnie ranny – 17 sierpnia 1915 r. i w sierpniu 1916 roku. 13 grudnia 1918 r. wysłano go do formacji w Głogowie. W związku z ogólnie panującą w armii pruskiej atmosferą antywojenną nie pojechał do Głogowa, lecz do rodziców, którzy przebywali wówczas w miejscowości Psarskie Małe koło Pniew. 6 stycznia 1919 r. z ojcem Jakubem i 16 letnim bratem Franciszkiem pojechali do Pniew do formującego się tam oddziału powstańczego przez tamtejszego budowniczego Degórskiego. W Pniewach brał udział w pogrzebie dwóch powstańców Kazimierczaka i Flingera. 12 stycznia 1919 r. wraz z oddziałem pod dowództwem Włodarczyka wyruszyli do wsi Kolno koło Międzychodu. W wyniku przegrupowania kompania opuściła Kolno zostawiając posterunek 10 powstańców pod dowództwem Jana Waltera. Zabrano także ckm, który obsługiwał. Ponieważ Kolno zostało zagrożone przybyło z Sierakowa wsparcie w sile 60 powstańców. 2 lutego o świcie Niemcy zaatakowali. W krytycznej dla powstańców chwili nadeszła pomoc w sile 30 powstańców pod dowództwem Franciszka i Stefana Bartkowiaków z Milna, powiat Międzychód. Im to udało się obejść Niemców i zastrzelić obsługę 3 ckm-ów. Niemcy wycofali się w popłochu. Powstańcy zdobyli 3 ckm-y, dużo amunicji i karabinów. 16 lutego 1919 r. w drodze na stanowisko został bardzo poważnie ranny

i ponownie niezdolny do walki (wcześniej z powodu rany w rękę był kilka dni wyłączony z walki). Leczył się w szpitalu w Sierakowie. Jednak z powodu złego stanu zdrowia przekazany do garnizonu w Gnieźnie pełnił tam funkcje podoficera broni. 16 grudnia 1920 r. zwolnił się z wojska. 30 stycznia 1921 r. wstąpił do Straży Celnej, później do Straży Granicznej. Pracował na kilku placówkach, w ostatnich latach przed wybuchem II wojny światowej pełnił funkcję dowódcy placówki II linii w Chodzieży. 1 września 1939 r. przebywał w Ujściu jako dowódca plutonu. Tego samego dnia otrzymał rozkaz wysadzenia zaminywanych mostów na Noteci i Głdzie. Po wykonaniu zadań brał udział w walkach w Ujściu, Wagrowie, Ryczywole. Po wydobyciu się plutonu z okrążenia otrzymał rozkaz dotarcia na zgrupowanie do Ujściaługu nad Bugiem. 10 września 1939 r. dotarł na wyznaczone miejsce. Dowódcą dywizji w Ujściaługu był gen. Sawicki, a bezpośrednim dowódcą pułkownik Zawiślak. 28 września podczas jednej z wielu potyczek dostał się do niewoli niemieckiej i przywieziony do Radomia, skąd udało mu się zbiec. Przybył do Łukaszewa, gdzie wcześniej przyjechała żona z dziećmi. Po przejęciu gospodarstwa przez Niemców mieszkał z rodziną w Jaraczewie. Od 12 grudnia 1939 r. pracował jako robotnik leśny w Mchach i Lipowie u leśniczego Szmyta. 1 kwietnia 1941 r. wysłany przez Arbeitsamt do Wrześni pracował w firmie Lohnert przy budowie kolei. W sierpniu 1943 r. wywieziony z wymienioną firmą do Niemiec pracował przy naprawie dworców i torów. 16 kwietnia 1945 r. został wyzwolony przez wojska alianckie. Zachorował na

tyfus plamisty i przez szereg miesięcy przebywał najpierw w szpitalu, a następnie w obozie w Liegen. Do Polski wrócił w lipcu 1946 r. Szukając pracy wyjechał z rodziną na Ziemię Odzyskane do miejscowości Szprotawa w województwie zielonogórskim. Pracował tam w tartaku jako pomiary. 1 sierpnia 1956 r. przeszedł na emeryturę i zamieszkał z żoną w Jaraczewie. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim awansowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Zmarł w dniu 30 czerwca 1984 r. i został pochowany na cmentarzu w Jaraczewie. Wspomnienia z udziału w wojnie obronnej 1939 roku opublikował w miesięczniku „Nurt” nr 53 z r 1969 i książce „Dni Klęski Dni Chwały”. Był odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Zwycięstwa i Wolności, Medalem za Długoletnie Pożycie Małżeńskie, Odznaką Grunwaldzką. W roku 1924 zawarł związek małżeński z Józefą Przybył. Z małżeństwa tego urodziło się troje dzieci Tadeusz, Bolesław i Maria.

Walter Jan, Życiorys i wspomnienia (rękopis); Archiwum Zw. Kombatanów RP i byłych Więźniów Politycznych w Jaraczewie, pow. Jarocin; Księga SP w Jaraczewie, 50-lecie Powstania Wielkopolskiego na Ziemi Jarocińskiej. Elżbieta Matlewska (rękopis); Informacje udzielone przez córkę Marię zamieszkałą w Bielsku Białej; Horyza Pachciarz Kazimiera, Jarocińscy powstańcy wielkopolscy, Gazeta Jarocińska 2006.

Kazimiera Horyza Pachciarz

Walter Leon (1868 – 1939), powstaniec wielkopolski z ziemi skockiej. Ur. się 8 czerwca 1868 r. na Śląsku. Członek Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Skokach. Zmarł 27 stycznia 1939 r. i pochowany jest na cmentarzu parafialnym w Skokach. 27 grudnia 2003 r., w 85 rocznicę wybuchu powstania, przed wejściem na teren cmentarza w Skokach odsło-

Leon
Walter

nięto tablicę pamiątkową poświęconą powstańcom z ziemi skockiej tam pochowanych—wśród kilkudziesięciu wymienionych na niej powstańców jest również Leon Walter.

Relacja Wojciecha Krupeckiego.

Krzysztof Jachna

Wesołowski Tadeusz (1903 – 2000), jeden z najmłodszych uczestników Powstania Wielkopolskiego. Ur. 27 stycznia 1903 r. w Poznaniu. Syn piekarza-cukiernika Walentego

Tadeusz
Wesołowski

i Eleonory z domu Kędzierskiej. Mieszkając na Chwaliszewie, w wieku 15 lat (18 stycznia 1918 r.) wstąpił do drużyny skautowej. Ukończył szkołę powszechną, ucząc się dalej zawodu pracował jednocześnie w kinie, obok dawnego Prezydium Policji (na rogu dzisiejszej ul. Ratajczaka i 27 Grudnia). Podczas przyjazdu Paderewskiego uczestniczył w jego powitaniu i manifestacji pod Bazarem. Kiedy padły pierwsze strzały, 27 grudnia, Wesołowski zgłosił się do swojego drużynowego – Skowrońskiego, od którego otrzymał polecenie wznoszenia okrzyków niepodległościowych i nawoływania do powstania. Później przyjęty został do kompanii skautowej kpt. Wierzejewskiego i brał udział w zdobywaniu Fortu Grollmanna i zajęciu koszar Pułku Królewskich Strzelców Konnych na ul. Grunwaldzkiej. Jako ochotnik walczył pod Wolsztynem i Kąkolewem, gdzie 18 lutego 1918 r. został ranny. Po powrocie do domu kontynuował naukę w szkole. Z zawodu był elektrykiem. Pracował jako kinooperator. Walczył także w 1939 r. Został ranny w bitwie pod Łęczycą i ponownie w Warszawie, do której dotarł po rozbiciu przez Niemców jego jednostki wojskowej. Działal również w konspiracji. Pracował na poczcie w Poznaniu przy ulicy 23 Lutego, był łącznikiem AK. Był więziony w obozach hitlerowskich, m. in. w toruńskim Forcie XIII, poznańskim Forcie VII oraz w obozie w Żabikowie. Przez całe swoje życie był harcerzem, pełniąc różne funkcje instruktorskie. Cieszył się dużym uznaniem społecznym za swą działalność wychowawczą w ZHP. Ostatnie lata życia spędził w Domu Pomocy Społecznej w Li-

sówkach (gmina Dopiero). Zmarł 20 lutego 2000 r. Pochowany jest w Poznaniu na cmentarzu na Miłostowie. Odznaczony był: Krzyżem Oficerskim i Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, medalem Za Wojnę 1939, Złotym Krzyżem Za Zasługi dla ZHP oraz licznymi odznakami regionalnymi. Rodziny nie założył.

Kroma Stefan: Powstaniec, skaut, harcmistrz-Tadeusz Wesołowski, (w:) Wielkopolski Powstaniec, Poznań 1995, s. 15-17; materiały Komendy Hufca ZHP „Piast” im. Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu-Stare Miasto.

Anna Bartóg

Wielich Józef (1889 – 1969), urzędnik skarbowy. Urodził się 9 marca 1889 r. w Biskupicach, s. Wojciecha. Później wraz z rodziną zamieszkał w Kwieciszewie k. Mogilna, gdzie rodzice prowadzili gospodarstwo rolne. W 1918 r. wstąpił ochotniczo do oddziału powstańców wielkopolskich. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Po zdemobilizowaniu w 1920 r. jako osoba zasłużona objął kierownicze stanowisko w Inspektoracie Kontroli Skarbowej Akcyzy w Wolsztynie. Po przejściu na

Józef
Wielich

emeryturę zamieszkał wraz z rodziną w Górznie k. Brodnicy w woj. pomorskim, gdzie prowadził sklep z artykułami kolonialnymi z pozwoleniem na sprzedaż wyrobów tytoniowych i spirytusowych. Po wybuchu II wojny światowej w 1939 r. rodzina Wielichów została wysiedlona. Brat rodzony Józefa Wielicha kapitan Stanisław Wielich został internowany i zesłany do obozu oficerów w Kozielsku, a następnie zamordowany w Katyniu. Po zakończeniu II wojny światowej Józef Wielich kupił od krewnych żony, państwa Lipińskich, domek jednorodzinny w Gniewkowie przy u. Zajeziernej 24, gdzie mieszkał do końca życia. Zmarł 9 listopada 1969 roku i został pochowany w Gniewkowie na cmentarzu p. w. św. Mikołaja. Odznaczony był Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. Był żonaty i miał syna Alfreda.

Informacje syna Alfreda; Konieczka Edmund, Powstanie Wielkopolskie na przedpolach Gniewkowa (1918-1919-1920), Gniewkowo 2005, s. 27.

Edmund Konieczka

Wiertel Albin (1903 – 1985), aptekarz, powstaniec, działacz społeczny. Ur. się 6 stycznia 1903 r. w Pieraniu w pow. inowrocławskim w rodzinie rzemieślniczej jako syn Michała i Augustyny z domu Niedergesaes (z osadników olęderskich). Dość wcześnie zetknął się z działalnością niepodległościową. W gimnazjum inowrocławskim należał do Towarzystwa Tomasza Zana. W 1917 r. wstąpił do drużyny skautowskiej im. Pia-

sta w Pakości. Jako szesnastoletni skaut w charakterze sanitariusza brał udział w powstaniu wielkopolskim w szeregach kompanii pakoskiej dowodzonej przez por. Władysława Poczeka. Po zakończeniu powstania związał się z zawodem aptekarskim. Staż zawodowy rozpoczął w aptece „Pod Orłem” w Inowrocławiu, a następnie kontynuował w Krotoszynie. Egzamin na pomocnika aptekarskiego złożył w 1928 r. Dyplom magistra farmacji na Uniwersytecie Poznańskim otrzymał w 1933 r. W latach 1933-1940 pracował w aptece „Pod Lwem” w Gnieźnie. Był wiceprezsem gnieźnieńskiego Związku Powstańców Wielkopolskich i członkiem Zarządu Oddziału Poznańskiego Związku Zawodowego Farmaceutów-Pracowników Aptek. Wysiedlony przez hitlerowców z „Kraju Warty”, znalazł się na Rzeszowszczyźnie. Zarządzał apteką „Pod Koroną” w Tarnowie, a od grudnia 1943 r. dzierżaawił aptekę „Pod Gwiazdą” w Jasle. Po drugiej wojnie światowej jako jeden z pierwszych przybył na Pomorze Zachodnie, gdzie 1 sierpnia 1945 r. uruchomił aptekę „Piaśtowską” w Białogardzie. W latach 1959-1970 był kierownikiem apteki w Stargardzie Szczecińskim. Po przejściu na emeryturę w 1970 r. zamieszkał w Szczecinie. Zmarł 7 grudnia 1985 r., pochowany w grobowcu rodzinnym w Pakości. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1972 r. za zasługi dla aptekarstwa otrzymał najwyższe odznaczenie farmaceutyczne-Medał im. Ignacego Łukasiewicza „De Pharmacia Bene Meritis”. Pozostawił dwa krótkie artykuły: Pułkownik aptekarz Teofil Starzyński, „Farmacja Polska” 17,

1961, nr 15/16, s. 333-334 i Dzieje aptekarstwa polskiego na Pomorzu Zachodnim od 1945 r., „Farmacja Polska” 28, 1972, nr 2, s. 184-186 (przedrukowany w zbiorze artykułów Księga pamiątkowa pięćdziesięciolecia farmacji na Pomorzu Zachodnim (1945-1995), pod red. R. Kalinowskiego, Szczecin 1995, s. 15-17).

„Rocznik Farmaceutyczny” 1949 /1950, Warszawa 1950, s. 505; Wysockie odznaczenie mgr Albina Wier-tla, (notka redakcyjna) „Farmacja Polska” 28, 1972, nr 9, s. 908-909; J. Brzezińska, O udziale farmaceutów koszalińskich w walkach narodowo-wyzwoleńczych, „Farmacja Polska” 39, 1983, nr 11, s. 642, 643, 644, 650; J. Brzezińska, Mgr Albin Wiertel, „Farmacja Polska” 43, 1987, nr 1, s. 59-60; Księga pamiątkowa pięćdziesięciolecia farmacji na Pomorzu Zachodnim (1945-1995), pod red. R. Kalinowskiego, Szczecin 1995, s. 155 (lista odznaczonych medalem J. Łukasiewicza), s. 156 (krótki biogram).

Jan Majewski

Więckowiak Józef (1897 – 1972), powstaniec Grupy „Leszno”, sołtys Krzemieniewa. Ur. 9 marca 1897 r. w Drobninie pow. leszczyński. Syn rolnika Piotra i Agnieszki zd. Dzie-

Józef
Więckowiak

dzic z Drobnina. 23 czerwca 1916 r. powołany do armii niemieckiej (280 PAP), walczył na frontach wschodnim i zachodnim. Pod koniec 1918 r., po wybuchu rewolucji berlińskiej, zdezerterował z wojska i wrócił do domu. W powstaniu od 7 stycznia 1919 r., jako łącznik konny przy sztabie Grupy „Leszno” w Drobninie (szeregowiec). Brał udział w walkach na odcinkach „Pawłowice” i „Osieczna”. Następnie zgłosił się ochotniczo do dywizjonu artylerii konnej w Kiekrzu pod Poznaniem (oddział miał być użyty na Śląsku). Po likwidacji tego dywizjonu został przeniesiony do kompanii aeronautycznej w Poznaniu na Sołacz. Do rezerwy przeniesiony 12 marca 1923 r. Jeszcze w 1923 r. ożenił się z Bronisławą Strzelską z Krzemieniewa i tam zamieszkał. Pierwszy prezes koła Towarzystwa Powstańców i Wojaków, sołtys, po II wojnie św. prezes koła ZBoWiD. Zmarł 8 maja 1972 r. w Drobninie i tam pochowany. Na nagrobku umieszczono napis upamiętniający udział w powstaniu.

Kronika Koła ZBoWiD w Krzemieniewie; APP, ZPW, Akta Koła Krzemieniewo.

Jarosław Wawrzyniak

Wiśniewski Michał (1898 – 1961), ur. 18 września 1898 r. we wsi Górka, gm. Sęszew, w rodzinie Franciszka i Józefy zd. Siekańskiej. Uczestnik powstania wielkopolskiego. Zmarł 20 marca 1961 r. w Trzebawiu. Odznaczony został Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. 5 listopada 1925 r. zawarł związek małżeński z Marianną Stefaniak. Z tego związku

urodziły się dzieci: Zofia (ur. 1925), Teresa (ur. 1927), Janina (ur. 1927), Urszula (ur. 1930), Władysław (ur. 1932), Henryk (ur. 1933), Jadwiga (ur. 1935), Stanisława (ur. 1939), Bożena (ur. 1943) i Zenon (ur. 1946).

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Słężewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Słężewie.

Bogdan Czerwiński

Włodarkiewicz Jan Józef (1897 – 1954), zawodowy wojskowy. Ur. 25 czerwca 1897 r. w Widziszewie niedaleko Kościana, jako syn Jana i Marii. W 1922/23 oddelegowany z armii do Ryczywołu. Pracował w Szkole Podstawowej w Ryczywole i w Gorzewie. Kierownik Publicznej Szkoły Doksztalczącej Zawodowej w Ryczywole. Zwolennik Józefa Piłsudskiego i sanacji. Członek Bractwa Kurkowego (sekretarz). Aktywnie działał w kole Związku Powstańców Wielkopolskich w Ryczywole, gdzie pełnił funkcję komendanta, sekretarza i prezesa (1937-1939). Członek Zjednoczenia Pracy Miast i Wsi, Rady Nadzorczej Banku Ludowego w Ryczywole i Koła Śpiewaczego „Lutnia” w Ryczywole. W 1929 r. mianowany podporucznikiem rezerwy w korpusie

Jan Józef
Włodarkiewicz

oficerów piechoty. Był w bardzo złych stosunkach z miejscową mniejszością niemiecką. W 1939 r. współorganizował Obronę Narodową. Uczestniczył w internowaniu Niemców. Ewakuował się pociągiem wraz z oddziałami Obrony Narodowej. Zagrożony aresztowaniem nie wrócił do Ryczywołu. Przeszedł granicę i ukrywał się pod zmienionym nazwiskiem przez całą okupację w miejscowości Nagymarosz na Węgrzech. Powrócił kilka dni po wkroczeniu Rosjan do Ryczywołu. Reaktywował Związek Powstańców Wielkopolskich 1918-1919 i był jego prezesem. Członek Rady Nadzorczej Banku Spółdzielczego „Samopomocy Chłopskiej” w Ryczywole. Po 1945 r. pełnił dwukrotnie funkcję wójta gminy Ryczywół. Bardzo sumienny i gorliwy na swoim stanowisku. Prezes Związku Samopomocy Chłopskiej w Ryczywole. Zm. 6 września 1945 r. w Ryczywole, gdzie został pochowany na cmentarzu parafialnym. Żonaty z córką restauratora z Ryczywołu Heleną Kaczor. Nie mieli potomstwa.

APP: ZPW, sygn. 337, UWP, Kurkowe Bractwo Strzeleckie w Ryczywole, sygn. 620-621; B. Nogalski, Kronika Ryczywołu, T I, Ryczywół 1984 s. 53, Tenże, T. II, s. 23, Ryczywół 1986; N. Kowalski, Banki w Ryczywole 1896-1939, Poznań 1994, s. 28; Informacje Jana Kaczora z Gdyni.

Robert Zimny

Wojciechowski Józef (1901 – 1989), uczestnik powstania, organista, żołnierz II wojny światowej. Ur. się 26 grudnia 1901 r. w Słupi pow. Poznań, w rodzinie chłopskiej z ojca

Antoniego i matki Apolonii z domu Głodek. Po ukończeniu szkoły powszechnej, wyuczył się w Kobylej Górze zawodu organisty. Jako młody chłopak należy do towarzystwa gimnastycznego „Sokół”. 6 stycznia 1919 r. wstąpił ochotniczo do I kompanii powstańczej w Pleszewie. Walczył na froncie południowym pod Krotoszynem, Zdunami i Kobylą Górą pod dowództwem Feliksa Pamina. Potem uczestniczył w walkach pod Bydgoszczą, Nakłem i Szubinem. W 1920 r. brał udział w wojnie polsko bolszewickiej. 26 sierpnia 1921 r. został przeniesiony do rezerwy. Pojął obowiązki organisty w kościele w Mikořynie. W 1925 r. przeniósł się do Sławoszewa pow. Jarocin. Został organistą w miejscowym kościele, jednocześnie prowadził chór „Cecylia”. 24 sierpnia 1939 r. został zmobilizowany do 7 baonu saperów w Poznaniu. We wrześniu brał udział w walkach w rejonie Hrubieszowa i Sokala. 17 września t. r. dostał się do niewoli radzieckiej. Przez Kazachstan i Uzbekistan udało mu się dostać do Armii gen. Władysława Andersa. Razem z jego wojskiem, 16 sierpnia 1942 r. opuścił ZSRR i przez Iran, Irak, Palestynę, Egipt dotarł do Włoch. W maju 1944 r. w szeregach 6 Dywizji II Korpusu Polskiego walczył pod Monte Cassino, a potem pod Bolonią i Ankoną. Jesienią 1946 r. został przeniesiony do Anglii. Stąd w czerwcu 1947 r. wrócił do kraju. Natychmiast objął obowiązki organisty, dyrygenta chóru i kierownika zespołu artystycznego. Zmarł 14 lutego 1989 r. i pochowany został na cmentarzu w Sławoszewie. Za udział w II wojnie światowej odznaczony został Krzyżem Kawalerskim Orderu Odro-

dzenia Polski, Medalem Wojska, Gwiazdą Italii, brytyjskim Medalem Wojny i in. Małżeństwo z Cecylią Styśiak było bezdzietne.

Archiwum Związku Kombatantów RP w Kotlinie; Jan Jajor, Śpiewactwo na Ziemi Jarocińskiej, Jarocin 2001 s. 76; USC Kotlin

Janina Grała

Wojtkowiak Marcin (1899 – 1979), ur. się 31 października 1899 r. w Łobzie, pow. Jarocin. Jego rodzice Jan i Franciszka Wasilewska pracowali w Łobzie na własnym 9 ha gospodarstwie. Marcin miał bardzo liczne rodzeństwo. Marcina Wojtkowiaka powołano do armii pruskiej jesienią 1917 r. Przeszkolony został w Śremie, a następnie skierowany do

Marcin
Wojtkowiak

Fûrstenwalde pod Berlinem. Był mechanikiem na lotnisku wojskowym. W końcu grudnia 1918 r., po wybuchu Powstania Wielkopolskiego, Wojtkowiak przedostał się na stronę polską i już w styczniu 1919 roku zgłosił się jako ochotnik do 3 Kompanii Jarocińskiej. Wraz z nią uczestniczył w walkach o Szubin pod Bydgoszczą. Kampanią dowodził w czasie tych walk por. Zbigniew Ostroń-Gorzeński. Marcin Wojtkowiak

uczestniczył także walkach pod Rawiczem. Podczas walk pod Miejską Górką został ranny i został przetransportowany do szpitala w Jarocinie. Po zakończeniu Powstania Wielkopolskiego wraz z Dywizją Wielkopolską brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej, a od jesieni 1920 roku w walkach z Litwinami o Suwalszczyznę. Po zwolnieniu z wojska w 1921 r. podjął pracę w Zalesiu w kuźni Walentego Pawuły, u którego wcześniej terminował przez 4 lata. Wkrótce został czeladnikiem. W 1925 r. wraz z żoną odziedziczył 6 ha gospodarstwo i kuźnię. W latach dwudziestych został aktywnym członkiem PSL „Piaś”. W ostatnich dniach sierpnia 1939 r. w stopniu kaprała został zmobilizowany i we wrześniu uczestniczył w obronie twierdzy Brzuchowice (na zachód od Lwowa), gdzie dostał się do niemieckiej niewoli. Szybko jednak został z niej zwolniony. W czerwcu 1942 r. został wraz z rodziną wysiedlony, a jego gospodarstwo i kuźnię przejął Niemiec z Besarabii. Marcin Wojtkowiak zamieszkał w Brzostowie i pracował jako kowal w Zakładach Rostzarnicznych w Witaszyczach. W styczniu 1945 r. wrócił do Zalesia i przez nielicznych jeszcze mieszkańców został na kilka miesięcy wybrany sołtysem. W warunkach szybkiej ofensywy Armii Czerwonej na jej tyłach pozostały grupki żołnierzy niemieckich, węgierskich i kałmuckich usiłujących przedostać się na zachód. Nachodziły one ludność polską, zabierały żywność i żądały zakwaterowania. Dla samoobrony przed nimi, a także przed maruderami z Armii Czerwonej ludność w większości wsi organizowała się w „straż ludową”,

która pilnowała wsi, przeczesywano lasy oraz zbierała porzuconą broń. Po przybyciu przedstawicieli władz państwowych z Lublina zaczęto używać nazwy Tymczasowa Milicja Obywatelska. Także w Zalesiu zorganizowano oddział „straży ludowej”, której dowódcą został Antoni Johna. Służbę pełnioną na dwie zmiany, po 12 godzin Jedną dowodził pochodzący z Panienki a zamieszkały wtedy w Zalesiu kaprał Antoni Dębniak, drugą – kaprał Marcin Wojtkowiak. Tymczasową MO w Zalesiu rozwiązano w pierwszych dniach kwietnia 1945 r. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim awansowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Zmarł 19 grudnia 1979 r. i wraz z żoną jest pochowany na cmentarzu w Górze, pow. Jarocin. Odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1922 roku ożenił się z Weroniką Pawułą i miał 10-cioro dzieci, 6-ciu synów: Stefana, Władysława, Józefa, Kazimierza i Tadeusza (Władysław i Józef zmarli w dzieciństwie) i cztery córki: Kazimierę, Teresę, Marię i Stanisławę.

Wojtkowiak Stefan, Relacja o woj-skowej i społecznej działalności mo-jego Ojca Mariana Wojtkowiaka (maszynopis); Jabłoński Tadeusz, Li-sta strat Powstania Wielkopolskiego 1918/19 Poznań; Krzysztofiak Stani-sław, Atak na Rawicz, Gazeta Jaro-cińska 1936 nr 47-47; Horyza Pach-ciarz Kazimiera, Jarocińscy powstań-cy wielkopolscy, Gazeta Jarocińska 2006

Kazimiera Horyza Pachciarz

Wojtkowiak Stefan (1901 – 1945), ogrodnik, powstaniec wielkopolski, saper, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej. Ur. 16 sierpnia 1901 r. w rodzinie rolnika Józefa i Józefy Borkowskiej w miejscowości. Kotlin pow. Jarocin. W r. 1909 wraz z rodzicami przeniósł się do Poznania i zamieszkał w dzielnicy Łazarz-Górczyn. Po ukończeniu szkoły powszechnej, podjął naukę w zawodzie ogrodnika. W czasie nauki zawodu wstąpił do towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” na Łazarzu, a następnie do Towarzystwa Przemysłowców i Kupców w Poznaniu. Towarzystwa te miały znaczny wpływ na ukształtowanie osobowości młodego Stefana i to nie tylko pod względem sprawności fizycznej ale i patriotyczno-obywatelskiej. W grudniu 1918 r. aktywnie uczestniczył w patriotycznych manifestacjach, z okazji przyjazdu I. J. Paderewskiego do Poznania. Później wraz z innymi uczestniczył w rozbrajaniu żołnierzy pruskich na ulicach Poznania. Od 27 grudnia 1918 r. do 20 stycznia 1919 r. z bronią w ręku bierze czynny udział w walkach ulicznych na Łazarzu-Górczynie; następnie przy zdobyciu lotniska w Ławicy i Fortu VIII. 21 stycznia 1919 r. jako ochotnik otrzymał przydział do 4 kompanii 1 baonu saperów i wymarszerował na front

Stefan
Wojtkowiak

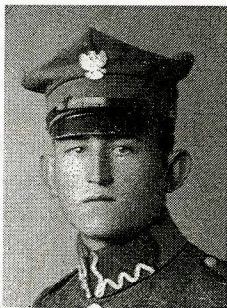
południowy, gdzie walczy z Niemcami m. in. pod Rawiczem. 10 lutego 1919 r. został przydzielony do 1 kompanii 17 baonu saperów. Razem ze swoim oddziałem brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej; walczył pod Berdyczewem, Mińskiem, Kijowem i w okolicach Warszawy. Z powodu złego stanu zdrowia, został z dniem 50 września 1922 r. przeniesiony do rezerwy. Po powrocie do Poznania i rekonwalescencji ożenił się i wraz z rodziną osiedlił się na Sołaczu, gdzie przyjął ziemię w dzierżawę i rozwinął działalność ogrodniczą. Później otworzył sklep spożywczo-warzywny przy ulicy Kraszewskiego w Poznaniu, z którego wkrótce zrezygnował i ponownie wiosną 1935 r. podjął działalność ogrodniczą. W tym celu wydzierżawił gospodarstwo ogrodnicze od właściciela majątku Plewiska k. Poznania. Wiosną 1938 r. nabywają od właściciela Plewisk na własność 1,5 ha gruntów ornych, z przeznaczeniem pod przyszłe własne gospodarstwo ogrodnicze. Od 16 lipca 1937 r. był aktywnym członkiem zwyczajnym Towarzystwa Powstańców Wielkopolskich z roku 1918/19-Koła Dzielnic III-Zamek. W czasie okupacji niemieckiej wraz z żoną i synem pracował głównie w ogrodnictwie majątku Plewiska administrowanym przez Niemca. W latach okupacji do żadnej organizacji nie należał, mimo to starał się w ramach swoich możliwości pomagać wielu Polakom, zwłaszcza mieszkańcom m. Poznania, zaopatrując ich nie tylko w produkty warzywne. W dniu 23 stycznia 1945 roku, w czasie wyzwolenia Poznania i okolicy przez armię radziecką, śmiertelnie postrzelony zmarł. Pochowany został na cmen-

tarzu parafialnym w Komornikach k. Poznania. W 1975 r. został ekshumowany i przeniesiony do grobu żony na cmentarzu junikowski. Po tragicznej śmierci męża gospodarstwo początkowo prowadziła żona, później przejął je syn. Stefan Wojtkowiak był odznaczony Krzyżem Walecznych i odznakami powstańczymi. W 1928 roku zawarł związek małżeński z Kazimierą Kaczmarek (1901-1972), z którą miał syna Zenona (ur. 23 kwietnia 1929).

CAW, ZPW 22064, KW 135-2379;
informacje i pamiątki rodzinne.

Rudolf Żurek

Wolniczak Antoni (1898 – 1982), powstaniec wielkopolski. Ur. się 22 grudnia 1898 r. w Wijewie pow. leszczyński, w rodzinie Michała i Pelagii z domu Cieślik. Po ukończeniu 4 klasowej szkoły powszechnej pomagał ojcu w prowadzeniu małego gospodarstwa rolnego w którym dwie krowy były siłą pociągową. Lata pierwszej wojny światowej spędził początkowo na pracy w tartaku w Brennie. W 1916 r. powołany do wojska nie-

Antoni
Wolniczak

mieckiego. Po rekruckim przeszkoleniu został wysłany na front zachodni do Francji. W walkach został ciężko ranny, miał przestrzelony nos i cześć

tworzy. Na początku stycznia 1919 r. zwolniony z wojska wrócił do rodzinnego Wijewa. Tu organizowano już powstanie wielkopolskie. Wstąpił jako ochotnik do miejscowego oddziału zbrojnego. Początkowo stał na posterunku w Wijewie, potem wraz z innymi powstańcami został oddelegowany do Wolsztyna. Codzienne wyżywienie było u miejscowych sióstr zakonnych. W kościele farnym wraz ze swoim oddziałem złożył powstańczą przysięgę. Po ustaleniu zwycięskich walk o Wolsztyn został skierowany w rejon walk pod Zbąszyń. Po zakończeniu powstania wielkopolskiego pełnił jeszcze przez rok służbę żołnierską w garnizonach-Jarocin, Szamotuły, Września. W okresie międzywojennym był komendantem koła Związku Powstańców Wielkopolskich i Wojaków w Wijewie. W czasie drugiej wojny światowej pracował jako robotnik leśny w Wilanowie. Pod koniec okupacji ze swoją rodziną został wysiedlony do Radomyśla. Po wojnie prowadził małe gospodarstwo rolne. Za udział w powstaniu wielkopolskim został awansowany na stopień podporucznika rezerwy Wojska Polskiego. Zmarł 22 stycznia 1982 r., w wieku 84 lat. Spoczywa na cmentarzu w Brennie. Żonaty z Agnieszką Zalisz miał dzieci: Marię, Genowefę, Jadwigę, Władysława, Teresę, Kazimierza, Jerzego, Stanisława.

Materiały z archiwum rodzinnego.

Kazimierz Wolniczak

Woltyński Wacław (1897 – 1986), ur. 6 września 1897 r. w rodzinie rzemieślnika Józefa i Barbary zd. Adamczak. W 1918 r. wstąpił do

Straży Ludowej, a następnie do oddziału powstańczego w Dopiewie, pod dowództwem porucznika Andrzeja Kopy. Zmarł 9 stycznia 1966 roku w Stęszewie, pochowany został na miejscowym cmentarzu parafialnym. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1924 roku zawarł związek małżeński z Wiktoryą (zm. 5 grudnia 1993). Małżeństwo było bezdzietne.

Informacje i pamiątki rodziny; Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Stęszewie.

Bogdan Czerwiński

Woźniak Kazimierz (1896 – 1968), handlowiec, działacz społeczny. Ur. się 14 lutego 1896 r. w Goczalkowie (k. Gniezna) w rodzinie zamożnego rolnika Mariana i Rozalii z domu Lawrez. Po ukończeniu szkoły kupieckiej został powołany do armii pruskiej i brał udział w I wojnie światowej. Po powrocie z frontu ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego i brał udział w walkach pod Zdziechową. Uczestniczył w wojnie z bolszewickimi w 1920 r. Do rezerwy przeszedł w stopniu chorążego. W ro-

Kazimierz
Woźniak

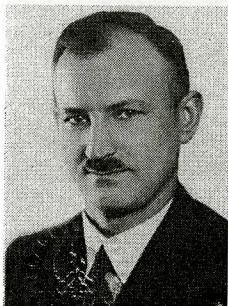
ku 1925 r. przybył do Gniewkowa i otworzył sklep ogólnie odzieżowy. Był członkiem zarządu Towarzystwa Powstańców i Wojaków, w 1925 r. sekretarzem, a później członkiem zarządu Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, prezesem Towarzystwa Kupców, wiceprezesem Towarzystwa Samoobrony Społecznej „Rozwój”, sekretarzem Kurkowego Bractwa Strzeleckiego i sekretarzem Rady Miejskiej w Gniewkowie. Zmobilizowany 24 sierpnia 1939 r. był uczestnikiem kampanii wrześniowej 1939 r. Walczył w bitwie nad Bzurą, gdzie dostał się do niewoli niemieckiej. Był jeńcem oflagu IID w Gross-Born (Borne-Sulinowo). Po powrocie z niewoli w 1945 r. podjął pracę w Powszechnej Spółdzielni Spożywców w Gniewkowi, jako założyciel i kilkuletni kierownik. Następnie do emerytury pracował w inowrocławskim oddziale P. S. S. Zmarł 14 lutego 1968 r. w Gniewkowi i został pochowany na cmentarzu parafii p. w. św. Mikołaja. Był odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1927 r. ożenił się Ludwiką Paluszkiewicz, miał córkę Alinę.

Informacje córki Aliny; Konieczka Edmund, Powstanie Wielkopolskie na przedpolach Gniewkowa /1918-1919-1920/, Gniewkowo 2005, s. 28.

Edmund Konieczka

Wysocki Jan (1899 – 1981), urzędnik, powstaniec wielkopolski. Ur. 12 lipca 1899 r. w Szczepanowie pow. Mogilno, w rodzinie rolnika Alberta i Konstancji z Mikulskich. Po ukończeniu (w 1913 r.) szkoły powszechnej w rodzinnej miejscowości

i przeszkoleniu zawodowym pracował jako pisarz gminny w Pakości i Szczepanowie. Od 4 grudnia 1917 r. w armii niemieckiej, skierowany do Szkoły Obserwatorów Lotniczych w Toruniu (przeszkolony na mechanika lotniczego), skąd zdezerterował w grudniu 1918 r. Wrócił do Szczepanowa, był współorganizatorem tworzonego tam oddziału powstańczego. Od 4 stycznia 1919 r. uczestniczył w rozbrajaniu okolicznych Niemców, w Wolicach, Kieszkowie i Jadownikach, pełnił służbę wartowniczą. Następnie wstąpił do kompanii barcińskiej, uczestniczył w walkach o Łabiszyn, Rynarzewo, Pszczółczyn i Szubin. Od 10 lutego 1919 r. w 1 batalionie saperów (późniejszym 15 Baonie Saperów Wlkp.), z którym uczestniczył w wojnie polsko – bolszewickiej. Po zwolnieniu z wojska w grudniu 1921 r. pracował jako urzędnik w Urzędzie Wojewódzkim w Toruniu, a od 1 lipca 1923 r. w Izbie Skarbowej w Poznaniu. W 1939 r. przeniesiony służbowo do Turku, po wybuchu II wojny światowej ewakuowany na wschód, powrócił do Poznania i 16 grudnia 1939 r. wysiedlony do obozu na Główniej. Okres okupacji hitlerowskiej spędził w Jędrzejowie i w Krakowie. Po wyzwoleniu pracował w Izbie Skarbowej w Krakowie, zaś od 1 marca 1945 w Izbie Skarbowej w Poznaniu, a nast.

Jan
Wysocki

w Wydziale Finansowym oraz Wydziale Pracy i Pomocy Społecznej Prez. Woj. Rady Narodowej w Poznaniu. Od 1 kwietnia 1955 r. przeszedł do pracy w Poznańskich Zakładach Piwowarsko - Słodowniczych (był głównym księgowym w browarze w Kobylempolu) – aż do przejścia na emeryturę w lipcu 1960 r. Działał w Wojewódzkiej Radzie Związków Zawodowych w Poznaniu, w latach 1947 – 1952 był w Głównej Komisji Weryfikacyjnej przy Zarządzie Głównym Związku Powstańców Wielkopolskich (sam należał do koła Poznań Jeżyce tej organizacji). Potem był w składzie Zarządu Wojewódzkiego ZBoWiD, był też kuratorem sądowym dla nieletnich. Od 26 kwietnia 1972 r. mianowany na stopień podporucznika. Zmarł 9 grudnia 1981 r. w Poznaniu, spoczął na cmentarzu junikowskim. Odznaczony m. in. Krzyżem Kawalerskim (1967) i Oficerskim (1981) Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), Krzyżem Walecznych (1923), Medalem za „Wojnę 1918 – 1921”, Medalem „10-lecia Odzyskanej Niepodległości, brązowym Medalem „Za Długoletnią Służbę”, Medalem Niepodległości (1938), Srebrnym Krzyżem Zasługi (1938). W listopadzie 1927 r. zawarł związek małżeński z Łucją Wróblewską (1904 – 1969). Dzieci: Ryszard (ur. 1928, oficer WP, architekt), Aleksandra (zam. Chabasińska, ur. 1933, nauczycielka).

Dokumentacja rodzinna, informacje syna; Na uroczysty dzień święta pułkowego 8-go pułku saperów. Toruń 1924

Marek Rezler

Wysocki Józef (1879 – ?), aptekarz wojskowy. Ur. się 19 marca 1879 r. (w niektórych dokumentach wojskowych jako datę urodzin podaje się 6 marca) w Pleszewie jako syn Romana i Marcjanny z domu Słonińskiej. Do szkoły elementarnej uczęszczał w Pleszewie, a po jej ukończeniu kontynuował naukę w gimnazjum ostrowskim. W Ostrowie Wlkp. wstąpił także do Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Po opuszczeniu gimnazjum rozpoczął naukę w zawodzie aptekarskim. W 1903 r. został wcielony do wojska niemieckiego. Służbę wojskową jako „jednoročník” odbywał w 46 pułku piechoty w Poznaniu. Farmację studiował na uniwersytecie we Wrocławiu, aktywnie uczestnicząc w działalności Związku Polaków w Niemczech. Był organizatorem i animatorem czytelní ludowych na terenie Wrocławia. Za działalność na rzecz polskości był prześladowany, co spowodowało, że musiał opuścić Wrocław. Studia farmaceutyczne kontynuował na uniwersytecie w Erlangen (Bawaria). Tam też je ukończył, uzyskując w 1906 r. dyplom aptekarza. W 1907 r. ponownie znalazł się w wojsku, otrzymując patent na podporucznika nadaptekarza. W latach I wojny światowej jako oficer aptekarz zatrudniony był w Poznaniu. W 1916 r. został członkiem zwyczajnym Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W styczniu 1917 r. skierowany został do fortecy wojennej Wilhelmshefen, gdzie przebywał do czasu rewolucji listopadowej 1918 r. Wówczas to namówił kilku polskich marynarzy do opuszczenia Niemiec i wraz z nimi przybył do Poznania. Jeszcze przed wybuchem powstania, z polecenia Ireneusza Wie-

rzejewskiego (inspektora sanitarnego 5 Armii), skierowany został do Składowicy Sprzętu Sanitarnego przy ul. Grunwaldzkiej. W czasie powstania wielkopolskiego rozkazem zastępcy szefa sanitarnego wojsk powstańczych objął organizację sekcji aptekarskiej Szefostwa Sanitarnego w Dowództwie Generalnym, następnie pełnił funkcję kierownika sekcji zaopatrzenia materiałów sanitarnych. Podlegały mu wszystkie składnice sanitarne, apteki wojskowe, łącznie z fachowym personelem farmaceutycznym. Jako kierownik sekcji zaopatrzenia w niemałym stopniu przyczynił się do wyekwipowania oddziałów tak frontowych, jak i formacji sanitarnych w potrzebny materiał. W czasie przygotowań do obrony Warszawy przed bolszewikami (sierpień 1920 r.) z ramienia Szefostwa Sanitarnego, z powodu braku materiałów sanitarnych, wydelegowany został do Niemiec, celem dokonania ich zakupu. Transakcję zrealizował w Gorzowie Wlkp. (wówczas Landsberg). W wojsku pozostał do 1922 r., od czerwca 1919 r. w stopniu majora aptekarza. Po przejściu do rezerwy otrzymał koncesję osobistą (15 maja 1923 r.) na aptekę „Św. Marcina” przy ul. Franciszka Ratajczaka 12. W uznaniu zasług wyróżniony był Krzyżem Niepodległości, dyplomem Związku Weteranów Powstań Narodowych RP, medalem pamiątkowym „Za wojnę 1918-1921”, Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich. Dalszych danych brak.

CAW, ap nr 3644; tamże, Komitet Krzyża i Medalu Niepodległości. Komisja: Powstanie Poznańskie 115-34485; L. Kostrzeński, Materiały do historii aptek poznańskich, t I: Z prze-

szłości aptek poznańskich, Warszawa 1929, s. 110; Veritate et scientia. Księga pamiątkowa w 125-lecie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, pod red. A. Gąsiorowskiego, Warszawa-Poznań 1982, s. 252.

Jan Majewski

Zegar Ignacy (1897 – 1968), robotnik powstaniec, pracownik służb celnych. Ur. się 25 grudnia 1897 r. w Grabiu pow. Jarocin w wielodzietnej rodzinie ceramika budowlanego Ludwika i Weroniki. Po ukończeniu szkoły powszechnej pomagał ojcu w cegielni. W 1916 r. został przymusowo wcielony do armii pruskiej. Walczył na froncie francuskim. W bitwie pod Verdun został ciężko ranny w głowę. Za wyprowadzenie swojej kompanii z zasadzki otrzymał pruski Krzyż Żelazny. W grudniu 1918 r. otrzymał urlop i wrócił do domu. W pierwszych dniach stycznia 1919 r. zgłosił się ochotniczo w szeregi powstańcze w Jarocinie. Brał udział w walkach pod Krotoszynem, Zdunami i Miejską Górką. Potem przerzucony na front północny pod Bydgoszcz i Szubin. Po zakończeniu powstania przeniesiony do służby celnej nad granicę wschodnią. W 1931 r. wrócił do Wielkopolski i podjął pracę w Cegielni Witaszyce na stanowisku palacza. Rok później rozpoczął budowę własnego domu w Woli Książęcej pow. Jarocin. Podczas okupacji był nadal pracownikiem Cegielni, a dzięki niemieckiemu odznaczeniu z czasów I wojny światowej, uniknął wysiedlenia. W jego domu znalazły mieszkanie dwie polskie rodziny, których ojcowie nie wrócili po wrześniu 1939 r.

do domów. Przez kilka miesięcy 1943 r. z naradzeniem życia ukrywał kuzyna Konstantego Zegara poszukiwanego przez Gestapo za działalność konspiracyjną na terenie pow. pleszewskiego. Pracę w cegielni kontynuował też po wojnie. W 1965 r. przeszedł na emeryturę. Zmarł w 1968 r. i został pochowany na cmentarzu w Twardowie. Odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Walecznych i Brązowym Krzyżem Zasługi. Związek małżeński zawarł z Franciszką Bachorz i miał dwoje dzieci: córkę Janinę (ur. 1932) i syna Mieczysława Zegarowskiego (ur. 1934).

Archiwum Związku Kombatantów RP w Kotlinie; USC Kotlin; Informacje pisemne i ustne syna Mieczysława.

Janina Grala

Zielewicz Władysław (1886 – 1984), stelmach, ochotnik kompanii opalenickiej. Urodził się 26 marca 1889 r. w Rudnikach, w rodzinie o tradycjach patriotycznych-był synem kołodzieja Wincentego i Marianny z domu Heim. W roku 1903, po ukończeniu szkoły elementarnej w rodzinnej miejscowości, rozpoczął

Władysław
Zielewicz

naukę rzemiosła w Krotoszynie, w zawodzie kołodziej-stelmach, którą ukończył w 1906 r. egzaminem czeladniczym. Po powrocie do rodzinnej miejscowości, w latach 1906-1908, pracował w swoim zawodzie, w majątku Rudniki. W tym czasie należał do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Opalenicy. W 1908 r. pracował w Zielonej Górze w Fabryce Wagonów, a w latach 1909-1910 na Górnym Śląsku w Królewskiej Hucie. W okresie od lipca 1910 r. do sierpnia 1912 r. odbył służbę wojskową w Perlebergu w Niemczech. Po odbyciu służby wojskowej, w latach 1912-1914, pracował w Niemczech, w fabryce wagonów, w miejscowościach: Duisburg, Düsseldorf i Essen. 1 sierpnia 1914 r. został powołany do wojska, walczył na froncie zachodnim. Powrócił z wojny 30 listopada 1918 r. do Rudnik i pracy w majątku. Na apel miejscowego nauczyciela Stanisława Wojciechowskiego, wraz z grupą ochotników, 6 stycznia 1919 r. włączył się do działań powstańczych i przeszedł chlubny szlak bojowy kompanii opalenickiej dowodzonej przez Edmunda Klemczaka. Na prośbę właściciela majątku w Rudnikach został zwolniony ze służby 18 lutego 1919 r., aby podjąć pilne, zaległe prace, z powodu braku fachowców. W sierpniu 1919 r. złożył egzamin mistrzowski w Izbie Rzemieślniczej w Poznaniu, w zawodzie stelmach. Od lipca 1920 r. do kwietnia 1924 roku pracował w majątku Turkowo, następnie, do kwietnia 1927 r., w majątku Porążyn-Sielinko, u generała Kazimierza Sosnkowskiego. Od roku 1927 mieszkał w Opalenicy,

przy ul. Leszczyńskiej 2 i prowadził warsztat kołodziejski, przy ul. 5 Stycznia 5. W czasie okupacji hitlerowskiej pracował m. in. w Cukrowni Opalenica. Pracował tam nadal nadal do 1947 roku, kiedy został zwolniony. Przeprowadził się wówczas do wsi Kiełpiny koło Wolsztyna i objął 2 hektarowe gospodarstwo po bratanku, który zginął podczas kampanii wrześniowej. W 1950 r. zrezygnował z gospodarstwa i przeprowadził się na Ziemię Zachodnie, do Krzystkowic koło Zielonej Góry, gdzie mieszkała jego córka, aby przepracować brakujące lata do uzyskania emerytury. Podjął pracę w Zakładzie Demontażu w Krzystkowicach należącym do Zakładów Chemicznych „Rokita” w Brzegu Dolnym. Po likwidacji Zakładu rozpoczął pracę w Spółdzielni Spożywców „Społem” w Zielonej Górze, gdzie pracował do emerytury. Odznaczony został Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski oraz awansowany na stopień podporucznika. W małżeństwie z Zofią z Wróblewskich, zawartym 10 lutego 1920 r. miał córkę Marię, ur. 21 XII 1922 r. Zmarł 9 grudnia 1984 r. Został pochowany na cmentarzu w Krzystkowicach (obecnie w Nowogardzie Bobrzańskim).

Archiwum Opalenickiego słownika biograficznego w zbiorach autora; Materiały i dokumenty w zbiorach rodziny; Relacja córki Marii Hirsch.

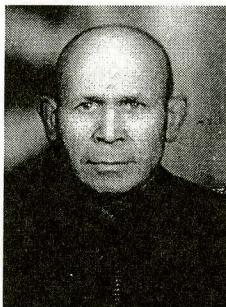
Bogumił Wojcieszak

Zygmunt Franciszek (1889 – 1957), powstaniec baonu jarocińskiego. Ur. się 18 października 1889 r. w Cykowie powiat Grodzisk w rodzinie Franciszka i Anastazji. Rodzice jego byli pracownikami majątku należącego do Biegańskich. Od 1901 r. właścicielem majątku został Zbigniew Ostroróg-Gorzeński przez małżeństwo z Anielą Biegańską. Matka Franciszka zmarła wcześniej i osierociła gromadkę dzieci. Sierotami opiekował się właściciel Tarzec. W 1914 r. Franciszek Zygmunt został powołany do armii pruskiej. Po zakończeniu wojny wrócił do rodzinnej miejscowości; wstąpił ochotniczo do oddziału Gorzeńskiego, a którym przeszedł cały szlak powstańczy. W 1919 r. wrócił do Tarzec i u boku swego dowódcy pełnił obowiązki kierowcy i kamerdynera. W okresie okupacji zniszczył wszystkie dokumenty dotyczące jego udziału w powstaniu. Nadal pracował w majątku Tarce. Zmarł 14 kwietnia 1957 r. i został pochowany na cmentarzu w Wilkowyi. W 1919 r. ożenił się z Józefą Bilecką i był ojcem dwóch synów Mieczysława (ur. 1923) i Zdzisława (ur. 1926) i dwóch córek Józefy (ur. 1920) i Barbary (ur. 1929).

Informacje i fotografie od córki Józefy Jeniec.

Janina Grala

Żelazny Walenty (1891 – 1960), powstaniec wielkopolski z ziemi skockiej. Ur. się 19 stycznia 1891 r. w Podlesiu Wysokim, gmina Skoki, jako syn Filipa i Józefy. Z zawodu ślusarz zatrudniony na kolei. Członek Towarzystwa Powstańców i Wojaków

Walenty
Żelazny

w Skokach. Zmarł 22 października 1960 r. i pochowany jest na cmentarzu parafialnym w Skokach. 27 grudnia 2003 r., w 85 rocznicę wybuchu powstania, przed wejściem na teren cmentarza w Skokach odsłonięto tablicę pamiątkową poświęconą powstańcom z Ziemi Skockiej tam pochowanych – wśród kilkudziesięciu wymienionych na niej powstańców jest również Walenty Żelazny.

Relacja Łucji Kujawa.

Krzysztof Jachna

ANEKS

Spis biogramów zamieszczonych w: „**Powstańcy wielkopolscy...
Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919**”,
tom I, Poznań 2005.

A.

Adamczak Ignacy (1897-1985), s. 12
Adamczewski Tadeusz (1902-1979), s. 12
Adamski Wojciech (ur. 1877-?), s. 13
Alejski Bronisław (1900-1942), s. 13
Alejski Franciszek (1902-1992), s. 14
Arudianow Jan (1889-1983), s. 14

B.

Bacik Kazimierz (1903-1977), s. 15
Bajoński Jarosław (1887-1950), s. 15
Balcerkiewicz Stanisław (1901-1991), s. 16
Banasiak Jan (ur. 1897-?), s. 17
Baranowski Edmund (1886-1939), s. 17
Barłóg Władysław (1897-1985), s. 18
Bartkowiak Antoni (1897-1922), s. 19
Bartkowiak Władysław (1900-1920), s. 20
Bauza Andrzej (1896-1948), s. 20
Benkel Maksymilian (1884-1940), s. 21
Białożyński Jan (1901-1966), s. 22
Biały Kazimierz (1888-1943), s. 22
Biegański Kazimierz (1902-1963), s. 22
Bilażewski Zdzisław Karol Teodor (1893-1923), s. 23
Błoch Franciszek (1894-1974), s. 23
Bocian Michał (1885-?), s. 24
Bociański Ludwik (189-1970), s. 24
Bojanowski Teofil (1889-?), s. 25
Borczyński Stefan (1864-1949), s. 26
Boroch Franciszek (1899-1979), s. 26
Brandeki Michał (1887-1971), s. 26
Brylak Antoni (1889-1949), s. 27
Buławski Mieczysław (1885-1949), s. 28

C.

Cegielka Marcin (1879-?), s. 31
Chytrowski Stanisław (1882-1940), s. 31
Cibail Ludwik (1897-1964), s. 31
Cieślewicz Michał (1881-?), s. 32
Cofta Jan (1900-1961), s. 33,
Cugeher (Zugehöer) Marian (1897-1967), s. 33
Czeraniak Walerian Józef (1896-1972), s. 34
Czerwiński Bronisław (1877-1966), s. 35
Czwordon Władysław (1898-1978), s. 37
Czyż Kazimierz (1891-1954), s. 38
Czyż Ludwik (1897-1966), s. 38

D.

Darnowski Jan (1879-1920), s. 38
Dawid Jan (1894-1940), s. 39
Dąbrowski Jan (1879-1962), s. 39
Dąbrowski Józef (1896-1980), s. 40
Dąbrowski Marcin (1901-1955), s. 40
Dąbrowski Stanisław (1900-1945), s. 41
Dąbrowski Szczepan (1897-1925), s. 42
Dera Stanisław (1901-1980), s. 43
Dębowski Bolesław (1894-?), s. 44
Dirska Jan (1854-1941), s. 44
Dirska Wacław (1888-1972), s. 45
Doktor Edmund (1893-1971), s. 45
Domagalski Stefan (1897-1971), s. 46
Dominiak Jan (1893-1947), s. 46
Duchalski Antoni (1900-1987), s. 47
Dudek Stanisław (1892-1940), s. 47
Dutkiewicz Norbert (1898-1943), s. 48
Dutkiewicz Wojciecha (1896-1990), s. 49

Działak Ignacy (1896-1971), s. 50
Dziekan Józef (1896-1962), s. 50
Dzierzgowski Michał (1902-1940), s. 51
Dzióbkowski Wincenty (1884-1979), s. 52

F.

Fabrowski Zygmunt (1893-1940), s. 52
Fałszewicz Walenty (1895-1974), s. 53
Fankidejski Władysław (1890-1939), s. 54
Feldmann Roman (1898-1939), s. 55
Fengler Antoni (1893-1982), s. 56
Filipowski Bolesław (1884-1969), s. 57
Fiołka Fryderyk (1870-?), s. 58
Franikowski Józef (1899-1959), s. 58
Frąckowiak Jan (1898-1970), s. 59
Frykowski Roch (1880-1958), s. 59

G.

Galant Franciszek (1900-1972), s. 59
Galon Jan (1873-1964), s. 60
Garstecki Wincenty (1892-1973), s. 61
Gibasiewicz Telesfor (1889-1981), s. 62
Glinkiewicz Franciszek (1875-1936), s. 63
Godek Ludwik (1886-1977), s. 63
Golus Władysław (1900-1971), s. 64
Gorgolewski Bogusław (1895-1967), s. 65
Grabarczyk Franciszek (1898-1954), s. 65
Graf Teofil (1895-1980), s. 65
Gretkiewicz Stanisław (1897-1982), s. 66
Grochowski Stefan (1899-1945), s. 67
Gruszka Michał (1897-po 1968), s. 68
Grygiel Albin (1898-1957), s. 69
Grzelczak Marian (1899-1991), s. 69
Grześkowiak Leon (1900-1975), s. 70
Grześkowski Władysław (1890-1973), s. 71
Grzęda Jan (1896-1994), s. 71
Gutkowski Franciszek (1900-1941), s. 72

H.

Hańczewski Stefan (1899-1973), s. 73
Hejnowicz Mieczysław (1890-1939), s. 73
Horowski Czesław (1893-1958), s. 74

I.

Inerowicz Władysław (1903-1988), s. 76

J.

Jagilski Władysław (1901-1994), s. 76
Jaguźny Adam (1905-1985), s. 77
Jakubowicz Stanisław (1897-1967), s. 77
Janiak Wawrzyn (1895-1977), s. 78
Janus Józef (1900-1960), s. 78
Jasiński Józef (1854-1933), s. 79
Jerchel Michał (1892-1940), s. 80
Jędrzejewski Franciszek (1892-1982), s. 81
Jóźwiak Piotr (1895-1984), s. 81
Judek Roman (1898-1981), s. 82
Jurkiewicz Franciszek (1902-1972), s. 83

K.

Kaczmarek Jan (1880-1939), s. 83
Kadow Marian (1886-1950), s. 84
Kaiser Franciszek (1902-1969), s. 84
Kalemba Jan (1899-1989), s. 85
Kaliszewski Władysław (1886-1964), s. 85
Kałwiński Józef (1892-1969), s. 86
Kamiński Bolesław Ignacy (1888-1937), s. 86
Kantecki Ludwik (1877-1963), s. 87
Kapella Kazimierz (1884-po 1933), s. 88
Karolewski (Królewski) Władysław (1899-?), s. 89
Karpiński Władysław (1895-1940), s. 89
Kasperski Florian (1880-1960), s. 90
Kawalka Feliks (1901-1983), s. 90
Kawczyński Józef (1899-1920), s. 91
Kempski Józef (1896-przed 1977), s. 91
Kędziora Stanisław (1894-1920), s. 91
Kiciński Adam (1900-1977), s. 92
Kiełbasiewicz Leon (1899-1995), s. 92
Kiełczewski Karol (1899-1978), s. 93
Kiełczewski Stanisław (1893-1984), s. 94
Kłaga Ignacy (1894-1972), s. 95
Klepacz Józef (1899-1979), s. 95
Klewenhagen Brunon (1882-1940), s. 96
Kłosowski Andrzej (1895-1944), s. 96
Kłosowski Henryk (1901-1986), s. 97
Kołodziej Antoni (1896-1970), s. 98
Konarski Sylwester (1894-?), s. 98
Kończal Franciszek (1894-1940), s. 98
Kosmowski Antoni (1899-1940), s. 98

Koszewski Stanisław (1895-1970), s. 99
Koszutski (Leszczyc-Koszutski) Konstanty Albin (1882-1939), s. 99
Kośmider Stanisław (1889-1958), s. 101
Kowalczyk Adam (1894-1940), s. 101
Kowalczyk Stefan (1898-1955), s. 102
Kowalski Franciszek (1900-1920), s. 102
Kozłowski Stanisław (1903-1990), s. 102
Krajewski Andrzej (1891-1982), s. 103
Kramarczyk Leon (1896-1984), s. 104
Kryszak Walenty (1897-1920), s. 104
Krzesiński Stefan (1897-1960), s. 105
Krzewina Zygmunt (1898-1976), s. 105
Krzykała Wawrzyn (1871-1941), s. 107
Kubacki Antoni (1880-1956), s. 108
Kubera Czesław Antoni (1894-1965), s. 108
Kujawa Franciszek (1893-1976), s. 108
Kurczewski Piotr (1890-1983), s. 109
Kuroszczyk Piotr (1879-1947), s. 109
Kurowski Aleksander (1879-1958), s. 110
Kurzawski Józef (1870-1925), s. 110

L.

Lange Marian Józef (1901-1943), s. 112
Leszczyński Leon (1880-1950), s. 112
Lewandowski Zenon Eugeniusz (1859-1927), s. 113
Lisiecki Bolesław (1885-1954), s. 114
Londońska Maria Tekla z d. Dutkiewicz (1892-1978), s. 115
Lowak Henryk (1885-1958), s. 116
Ludwiczak Antoni (1901-1958), s. 116

Ł.

Łuś Franciszek (1885-?), s. 116

M.

Machaj Józef (1903-1988), s. 117
Maćkowiak Edmund (1901-1940), s. 117
Majewski Walery (1905-1999), s. 118
Małecki Lucjan (1899-1979), s. 118
Małecki Wojciech (1897-1968), s. 119
Mańczak Ludwik (1884-1945), s. 120
Marcinkowski Roman (1874-1929), s. 120
Marszał Wiesław (1896-1963), s. 121

Marszałek Paweł Jan Tymoteusz (1891-1962) s. 122

Maryński Felicjan (1892-1920), s. 123
Michalski Andrzej Józef (1882-1960), s. 123
Michalski Józef (1900-1994), s. 124
Michalski Kazimierz (1883-1956), s. 125
Michalski Piotr (1895-1962), s. 127
Michałowski Nikodem (1896-1987), s. 127
Miklaszewski Włodzimierz (1897-1919), s. 128
Mikołajczak Ludwik (1898-1979), s. 128
Misiek Stanisław (1901-1998), s. 129
Mizera Antoni (1892-1972), s. 130
Mocek Szymon (1888-1960), s. 130
Moczko Ludwik (1877-1949), s. 131
Modrak Hieronim (1892-?), s. 132
Moś Ignacy (1872-1959), s. 132
Muszyński Szczepan (1890-1939), s. 133

N.

Narożny Stanisław (1888-1929), s. 133
Nawroć Jan (1895-1920), s. 133
Niegolewska Wanda (1877-1970), s. 134
Niefacny Franciszek (1899-?), s. 136
Niesobski Leon (1897-1967), s. 136
Nietrzepka Ignacy (1892-1980), s. 137
Nowicki Edmund (1891-?), s. 137

O.

Obrębowicz Mieczysław (1889-1920), s. 137
Obrębowicz Tadeusz (1885-1940), s. 138
Ogrodowicz Antoni (1892-1970), s. 139
Ogrodowski Wacław (1903-1969), s. 140
Okoniewski Wincenty (1894-1979), s. 140
Olejniczak Walenty (1897-?), s. 141
Olekszak Stanisław Józef (1900-1933), s. 142
Omiński Stefan (1889-1967), s. 142
Oreś Michał (1898-1997), s. 143
Osmański Franciszek (1886-1959), s. 143
Owczarski Józef (1893-1940), s. 144
Owoc Wincenty (1891-1960), s. 144

P.

Pacholski Andrzej (1897-1930), s. 145

Pajkert Jan (1886-?), s. 145
 Palacz Adam (1902-1958), s. 146
 Pawlak Stefan (1895-?), s. 147
 Pawłowski Stanisław (1901-1997), s. 147
 Piasecki Stanisław (1899-1983), s. 148
 Piechocki Edmund (1883-1931), s. 148
 Pilaczyński Mieczysław (1883-1943), s. 149
 Pinczak Jan (1898-1987), s. 150
 Pińczak Ignacy (1896-1971), s. 150
 Pioszczyński Walenty (1896-?), s. 150
 Pituła Stefan (1890-1957), s. 151
 Piwecki Wojciech (1901-1994), s. 152
 Plewka Stanisław (1898-2003), s. 153
 Pogorzelska Zofia Helena (1899-1987), s. 154
 Pomorski Konrad (1875-1939), s. 155
 Poprawa Wincenty (1889-1960), s. 156
 Przewoźny Jan (1898-1933), s. 156
 Przybył Franciszek (1900-1940), s. 157
 Przygoda Jan (1881-1977), s. 158

R.

Rafiński Maksymilian (1893-1949), s. 158
 Ratajczak Aleksander (1894 -1983), s. 158
 Ratajczak Ignacy (1896-1984), s. 159
 Reinholz Józef (1884-1939), s. 160
 Rękosiewicz Hipolit (1901-1943), s. 160
 Rogala Wojciech (1899-1994), s. 162
 Rogalewski Michał (1888-1953), s. 162
 Rohde Jan (1877-1958), s. 163
 Rokicki Franciszek (1898-1966), s. 163
 Romanowski Józef (1900-1986), s. 163
 Rosadziński Adam (1900-1923), s. 165
 Rosolek Tomasz (1898- po 1984), s. 165
 Ruge Tadeusz (1886-1939), s. 165
 Rybarczyk Piotr (1894-?), s. 166
 Rybarczyk Piotr (1894-1989), s. 166
 Rynkowski Roman (1890-1971), s. 167
 Rzepa Jan (1899-2005), s. 168

S.

Sauer Reinhold (1900-1940), s. 169
 Sawala Marcin (1898-1953), s. 169
 Siciński Adam Julian (1895-1975), s. 170
 Sitarz Leon (1900-1989), s. 170

Skrzypczak Stanisław (1900-1920), s. 171
 Sławiński Jan Nepomucen (1895-1981), s. 171
 Słowińska Klara (1907-1999), s. 172
 Słowiński Marcin (1883-1940), s. 174
 Smarsz Władysław (1890-1977), s. 174
 Smektała Jan Stanisław (1890-1959), s. 175
 Sment Roman (1898-1988), s. 176
 Smukalski Augustyn (1873-1948), s. 177
 Sobczak Władysław (1887-1943), s. 177
 Sobolewski Józef (1901-1945), s. 178
 Soloch Marcin (1897-1939), s. 179
 Sondenhoff Maksymilian (1890-1940 ?), s. 179
 Soszyński Jan (1899-1986), s. 180
 Stachowiak Adam (1894-1978), s. 180
 Starybrat Leon (ok. 1890-1920), s. 181
 Stawski Jan Paweł (1895-1968), s. 181
 Stawski Walerian (1897-1940 ?), s. 182
 Stein Feliks (1888-po 1937 r.), s. 182
 Straburzyński Maksymilian (1886-1976), s. 184
 Stroiński Stanisław (1872-1954), s. 185
 Stróżyk Józef (1890-1951), s. 186
 Stryczyński Jan (1866-1939), s. 186
 Strzelecki Adam (1898-1977), s. 187
 Suchocki Stanisław Leopold (1855-1927), s. 188
 Suchora Jakub (1897-1949), s. 189
 Sumiński Leon (1874-942), s. 189
 Susała Kazimierz (1895-1920), s. 190
 Szafarkiewicz Stanisław (1888-1919), s. 193
 Szała Stanisław (1881-1968), s. 193
 Szała Stanisław (1895 -1977), s. 194
 Szatkowski Hipolit (1895-1971), s. 194
 Szczepaniak Franciszek (1897-1971), s. 195
 Szkudlarz Antoni (1900-?), s. 195
 Szmania Szczepan (1897-1982), s. 196
 Szulc Franciszek (1893-1940), s. 197
 Szymanowski Stefan Ludwik (1896-1969), s. 198
 Szymański Wacław (1896-1965), s. 199
 Ś.
 Śledzikowski Franciszek (1901-1962), s. 199

Śledzikowski Mieczysław (1875-1941), s. 201

Ślęzak Mikołaj (1897-1983), s. 202

Śliwa Walenty (1880-1961), s. 202

Śliwiński Czesław (1898-1973), s. 203

Śramkiewicz Kazimierz (1875-1954), s. 204

Świderski Dominik (1898-1977), s. 205

T.

Tomaszewski Kazimierz (1881-1938), s. 205

Tomczak Roman (1900-1973), s. 207

Traeger Albert (1892-1953), s. 207

Tyc Szczepan (1899-1992), s. 208

U.

Umbreit Henryk (1902-1983), s. 208

Urbański Roman (1897-1920), s. 210

V.

Vogel (Fogel) Franciszek (1897-1970), s. 210

Vogiel Wacław (1881-1953), s. 211

W.

Wawrzyniak Franciszek (1891-1980), s. 212

Wawrzyniak Ignacy (1900-1983), s. 212

Wężyk Henryk (1891-1920), s. 213

Wężyk Wojciech (1890-1920), s. 213

Wichrowski Witold Antoni (1884-1940), s. 214

Wieczorek Nepomucen (1889-1920), s. 215

Wierusz Maria (1900-1968), s. 216

Wiewiórowski Władysław (1883-1919), s. 216

Wiśniewski Leonard (1897-1985), s. 217

Wiśniewski Walenty (1894-1977), s. 218

Witt Władysław (1900-1969), s. 218

Wittchen Nikodem (1889-1940), s. 218

Wodniakowski Antoni Władysław (1877-1935), s. 219

Wojtasik Piotr (1891-1979), s. 220

Woliński Jan (1895-1971), s. 221

Wolny Ignacy (1899-1945), s. 221

Wyrembelski Jan (1887-1953), s. 222

Wyrwa Bronisław (1890-1970), s. 223

Wysocki Bronisław (1863-1931), s. 224

Wysocki Kazimierz (1892-1940), s. 224

Z.

Zabłocki Wacław (1879-1973), s. 225

Ziała Michał (1899-1981), s. 226

Zieliński Franciszek (1893-1927 ?), s. 226

Zielke Stefan (1897-1958), s. 227

Znaniecki Michał (1885-1933), s. 227

Ż.

Żak Wawrzyn (1901-1977), s. 228

Żuchelkowski Edmund (1898-1939), s. 228

Życki Antoni (1856-1924), s. 229

Życki Tadeusz (1896-1920), s. 230

SPIS TREŚCI

1. Szanowny Czytelniku	5
2. Skróty językowe i ogólne	6
3. Skróty bibliograficzne	7
4. Biogramy	
Adamczak Maciej (1883-1966)	8
Adamczewski Tomasz Jan (1884-1939)	8
Andrzejewski Stanisław (1902-1941)	9
Angierska Zofia, z domu Bogacka (1896-1987)	10
Antoniewicz Adam (1888-1944)	10
Augustyniak Franciszek (1881-1975)	12
Banaszak Józef (1897-1920)	12
Bartkowiak Franciszek (1894-1958)	13
Bartkowiak Józef (1895-1942)	13
Basiński Franciszek (1858-1942)	14
Bąk Tomasz (1897-1973)	16
Bąkowski Wawrzyn (1889-1981)	17
Bednarski Franciszek (1894-1965)	17
Beisert Jan Chrzyciel (1866-1923)	18
Białas Michał (1898-1959)	19
Biały Kazimierz (1888-1943)	19
Borysiak Józef (1900-1974)	20
Bromberek Jan (1896-1919)	21
Bródka Antoni (1900-1974)	22
Budzyński Franciszek (1875-1958)	22
Buławski Mieczysław (1885-1949)	24
Burian Zbigniew Stanisław (1895-1976)	24
Buschke Mikołaj (1901-1982)	25
Buszkiewicz Irena z domu Szadkowska (1901-1999)	26
Chatliński Józefat (1883-1965)	26
Chatliński Roman (1875-1965)	27
Chlebowski Klemens Andrzej (1898-1976)	28
Chmielewski-Wieniawa Jerzy (1891-1945)	28
Chowański Wojciech (1898-1975)	29
Chrzanowski Leon (1894-?)	30
Chudziński Mieczysław (1875-1936)	30
Chwalisz Jan (1897-1980)	31
Czarliński Lech Leon, ps. „Lech z kropką” (1899-po 1939)	32
Czarnyszka Józef (1900-1987)	33

Czechowski Ignacy (1877-1941)	34
Czepczyński Tadeusz (1899-1985)	35
Czyż Kazimierz (1891-1954)	36
Degórska Leokadia z domu Raczkowska (1898-?)	37
Derwich Stanisław (1895-1976)	37
Dratwiński Kazimierz Józef (1893-1920)	38
Drażkiewicz Kazimierz (1899-1992)	39
Drygas Bronisław (1884-?)	40
Dudkówna Elżbieta (1898-?)	40
Dwornik Antoni (1898-1979)	41
Dzidek Marian Stanisław (1891-1938)	42
Elmanowicz Stanisław (1900-1975)	43
Feldamnn Franciszek (1894-1956)	44
Felsman Stanisław (1901-1978)	44
Fengler Józef (1894-1960)	45
Florkowski Antoni (1901-1975)	46
Galon Stanisław (1899-1977)	47
Garstecki Roman (1894-1977)	48
Gertych (Gertig) Józef (1874-1935)	48
Gibasiewicz Stanisław (1904-1986)	49
Gładysz Stanisław Kostka (1866-1934)	51
Gmerek Władysława (1898-1993)	52
Golczak Franciszek (1897-1919)	53
Gomuła Andrzej (1898-1976)	53
Gościński Jan (1895-1960)	54
Górny Mieczysław Wincenty (1885-1927)	55
Graszyński Alfons (1879-1943)	56
Gregorowicz Zygmunt (1883-?)	58
Grobelny Jan Nepomucen (1868-1940)	59
Grobelny Józef Kazimierz (1899-1958)	60
Grośty Wojciech (1866-1926)	61
Grzempa Andrzej (1894-1985)	62
Grzeszkowiak Roman (1894-?)	63
Gust Roman (1863-1948)	64
Hasała Andrzej (1899-1968)	64
Haupa Wawrzyn (1867-1961)	64
Hejnowicz Mieczysław (1890-1939)	65
Hetmanowski Józef (1901-1985)	66
Hoffmann Filip (1876-1944)	67
Hoppe Janina z domu Przybyszewska (1896-1985)	68
Idaszewski Leon (1878-1956)	69
Jachowski Tadeusz (1893-1966)	72
Jakubowicz Stanisław (1897-1967)	74
Jankowski Bolesław Kazimierz (1901-1942)	74
Jankowski Jakub (1900-1979)	75

Jasiński Stefan (1885-1962)	76
Jazdon Hipolit (1884-1957)	77
Juniczak Kazimierz (1900-1997)	77
Jurkowski Antoni Alojzy (1885-1952)	80
Kaczmarek Wiktor (1895-1952)	81
Kaiser Józef (1898-1975)	83
Kalkstein-Osłowski Adam (1892 – 1984)	83
Karpiński Stanisław (1888-1976)	85
Kasprowicz Bolesław Michał (1859-1943)	85
Kaźmierski Bolesław (1879-1945)	87
Kledzik Józef (1887-1948)	89
Klera Jan Nepomucen (1886-1951)	90
Klucz Władysław (1897-1940)	91
Kłosowski Andrzej (1895-1945)	91
Knast Dionizy (1899-1972)	92
Konewka Józef (1899-1940)	93
Konieczny Jan (1892-1967)	94
Konieczny Stanisław (1878-1946)	94
Kopa Andrzej (1879-1956)	95
Kosicki Józef (?-?)	98
Kosicki Kazimierz (1900-1920)	98
Kosicki Piotr (1896-1961)	99
Kosicki Wawrzyn (1887-1955)	99
Kosiński Wojciech (1897-1976)	100
Kosmala Stanisław (1897-1973)	101
Kowalczyk Franciszek (1890-1961)	102
Koza Stanisław III (1882-1960)	103
Kramer Franciszek (1899-1946)	103
Kramer Ludwik (1900-1972)	104
Krawczyński Franciszek (1894-1976)	104
Krenz Paweł (1896-1955)	105
Król Bolesław (1898-1942)	106
Krzewina Zygmunt (1898-1976)	107
Kuczkowski Władysław (1898-1942)	109
Kujawa Ludwik (1900-1966)	110
Kurczewski Władysław (1898-1979)	111
Kurnatowska Maria z domu Mielżyńska (1869-1925)	112
Kusz Józef (1896-1919)	113
Lange Marian Józef (1901-1943)	114
Lechna Wiktor (1898-1971)	115
Lester Władysław (1898-1941)	116
Lulczyński Jan (1886-1919)	116
Łaszczyński Wojciech (1897-1961)	116
Machowski Jan (1894-1972)	117
Maciaszek Stanisław (1872-1930)	118

Maeusel Antoni (1883-1947)	119
Marzyński Antoni (1897-1963)	120
Mądry Wincenty (1879-1962)	121
Mende Edmund (1875-1933)	122
Michalski Antoni (1885-1965)	123
Michalski Jan (1886-1949)	123
Michalski Stanisław Leon (1882-1953)	124
Michałowski Franciszek (1898-1990)	125
Mielcarek Antoni (1899-1970)	126
Mielcarek Jan (1898-1989)	127
Migaszewski Antoni (1900-?)	128
Milewski Jan (1893-1971)	128
Milewski Ludwik (1869-1940)	129
Miśkiewicz Wincenty (1867-1940)	130
Modrzyk Stanisław (1898-1980)	131
Musiał Franciszek (1900-1973)	132
Musioł Stefan (1897-1987)	134
Napierała Roman (1876-1941)	135
Nawrocik Franciszek (1901-1920)	136
Nitsche Roman (1876-1947)	136
Nowaczyk Franciszek (1899-1983)	137
Nowaczyk Władysław (1896-1919)	138
Nowaczyk Wojciech (1896-1980)	139
Nowak Antoni (1896-1988)	140
Nowak Jan (1894-1940)	140
Nowak Mikołaj (1889-1972)	141
Nowak Tadeusz (1898-1942)	142
Nowicki Andrzej (1877-1950)	143
Nykiel Kazimierz (1895-1942)	143
Okoniewski Wojciech (1894-1969)	144
Olszewski Ludwik (1897-1987)	146
Ostroróg – Gorzeński Zbigniew (1869-1926)	147
Pachciarz Franciszek (1899-1976)	149
Parucki Józef (1900-1988)	150
Paszyński Alojzy (1900-1968)	151
Patera Jan (1901-1976)	152
Patyk Ludwik (1887-1954)	153
Pawłęty Franciszek (1899-1977)	154
Pawuła Antoni (1891-1989)	155
Pazgrat Franciszek (1901-1919)	157
Pazgrat Walenty (1895-1919)	158
Peksa Stefan (1897-1973)	158
Pempera Franciszek (1902-1948)	159
Pempera Marcin (1886-1980)	160
Pietrzyński Bolesław (1897-1974)	160

Pinczak Jan (1898-1987)	161
Piórek Lucjan (1891-1958)	161
Poprawski Franciszek (1893-1970)	161
Poprawski Jan (1898-1970)	163
Poprawski Marian (1885-1940)	163
Poprawski Teofil Józef (1876-1938)	164
Poznań Stanisław (1888-1963)	165
Poznański Andrzej (1898-1984)	165
Pruchniewski Franciszek (1878-1937)	165
Przybył Bolesław (1900-1988)	166
Przybyła Wincenty (1890-1974)	167
Przydanek Antoni (1898-1985)	167
Przystański Sylwester (1901-1972)	168
Przywecki Michał (1898-1976)	169
Psik Jan (1899-1945)	169
Radziński Franciszek (1884-1949)	169
Rajewicz Jan (1900-1992)	170
Ratajczak Franciszek (1900-1994)	170
Rogacz Stanisław (1896-1971)	171
Rogalewski Adam (1886-1951)	172
Rohde Bernard Ludwik (1886-1967)	173
Rojda Jan (1895-1983)	174
Rosołek Franciszek (1874-1951)	174
Rozwalka Jan (1898-1967)	175
Rożek Franciszek (1896-1986)	176
Rubaszewski Bolesław (1903-1945)	177
Rzyski Andrzej (1888-1954)	178
Rzyski Karol (1885-1956)	178
Rzyski Stanisław (1878-1942)	178
Rzyski Władysław (1880-1926)	179
Sander Edmund (1901-1988)	179
Sander Franciszek (1874-1939)	180
Schmidt Adam (1881-1945)	180
Sekulski Stefan (1899-1959)	182
Skorupka Leon (1901-1940)	183
Skrzypek Józef (1900-1986)	184
Sobański Bronisław (1898-1974)	184
Sobański Franciszek (1894-1970)	186
Stachecki Stanisław (1898-1928)	187
Stachowiak Paweł (1898-1940)	188
Stepczyński Kazimierz (1881-1939)	189
Sterna Jan (1890-1942)	191
Stęplewski Józef Władysław (1899-1940)	191
Stróżyk Józef (1897-1984)	192
Struta Jan (1900-1988)	193

Szadkowski-Rola Jan Kanty (1883-1955)	194
Szała Antoni (1888-1961)	196
Szała Stanisław (1881-1968)	196
Szpręga Augustyn (1896-po 1939)	197
Szyfter Józef (1893-1940)	198
Szymanek Franciszek (1899-1962)	198
Szymański Jan (1894-1987)	199
Szymański Leonard (1900-1973)	200
Szymkowiak Jan (1900-1959)	200
Szymkowiak Stanisław (1901-1988)	202
Szyszk Piotr (1874-1965)	202
Śliwiński Stanisław Bernard (1883-1941)	203
Śłósarczyk Stefan (1886-1949)	206
Targowski Jan (1895-1993)	206
Telega Franciszek (1897-1977)	207
Tetzlaff Bronisław (1895-1940)	208
Tomys Józef (1893-1940)	209
Tonder Michał (1899-1975)	209
Urbanek Roman (1899-1987)	210
Walczak Józef (1890-?)	210
Walicki Józefat (1894-1978)	211
Walkowiak Andrzej (1898-1971)	212
Walter Jan (1895-1984)	212
Walter Leon (1868-1939)	214
Wesołowski Tadeusz (1903-2000)	214
Wielich Józef (1889-1969)	215
Wiertel Albin (1903-1985)	216
Więckowiak Józef (1897-1972)	217
Wiśniewski Michał (1898-1961)	217
Włodarkiewicz Jan Józef (1897-1954)	218
Wojciechowski Józef (1901-1989)	218
Wojtkowiak Marcin (1899-1979)	219
Wojtkowiak Stefan (1901-1945)	221
Wolniczak Antoni (1898-1982)	222
Woltyński Wacław (1897-1986)	222
Woźniak Kazimierz (1896-1968)	223
Wysocki Jan (1899-1981)	223
Wysocki Józef (1879-?)	225
Zegar Ignacy (1897-1968)	226
Zielewicz Władysław (1886-1984)	226
Zygmunt Franciszek (1889-1957)	228
Żelazny Walenty (1891-1960)	228
5. Spis biogramów zamieszczonych w: „Powstańcy wielkopolscy.	
Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919”, tom I	234

ISBN 83-920103-6-1